

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

***FÜYÛZÂT-I MİKNATİSİYYE*
METİN-İNCELEME-DİZİN**

SELDA ŞİMŞEK

OCAK-2016

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FÜYÛZÂT-I MİKNATİSİYYE
METİN-İNCELEME-DİZİN

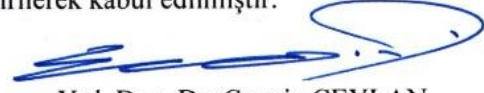
SELDA ŞİMŞEK

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Yakup YILMAZ

OCAK-2016

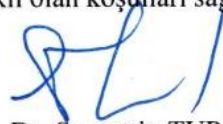
T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Selda ŞİMŞEK'in *Füyûzât-ı Mıknatısiyye -Metin-İnceleme-Dizin* başlıklı tezi 16 / 02 / 2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

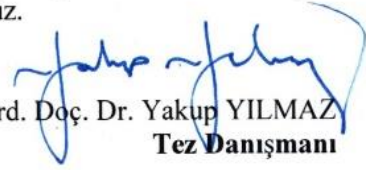
Yrd. Doç. Dr. Cengiz CEYLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Secaattin TURAL
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Yrd. Doç. Dr. Yakup YILMAZ
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

İmza

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KOÇAK

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Niyazi ADIGÜZEL

Kırklareli Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yakup YILMAZ

Kırklareli Üniversitesi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Selda ŞİMŞEK

15.01.2016

ÖZ

FÜYÛZÂT-I MİKNATİSİYYE METİN-İNCELEME-DİZİN

Şimşek, Selda

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Yakup Yılmaz

Ocak 2016

Füyûzât-ı Mıknatısiyye Metin-İnceleme-Dizin adlı tezin birinci bölümünde İbrahim Müteferrika'nın hayatı, eserleri ve Türk kültür ve medeniyetine hizmetleri; ikinci bölümde *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*hin adı ve muhtevası, eserin nüshaları ve eser üzerine yazılanlar; üçüncü bölümde eserin grameri, metnin transkripsiyonlu hâli, Türkiye Türkçesine çevirisi ve dizin yer almaktadır.

İbrahim Müteferrika Osmanlı hizmetine girmiş, tercümanlık yapmış, Avrupa yazını iyi takip eden, münevver bir mühtedir. Matbaayı Osmanlı Devleti bünyesindeki Müslümanlara kazandırmış, eser telif ve tercüme etmiştir.

Füyûzât-ı Mıknatısiyye adlı eser İbrahim Müteferrika'nın, William Whiston'ın 1721 yılında Leipzig'de basılmış olan 118 sayfalık *The Longitude Latitude found by the Inclinator or Dipping Needle* adlı eserin 45 sayfalık özet çevirisidir.

Füyûzât-ı Mıknatısiyye ilk jeofizik kitabı olması açısından önemlidir. Eser, mıknatıs taşı, pusula ile ilgili verdiği tarihsel bilgileri ve pusula iğnesinin sapma ve eğim açılarına dayanarak coğrafi enlem ve boylam belirleme konusunu ele almasıyla kendinden sonra yapılan çalışmalara kaynak olmuştur.

Müteferrika eserde sahayla ilgili terimleri Osmanlı Türkçesiyle yazmıştır. Kelimeleri olduğu gibi almamış ve uyarlamamıştır. Hatta özel adları bile kendi lisanınca yazmış, aslını yazmak yoluna gitmemiştir.

Anahtar kelimeler: *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*, İbrahim Müteferrika, William Whiston, jeofizik, mıknatıs.

ABSTRACT

FÜYÛZÂT-I MIKNATİSİYYE TEXT-ANALYSIS-INDEX

Şimşek, Selda

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Supervisor: Assistant Professor Yakup Yılmaz

January 2016

It is located in the first part of the thesis named *Füyûzât-ı Mıknatısıyye Text-Analysis-Index*, İbrahim Müteferrika's life, works and services to Turkish culture and civilization; in the second part *Füyûzât-ı Mıknatısıyye*'s name and content, what is written on the piece of copy, and work; in the third section, the grammar of work, the text transcribed case, the Turkey Turkish translation and indexes.

İbrahim Müteferrika is enlightened muhtedi entering into Ottoman service, interpreter, following good European literature. Printing House has given to Muslims within the Ottoman Empire, and has translated works copyright.

İbrahim Müteferrika his work *Füyûzât-ı Mıknatısıyye*, is 45-page summary translation of *The Longitude Latitude found by the Inclinary or Dipping Needle* was written by William Whiston, published in Leipzig in 1721 the work of 118 pages.

Füyûzât-ı Mıknatısıyye are important in terms of being the first geophysical book. Work, lodestone, historical information provided on the compass, and tilt angle based on the deviation of the compass needle to address the geographical latitude and longitude to determine the subject-presentation has been made after self-study resources.

Terms related with the area in Müteferrika work was written in Ottoman Turkish. It has not as words and adaptations. In fact, even wrote a special name of their language, did not choose to write the original.

Keywords: *Füyûzât-ı Mıknatısıyye*, İbrahim Müteferrika, William Whiston, geophysics, magnet.

ÖNSÖZ

İnsanoğlu eskiden beri içinde yaşadığı gezegeni sürekli araştırma çabası içinde olmuştur. İnsanoğlunun bilimsel merakı onu çeşitli çalışmalara yöneltmiş. Bu çalışmaların bir örneği de döneminde jeofizik alanında yazılmış olan *The Longitude Latitude found by the Inclinator or Dipping Needle* adlı eser ve onun çevirisi *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*'dir. Bu eser, dönemin imkânları dâhilinde bu konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Osmanlı yazınında bu alanla ilgili pek fazla çalışma bulunmamaktadır. İbrahim Müteferrika jeofizik alanında yapılmış olan Batı dünyasında dönemi için önem arz eden bu eseri Osmanlı Türkçesine çevirerek bu eseri toplumla tanıştırmıştır.

Sanıldığı gibi aksine Osmanlı'da Lale Devri sadece bir zevk ve sefa devri olmamıştır. Bu dönemde kültürel ve sanatsal anlamda gelişmeler de yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi İbrahim Müteferrika'nın matbaayı kurmasıdır. Bir devrin kapanmasını ve bir devrin açılmasını sağlayacak kadar önemli olan bu olayın kurucusu olan İbrahim Müteferrika Osmanlı tarihinde büyük bir iz bırakmıştır.

Biz de *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*'yi ele alan bu çalışmamızla, eserin müellifini, hakkında bilinmesi gerekenleri, kısa gramerini, metnini, Türkiye Türkçesine aktarımını ve dizinini hazırladık. Bu çalışmanın her aşamasında fikirleri ve kaynak temini ile bana yardımcı olan aynı zamanda akademik çalışmaların bir sonuç değil bir sonraki adım ve çalışma için başlangıç olacağı fikrini aşıl原因, sabrını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Yakup YILMAZ'a teşekkür ederim.

Selda ŞİMŞEK

15.01.2016, Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM MÜTEFERRİKA.....	3
1.1. Hayatı	3
1.1.1. Doğumu.....	3
1.1.2. Ailesi	4
1.1.3. Eğitimi.....	4
1.1.4. Esareti	4
1.1.5. İnancı ve Müslüman Oluşu	5
1.1.6. Görevleri ve Hizmetleri	7
1.1.7. Düşünceleri	8
1.1.8. Ölümü ve Kabri.....	9
1.2. Eserleri.....	9
1.2.1. Telif Eserleri	10
1.2.1.1. <i>Risâle-yi İslâmiyye</i>	10
1.2.1.2. <i>Usûlü'l-Hikem fi Nizâmu'l-Ümem</i>	10
1.2.1.3. <i>Vesîletü't-Tıbâa</i>	11
1.2.2. Tercüme Eserleri.....	13
1.2.2.1. <i>Füyûzat-ı Miknatisiyye</i>	13
1.2.2.2. <i>Mecmûa-yı Hey'eti'l-Kadîme ve'l-Cedîde</i>	14
1.2.2.3. <i>Târîh-i Seyyâh</i>	15
1.3. Matbaası	15

İKİNCİ BÖLÜM

<i>FÜYÜZÂT-I MIKNATİSİYYE</i> HAKKINDA	19
--	----

2.1. Eserin Adı ve Muhtevası	20
2.2. Eserin Nüshaları	21
2.2.1. Yazma Nüshalar	21
2.2.2. Basma Nüshalar	21
2.3. Eser Üzerine Yazılanlar	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<i>FÜYÜZÂT-I MIKNATİSİYYE</i>	25
--	-----------

3.1. GRAMER	27
--------------------------	-----------

3.1.1. Biçim Bilgisi	27
----------------------------	----

3.1.1.1. Söz Çekimi	27
---------------------------	----

3.1.1.1.1. İsim çekimi	27
------------------------------	----

3.1.1.1.1.1. Çokluk	27
---------------------------	----

3.1.1.1.1.2. İyelik	27
---------------------------	----

3.1.1.1.1.3. Ad durumları	28
---------------------------------	----

3.1.1.1.1.4. Zamir n'si	32
-------------------------------	----

3.1.1.1.2. Fiil çekimi	32
------------------------------	----

3.1.1.1.2.1. Ek-fiil çekimi	32
-----------------------------------	----

3.1.1.1.2.2. Fiilimsi	33
-----------------------------	----

3.1.1.1.2.3. Fiil kipleri	36
---------------------------------	----

3.2. METİN	39
-------------------------	-----------

3.3. ÇEVİRİ	69
--------------------------	-----------

3.4. DİZİN	93
-------------------------	-----------

A	93
---------	----

B	98
---------	----

C	103
---------	-----

Ç	106
---------	-----

D	107
---------	-----

E	110
---------	-----

F	115
---------	-----

G	116
---------	-----

H	118
---------	-----

I.....	124
İ.....	124
K.....	131
L.....	136
M.....	137
N.....	151
O.....	154
Ö.....	156
P.....	156
R.....	157
S.....	159
Ş.....	163
T.....	165
U.....	172
Ü.....	173
V.....	174
Y.....	178
Z.....	179
SONUÇ.....	183
KAYNAKÇA	185

KISALTMALAR

s.	sayfa
C.	cilt
Ar.	Arapça
Far.	Farsça
Tür.	Türkçe

Transkripsiyon işaretleri

ء	ˆ	ش	ş
ا	e, a, ā	ص	ş
ب	b	ض	ḍ, ž
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	s	ع	ˁ
ج	c	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	q
خ	ḫ	ك	k, g, ñ
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	o, ō, ö, u, ū, ü, v
ژ	j	ه	e, h, i
س	s	ی	ı, ī, i, î, y

GİRİŞ

İbrahim Müteferrika, Türklere hizmet eden Macarlardan ikinci mühim kişidir. Birincisi Topçu Urban, İstanbul'un fethinde Türklere yardımcı olmuş, ikincisi İbrahim Müteferrika da matbaayı Türkçe için kurmakla Türkler arasında bilginin yayılmasında önemli bir kişi olmuştur.

İbrahim Müteferrika tarihte sadece matbaacılığı ile değil fikri yönü ile de ön plana çıkmış bir şahsiyettir. Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı dönemlerde devletin içinde bulunduğu durumu tahlil edebilmiş ve çözümler üretebilmiş bir fikir adamıdır.

Müteferrika devlet yönetiminde ilmin ne kadar önemli olduğunu vurgular. Osmanlı'nın parlak, ihtişamlı günlerinden uzaklaşmasını da Avrupa'nın ilimde ilerlemesine ve Osmanlı'nın geride kalmasına bağlar. Osmanlı'nın modernleşmesine olan katkısı Müteferrika'yı bizden biri yapmıştır.

Müteferrika hem kendisi eserler kaleme almış, hem de çeviri eserlerle önemli bir hizmet vermiştir. Çeviri eserlerinden biri olan *Füyûzât-ı Mıknatısiyye* ilmi değeri ve devri itibarıyla önemli bir eserdir.

William Whiston'ın *The Longitude and Latitude Found by the Inclinator or Dipping Needle* adıyla Londra'da 1721 yılında 118 sayfa halinde kaleme aldığı (Whiston, 1721) eserin çevirisi olan *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*, İbrahim Müteferrika b. Abdullah tarafından 45 sayfa halinde Kostantiniyye'de (İstanbul), H. 1 Ramazan 1144 [27 Şubat 1732] tarihinde Dâru 't-Tıbâ'ati'l-Âmirre'de basılmıştır (Müteferrika, 1144).

Fuyûzat-ı Mıknatısiyye, "Mıknatısın Yararları" anlamına gelir. Bu eserle İbrahim Müteferrika, mıknatıs kullanılarak neler yapılabileceğini, hangi kolaylıkların edinilebileceğini göstermek istemiştir. Bu yapılabileceklerin başında kible taşının bulunması ve gemicilikte rotanın tayini ifade edilmiştir.

Jeofizik tarihi alanında yazılmış bazı makalelerde de eserin adından, Türkiye'deki ilk jeofizik eser olarak bahsedilmiştir.

Füyûzât-ı Miknâtiyye bu bölümden itibaren önce alt bölüm olarak grameri, gramerden de biçim bilgisi kısmının söz çekimi ele alınmıştır. Madde başlarına malumun ilamı olacağı düşüncesiyle herhangi bir açıklama yapma gereği duyulmamıştır. Bunun sebebi de çalışmayı etimolojik yoğunlukta tutmamaktır. Çalışmada eş zamanlı inceleme yapmak hedeflenmiştir.

Metin alt bölümünde eser transkripsiyonlu, sayfa ve satır numaralı şekilde Latinize edilmiştir. Eserin aslıyla okunuşunun kıyaslanabilmesi için de çalışmanın sonuna orijinal metin konmuştur.

Çeviri alt bölümünde eserden tarafımızdan ne anlaşıldıysa sözlükler ve alandaki bazı eserler yardımıyla eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu arada bazı yer adlarının bugünkü adları karşılık olarak verilmiştir.

Dizin bölümü, alfabetik genel dizinden oluşur. Genel dizin söz varlığının tümünün yer aldığı bölümdür.

1. BÖLÜM

İBRAHİM MÜTEFERRİKA

1.1. Hayatı

İbrahim Müteferrika, Macarlardan Türklere hizmet eden ikinci mühim kişidir. Birincisi Topçu Urban, İstanbul'un fethinde Türklere yardımcı olmuş, ikincisi İbrahim Müteferrika da matbaayı Türkçe için kurmakla Türkler arasında bilginin yayılmasında önemli bir görev sahibi olmuştur.

İbrahim Müteferrika, Türk medeniyeti tarihinin önemli köşe taşlarından birini teşkil eder. Onun hizmetleri sonucu bilginin paylaşımı hızlanmış, bilgiye ulaşmak ucuzlamıştır.

Türkiye'de İbrahim Müteferrika'ya dair ilk incelemeyi İmre Karaçon yapmıştır (Karaçon, 1326 (1910), s. 178-185). Bir Katolik rahip olan Karaçon, İbrahim'in Müslüman olmadan önceki hayatını yazarken Cezârnak'ın mektuplarındaki bilgileri kullanmış, ancak onun sözlerini olduğu gibi tercüme etmemiş, ilâveler ve yorumlar yapmıştır (Afyoncu, 2000, s. 324).

Kendi devrinde ayrıca Tercüman İbrahim Efendi diye anılmaktaysa da daha çok Basmacı İbrahim Efendi olarak şöhret bulmuştur (Afyoncu, 2000, s. 326).

1.1.1. Doğumu

Erdel'in Koloszvar şehrinde (bugünkü Romanya'da Cluj şehri) dünyaya gelmiştir. 1670 ile 1674 arasında bir tarihte doğduğu tahmin edilmekte, asıl adı ve ailesi bilinmemektedir (Afyoncu, 2000, s. 324). Doğum yeri Macarca Koloszvar, Rumence Cluj olarak bilinen bir Erdel şehridir. İbrahim Müteferrika'nın kendisi de, kökenine ilişkin olarak söz konusu olguyu vurgulamış, el yazması olarak kalan ve *Risale-i İslamiyye* adıyla bilinen broşürüne şu sözlerle başlamıştır: “*Kanaatkâr ve biçare bir kul olan bendeniz Macaristan'da*

Kolozsvar kentinde dünyaya geldim.” (Horvath, 2001, s. 51). İbrahim Müteferrika'nın doğum tarihini 1670 veya 1671 olarak kabul etmek lâzımdır (Berkes, 1962, s. 736).

1.1.2. Ailesi

İbrahim'in kayıtlarda baba adı yerinde Abdullah yazar. Mühtedilerin babaları için Abdullah adının kullanılması tamamen genelleştirilmese de sık rastlanan bir durumdur (Afyoncu, 2001, s. 609). Babası ve annesi fakir bir ailedendir (Karaçon, 1326 (1910), s. 179).

1.1.3. Eğitimi

İbrahim Müteferrika'nın okuduğu ve mezun olduğunu söylediği okul Erdel'in en önemli şehri ve dinî merkezi olan Koloszvâr'da bulunan iki Protestan kolejinde en büyük ve en eski olanı idi ve Ünitaryuş kilisesine mensuptu (diğeri Kalvinist idi) (Berkes, 1962, s. 728). İbrahim'in okuduğu okul kalvinist değil Üniteryan Okulu idi. Ayrıca İbrahim, Hristiyanlar tarafından yasaklanan kitapları gizlice okuduktan sonra ve kendi tâbiriyle hidâyete erdikten sonra Üniteryan eserlerden teslis fikrinin bâtil olduğuna ve papalığın dini tahrif ettiğine inanmıştır. İncil'in aslında, gerçek dinin başka bir peygamber tarafından getirileceğine dair ipuçlarını elde ettikten sonra çıkıp dinî tartışmalara da katılmıştır (Temir, 1990, s. 47).

1.1.4. Esareti

Doğduğu şehrin Kalvinist kolejinde rahip olmak için okurken, 1692 ya da 1693'te Thököly İmre'nin, Habsburglara karşı ayaklanması sırasında Osmanlı askerlerinin eline esir düşmüş, İstanbul'a getirilmiş ve köle olarak satılmıştır (Korkmaz, 1999, s. 286). Berkes, İbrahim'in Müslüman olması ve Türklüğe geçmesi için esirlik, kölelik ve zorluk altında çaresiz kalma gibi sebepler icadına hiç lüzum olmadığını ifade eder ve İbrahim'in Türklere iltica

ettiğini kabul eder. İbrahim'in Türklüğe geçtiği tarihi 1690 sonu veya 1691 başı olarak verir (1962, s. 735).

1.1.5. İnanıcı ve Müslüman Oluşu

İbrahim Müteferrika, Ünitaryuş mezhebine bağlıydı (Afyoncu, 2001, s. 608). Ünitaryanizm veya Erdellilerin tabiri ile Ünitaryuş'un ana fikirleri teslis aleyhtarlığı, Tanrı'nın tek olduğu, İsa'nın tanrı olmayıp bir insan olduğu, Hristiyanların İsa'ya tapmasının Hristiyanlığın kutsal kitabına aykırı olduğu, teslis fikrinin İncil'de bulunmadığı, ancak Katolik kilisesinin İncili tahrif etmesinin mahsulü olduğu fikirleri idi (Berkes, 1962, s. 724).

İbrahim Müteferrika'nın Müslüman oluşu ile ilgili çeşitli bilgiler vardır. Kimine göre Osmanlı ülkesine geldikten sonra esarete dayanamayıp Müslüman olmak zorunda kalmıştır, kimine göre kendi isteği ile Müslüman olmuştur. Rahip Karaçon, De Saussure'den bazı eklemelerle ve subjektif olarak "İstanbul'da kaba ve zalim bir adamın eline geçip uzun müddet sefilane yaşamıştı, artık köleliğe tahammül edemeyip İslâm'ı kabul etti. İbrahim tesmiye olundu. İbrahim zeki ve becerikli adam olup bir kaç senede Türk lisanını ve erkân u âdâb-ı İslâmiyeyi dahi öğrenmiş ve muktedir efendilerden birisi olmuştur." ifadelerini aktararak onun İslâm'ı zor durumdan kurtulmak maksadıyla seçtiğini ifade eder.

Başka bir görüşe göre de, İbrahim, çocukluk yaşından beri Tevrat, İncil ve Zebur okuyarak yetişmiş, onlarla ilgili ilimleri öğrenip tamamlamış, bu kitapların yorum ve açıklanmaları hususunda icazet almış, vaizlik yapma ehliyet ve hakkını kazanmış, bundan sonra mürüvvetsiz ve namert hocalarının " hükmü kaldırılmış ve tedavülden silinmiştir" bahanesiyle okunmasını yasakladıkları eski Tevrat parçalarını gizli gizli inceleme hevesine kapılmış ve bu işe girişmiş. Bu esnada kör gözlere nur, mahzun gönüllere neşe ve sürur bahşeden bir Tevrat âyeti ile karşılaşmıştır. Latince metnini ve Türkçe tercümesini verdiği bu âyetten, Hz. Muhammed'in ve ümmetinin övüldüğünü,

geçmiş her peygambere de onun müjdesi verildiğini öğrenince hidayete ermiş (Coşan, Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risale-i İslamiyye Adlı Eserinin Tenkitli Metni, 2010, s. 20).

Gerek Müteferrika'nın zamanından önce, gerek ilahiyat öğrenciliği zamanında Macaristan'da üç Hristiyan akidesi ve kilisesi birbiriyle savaş halinde idi. Bunlar Katolik, Kalvinizm ve Ünitaryuş inançları idi. Bu sonuncusunu ötekilerden ayıran yön, teslis inancını reddetmesi ve bu yüzden öteki ikisi tarafından Hristiyanlığa aykırı, Müslümanlığa yakın sayılmasıdır. (Korkmaz, 1999, s. 288) İbrahim Müteferrika'yı Müslümanlığa iten en önemli durumlardan birisi de Müslümanlığın kendi inanç sistemine yakın olmasıdır. Hristiyanlığın Katolik ve Kalvinizm mezhebiyle ayrılan tarafları onu Müslümanlığa itmiştir.

İbrahim'in Kalvinist olmayıp Ünitaryan oluşu sadece önemsiz bir mezhep farkı meselesi değildir. Onun geldiği dinî ananın tespiti, İbrahim Müteferrika'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin dört önemli tarafının menşeleri hakkında bizi aydınlatacaktır: Matbaacılığı, coğrafyacılığı, yeni ilimlerle ilgisi, fikirlerinin ileriliği ve modernliği (Berkes, 1962, s. 736).

Sonuçta Berkes, İbrahim Müteferrika'nın inancı konusuna son noktayı şöyle koymaktadır: İbrahim'in okuduğu koleyum bir Kalvinist okul değil, bir Ünitaryan okuludur; İbrahim bu okulda Kalvinist değil, hararetli bir Ünitaryandır ve o zaman Hristiyanların okuması yasak olan eserleri gizli gizli okumaktadır; İbrahim bu gizli okumalardan sonra ve kendi tabiriyle *hidayete erdikten* sonra, yani en önemli Ünitaryan eserlerinde teslis fikrinin batıl olduğuna, Papalığın Hristiyanlığı tahrif ettiğine ve gerçek dinin İncil'in aslında geleceği bildirilen başka bir peygamber tarafından getirileceğine dair ipuçları elde ettikten sonra çıkıp dinî tartışmalara katılıyor (Berkes, 1962, s. 731). Dolayısıyla İslam akidesine yakın olan Ünitaryanizm mensubu bir kişinin Müs-

luman olması zor olmamıştır. İslam'ı tercih sebebi de kendi araştırmaları sonucu gelmesi beklenen son dinin İslâm, son peygamberin de Hz. Muhammed olduğu düşüncesine varması olmuştur.

1.1.6. Görevleri ve Hizmetleri

İbrahim 18 Nisan 1716 tarihinden önce kapıkulu süvarilerinin en mümtaz ve itibarlı kısmı olan sipahilerin 41. bölüğünde görevdedir (Afyoncu, 2001, s. 610). Sipah bölüğünde iken Avusturya seferinde yaptığı hizmetlerden dolayı İbrahim, 18 Nisan 1716'da önceki ulûfesiyle dergâh-ı âlî müteferrikalığına geçirilmiştir (Afyoncu, 2000, s. 325).

İbrahim Müteferrika'nın uzun süre yürüttüğü mesleği, adıyla anılan müteferrikalıktır. Müteferrikalar, padişahın maiyetinde bulunarak ona hizmet eden, seçme insanlardan oluşan bir gruptu. İbrahim, müteferrikalığa 18 Nisan 1716 tarihinde girmiş ve bu yılın sonunda Osmanlı Devleti'ne sığınan Macarların yanında görevlendirilmiştir (Afyoncu, 2001, s. 609). Prens II. Rakoczi'nin sığınmasından sonra (1717) onun hizmetine verilmiştir (Afyoncu, 2001, s. 610). 1735'te Rakoczi ölene kadar onun hizmetinde bulunmuş (Afyoncu, 2000, s. 325), bu arada matbaacılık faaliyetleri ile ona verilen diğer görevleri de yapmıştır. Rakoczi'nin ölümünden sonra da İstanbul'daki Macar soylularına hizmet ettiği görülür. (Afyoncu, 2001, s. 613).

İbrahim Müteferrika Macarca, Latince, Arapça ve Farsça bilmesinden dolayı Osmanlı yönetiminde çeşitli görevlere getirilmiştir. Resmî görevleri arasında diplomatlık, mihmandarlık, çevirmenlik, müteferrikalık ve haccagânlık vardır (Topdemir, 2002, s. 18). Çoklukla ülkeler arasında çeşitli meselelerin halli için padişahça görevlendirilen İbrahim Müteferrika'nın İran şehzadesi Mirza Safi'nin mihmandarlığı, Lehistan-Osmanlı arasındaki anlaşmanın yenilenmesi için Leh Başhatmanına gönderilmesi, Osmanlı-Avusturya-Rus sa-

vaşında görüşmeleri idare etmesi, Dağıstan'da Kaytak Hanlığına Asmay Ahmed'in tayin beratının götürülmesi gibi görevleri yerine getirdiğı kayıtlıdır (Afyoncu, 2001, s. 610-615).

1.1.7. Düşünceleri

İbrahim Müteferrika, tarihte sadece matbaacılığı ile değil fikri yönü ile de ön plana çıkmış bir şahsiyettir. Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı dönemlerde devletin içinde bulunduğu durumu tahlil edebilmiş ve çözümler üretebilmiş bir fikir adamıdır. Niyazi Berkes, Müteferrika'nın bu yönüne *Usûlü'l-Hikem ff Nizâmu'l-Ümem* adlı eserini okuduktan sonra vakıf olduğunu söyler. İbrahim'in *Usûlü'l-Hikem ff Nizâmu'l-Ümem* adlı (H. 1144, M. 1731'de basılmış) eseri okunduğı zaman İbrahim'in yalnız matbaacı olarak değil, bir fikir adamı olarak üzerinde durulması gereken bir sima olduğu görülecektir, der. Bu eserden, genel olarak, Avrupa'nın yeni askerî talim ve taktik usulleri hakkında bilgi veren bir kitap diye bahsedildiğı halde, bu kitap okununca onun bu cephesinden ziyade başka bir cephesinin, Türk fikir tarihi için önemli olduğu görülebilir. (Berkes, 1962, s. 717)

Müteferrika devlet yönetiminde ilmin ne kadar önemli olduğunu vurgular. Osmanlı'nın parlak, ihtişamlı günlerinden uzaklaşmasını ilim yarışında Avrupa'nın gerisinde kalmaya bağlar. Modern devletlerin yeni ve aklî, yani dinden ve gelenekten gelmeyen usullerle idare edildiğini de yine ilk defa olarak Müteferrika kaydeder (Berkes, 1962, s. 718). Avrupa, coğrafi keşiflerle, rönesans ve reform çalışmaları ile bir anda yeni bir çağ açmıştır. Yaptığı yeniliklerle devlet yönetimini dini kurallardan uzaklaştırıp ilmi kuralların kucağına bırakmıştır. Osmanlı ise bu yeniliklerin çok uzağında kalmıştır. Müteferrika'ya göre devleti içinde bulunduğu durumdan kurtaracak çeşitli alanlarda yenilikler yapılmalıdır. İbrahim bundan sonra devlet idaresinde ilmin ve özellikle coğrafya ilminin önemi üzerinde uzun uzadıya durur. Bu vesileyle

Amerika'nın keşfinden, Avrupalıların diğer coğrafi keşiflerinden ve seyahatlerinden, İslam dünyasını kuşatma halinde oluşlarından bahsederek Türklerin bu gelişmelerden bilgisiz kalmalarının zararlarını anlatır. (Berkes, 1962, s. 718). İbrahim Müteferrika, nizamın bozulmasını önlemek, ümmetin birliğini tefrika ve ihtilallerden korumak için ilmin yaygınlaşmasını zaruri görmektedir (Yediyıldız, 1991, s. 445).

İbrahim Müteferrika bastığı kitapların büyük bir kısmına ilâveler ve açıklamalar yapmış, bazılarına ise notlar ve haritalar ekleyerek zenginleştirmiştir. Bilhassa Kâtib Çelebi'nin *Cihannümâ*sına yaptığı ilâveler, onun Rönesans sonrası Avrupa'daki ilmî gelişmeleri nasıl takip ettiğini açıkça göstermektedir. Bu ilâvelerde yer alan, Batı'da gelişen yeni astronomi ve kâinat sistemleri hakkındaki bilgiler, eserin yayımını takip eden bir asır boyunca Türkçe literatürde bu konudaki en önemli metin olmuştur (Afyoncu, 2000, s. 326).

1.1.8. Ölümü ve Kabri

İbrahim Müteferrika'nın mezar taşında ölüm tarihi 1160 (1746-1747) yazar. Afyoncu, onun ölüm tarihini H. 25 Muharrem 1160 (M. 6 Şubat 1747) olarak verir. İbrahim Müteferrika ölümünden sonra Aynalıkavak Kabristanı'na defnedilmiştir. Reşid Saffet Atabinen'in teşebbüsüyle (Afyoncu, 2000, s. 326) 1942'de de Galata Mevlevihanesi haziresine nakledilmiştir (Afyoncu, 2001, s. 616-617).

1.2. Eserleri

Müteferrika, Osmanlı kültür ve medeniyetinin ilerlemesini bilginin hızlı biçimde yayılmasında görür. Dolayısıyla kendi yazdıklarıyla beraber çevirdiği ve matbaasında bastığı eserlerin birçoğuna mukaddime yazmıştır (Yediyıldız, 1991, s. 447). Müteferrika'nın eserlerini telif ve tercüme olarak iki kısımda ele almak mümkündür:

1.2.1. Telif Eserleri

1.2.1.1. Risâle-yi İslâmiyye

1710 tarihinde yazılmış; fakat basılmamıştır. 65 varaktır. Müslüman olmasının sebeplerini, İslâmiyet'in son hak din olduğunu ve önceki kutsal kitapların onu nasıl müjdelediğini anlattığı bu eserinde yer yer Hristiyanlığı ve Kitâb-ı Mukaddes'i eleştirmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'teki Hz. Muhammed'i ve İslâmiyet'i övücü cümleleri naklettikten sonra bunları açıklayan Müteferrika, ayrıca ilgili gördüğü başka âyetlerin de tercüme ve tefsirlerini yaparak sebab-i nüzulleri üzerinde durup gerçek mânaları hakkında kendi kanaatlerini ortaya koymuştur (Afyoncu, 2000, s. 326). *Risâle-yi İslâmiyye*'nin esas tezi, İslâmiyetin müdafaası değil, Üniteryanizmin öğreticisi David'in eserinin unvanında ifade edilen esas fikir yani Kitab-ı Mukaddes'in tahrif edildiği tezidir (Berkes, 1962, s. 729). 1961 tarihinde T. Hasan Yeğin bitirme tezi olarak *İbrahim Müteferrika ve Risale-i İslamiye Adlı Eseri* adlı çalışmayı yapmıştır (Yeğin, 1961). Halil Necatioğlu, *Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risale-i İslamiyye adlı eserinin tenkidli metni* adlı çalışmayla 1982'de eseri ele aldığı bir çalışma yayımlamıştır (Necatioğlu, 1982). Daha sonra ikinci baskısı M. Esat Coşan yazar adıyla *Risale-i İslamiyye* olarak 2012 tarihinde yapılmıştır (Coşan, 2012). Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bölüm ve demirbaş numarasıyla kayıtlı yerleri: Bağdatlı Vehbi, 02022-002.

1.2.1.2. Usûlü'l-Hikem fi Nizâmu'l-Ümem

Müteferrika'nın yazdığı son kitap *Usûlü'l-Hikem fi Nizâmu'l-Ümem*'dir (Milletlerin Düzeni Hakkında Teknik Düşünceler) ve 1732 yılında, 48 barak halinde, matbaanın dokuzuncu kitabı olarak 500 adet basılmıştır.

Devlet yapısındaki bozuklukların nedenleri ve bu nedenlerin giderilmesine yönelik önerilerin bulunduğu kitapta, ilk defa “Nizâm-ı Cedîd” kavramı kullanılmıştır. Baron Reviczki tarafından Fransızca'ya çevrilen ve *Trait' de la Tactique ou M'hode Artificielle pour Ordonnance des Troupes* (Orduların

Düzenlenmesi için Taktik ya da Teknik Yöntem Kitabı) adıyla 1769'da Fransa'nın Vienne şehrinde yayımlanan bu çalışmanın girişinde, Müteferrika, bu çalışmayı yapma nedeni ile yararlandığı kaynakları açıkladıktan sonra kitabı oluşturan bölümlerde hangi konuların işleneceğine dair bilgiler vermiştir.

Müteferrika, kitabın birinci ve üçüncü bölümünü askeri konulara ayırmıştır. Çünkü yaşadığı dönemde, Osmanlı Devleti'nin kurumları arasında, değişen dünya koşullarına uyum sağlayamayanlarının başında ordu gelmekte ve bu ordunun yapısı, dışarıda yenilgilerin, içeride de isyanların kaynağı olmaktadır. İkinci bölümde ise, Müteferrika, coğrafya biliminin devlet yönetimindeki önemini açıklamıştır (Kalaycıoğulları, 2003, s. 16-17).

Adil Şen eser üzerine 1995 tarihinde çalışmıştır (Şen, 1995). Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bölüm ve demirbaş numarasıyla kayıtlı yerleri: Fatih, 03462, 03463; Hacı Mahmud Efendi, 04937; Hüsrev Paşa, 00292M; Veliyüddin Efendi, 01965; Nuruosmaniye, 03676; Nuruosmaniye, 02271; Hacı Ahmed Paşa, 00204; Mehmed Asım Bey, 00359; Esad Efendi, 01810; Nuruosmaniye, 03675; Özel, 00624; Ragıp Paşa, 03879.

1.2.1.3. Vesîletü't-Tıbâa

Matbaanın önemi, gerekliliği ve faydası üzerine 1726'da kaleme alınan risâle daha sonra *Vankulu Lügati*'nin başında da yayımlanmıştır. Halasi-Kun gibi araştırmacılarca bir inkılâp programı şeklinde nitelenen bu eserinde Müteferrika, tarih boyunca bazı istilâlar yüzünden yazma eserlerin nasıl yok olduğunu, daha sonraları doğru düzgün yazı yazacak hattatlar kalmadığından yazmaların birçoğunun yanlışlarla dolu bulunduğunu, halbuki matbaa sayesinde yazıların daha okunaklı ve hatasız basılacağını, fiyatlarının ucuzlayacağını, bu sayede de büyük kütüphaneler kurulacağını söylemektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin cihatla İslâm'ın şerefini arttırdığı gibi kitap basmak suretiyle de İslâm kültürüne hizmet edeceğini, Avrupalıların bu tür kitapları çeşitli yanlışlarla çoktandır basmaya ve bu suretle doğu ülkelerinden para

çekmeye başladıklarını, eğer Osmanlı Devleti'nde bir matbaa kurulursa bu paranın da memlekette kalacağını açıklamaktadır (Afyoncu, 2000, s. 326-327).

Müteferrika, Osmanlı Devleti'nin matbaa kurmasıyla sağlayabileceği yararları on maddeyle şöyle sıralamıştır:

1. Lügât, tarih, heyet (astronomi), coğrafya ve devlet işleriyle ilgili önemli eserlerin basım yoluyla çoğaltılması her sınıftan halkın tahsil durumunun yükselmesi için faydalıdır.

2. İslam devletlerinin kuruluşundan o zamana kadar yazılmış değerli eserlerin basılması, bu kitapların Müslümanlar arasında yayılmasını sağlar.

3. Basım yoluyla çoğaltılacak eserlerin yazıları açık ve güzel, yanlışsız olacağından, öğrenciler ve öğretmenler okudukları ve okuttukları eserlerin doğruluğundan emin olurlar. Basılan eserlerin mürekkepleri sabit olduğundan yazmalarda olduğu gibi rutubetten çabucak bozulmaz ve devamlı (kalıcı) olur.

4. Basım kârlı bir iştir. Bir cilt yazmak zahmeti ile binlerce cilt doğru yazılmış eser elde edilir. Böylece kitapların fiyatları ucuzlayacağından zengin fakir herkes, öğrenciler de dâhil, kitap satın alabilir.

5. Basılmış eserlerin başlarına kısa ve sonlarına uzun fihristler eklemek suretiyle istenilen bir şeyin eserde kolayca bulunması sağlanır.

6. Basılı kitapların ucuz olması nedeniyle, onları herkes, hatta taşra şehirlerindeki de satın alabilir. Bundan dolayı da cehaletin ortadan kalkması mümkün olur.

7. İstanbul'da ve imparatorluğun öbür şehirlerinde matbaa sayesinde kütüphaneler kurulur. Öğrenciler tahsilleri için kitabı kolayca temin edebilir ve memleket kalkınır.

8. Osmanlı padişahları yaptıkları savaşlar yüzünden, İslamlığın yüzünü ağartmış ve şanını yükseltmişlerdir. Kitaplar basım yoluyla çoğaltılırsa, Müslümanlara ayrıca büyük hizmet etmiş olurlar.

9. Avrupa Devletleri, Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış eserlerin değerini bildiklerinden onları bastırmaktadırlar. Örneğin *Kânûn*, *Şifâ*, *Nüzhetü'l-Müştâk* ve *Öklides* vb. eserleri bastırdıkları bilinmektedir. Ancak şimdilik bastıkları eserlerin yanlışlarını düzeltecek adamları olmadığından, bu kitaplar hatalarla doludur. Eserler Mağrib yazısıyla basıldığından güzel değildir. İleride Doğu dillerinden anlayan bilgili insanlar bulunarak bastıracakları eserleri İslam memleketlerine göndererek para çekebilirler. Müslümanlar, diğer hususlarda Hristiyanlardan ileride olduklarından basım sanatında da onları geçmelidirler.

10. Bu faydalı sanatın alınması eskiden düşünülmüş ve devlet yöneticileri (vükelâ-yı devlet) konuyu incelemişse de, uğraştırıcı ve sıkıntılı bir iş olması ve basım sanatından anlayan bir kimsenin bulunmamasından ötürü ileri bir tarihe bırakılmıştır. İslamiyet'i benimsemiş bütün milletlerin kitaba ihtiyaçları fazladır. Basımın kabul edilmesi ve eserlerin basılması, devletin şan ve şerefini artıracaktır (Topdemir, 2002, s. 11-12).

1.2.2. Tercüme Eserleri

1.2.2.1. Füyûzât-ı Mıknatısiyye

William Whiston'ın *The Longitude and Latitude Found by the Inclinary or Dipping Needle* adıyla Londra'da 1721 yılında 118 sayfa halinde kaleme aldığı (Whiston, 1721) eserin çevirisi olan *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*, İbrahim Müteferrika b. Abdullah tarafından 45 sayfa halinde Koşantıniyye'de (İstanbul), H. 1 Ramazan 1144 [27 Şubat 1732] tarihinde Dâru 't-Tıbbâ'ati 'l-Âmirre'de basılmıştır (Müteferrika, 1144).

Fuyüzat-ı Mıknatısiyye, "Mıknatısın Yararları" anlamına gelir. Bu eserle İbrahim Müteferrika, mıknatıs kullanılarak neler yapılabileceğini, hangi kolaylıkların edinilebileceğini göstermek istemiştir. Bu yapılabileceklerin başında kible taşının bulunması ve gemicilikte rotanın tayini ifade edilmiştir.

Kitabın tamamı dikkate alındığında, mıknatıs taşı ve pusulaya ilişkin çok kısa ve eksik bilgiler içerdiği anlaşılan eser, mıknatıs özelliklerine dayanılarak ülkelerin enlem ve boylamlarının belirlenebileceği tezini işleyen Batı’da yazılmış bir makalenin özet çevirisinden oluşan bir çalışmadır. Eserin nüshaları 2. bölümde ele alınmıştır.

1.2.2.2. *Mecmûa-yı Hey’eti’l-Kadîme ve’l-Cedîde*

Mecmûa-yı Hey’eti’l-Kadîme ve’l-Cedîde (Eski ve Yeni Astronomi Kitabı), İbrahim Müteferrika’nın çevirdiği hâlde basılmamış ve yazma olarak günümüze kadar gelmiş bir eserdir. Bu kitap, III. Ahmet’in emriyle, Hollandalı kozmoğraf, coğrafyacı ve matematikçi, Andreas Cellarius’un (17. Yüzyıl) birinci baskısı 1665 ve ikinci baskısı 1708’de yapılmış olan *Atlas Coelestis* ya da *Harmonia Macrocosmica, Seu Atlas Universalis et Novus Totius Universi Creati* (Gök Atlası, Evrensel Uyum ya da Yaratılmış Bütün Evrenin Evrensel ve Yeni Atlası) adlı çalışmasından yapılan çevirilerden oluşturulmuştur. İlk sayfasında dünyanın o zamana kadar gelen ünlü astronom ve kozmoğraflarının resimleri, Yer’in, Güneş’in, Ay’ın, Başak ve Terazi burçlarının sembolik tasvirleri bulunmaktadır. İbrahim Müteferrika yazdığı ön sözde "Astronomlar (râsıtlar) Meclisi" adını verdiği bu resmi açıklamaya çalışarak, yanlarında zatü'l-kürsî, usturlab ve rub' daire gibi aletler bulunan birkaç astronomdan birinin Batlamyus (M. 150), diğerinin Tycho Brahe (M. 1546-1601), üçüncüsünün Kopernik (M. 1473-1543) ve dördüncüsünün de Uluğ Bey (M. 1394-1449) olduğunu ileri sürerken, Adnan Adıvar (1882-1955) giyimi, uzun saçları ve şapkasıyla bu resmin Uluğ Bey’e ait olmadığını, ancak bir başka Batılı astronomun resmi olması gerektiğini belirtmektedir. Müteferrika aynı zamanda kitabın başında *Cihânnümâ*’ya yazdığı eklerden astronomi ve kozmoğrafyaya ait olanlarını da buraya aktarmıştır (Kalaycıoğulları, 2003, s. 20). Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bölüm ve demirbaş numarasıyla kayıtlı yerleri: Fotokopi, 00106.

1.2.2.3. *Târîh-i Seyyâh*

İbrahim Müteferrika'nın 1728 yılında çevirdiği *Târîh-i Seyyâh* adlı ruznâme, Polonyalı Cizvit misyoner Tad'e Krusinski'ye ait olup, İran ve Afgan tarihini konu edinen Latince bir eserdir. Müteferrika'nın yayımladıkları arasında üçüncü sırayı alan bu eser, 1729 yılında çok satılabileceği düşünceyle 1200 adet basılmıştır. Afganlıların İran'ı istilâ etmeleri, İranlıların yaptıkları savaşlar ve Safevi denilen İran krallarının mücadeleleri bu eserin özünü oluşturmaktadır. Bölümlere ayrılan eserde, önce, İran krallarının saltanat süreleri ve Afgan işgalinde nasıl kaçtıkları İran salnâmelerine dayanarak anlatılmış, sonra da İran krallığının çöküş ve yok oluş nedenleri ayrı ayrı ele alınarak, tartışılmıştır. Krallığın çöküşüne neden olduğu düşünülen konular arasında, *Kur'an*'ın yasaklamasına rağmen şarabın suistimal edilmesi de bulunmaktadır. Eserin daha sonraki bölümlerinde ise Afganlıların kökenleri, yaşayış ile ibadet tarzları, eski dinleri ve Afgan Kralı Mir Veis'in yaşamı ile saltanatı ele alınmaktadır (Kalaycıoğulları, 2003, s. 16). Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bölüm ve demirbaş numarasıyla kayıtlı yerleri: Bağdatlı Vehbi, 01283; Esad Efendi, 02214; Hacı Mahmud Efendi, 04862; Hafid Efendi, 00223; Hüseyin Kazım, 00077-002; Laleli, 02003; Mihrişah Sultan, 00303; Pertevniyal, 00837; Reşid Efendi, 01119; İ. İsmail Hakkı, 02422; Âtuf Efendi, 01820; Hacı Ahmed Paşa, 00254; Ali Emiri Trh, 00057; Halet Efendi, 00594; Özel, 00292; A Nihat Tarlan Matbu, 00176; Mikrofilm, 04044.

1.3. Matbaası

Matbaanın ülkemize gelmesinde İbrahim Müteferrika kadar Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in oğlu Said Mehmet Efendi'nin de etkisi olmuştur. Babası Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ile gittiği Paris'te matbaa aracılığıyla kitapların kolaylıkla çoğaltıldığını görüp hayran kalan, bundan dolayı İstan-

bul'da da bir matbaa kurmayı düşünen Said Mehmed Efendi ile Müteferrika'nın tanışmasının da bu olayın gerçekleşmesinde büyük rolü olmuştur. (Topdemir, 2002, s. 23)

Said Efendi tasarılarını İbrahim Müteferrika ile paylaşır. İbrahim Müteferrika kendi ülkesinde görmüş olduğundan matbaaya yabancı değildir. İbrahim Müteferrika bu işe başlamadan önce devlet erkânının desteğini almaya çalışır. Bunun için *Vesîletü't-Tıbâa* adlı layihayı yazar ve bu layiha elden ele dolaşır.

1727 yılı Temmuz ayının başlarında İbrahim Müteferrika ile sadâret mektûbî halifelerinden Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said Efendi'ye, III. Ahmed'in fermanı ve Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvası ile ilk Türk matbaasını kurma izni verildi (Afyoncu, 2000, s. 326). İbrahim Efendi'nin Almanya'dan getirttiği ustalar ve harf dökümcüleriyle beraber matbaa kurulmuştur.

Müteferrika'nın, sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı matbaanın gerekliliğine inandırmak için hazırladığı *Vesîletü't-Tıbâa* adlı layihada yer alan gerekçeler şunlardır:

Büyük kitapları yazarak çoğaltacak (istinsah edecek) hattatların sayısı çok azalmıştır ve çoğaltılan kopyalar hatalarla doludur. Basılı kitapların harfleri yazmaya göre daha okunaklı olacak ve sabit mürekkep kullanılacağı için sudan daha az etkilenecektir.

Bir kere emek verip basılan kitap daha sonra istenildiği kadar çoğaltılabileceği için, basmak, yazmaya göre çok daha kârlı bir iştir. Bu da kitabın fiyatını ucuzlatacağından dolayı çok daha fazla kişi tarafından satın alınabilir.

Kitabın ucuzlaması, onun yalnızca büyük şehirlerdeki kişiler tarafından değil, taşradaki okuyucular tarafından da satın alınabilmesini sağlayacaktır. Artan kitap sayısı büyük kütüphanelerin kurulmasını gerektirecek, böylece bunlardan yararlanarak ilim yapan insan sayısı da artacaktır. Kitapların başına

ve sonuna konulan dizin sayesinde kitabın içerisinde bilgiye çok daha çabuk ulaşılabilir.

Osmanlı imparatorluğu şimdiye kadar cihat yapmak suretiyle İslâm toplumunun şerefini artırma hizmetine bundan sonra kitap basmayı da ekleyebilir. Matbaanın Osmanlı topraklarında olması durumunda Avrupa'da basılan hatalarla dolu Türkçe, Arapça ve Farsça kitaplar yerine bunların doğruları basılabilir ve bunlar diğer İslâm ülkelerine satılarak gelir elde edilebilir. (Küçükcan, 2006, s. 162)

Müteferrika'nın Yavuzselim semtindeki evinde kurulan matbaanın ilk kitabı, basımı 1729 yılının başlarında tamamlanan ve kaynaklarda daha çok *Vankulu Lügati* adıyla geçen *Sihâhu'l-Cevherî* tercümesidir. Matbaanın tesisinde büyük rolü olan Mehmed Said Efendi'nin bir süre sonra matbaacılıktan ayrılması ile birlikte iş tamamen İbrahim Müteferrika'ya kalmıştır. Müteferrika'nın ölümüne kadar idaresi altında kalan matbaada on yedi kitap (23 cilt) basılmış, matbaanın faaliyetleri yalnızca Patrona Halil İsyanı sırasında bir yıl kadar kesintiye uğramıştır. Müteferrika'nın özellikle dış görevlerinin de matbaanın çalışmalarını aksattığı muhakkaktır (Afyoncu, 2000, s. 326).

Bu matbaada Carleson'un belirttiğine göre 20 Temmuz 1735 tarihine kadar basılan eserler şunlardır (1979 , s. 9-12):

1. *Lugat-i Vankulu*
2. *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâru'l-Bihâr*
3. *Târîh-i Seyyâh Der Beyân-ı Zuhûr-ı Agavâniyân ve Sebeb-i İnhidâm-ı Binâ-yı Devlet-i Şâhân-ı Safeviyân*
4. *Tevârîh-i Hind-i Garbî*
5. *Târîh-i Timur Gürgân*
6. *Târîh-i Mısrü'l-Kadîme ve Mısr-ı Cedîd*
7. *Gülşen-i Hulefâ*
8. *Türkçe-Fransızca Gramer*
9. *Cihânnümâ*

10. Takvîmü't-Tevârîh

11. Usûlü'l-Hikem fi Nizâmü'l-Ümem

12. Füyûzât-ı Miknâtisiyye

13. Hazar Denizi ve Karadeniz Haritaları

İbrahim Müteferrika'nın kurduğu matbaanın faaliyeti İbrahim Müteferrika'nın ölümünü izleyen uzun yıllar boyunca devam etmiştir (Horvath, 2001, s. 51).

2. BÖLÜM

FÜYÛZÂT-I MİKNATİSİYYE HAKKINDA

Milletlerin medeniyet yarışında öncü ve önder olmaları bilimdeki gelişmişlikle, eser ve ürünlerle anlaşılır. Bilim ve medeniyetteki gelişmişlik seviyesi milletlerin rahatlık, huzur ve geleceğe güven duygusunu da beraberinde getirir.

Türkler bilim ve medeniyet yarışında insanlık için tarihin belli zamanlarında öncülük etmişler, yeni pek çok ürün ortaya koymuşlardır. Ancak medeniyet tarihi inişli çıkışlı yollardan oluşur. Bir zaman önder olunan alanda bir zaman sonra takipçi olmak durumuna düşülebilir.

18. asır, Avrupa'nın medeniyette öncü olmaya başladığı birasıdır. Nitekim Ahmed Cevdet Paşa'nın, medeniyeti bir geline benzeterek ona sırasıyla, Hint, Mezopotamya, Eski Mısır, Eski Yunan ve İslâm gelinliği giydirdikten sonra, "Günümüzde bu gelin, Avrupa gelinliğini giymektedir" demesi bunun işareti ve ifadesidir.

Osmanlı ilmiyesi, medeniyet yolunda Avrupa'dan geri kalındığını fark etmiştir. Bu farkındalık onları bir çabaya itmiş, Avrupa'da yazılan eserleri çevirme, o eserlerden mülhem yeni eserler telif etme çabaları açıklıkla görülmüştür.

Medeniyet yarışında Avrupa'ya yetişmek çabası sadece eser ve ürünlerle olmamış, yeni eğitim mekânları ve metotlarıyla bu yarışta yer alınmıştır. Medeniyet yarışında en ileri hamle ise matbaanın Osmanlı Devleti'nde devlet kurumu olarak yer almasıdır.

Matbaanın kurulmasıyla beraber pek çok eser basılmıştır. Bunların arasında en dikkati çekenler ise bilimsel eserlerdir. Nitekim *Fuyûzat-ı Miknatısiyye* de matbaada ilk basılan eserlerden biri olmuştur.

2.1. Eserin Adı ve Muhtevası

William Whiston'ın *The Longitude and Latitude Found by the Inclinator or Dipping Needle* adıyla Londra'da 1721 yılında 118 sayfa halinde kaleme aldığı (Whiston, 1721) eserin çevirisi olan *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*, İbrahim Müteferrika b. Abdullah tarafından 45 sayfa halinde Kostantiniyye'de (İstanbul), H. 1 Ramazan 1144 [27 Şubat 1732] tarihinde Dâru 't-Tıbâ'ati'l-Âmir'e'de basılmıştır (Müteferrika, 1144).

Füyûzât-ı Mıknatısiyye, "Mıknatısın Yararları" anlamına gelir. Bu eserle İbrahim Müteferrika, mıknatıs kullanılarak neler yapılabileceğini, hangi kolaylıkların edinilebileceğini göstermek istemiştir. Bu yapılabileceklerin başında kible taşının bulunması ve gemicilikte rotanın tayini ifade edilmiştir.

Yerkürenin manyetik alanını konu edinen bu eserde o dönemde Batı'da kabul edilen bilgiler özetlenmiştir. Mıknatıslanmanın kökeni Gilbert'in görüşüne uygun olarak yerkürenin içinde arandığı gibi sapma açısının Londra ve Paris'teki seküler değişimleri ve özellikle eğim açısının güney ve kuzey yarım kürelerde ekvator dan kutuplara doğru enlemler boyunca nasıl değişeceği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır (Özçep & Orbay, 1999, s. 103).

Söz konusu makalenin 1721 yılında Leipzig'de basıldığını¹ söyleyen İbrahim Müteferrika, bir nüshasının bir tüccar yardımıyla eline geçtiğini, enlem ve boylam bilgisine dayanarak işlerini yürüten gemici gibi kimselere faydası olur kanısıyla makaleyi çevirdiğini bildirir ve 6a/11'de "Risâle-yi merķûme

¹ Kendisi asıl makalenin Leipzig'de basıldığını beyan etse de makalenin Londra'da basılmış nüshasını gördük, genelağda da yer almaktadır: <https://books.google.com.tr/books?id=c21bAAAAQAAJ&pg=PA91&lpg=PA91&dq=The+Longitude+and+Latitude+Found+by+the+Inclination+or+Dipping+Needle&source=bl&ots=mt4UTi6AEd&sig=CdCvr7c8LSgPnLBZ-keyrZLAOKwU&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwi43Pz8-NrJAhUL1ywKHTxh-BokQ6AEIHjAA#v=onepage&q=The%20Longitude%20and%20Latitude%20Found%20by%20the%20Inclination%20or%20Dipping%20Needle&f=false>, 14.12.2015

dībācesinde baş olunan kelām budur." diyerek makalenin tercümesine geçilmiştir.

Füyûzât-ı Miknatsiyye magnetizma konusunda verilen tarihî bilgiler ışığında kitabın içeriğinin bütünü göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, Batıda birikmiş bilgileri aktarıp magnetizma konusunu tanıtarak Osmanlı çevresinde bu konuda yapılacak çalışmalara temel olma gibi önemli bir işlevi yerine getirdiği veya getirebileceği söylenemez; ancak Antik çağlardan bu yana önemli bir sorun olan boylam belirleme konusunda Batı'da yapılan yoğun çalışmalardan oldukça ayrıntılı bilgi vermesi açısından *Füyûzât-ı Miknatsiyye*'nin ilginç olarak nitelendirilmesinin yerinde olacağı düşünülür (Demirel, 1992, s. 275).

2.2. Eserin Nüshaları

Eserin basılmasından sonra bazı kimseler eseri istinsah yoluyla da çoğaltmış olmalıdırlar. Öncelikle basma bir eserin yazmasının olması bu anlama gelmelidir. Asıl yazma nüshasının hangisi olduğu konusunda bilgimiz yoktur. Yazma ve basma nüshalar şöyle tespit edilmiştir:

2.2.1. Yazma Nüshalar

1. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö.1160/1747): *Füyûzât-ı Miknatsiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. Müstensih Hacı Mehmed Abdülbaki Şükrü, İstinsah tarihi 1305 (1887), Arşiv numarası 06 Mil Yz A 2479/1, İstinsah yeri Burdur, Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 131 numaralı DVD, 1b-4b yaprak arası.

2.2.2. Basma Nüshalar

1. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknatsiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, İlahiyat Fakültesi Bölümü, Demirbaş numarası 02271/021227, Yer numarası 539, 99 s.

2. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Nuruosmaniye** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **03046-002**, 23 yaprak.
3. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Nuruosmaniye** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **03029**, 23 yaprak.
4. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Nuruosmaniye** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **03030**, 23 yaprak.
5. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Hüsrev Paşa** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **00248**, 23 yaprak.
6. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Hüsrev Paşa** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **00249**, 23 yaprak.
7. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Laleli** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **02548**, 23 yaprak.
8. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Esad Efendi** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **01923**, 23 yaprak.
9. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Hafid Efendi** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **00202**, 23 yaprak.
10. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Miknâtısiyye*: Konstantınıyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Hüdai Efendi** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **01764**, 23 yaprak.

11. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Çelebi Abdullah** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **00231**, 23 yaprak.

12. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. **Veliyüddin Efendi** Koleksiyonu, Demirbaş numarası **01965**, 23 yaprak.

13. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv numarası **45 Hk 1475**, 23 yaprak.

14. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Demirbaş numarası **A006252**, Yer numarası A/4575, 23 yaprak.

15. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. Ankara Milli Kütüphane, Sistem numarası: **001269982**, Dewey numarası: 623.89 20, Yer numarası: 06 Mil EHT A 40302, Demirbaş numarası: D.N. 074353, Eski yer numarası: Ötüken 6213.

16. İbrahim Müteferrika b. Abdullah (Ö. 1160/1747): *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*: Konstantiniyye 1144, Dâru 't-Tıbâ'ati 'l-Âmire. Ankara Milli Kütüphane, Sistem numarası: **000966619**, Yer numarası: NE 1959 A 84, Demirbaş numarası: D.N. 000156.

2.3. Eser Üzerine Yazılanlar

İlk jeofizik kitabı, 1731'de İbrahim Müteferrika'nın William Whiston'ın 1721'de yazdığı *The Longitude and Latitude Found by the Inclinator and Dipping Needle etc* kitabının çevirisi olan *Füyûzât-ı Mıknatısiyye* (Mıknatısın Yararları) isimli kitaptır (Özçep, 2012, s. 241).

Füyûzât-ı Mıknatısiyye adına Mehmed Hafid Efendi'nin *ed-Dürerü 'l-Müntehabâti 'l-Mensûre fî Islâhi 'l-Galatâti 'l-Meşhûre* adlı eserinde de rastlanır. Burada *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*'nin Kâtip Çelebi'nin olduğu zannıyla bahsedilmiştir. Hafid Efendi, ayrıca çeviri eserin yabancı dilden ve 1721 tarihli olduğunu ifade etmiş, *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*'nin 2a/2-2a/6 sayfaları arasından alıntı yapmıştır (Hafid, 2014, s. 412).

Füyûzât-ı Mıknatısiyye adlı eseri ilk defa etraflıca inceleyen çalışma Şahap Demirel tarafından 1992 senesinde "İbrahim Müteferrika'nın Füyuzat-ı Mıknatısiyye (Mıknatısın Yararları) Adlı Kitabı" adlı makalesi olup *D. T. C. F. Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*'nin 265-330. sayfaları arasında yer almaktadır. Bu çalışmada İbrahim Müteferrika hakkında biyografik bilgiler, eserin konusu ve bu konuya bağlı teoriler, eserin nüshaları ve içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin Türkiye Türkçesi sunulduktan sonra Arap harfli asıl nüsha da sunulmuştur.

Jeofizik tarihi alanında yazılmış bazı makalelerde de eserin adı, Türkiye'deki ilk jeofizik eser olarak geçer.

3. BÖLÜM

FÜYÛZÂT-I MİKNATİSİYYE

Füyûzât-ı Miknatisiyye bu bölümden itibaren önce dört alt bölüm yapılmıştır. *Grammer* alt bölümünde biçim bilgisi kısmının söz çekimi ele alınmıştır. Madde başlarına malumun ilamı olacağı düşüncesiyle herhangi bir açıklama yapma gereği duyulmamıştır. Bunun sebebi de çalışmayı etimolojik yoğunlukta tutmamaktır. Eş zamanlı inceleme yapmak hedeflenmiştir.

Metin alt bölümünde eser, transkripsiyonlu, sayfa ve satır numaralı şekilde Latinize edilmiştir. Eserin aslıyla okunuşunun kıyaslanabilmesi için de çalışmanın sonuna orijinal metin konmuştur.

Çeviri alt bölümünde eser, tarafımızdan ne anlaşıldıysa sözlükler ve alandaki bazı eserler yardımıyla Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu arada bazı yer adlarının bugünkü adları karşılık olarak verilmiştir. Özel adlarda da aynı yol güdülmüştür.

Dizin bölümü, alfabetik genel dizinden oluşur. Genel dizin söz varlığının tümünün yer aldığı bölümdür.

3.1. GRAMER

3.1.1. Biçim Bilgisi

3.1.1.1. Söz Çekimi

3.1.1.1.1. İsim çekimi

3.1.1.1.1.1. Çokluk

{+IAr}: *ba'zılar* 3a/18, 3a/19, *bunlara* 2b/08, *çukurlar* 7b/04, *deryâlarıñ* 22b/05, *elçileriñ* 3a/08, *feleklerde* 6a/1, *ğarbîler* 12b/04, *hâşşalarıyla* 5b/10, *hibre-nâmelerde* 2a/18, *i'ânetleriyle* 5b/17, *ibreler* 21b/13, *ihtimâmlarıyla* 23b/02, *ķānūnlarını* 15b/07, *kimesnelere* 22a/09, 22a/14, *ķuţblarda* 11b/19, *kürreleriñ* 9a/05, 10b/02, 12a/08, *kendülerin* 5a/06, *limanlarıñ* 22b/05, *maħal(l)lere* 18a/13, *pusulalarda* 9a/09, *rublarda* 21a/08, *sā'irler* 6a/07, *sefîneler* 17b/11, *yerlere* 6b/15, *zābiţalarına* 11a/18

3.1.1.1.1.2. İyelik

Teklik 1. Kişi

{+(^U)m}: *vazîfem* 14a/14

Teklik 3. Kişi

{+I}: *aħvāli* 23a/17, *aķţābı* 10b/10, *'ādeti* 2a/07, *āfāķı* 11a/09, 11a/19, 11b/02, *aķīrini* 4b/13, *cānibi* 2a/16, *cevāzı* 7b/15, *daķāyıkı* 23a/04, *dolabı* 9b/02, 21b/07, *emri* 23a/09, *eķvārı* 8b/02, *ķaberi* 23a/14, *ķayālātı* 6a/09, *mānendi* 2b/03, *saķtı* 15a/02, *ķehri* 17b/02, 17b/17, *ķariķi* 6b/14, *vuşülü* 6b/18, *ızķrābından* 7a/03, 22b/13, 23a/02, *idrākine* 20b/11, *ma'rifetinde* 23a/13, *menhini* 12a/18, *merkezinden* 9a/14, *mevķi'ini* 11a/16, *sāhilinde* 11b/02, *saķından* 15a/03...

{+sI}: *aħālisi* 3a/01, *baķiyyesi* 14b/07, *ba'zısı* 15a/10, *cedīdesinin* 5b/16, *cenūbīsine* 21a/02, *cümlesi* 12a/19, 15b/05, 23a/05, *dā'iresinden* 6a/18, *depesinde* 4b/06, *derecesine* 11b/07, *dībācesinde* 6a/11, *emniyyesiyle* 20a/10, *endişesine* 3a/16, *eşnāsında* 3a/06, 5b/08, 22b/16, *fesīħatü'l-fezāsı* 8a/09,

ğarbîsi 19b/19, *harîṭasını* 21b/06, *ibresinden* 17a/11, 17b/03, 17b/17, *ibresi* 17a/09, 17a/10, 17b/03, 17b/04, 17b/05, 17b/16, 19a/07, 19a/08, 23a/19, *istivâsında* 15b/17, *kıṭ'asınũ* 8a/13, *kürresinin* 2b/05, *sefînesinde* 7a/04, *şimâlîsine* 8b/14, *ülkesinde* 2b/11, *da'vâsın* 5b/11, *mesâfesinde* 9a/04, *mütesâviyesinden* 17a/19...

Çokluk 1. Kişi

{+(^U)mUz}: *diyârımızda* 6a/17, *eyledüğümüzde* 11b/08, 16a/06, *şehrimiz* 17b/14, 23a/18, *zamânımızda* 17b/11

Çokluk 2. Kişi

{+(^U)ñUz}: *vilâyetiñüze* 3a/10

Çokluk 3. Kişi

{+lArI}: *arżları* 17a/08, *ba'żları* 18b/12, 18b/12, *diledükleri* 6b/12, *dâ'îmelerine* 4a/14, *cenûbiyyeleri* 10b/16, *câniblerinden* 15a/17, *çıkdıklarını* 6b/11, *dâ'îrelerinũ* 5a/05, 5a/09, 12a/17, *evvelleri* 15a/15, *eyledükleri* 2b/05, 3a/03, 4a/07, 4b/14, *hareketlerine* 16a/19, *hazretlerinũ* 1b/05, *ķavsleri* 5a/05, *ķıṭ'aları* 13a/14, 17a/13, *ķuṭbları* 2b/06, 4a/10, 11a/14, 11b/16, 15b/16, 15b/18, 20b/18, *ķuvvetleri* 15a/19, *maḥal(l)eri* 12b/19, *mebādî'leridür* 15b/11, *merâmlarına* 16b/10, *rivâyetleri* 3a/03, *rü'esâlarına* 7a/18, *şandıklar* 8a/06, *şu'beleri* 17a/13, *ṭabî'atlarında* 4a/17, *vilâyetleri* 3a/09

3.1.1.1.1.3. Ad durumları

3.1.1.1.1.3.1. İlgi eki

{+üm}: *bizim* 17b/14

{+Uñ²}: *âlâtuñ* 23a/14, *'amelũ* 22a/19, *beledũ* 6b/03, 6b/05, *bilâduñ* 7b/10, 17a/09, 20b/06, *cezbũ* 15a/12, *deryâlaruñ* 22b/05, *dolabuñ* 9a/17, 9a/17, 10a/11, *elçilerũ* 3a/08, *ḥadîdüñ* 4a/16, 4b/01, 4b/11, *limanlaruñ* 22b/05, *merķũmuñ* 6a/08, 7b/02, 9a/08, 23a/12, *taķvîmũ* 8b/05...

{+nUñ²}: *anuñ* 17a/14, *afrikanuñ* 18a/11, *aķtābinuñ* 9a/07, *arziyyenuñ* 10a/04, 11a/09, *‘aşānuñ* 4b/07, *ba‘zısinuñ* 15a/10, *cedīdenüñ* 15a/01, *cüm-
lenüñ* 6a/15, *dā‘irelerinüñ* 5a/05, 5a/09, 12a/17, *derecenüñ* 14a/01, *dutmanuñ*
7a/04, *ħazretlerinüñ* 1b/05, *iħtilāfuñ* 20b/11, *ķadīmenüñ* 8b/13, 15a/03, *ķavs-
lerinüñ* 15a/18, *ķıf‘asınuñ* 8a/13, *merķūmenüñ* 4a/13, 9a/01, 10a/19, 10b/18,
11b/06, 12a/19, 12b/19, 14b/08, 21a/18, 22a/13, *seffinenüñ* 7a/03, 22b/12,
23a/01...

3.1.1.1.1.3.2. Yalın hâl

{+Ẓ}: *anlar* 22b/10, *aħvāl* 15a/11, 20a/07, 20a/09, *dā‘ire* 9a/13, 16b/02,
18b/14, 18b/17, *daķiķa* 4a/05, 11b/01, 13a/17, 13b/02, 13b/10, 13b/13,
16b/03, 18b/10, 19a/12, 19a/13, *delīl* 3a/10, 5b/12, 9a/08, *dört* 2b/11, 11b/07,
14a/01, 14a/02, 14a/02, 14a/04, 16a/14, *ġarb* 2b/01, 10a/03, 16b/18, 2b/17,
5b/18, 8a/12, 8a/14, 8a/19, 8a/19, 9a/12, 10a/05, 10a/06, 12b/12, 14a/09,
15b/12, 16a/02, 16b/08, 16b/12, 17a/02, 17a/03, 17b/17, 18a/05, 18a/07,
18a/08, 18a/12, 23b/03, *ħāķān* 3a/06, 3a/11, *ħimmet* 5b/17, 13a/10, 22a/06,
mıķnāṭis 2a/04, 2a/10, 2a/13, 2b/03, 2b/05, 2b/07, 2b/09, 2b/15, 2b/17, 3a/02,
3a/17, 3b/02, 3b/10, 4a/08, 4a/09, 4a/16, 5a/08, 5b/10, 6a/06, 6a/06, 7a/15,
7b/14, 8a/03, 8a/04, 9b/06, 9b/13, 10b/13, 10b/15, 11a/02, 11a/07, 11a/13,
11b/08, 11b/11, 11b/12, 11b/13, 12a/13, 12a/15, 12a/17, 14a/06, 15a/12,
15a/13, 15b/04, 15b/09, 16a/08, 16b/11, 18a/15, 18b/03, 19a/03, 19b/05,
19b/07, 20a/04, 20a/05, 20a/13, 20b/10, 21b/12, 23a/12

3.1.1.1.1.3.3. Belirtme durumu

{+Ẓ}: *miķdārın* 14a/15, *ķudretin* 3b/03, *balmumın* 5a/01.

{+I}: *anı* 3b/02, *āf-tābı* 7a/01, *aħīrini* 4b/13, *aħvālını* 23a/17, *aķtābı*
10b/13, 10b/16, 10b/18, 15b/11, 15b/11, 20b/03, *‘alā-ķavli* 2a/15, *arzı*
20b/17, 21b/09, *balmumını* 5a/12, *beledi* 9b/18, *cenūbiyyeleri* 10b/16,
cismānı 7b/15, 7b/15, *çıķdıķlarını* 6b/11, *dolabı* 10a/05, *ħālını* 19a/17, *ħare-
keti* 16b/03, *ħayālātını* 7b/02, *ķuṭbları* 10b/03, 18b/04, *maķşūdları* 5b/06

{+^YT}: *eşnāyı* 19a/18, 23a/01, *ibreysi* 5a/06, *iştiksāyı* 5b/05, *istivāyı* 11a/04, 11b/05, *ahālīyi* 2b/17, *ķaviyyeyi* 20a/19, 21b/19, *kürreyi* 2b/06, 2b/06, 2b/07, 3a/19, 7b/07, 7b/17, 8b/07, *māddeyi* 2b/03, 5a/03, 14b/02, *merķūmeyi* 11a/08, *mesāfeyi* 14b/03, 14b/07, *pusulayı* 2b/13, *rūyı* 7b/05, 7b/09, 7b/12, 16a/13, 16b/05, 16b/16, 17a/01, *tecribeyi* 5b/12, *vādīyi* 2a/01

3.1.1.1.1.3.4. Yaklaşma durumu

{+^YA}: *aḥvāline* 23a/17, ^ʿ*aḳla* 14b/02, 14b/05, ^ʿ*ālemine* 9a/08, *aña* 2b/06, *ahālīsine* 3a/01, *āḥirete* 22a/11, *buna* 18a/11, *cānibine* 2a/17, 3a/17, 9b/04, *cenūbīsine* 21a/02, *cūya* 5b/05, *dāʿimlerine* 4a/14, *dāʿiresine* 2a/14, 9b/03, 16a/08, 18b/15, 18b/17, *derecesine* 11b/07, *elbāba* 6b/07, *endişesine* 3a/16, *ferde* 13a/03, *ġarbiye* 3a/15, 17b/18, *ḥāḳānına* 3a/04, *ḥareketlerine* 16a/19, *ibreysi* 5a/03, 9b/19, 13a/19, 18b/07, 19b/01, 19b/07, 19b/11, *kendüye* 4b/12, 5b/12, 14b/03, 22b/14, *kimesnelere* 22a/09, 22a/14, *maḥal(l)ere* 18a/13, *merāmılarına* 16b/10, *rehbere* 3a/10, *rūʿesālarına* 7a/18, *şimālīsine* 8b/14, *taʿdādına* 6b/01, *vaḳte* 17b/19, *zābıḫalarına* 11a/18

3.1.1.1.1.3.5. Bulunma durumu

{+^dA}: *anlarda* 7b/06, ^ʿ*amelde* 7a/07, 22a/14, 22b/17, *arasında* 9a/17, *arzında* 12a/03, *bābında* 20b/06, *baḫrde* 6b/03, *başladıḳda* 13b/05, *baḫnında* 8a/03, *cedyde* 19b/09, *cenūbında* 3a/09, *cevfinde* 7b/14, 8a/01, 8b/16, 9a/02, 13a/14, 14a/15, 18b/01, 18b/03, 21a/01, *civārında* 3a/18, 11a/19, *dāḫilinde* 2b/03, 4a/03, 8a/17, 8b/13, 11a/14, 21b/03, *depesinde* 4b/06, *dībācesinde* 6a/11, *diyārımızda* 6a/17, *eşnāsında* 3a/06, 5b/08, 22b/16, *evāʿilde* 2b/01, *feleklerde* 6a/1, *ġarbında* 8a/11, 18a/07, *ḥibre-nāmelerde* 2a/18, *istivāsında* 15b/17, *ḳuṭblarda* 11b/19, *maʿrifetinde* 23a/13, *merķūmda* 18a/08, *pusulalarda* 9a/09, *rublarda* 21a/08, *sāḫilinde* 11b/02, *seffinesinde* 7a/04, *ṭabīʿatlarında* 4a/17, *ülkesinde* 2b/11

3.1.1.1.1.3.6. Ayrılma durumu

{+dAn}: *andan* 8a/13, 8a/18, 17a/06, 19b/01, 19b/07, *anlardan* 17a/09,,
aḥvālden 7b/13, *afrikadan* 8b/13, 15a/02, *aḳldan* 7b/05, *arzından* 18b/03, *ata-*
sından 18a/04, *dā 'iresinden* 6a/18, *derecātdan* 10a/11, *eṭvārından* 7b/09,
8a/05, *fā 'ideden* 22b/09, *ġafletden* 6a/08, *ḥadīdden* 4a/18, 4b/06, *ḥālinden*
19b/14, *ḥareketinden* 13b/08, 15b/16, *iztīrābından* 7a/03, 22b/13, 23a/02,
merkezinden 9a/14, *rūzgārdan* 22b/07, *sathından* 15a/03, *yesārdan* 16b/14

3.1.1.1.1.3.7. Vasıta durumu

{+IA}: *etmekle* 14a/05, *taḳrīb̄le* 19a/04, *tarīḳ̄le* 12a/09, 20b/17, *tedit̄le*
5a/06, *vechle* 8b/08, *verilmekle* 20b/08, *étmegile* 21b/08

{+yIA}: *ārzūsiyla* 5a/15, *dā 'ireleriyle* 12a/16, *delāletiyile* 6a/07, *devriyle*
6a/19, *ekseriyile* 6b/17, *emniyyesiyle* 20a/10, *farzıyla* 8a/03, *fikriyle* 14b/05,
göziyle 9b/07, *ḥareketiyile* 16b/15, *ḥāşşalarıyla* 5b/10, *ḥuşūliyle* 22a/11,
i'ānetleriyle 5b/17, *ihtimāmlarıyla* 23b/02, *ḳiyāmıyla* 11b/11, *ḳuṭblarıyla*
10b/14, *ma'rifetiyle* 6b/10, *mülāḥazasıyla* 6a/08, 13a/13, *şimāliyyeleriyle*
10b/18, *ṭarafıyla* 20b/18, *te 'şiriyledür* 3b/07, *vesāṭetiyle* 23a/12

3.1.1.1.1.3.8. Eşitlik durumu

{+CA}: *muḳtezāsınca* 17b/16, *taḳdīr̄ce* 21b/02, *ziyādece* 18a/05

3.1.1.1.1.3.9. Olumsuzluk

{degül}: Altı yerde *degül* olumsuzluk kelimesi geçmiştir: *degül* 'değil'
(8b/05), *degüldür* (6a/17, 20a/12, 20a/15, 22b/03, 22b/12)

{-mA-}: *bulmadı* 23a/15, *bulunmaduğı* 12b/14, *étemeyup* (edemeyup)
22b/15, *étemez* (edemez) 10b/05, *etmemişlerdi* 13a/07, *gelmemek* 7a/05, *ḳal-*
mayup 19b/02, *olmadıklarından* 12a/15, *olmamaḳ* 10b/15, 15b/07, 23a/02, *ol-*
maya 11b/06, 12b/05, 19b/15, 20b/09, *olunmamışdur* 22b/10, *olunmaya*
10a/18, 13b/05, 16a/17, 19b/03, *vermez* 15a/11

3.1.1.1.1.3.10. Sebep

İçün: *étdügiçün* (9a/12)

3.1.1.1.1.4. Zamir n'si

beyninde 7b/07, 10b/17, 10b/19, 14b/12, *buna* 18a/11, *bunu* 13b/17, *cānibine* 2a/17, 3a/17, 9b/04, *cenūbında* 3a/09, *cevābında* 16a/07, *cevfindé* 7b/14, 8a/01, 8b/16, 9a/02, 13a/14, 14a/15, 18b/01, 18b/03, 21a/01, *civārında* 3a/18, 11a/19, *dā'iresine* 2a/14, 9b/03, 16a/08, 18b/15, 18b/17, *dāhīlinde* 2b/03, 4a/03, 8a/17, 8b/13, 11a/14, 21b/03, *depesinde* 4b/06, *derecesine* 11b/07, *dībācesinde* 6a/11, *endīşesine* 3a/16, *eşnāsında* 3a/06, 5b/08, 22b/16, *eṭvārından* 7b/09, 8a/05, *eyledüğinden* 21b/19, 23a/04, *hālını* 19a/17, *ibresinden* 17a/11, 17b/03, 17b/17, *revācına* 23a/09, *şeklinde* 9a/13, 11a/03, *ṭabī'atlarında* 4a/17, *ülkesinde* 2b/11

3.1.1.1.2. Fiil çekimi

3.1.1.1.2.1. Ek-fiil çekimi

3.1.1.1.2.1.1. Hâl çekimi

2. Teklik kişi

{+sIn, +sen}: *arasın* 9a/17, *atasın* 18a/04

3. Teklik kişi

{+dUr}: *arziyyedür* 4a/03, *āşikārdur* 7b/17, 22a/04, *a'zamıdur* 22a/19, *bahrdür* 23a/11, *bilā-irtiyābdur* 17b/13, *böyledür* 22a/18, *bulmaḳdadur* 15a/19, *budur* 4b/13, 6a/11, 14b/02, 16b/08, 17a/15, *cārīdür* 10b/01, *degüldür* 6a/17, 20a/12, 20a/15, 22b/03, 22b/12, *esra'dur* 15b/16, *etmededür* 9b/19, *evsa'dur* 19a/03, *gālibdür* 6b/19, 23a/06, *garībedür* 12a/08, *gelmişdür* 11a/10, *hafīdür* 2a/09, *hudādur* 3b/02, *ibāretdür* 3b/01, 6b/03, *ḳalmışlardur* 2a/02, 13a/05, *mebādī'leridür* 15b/11, *sehlü'l-ḥuşūldür* 14a/12, *te'sīriyledür* 3b/07, *vāḳıflardur* 3a/14

3.1.1.1.2.1.2. Hikâye çekimi {+(^YI)-dX}

1. Teklik kişi

{+(yI)-dU-m}: *etmemişlerdi* 13a/07, *olmuşıdı* 11a/15

2. Teklik kişi

{+(^YI)-dU-ñ}: 3. Teklik kişi

{+(^YI)-dI}: *olunurdu* 13a/01, 16b/07, *verülürdü* 16b/06

3.1.1.1.2.1.4. Şart çekimi {+(^YI)-sA}

1. Teklik kişi

{+(yI)-sA-m}: *éterse* (ederse) 5b/02, 10a/12, *olursa* 21b/08

3. Teklik kişi

{+(^YI)-sA}: *olunursa* 17a/12, 18b/01, 20a/02, 22b/03, 22b/15

3.1.1.1.2.2. Fiilimsi

3.1.1.1.2.2.1. İsim-fiil

{-mA}: *dutmanuñ* 7a/04, *mededür* 9b/19, *.etmesi* 3b/19, *olmañıza* 22a/12, *olunmasını* 3b/03

{-mAk}: *bilmek* 14a/12, 20b/13, 20b/15, 20b/17, *bilinmek* 5b/11, 10a/01, 19b/16, 20a/02, *bulmak* 12a/09, 12b/07, 20b/13, 20b/15, 22a/05, *bulunmak* 5a/01, 7b/05, 7b/15, 20a/14, *etmek* 14a/12, 17a/02, *etmeikle* 14a/05, *étdürül-mek* 3a/06, *eylemek* 2a/06, 2a/17, 16b/13, 20b/10, 22b/11, *gelmemek* 7a/05, *gitmege* 3a/10, *kılmak* 2a/07, *olmağla* 3a/09, 6a/04, 14a/13, 17a/04, 17b/03, *olunmağla* 6a/14, 17a/16, *verilmekle* 20b/08, *yapmak* 22b/11, *étmegile* 21b/08

3.1.1.1.2.2.2. Sıfat-fiil ekleri

Geçmiş zaman anlamlı

{-dUk}: *basduğı* 22b/05, *bulduğı* 9a/03, *bulunduğı* 21b/09, 23b/01, *çıkdıklarını* 6b/11, *dédükleri* 20a/18, *diledükleri* 6b/12, *étdügi* 5b/07, 23b/04, *etmedügi* 11a/07, *eyledügi* 4a/16, 4b/08, 5b/13, 5b/18, 6a/01, 6a/10, 10a/13,

10a/17, 11b/12, 12b/18, 16a/09, 16b/02, 21b/07, 22a/18, 23a/13, *geldükde* 9b/10, 18a/09, 18a/12, *idügi* 6a/17, 10b/19, 20a/18, 20b/14, 23a/05, 23a/11, 23a/17, *kılduğıdur* 4a/01, 4a/16, *olduğı* 3b/11, 4b/03, 7a/01, 9b/06, 9b/14, 11a/15, 11b/01, 11b/03, 11b/17, 18b/01, 19a/07, 19a/08, 19b/09, 19b/13, 20a/19, 20b/18, 21a/15, 21a/18, 22b/12, *olunduğı* 2a/03, 4a/02, 6b/16, 10b/13, 11b/19, 13b/01, 14b/14, 20b/12, 20b/19, 21a/11, 21b/12

Geniş zaman anlamlı

{-*yAn*}: *alınan* 7a/05, *bulan* 6a/14, 23a/16, *bulunan* 18a/08, *éten* (eden) 1b/09, 2b/19, 5a/04, 5b/19, 6b/08, 9b/01, 10a/04, 10a/09, 12b/09, 14b/02, 14b/09, 16a/15, 16a/16, 16b/19, 18a/08, 19b/10, 20a/12, *étdüren* 3a/18, *olmayan* 15b/05, *olunan* 2a/18, 3a/17, 6a/11, 6a/12, 6a/18, 6b/01, 6b/15, 7b/12, 8a/05, 8b/02, 8b/12, 8b/14, 8b/17, 8b/19, 9a/02, 9a/06, 9a/10, 9a/15, 9a/18, 9b/05, 9b/13, 10a/11, 10b/01, 11a/05, 11b/14, 12a/12, 12a/14, 13a/01, 13a/14, 15b/01, 17a/19, 17b/16, 18b/02, 18b/03, 20b/07, 21a/01, 21b/19, 22a/01, 22a/13, *turan* 4b/12, *veren* 22b/08

Gelecek zaman anlamlı

{-*mAIU*}: *olmaludur* 14a/11, *olunmaludur* 13b/05

3.1.1.1.2.2.3. Zarf-fiil ekleri

Tasvir fiili ve nitelik

{-*yI*}: *déyü* 3a/11, 3a/12, 3a/14, 5b/04, 7b/01, 14a/12, 16a/06, 16b/06, 17a/11, 18b/01, 18b/05, 18b/08, 19a/16, 19b/16, 20a/02, 22a/12, 22b/03, 22b/15

Bağlama

{-*yüp*}: *etüp* (édüp) 4b/11, 4b/12, 5a/03, 5b/10, 5b/14, 7a/11, 7a/17, 8a/05, 8a/18, 8b/03, 9b/10, 10b/05, 12b/11, 13b/18, 16b/09, 16b/15, 18a/05, 18a/13, 19a/17, 19b/12, 21a/10, 21a/12, 21b/06, 21b/16, 22a/09, 22a/10, 22a/17, *étemeyup* (edemeyup) 22b/15, *olup* 4a/12, 11a/19, 17a/07, *olunmayup* 8a/03, *olunup* 6a/03, 9a/09, 9a/15, 11b/14, *turup* 4b/15, *verüp* 14b/05

{-ʔUp}: *bulup* 15b/04, 20b/08, *bulunup* 7a/07, 10a/10, 19b/18, *dönüp* 9a/17, 9b/08, *düşüp* 3a/16, , *etüp* (édüp) 2a/04, 2a/14, 2b/12, 2b/14, 3b/03, 3b/04, 11b/11, 22a/17, *geçirilüp* 9a/16, *gelüp* 4a/17, *gönderilüp* 3a/05, *kal-mayup* 19b/02, *kılnup* 13a/04, 15a/12, *konulup* 2a/12, *koyup* 15b/08, *olma-yup* 3b/07, 5b/07, 6b/07, 7b/05, 7b/14, 8b/15, 9b/18, 10b/03, 13a/03, 13a/10, 14b/12, 16a/03, 16a/19, 17a/18, 17b/01, 18b/09, 19b/04, 19b/08, 20a/14, 20a/17, 21a/03, 21a/05, 22a/03, 22b/02, *olup* 1b/10, 2b/01, 2b/06, 3b/12, 4a/06, 5a/11, 6a/06, 6b/02, 7a/04, 7a/09, 8a/09, 8a/13, 8b/18, 9a/11, 10a/03, 11a/03, 11b/02, 11b/07, 12a/02, 12b/02, 12b/09, 14b/02, 14b/14, 15a/07, 15a/14, 17a/14, 18a/09, 18a/11, 18b/13, 19a/19, 20b/12, 21a/19, 22a/01, 22b/17, *olunup* 2a/11, 2b/08, 3a/08, 3b/18, 4a/19, 4b/07, 5a/19, 5b/04, 6a/01, 6b/14, 7a/13, 7a/19, 7b/03, 7b/08, 8b/11, 10a/18, 10b/11, 12a/10, 12a/12, 13a/15, 13b/09, 13b/17, 14a/02, 16a/10, 16b/03, 18b/12, 19b/19, 20a/03, 20a/13, 21b/13, 21b/14, 23b/03, *toğrulup* 2a/17, *yapılıp* 9a/14

Zaman

{-ʔIncA}: *gelince* 2b/18, 5b/06, 6a/19, 6b/15, 7a/12, 13a/02, 15a/11, 15b/04, 17a/02, 19a/12, 21b/01, *olunca* 13a/08, 19b/10, 19b/16, *varınca* 13b/15, 22a/15

{-mAdIn}: *mürtefi^colmadan* 9b/17

{-dUkçA}: *étdukçe* 4b/17, 9b/12, 10a/10, 15b/14, 18b/07, 18b/19, 21a/13, 21a/15, *gitudükçe* 5a/10, 5a/11, 9b/09, *oldukça* 15a/18, 15a/18, 18a/15, 18a/17

{-dUktA}: *oldukda* 9a/04, *olundukda* 3b/13, 4b/07, 10a/02, 14a/10, 14b/16, 19b/19, 20a/04, 20a/06, 20b/05

{-(I)ken}: *iken* 4a/10, 23a/03

3.1.1.1.2.3. Fiil kipleri

3.1.1.1.2.3.1. Öğrenilen geçmiş zaman

{-mIş}: *bulmuş* 3a/02, *bulunmuş* 19a/13, *buyrulmuş* 1b/07, *etmiş* 9b/16, 10a/12, 10a/16, 12a/04, 13a/19, 13b/11, 13b/13, 13b/19, 14a/06, 14a/09, 14b/01, 14b/04, 17b/08, 17b/10, 19a/15, 19b/06, 21a/17, 21b/02, 22a/12, *eylemiş* 19a/17, *gelmişdür* 11a/10, *çalmışlardur* 2a/02, 13a/05, *kılnmışdur* 7a/14, 7b/01, *olmamışdur* 22b/09, *olunmamışdur* 22b/10, *olunmuşdur* 3a/12, 4b/09, 7a/06, 20a/18

3.1.1.1.2.3.2. Görülen geçmiş zaman {-dX}

{-dI}: *bulmadı* 23a/15, *érdi* 21b/17, *eyledi* 2b/13, 3b/04, 5b/12, 5b/16, 8b/08, 22a/13, *gıtdi* 2b/14, *idi* 2a/08, 2b/18, 13b/11, 13b/12, 16b/15, 17b/08, 17b/10, *kıldılar* 5a/16, *kıodı* 2b/14, *oldı* 6a/13, 10b/19, 11a/02, 11b/04, 11b/17, 12b/13, 13a/16, 18a/15, 20a/01, 20a/06, 20b/05, 23a/18, *olundı* 6a/10, 7a/16, 7b/01, 7b/04, 8a/10, 20a/11, 23b/04, 23b/07

{-dU-k}: *étdük* 14b/04,

{-dI-lAr}: *dédiler* 3b/04, 3b/07, 3b/09, 4a/09, 10a/01, *étdiler* 2b/02, 5b/06, 9a/12

3.1.1.1.2.3.3. Geniş zaman

{-(V)r, Ar}: *başlar* 4b/18, 5a/12, 18a/03, 19b/02, *bulur* 8b/16, 8b/19, 18a/18, 19a/01, 19a/09, *dériz* 16a/07, *étemez* (edemez) 10b/05, *éter* (eder) 2b/09, 4b/13, 5a/10, 5a/14, 5b/01, 5b/02, 7a/01, 7a/03, 7b/03, 9a/19, 10a/07, 10a/09, 10b/06, 11b/13, 12a/06, 12a/18, 12b/11, 12b/13, 13a/17, 13b/16, 13b/17, 14a/07, 14b/11, 15a/04, 16a/09, 16a/12, 16a/14, 16b/13, 17a/02, 17a/03, 17a/17, 18a/07, 18a/10, 18a/12, 18a/14, 18a/16, 19a/10, 19b/05, 19b/07, 19b/11, 19b/14, 20b/01, 20b/19, 21b/08, 21b/10, 21b/11, 21b/17, 23a/04, *étdürürler* 3b/17, *eyler* 18b/10, *çalur* 22b/15, *mıhlanur* 9a/16, *olursa* 21b/08, *toğrulur* 18a/06, *yapışdururlar* 5a/02, 5a/13, *yarar* 13a/04

3.1.1.1.2.3.4. Gelecek zaman

{-yecek-}: *édecek* 22b/06, *gidecek* 3a/09

3.1.1.1.2.3.5. İstek kipi

{-A}: *édelim* 14b/06, *eyleye* 18a/02, *gele* 17a/19, *olmaya* 11b/06, 12b/05, 19b/15, 20b/09, *oluna* 13b/06, *olunmaya* 10a/18, 13b/05, 16a/17, 19b/03

3.1.1.1.2.3.6. Şart kipi

{-sA}: *bulunsa* 5a/07, *eylese* 17b/15, 18b/15, *ise* 3b/05, 17b/09, *kálsa* 2a/10, *kálsa* 4b/11, *olsa* 12a/02, 18a/02, 18a/05, *olursa* 21b/08, *olunsa* 2a/12, 4b/10, 12b/18, 12b/19, 15a/10, 16b/02, 16b/04, 19b/16, *olunursa* 17a/12, 18b/01, 20a/02, 22b/03, 22b/15

3.1.1.1.2.3.7. Emir kipi

{-sUn}: *olunsun* 22b/16

3.2. METİN

FÜYÜZÂTI MIKNÂTİSİYYE

[01^b] ^[01] *ba' de taqdimü'l-besmele' ve'l-ḥamdele' ve't-taṣliye' ve't-tarziye'*
^[02] *ve vilā'e'd-du'ā li-sultāninā'l-mu'azzam ḥalīfetu'llāhi 'alā beriyyetihi* ^[03]
ve ta'mīm ü ṣenā'i li-vükelā'ihī ve vüzerā'ihī ve enṣārihi-ve a'vānihi ^[04]

Ve cemī' ḥalka ülü'l-elbāb-ı ma'ārif-i intisāba ḥafī olmaya ki ^[05] cenab-ı
ḥudā-yı müte'āl lem-yezel velā-yüzāl ḥazretlerinüñ ^[06] āyāt-ı bāhire-i nā-
maḥşūra ve elṭāf-ı 'amīme-yi mā-lā-nihāyelerinden mücerred ^[07] menāfi'-i
'ibād için iḥsān ve 'ināyet buyrulmuş ni'am-ı 'izāmdan ^[08] biri seng-i
mıknāṭısdur ki ahālī-yi İslāma kıble-nümā ^[09] ve deryā-yı bī-pāyāna tevağğul
éden erbāb-ı keṣṭiye rehber ve reh-nümā ^[10] olup cumhūr-ı ḥükemā-yı pīşin ü
pesin kemāl-i sa'y u diḳḳat ^[11] birle bir seng paresinüñ ḥaḳıḳati üzre künhüni
fehm ü idrākte [02^a] ^[01] ve keyfiyyet-i āḥvālını keşf ü beyānda ilā'l-ān vādī-
yi ḥayretde ^[02] 'āciz ü fūrümānde ḳalmışlardır.

Ba'z kütüb-i ḥikemī-yi Latiniyyede ^[03] taḥrīr olunduğı üzre ḥacer-i
merḳüm ibtidā Anaṭolu'da Magnisa ^[04] tağlarında zuhūr édüp mıknāṭis lafzı
Magnisa lafzından ^[05] ṭa'rib veyā taḥrīf veyāḥūd vācidiñüñ ismiyle tesmiye
olunmuş ^[06] ola.

Keyfe-mā-kāne ḥadīdi cezb ü cerr eylemek ḥāşşası ^[07] ve bu gūne
ḥāşşadan ḥadīd ve pōlādı ḥişşe-dār ḳılmaḳ 'ādeti ^[08] egerçi ḳudemāya ma'lüm
olmuş idi.

Lākin ḥāşşa-yı şālişe ki ^[09] ukül-ı beşer fehm ü idrākinde 'āciz ve ḳaşır
bir sırr-ı ḥafīdür.

Ya'nī ^[10] bir pāre mıknāṭis cevfi havāda mu'allāḳ 'alā-ḥālihi ḳalsa
veyāḥūd ^[11] bir zarf içine vaż' olunup ol zarf bir ḥavza veyā şu ile ^[12] memlū
bir ṭaṣta ḳonulup şu yüzinde 'alā-ḥālihi terk olunsa ^[13] elbetde mıknāṭis kendü
ṭab'ında ḥulḳī ve cibillī ḥāşşasıyla ^[14] ḥareket ve ol yerün nişf-ı nehār dā'ire-
sine müvāzāt édüp ^[15] 'alā-ḳavl ḳuṭb-ı cenūbisi ve 'alā-ḳavl-i āḥar ḳuṭb-ı

şimālîsi ya' nî ^[16] şimāl gözü ta' bîr olunur cānibi kürre-i arzuñ k̄uṭb-ı şimālîsi ^[17] cānibine ṭoḡrulup teveccüh eylemek emr-i muḡarrerdür.

Nétekim ḡālā isti'c māl ^[18] olunan pusulalar ibrelerinde ḡibre-nāmelerde bu ḡālet müşāhede ^[19] olunur.

Mıḡnāṭîsuñ k̄uṭbuna iḡbāl ve teveccühü ḡāşşasından **[02^b]** ^[01] ahālî-yi garb evā 'ilde ḡāfil olup ba' de zamān ıtlā' ḡāşıl ^[02] eyledüklerinde kemāl-i istiḡrāb birle ḡayāl étdiler ki kışr-ı beyze ^[03] dāḡilinde vāḡi' şaru maḡz mānendi mādde-yi mıḡnāṭîs daḡı ^[04] cev-f-i arzda türāb ile mestūr ve mütevārî bir kür-recik ola. ^[05]

Ve bu vech üzre taşavvur u ḡayāl eyledükleri mıḡnāṭîs kürresinin ^[06] kürre-yi arz gibi aña munṭabıḡ veyā k̄uṭbları olup kürre-yi ^[07] mıḡnāṭîs üzere daḡı mışf-ı nehār ve mu' addil-i nehār ve kürre-yi arzā ^[08] kıyās bunlara mütevāzi devāir-i sâ 'ire farz olunup āḡvāl-i ^[09] mıḡnāṭîs ber-vech üzre zabṭ olunmaḡ iḡtiẓa éder ola.

Pes, ^[10] ḡāşşa-i merḡūmeye ıtlā' dan soñra tāriḡ-i mîlāduñ biñ ^[11] dört yüz ikinci senesinde İtalya ülkesinde Anaboli ^[12] nāḡıyesine tābi' Amalgis nām şehrde bir şaḡş zuḡūr édüp ^[13] pusulayı icād eyledi ve deryāda geşt ü güzāra rāḡıb aşḡāb-ı ^[14] keştîye ihdā édüp bu rüzḡār-ı ' ālemdede bir yādigār ḡodı gitdi.

^[15] Minvāl-i muḡarrer üzre mıḡnāṭîs k̄uṭblarınun arzın k̄uṭblarına ^[16] teveccühi ma' rifeti ve pusulanun āḡvālî ve ibresinun feyz-i ^[17] mıḡnāṭîs ile cānib-i şimāle müsāra' atı ' ilmi ahālî-yi ḡarba ^[18] egerçi bālāda merḡūm tāriḡe gelince mestūr idi.

Lakin ^[19] ḡarbdan şarḡa seyr ü seferi i' tiyād eden seyyāḡlarınun **[03^a]** ^[01] taḡrîrātına ḡöre memālik-i Çin ahālîsine ḡavāşş-ı mıḡnāṭîs ^[02] ḡadîmden berü ma' lûm ve mıḡnāṭîs ile terbiye bulmuş ālāt ^[03] isti'c māl eyledükleri meşḡūr ve mütevatirdür.

ḡattā rivāyetleri ^[04] üzre memālik-i Çin ḡāḡānına ḡuçinçina memāliki ḡāḡānı ^[05] cānibinden élçiler ḡönderilüp edā-yı merāsım risāletlerinden soñra ^[06] ' avdet étdürülmek eşnāsında ḡāḡān cānibinden élçilere vērilen ^[07] hedāyā-

yı behiyye-yi sâ'ire birle bir mücevher ħibre-nâme ve cihât-ı erba' a ^[08] ve esmâ-yı rûzgâr naķş olunmış.

Pusula ihdâ olunup elçilerün ^[09] gidecek vilâyetleri Çin'in cenûbında vâķi' olmağla işbu ^[10] pusula vilâyetiñüze toğrı gitmege delîl olur.

Rehber e ħâcet ^[11] yokdur déyü ħâķân-ı Çin tarafından elçilere maķâma münâsib ^[12] mülâţafa ve mücâmele mu' âmelesi olunmışdur déyü naķl olunur.

Ve iki ^[13] biñ beş yüz seneden berü ħavâşş-ı mıķnâţisa ahâlî-yi Çin ^[14] vâķıflardur déyü taĥrîr olunur.

Pes, ânifen taĥrîr olunduğı üzre ^[15] ħükemâ-yı ġarbîye ħavâşş-ı mıķnâţisa ıttılâ' éyledüklerinde ^[16] esbâb-ı iķbâl ve teveccühi tetebbu' endîşesine düşüp mıķnâţisi ^[17] veyâĥûd mıķnâţis ile terbiye olunan ibreyi ķuţb-ı şimâlî cânibine ^[18] teveccüh étdüren ķuţb yıldızıdır. Ve ba' zlar ķuţb civârında semânuñ ^[19] bir kıţ' asıdır. Ba' zlar kürre-yi arzuñ iki bile ķuţbı maĥz-ı **[03^b]** ^[01] mıķnâţisden ' ibâretdür. Ve ba' zı mütedeyyinleri ħavâşş-ı ^[02] mıķnâţis bir ħikmet-i ħüdadur ki irâdet-i ' aliyye-yi ezeliyye anı izĥâr ^[03] édüp kemâl-i ħudretin işbât ve ħavllerinden istiğrâb olunmasını ^[04] murâd édüp ħaķıķatde sırrını ihfâ eyledi, dédiler.

Ba' z ^[05] müte' aĥĥirîn ise muķtezâ-yı ŧabâyi' -i eşyâda vâķi' esbâb ve ' ilele ^[06] nazâr ile mıķnâţisuñ noķta-yı şimâle teveccühi ecrâm-ı eşîriyyenün ^[07] te' şîriyledür, dédiler.

Ferîk-i âĥar bu re' ye ķâ' il olmayup mücerred ^[08] mıķnâţisda vâķi' ħâşşay-ı teveccüh füyüzât-ı cevheriyye-yi ^[09] arziyyedendür, dédiler. Ki ol füyüzât ķuţb-ı arzuñ birinden duĥûl ^[10] ve birinden ħurûc birle dâ' imâ devr éderler.

Böyle ki seng-i mıķnâţis baţn-ı ^[11] arzda mestûr ve mütevârî olduğı ħâlde zâtında ħulķî ve cebelî ^[12] niçe niçe menafiz ve mecârî vâķi' olup baţn-ı zemînden rûy-ı zemîne ^[13] ihrâc olunduğda daĥı füyüzât-ı cevheriyye-yi merķûme ol menafiz ^[14] ve mecârîden duĥûl ve ħurûc ve cereyân éderler.

Ve miḥver-i arza ^[15] mütevāzī ḥuṭṭ üzere hareket ile mıknāṭīsı daḥī ol siyāka ^[16] muvāfiḥ niḫāma vaẓ^ç ve ḳuṭblarını arzuñ ḳuṭblarına teveccüh ^[17] étdürürler.

Ve ekşer bu re^ʔye zāhib oldılar. Pes, mıknāṭīsda ^[18]üç ḥāşşa müşāhede olunup evvelā ḳuṭblarınıñ arzuñ ḳuṭblarına ^[19]teveccühi şāniyen ḥadīd ve pōladı cezb étmesi şālişen ḥadīdi [04^a] ^[101] ve pōladı ḥāşşa-i cezb ü teveccühde naşīb-dār kıldığıdır.

Ḥāşşa-i ^[102] evveli ki ḳuṭbına teveccühidür. Ānifen işāret olunduğı üzere re^ʔ-y-i muḥtārda ^[103] füyüzāt-ı ḥaḳīḳa-yı arziyyedür.

Ya^ç nī arzuñ dāḥilinde cenūbdan ^[104] şimāle miḥver-i arza müvāzāt üzere mümtedd olan veşice ve ^çurūḳ-ı ^[105] daḳīḳa ve cedāvil-i bārīkden gūyā mesāmmāt ve şāribeden füyüzāt-ı ^[106] merḳūme riḥ-i ḥafīf gibi cereyān ve feyezān olup ḳuṭbınıñ ^[107] birinden duḥūl ve birinden ḥurūc birle devr-i dā^ʔim nehcini ḥıfẓ éyledükleri ^[108] ḥalet-i mıknāṭīs ḳuṭblarınıñ arzuñ iki ḳuṭblarına teveccühine ^[109] ve müsāra^ç atına ^ç illet-i müstaḳile olmışdır, dédiler.

Ḥattā mıknāṭīs ^[110] ḳa^ç r-ı zemīnde iken yine bu tarz u ṭavr üzere ḳuṭbları arzuñ ^[111] ḳuṭblarına mesāmet ü zātında ḥulḳī urūḳ ve cedāvil-i bārīk ^[112] miḥver-i arza mütevāzī cenūbdan şimāle imtidād üzere olup ^[113] füyüzāt-ı merḳūmenüñ ḳuṭblar semtlerine cereyān ve seyelān ve duḥūl ^[114] ve ḥurūclarına ve bu tarz u ṭavr üzere devr-i dā^ʔimlerine müdārāt ^[115] olmuşlardır.

Ḥāşşa-i şāniye ve şālişe ki ḥadīd ve pōladı cezb ^[116] éyledüğü ve cezbde şerīk kıldığıdır. Mıknāṭīs ve ḥadīdüñ ^[117] ṭabī^ç atlarında vāḳi^ç mücāneset ve kemāl-i müşābeheden lāzım gelüp hemānā ^[118] hem-zāt olmuşlardır.

Şöyle ki ḥadīdden maşnū^ç ibre veyā ḡayr ^[119] bir ālet seng-i mıknāṭīsıñ ḳuṭbına meşḥ olunup sürüldükde [04^b] ^[101] füyüzāt-ı mıknāṭīsıyye fī'l-ḥāl ḥadīde te^ʔşīr ve ḥadīdüñ zātında ^[102] vāḳi^ç lā-yu^ç add ve lā-yuḥşā daḳīk ve bārīk sūrāḥlarını duḥūl birle ^[103] ḥadīdi bir cānibe meyl étdürür ve mıknāṭīsda olduğı gibi ^[104] kendülerine ḳuṭb-ı duḥūl ve ḳuṭb-ı ḥurūc peydā ve tedārik éderler.

[05] K̄uṭb-ı mıḵnāṭīsa her ḥālde muvāfaḳat üzre ḥareket éderler. Ḥattā [06] ḥadīdden ma' mül ṭūlānī bir ' aṣā mināre depesinde iki ṭarafı [07] muvāzenet üzre vaz' olunup alā-ḥālihi terk olunduḳda ' aṣānuñ [08] iki ucu iki ḳuṭb cāniblerine teveccüh éyledüḡi emākin-i müte' addidede [09] tecribe olunmıṣdur.

Ve yine bu gūne ' aṣā ' amūden ve zemīne naṣb ve bir müddet [10] terk olunsa ṭūl-ı meḳṣ ile baṭn-ı zemīnde mestūr mıḵnāṭīsdan [11] ḳuvvet aḥz édüp bir ḥibre-nāmenūñ yanına ḳonsa ḥadīdüñ [12] zemīnde ṭuran ṭarafı ibreyi fī'l-ḥāl kendüye cezb édüp [13] ṭaraf-ı āḥirini men' ü def' éder.

Nitekim mıḵnāṭīsuñ daḥı ḥāli budur. [14] Ğarībe erbāb-ı keṣṭinūñ isti' māl éyledükleri pusula ibresinūñ [15] iki bile ṭarafı ḥatt-ı istivāya ḳarīb maḥalllerde berāber ṭurup [16] sefīne ḥaṭṭ-ı istivādan ḳuṭb-ı ṣimāl cānibine teveccüh ve ḥareket [17] étdükçe ibrenūñ ṣimāl ṭarafı ḳuṭb ṭarafına müteveccih olduḡundan [18] ḡayrı tedric ile inḥiṭāta ve cenūb ṭarafı irtifā' a baṣlar.

Ve bu [19] vaḳtde keṣṭi-bānān mu' tādları üzre ibrenūñ iki ṭarafı muvāzeneti[05a] [01] bulunmak için cenūb ṭarafındaki ucına bir miḳdār balmumın [02] yapıṣdururlar.

Ve bu inḥiṭāta bā' iṣ ve bādī baṭn-ı arzda mütevārī [03] mādde-yi mıḵnāṭīsdan rüy-ı arza ḥurūc édüp ibreye ḳuṭb-ı [04] ṣimāl cāniblerinde vuṣūl ve sūrāḥlarına duḡūl éden füyūzāt-ı [05] mıḵnāṭīsiyye dā' irelerinūñ ḳavsleri münḥanī olduḡudur ki [06] kendülerinde vāḳi' istidāreye muvāfaḳat için ibreyi tedricle [07] inḥiṭāta ḳaṣr éderler.

Ba' dehu sefīne yine ḥaṭṭ-ı istivāda bulunsa [08] ibreden balmumu ref' éderler. Zīrā ol maḥallde mıḵnāṭīs [09] dā' irelerinūñ ḳavsi istivāya ḳarībdür ve ibre muvāzeneti ḥıfz [10] éder.

Ba' dehu cenūba gitdükçe muḳaddemen ibrenūñ mürtefi' olan cenūb [11] gözi ḳuṭb-ı cenūbīye mesāmet olup gitdükçe inḥiṭāta [12] baṣlar ve bu vaḳtde keṣṭi-bānān balmumını ol bir ṭarafına [13] yapıṣdururlar.

Ağrebü'l-ğarāyib eṭvāl ve urūz-ı bilādı ^[14] nefsü'l-emre muṭābık vech üzere ta' yīn ve beyān éder. Bir ālet-i ^[15] iḥtirā' veyā bir zābiṭa baṣṭ ve temhīd arzūsıyla müteḳaddimīn ^[16] ve müte'ahḥirīn ḥadd-i ta' bīrden bīrūn-ı sa' y ve gūṣiṣ kıldılar.

Ḥattā ^[17] cumhūr ṭavāyif-i mülūk-i mesīḥiyye bu bābda ittifāk ve ittiḥād birle zer-i ^[18] ḥāliṣü'l -' ayārdan meskūk yigirmi biñ filori altun cem' ^[19] ve emīnūñ yed-i emānetine idā' olunup eṭvāl ve urūz-ı bilādı **[05^b]** ^[01] vāki' a muṭābık ta' yīn éder.

Bir ālet-i iḥtirā' veyā bir zābiṭa-i ^[02] cedīde baṣṭ ve temhīd ve peydā éder, kimesne zuhūr éderse ^[03] meblağ-ı ma' hūd ol kimesneye teslīm birle mücāzāt ve mükāfāt olunur, ^[04] déyü ṭaraf ṭaraf münādiler nidā ve i' lān ve işā' at olunup erbāb-ı ^[05] ma' ārifī ve aṣḥāb-ı rüṣd ü diḳḳat istiḳṣāyı cüst ü cūya ^[06] ve tek ü pūya terğīb étdiler.

Ancağ bu āna gelince tīr-i maḳṣūdları ^[07] hedef-i merāma işābet étdüğü mesmū' olmayup tārīḥ-i mīlāduñ ^[08] biñ yedi yüz yigirmi bir senesi eṣnāsında ya' nī tārīḥ-i kitābdan ^[09] on bir sene muḳaddem nāgāh hey'et ve ḥikmet-āşinā bir ḥakīm-i dānā zuhūr ^[10] édüp seng-i mıknāṭis ḥāṣṣalarıyla eṭvāl u' urūz-ı bilād ^[11] nefsü'l-emr muṭābık bilinmek ve zabṭ olunmağ imkānı da' vāsın ^[12] éyledi.

Ve bu da' vāda' aḳl u rüṣd ü tecribeyi kendüye delīl ^[13] ve reh-nümā ittiḥāz ve bu bābda taṣavvur ve ḥayāl éyledüğü vücūhı cem' ^[14] ve bir risālede derc édüp üç kıṭ' a nev-zuhūr ḥibre-nāme ^[15] ve resm-i cedīd bir kıṭ' a kürre-i arz ve mā ḥārtisini iḥzār ^[16] ve mülūke irā'et ve ihdā eyledi.

Tā kim risāle-yi cedīdesinin ^[17] mantūḳası cümleye ma' lūm olduğda mülūkūñ himmet ü i' ānetleriyle ^[18] ol iḥdāş éyledüğü ālet şarḳa ve ğarba şimāl ve cenūbe seyr ^[19] ü sefer éden erbāb-ı keṣṭiye teslīm ve tecribesi ve imtiḥānı **[06^a]** ^[01] tenbīh olunup vāki' ḥāle muṭābık zuhūr éyledüğü şüretde ^[02] mev' ud ve yed-i emīnde mevdū' hediyye-yi behiyye-yi mülūk ile iftiḥār-yāb ^[03] ola.

Risāle-yi merķūme Lebşiya nām şehrde başma olunup ^[04] bir nüshāsı yed-i tācir ile dest-res-i haķīr olmağla eṭvāl ^[05] ve urūz-ı bilād ma' rifetine ṭālib ve rāğıb erbāb-ı ma' ārife reh-nümā ^[06] olup aḥvāl-i mıķnāṭis ma' lūm olduķda mıķnāṭis ^[07] delāletiyile 'āmil olan erbāb-ı keṣṭi ve sā'irler daḥı sehv ü ḥaṭādan ^[08] teḥāşşī ve ğafletden berī olmaķ mülāḥazasıyla ḥakīm-i merķūmuñ ^[09] risālesi terceme ve ḥayālātı ba' z mertebede naql ü iḥdās ^[10] éyledügi pusulalar eşkālī daḥı tercemeye ilḥāk olundu.

^[11] Risāle-yi merķūme dībācesinde başt olunan kelām budur. ^[12] Çün feleklerde ḥiss u müşāhede olunan ḥarekāt zabtı ^[13] aḥvāl-i felekiyye nizāmına bādī oldı.

Seng-i mıķnāṭisda vuķū' ^[14] bulan ḥālāt kezālik tettebbu' ve istiķrā' ü zabt olunmağla ^[15] bu cümleñ me'āl ve müfādından eṭvāl ve urūz-ı bilād 'ilmine muvaşşal ^[16] bir sebīl-i cezil ḥāşıl olmaķ me'mūldür.

Ṭül-ı beled ve arz-ı beled ^[17] ne idügi diyārımızda 'avām ve ḥavāşşa ḥafī degüldür. Ya' nī mebde' ^[18] ṭül farz olunan nışf-ı nehār-ı evvel dā'iresinden ibtidā ve şarķa ^[19] teveccüh ve devriyle yine ol mebde'e gelince üç yüz altmış derece **[06^b]** ^[01] mütesāviyeye taķsīm olunan dā'ire-i istivā ṭül-ı bilād-ı ta' dādına ^[02] zābıta olup mebde'-i ṭül olan dā'ire-i nışf-ı nehār-ı evvelden ^[03] berr ü baḥrde beledüñ bu' dı ṭül-ı beleden 'ibāretdür.

Ve kezālik dā'ire-i ^[04] istivādan iki ḳuṭba teveccüh birle mā-beyninde vāķi' mesāfede ^[05] mevcūd beledüñ ḥaṭṭ-ı istivādan bu' dı arz-ı beled tesmiye olunmaķ ^[06] zāhirdür.

Ve ṭül u arz-ı 'ilm ü ma' rifetinüñ daḥı menāfi' ^[07] erbāb-ı elbāba pūşīde olmayup bā-ḥuşuş ki baḥr-i muḥīṭ-i bī-pāyāna ^[08] tevağğul ile fecc-i 'amīķi ve seyr ü seferi i' tiyād eden aşḥāb-ı ^[09] cesāret ṭūfānāt-ı rüzgār u girdābāt-ı deryā-yı 'ummān-ı bī-emāna ^[10] giriftār olduķlarında ṭül u arz ma' rifetiyle ne maḥallde olduķlarını ^[11] ve yollarından ne miķdār çıķdıķlarını belki ne derece ve ne daķīķada ^[12] olduķlarını fehm ü idrāk éyledüklerinde diledükleri limana dāḥil ^[13] olurlar.

Ve bu ʿilm ile niçe niçe cezāyir ü memāliki müceddeden keşf^[14] éderler.
Ve kezālik sābıķda keşf olunup ʿarīķi ferāmūş^[15] olunan nice yerlere zafer bulurlar.

Hālbuki bu āna gelince arz-ı beled^[16] maʿ rifetine dāʿir niçe niçe ālāt-ı raşadiyye ʿicād ve iħtirāʿ olunduğı^[17] muķarrer velākin anlaruñ ekseriyle ʿamel-i şemsüñ ufķdan irtifāʿı^[18] ve rāst-ı nışf-ı nehāra vusūlü taħķiķine tevaķķuf étmeđle ħaṭā^[19] vuķūʿı iħtimāli ğalībdür.

Ve baʿz evķātde seĥāb ve ʿumān [07^a]^[01] rüy-ı āfītābı setr u iħāṭa éder.
Ve ziyāde ziyā-pāş olduğı^[02] ħāldede dağı şuʿāʿ ve şaʿşaʿasından nūr-ı dīde ħıyrenür ħaṭā^[03] éder ve sefīnenüñ dağı ħareket ve ıztırābından derūn-ı sefīnede^[04] vāķıf rāşıd-ı lerzān olup bir dutmanuñ iki sefīnesinde^[05] bir vaķt ve zamānda alınan irtifāʿ biri birine muṭābıķ gelmemek^[06] müşāhede olunmuşdur.

Kayfa mā-kāna ʿarz-ı beled maʿ rifetine dāʿir ālāt-ı^[07] raşadiyye bulunup ʿamelde ğāĥ şavāb ve ğāĥ ħaṭā muķarrer ancaķ aşĥāb-ı^[08] berr ü baĥr ahd-ı baʿīd ve zamān-ı medīd zuhūruna intizār ile dil-teşne^[09] olup ʿul-ı beled taħķiķine mürşid ve müşil henüz ber-tarīķ-i^[10] işābet rehīn-i nā-yābdur.

Maʿa-hāzā ki erbāb-ı hüner ve istiʿdād bu heves^[11] ile dāmen-i ğayreti meyyāl-i ictihāda bend édüp işābet zannı ile^[12] bu āna gelince iki yüzden mütecāviz ālāt yalnız İngiltere kralı^[13] ve ricāline iħzār u ʿarz olunup baʿde ʿt-tetebbuʿ ve ʿl-ımtihān ālāt-ı^[14] merķūme dāʿire-i raĥbet ü iʿtibārdan dūr kılnmışdur.

Vaķtā ki^[15] ĥavāşş-ı mıķnāṭis vasāṭatlarıyla ʿul u arz maʿ rifeti imkānına^[16] müteʿallıķ vücūh-ı ĥayālāt ve ālāt mülūke ʿarz olundu.

Bi-ecmaʿ ihim^[17] teveccūh-i derūn ve şarf-ı zihn ile raĥbet-i tāmm iźĥār édüp deryā^[18] fenninde māhir ve seyr ü sefere müdāvim erbāb-ı keşṭi rūʿesālarına^[19] risāle ve ālāt teslīm olunup maĥall be-maĥal tecrube ve imtiĥānı tenbīĥ [07^b]^[01] olundu, dēyü dībāce-i risālede baş-ı muķaddema kılnmışdur.

[02] Ba^c de-hāzā ḥakīm-i merķūmuñ ḥayālātını ḥāvī risāle tenķih ve telhīs
[03] olunup ve mühimmen emken-i maķşūd u me[’]ālī ifāde éder ibāret ihtiyār
[04] olundu.

Ḳavl-i ḥakīm evvelā ḳa^c r-ı zemīnde vāsi^c çuķurlar ve ^cazīm [05] boş
maḥalller bulunmaķ tavr-ı ^caķldan dūr olmayup zāḥirde rū-yı [06] arzda daḥı
mıķnāṭısdan ibāret iki kūrre farz ve anlarda [07] ḳuṭb u devā[’]ir u ḥareket taḥay-
yül ve iki kūrre-yi muḥayyele beyninde miķdār [08] ve mevķi^c de nev^c an
muġāyeret taķdīr olunup bu cümle mefrūzāt [09] ve muḥayyelāt birle
mıķnāṭısuñ rū-yı zemīnde mażbūṭ etvārından [10] eṭvāl u urūz-ı bilāduñ vāķi^c a
muṭābıķ ^cilm ü ma^c rifetine [11] ber-ṭarıķ-i cedīd ü ceyyid işābet-i ḳarīn ḥāşıl
olmaķ zāhirdür; [12] şāniyen cevfi-hevāda ve rū-yı zemīnde ve şularda
müşāhede olunan [13] maḥlūķāt envā^c ina ḳıyās ile baṭn-ı arz daḥı bu ğüne
aḥvālden [14] ḥālī ve menāfi^c den berī olmayup cevfinde miķnāṭıs mişillü [15]
cismānī ve ğayr-ı cismānī niçe niçe maḥlūķāt bulunmaķ cevzı^c inde[’]l-^c aķl
[16] der-kār u kemāl-i ḳudret ve ḳuvvet-i ḳadr-i muṭlaķa menāfi^c olmaduġı daḥı
[17] āşikārdur.

Binā[’]en-^c alā-hāzā evvelā kūrre-yi arz ve mānuñ Avrupa ve Asya [18] ve
Afriķa ḳıṭ^c alarından ^cibāret olan nişfi derūnunda [19] mıķnāṭısdan ^cibāret bir
kūrrecik ve Amerika’da [08^a] [01] ya^c nī Yeñi-Dünyā’dan ^cibāret olan nişf-ı
āḥar cevfinde diġer [02] bir kūrrecik farz olunur.

Ancaķ ba^c zılara muḥālif tamāmen kūrre-i [03] arz ve mā baṭnında bir ṭob-
ı mıķnāṭıs farzıyla iktifā olunmayup [04] iki ṭob taḥayyül olunduġına bā^c iş-i
mıķnāṭıs ile terbiye [05] olunan ibrenüñ iḥtilāf-ālūd etvārından nāşī iķtizā édüp
[06] müteḳaddimīn-i bi-ecma^c ihim muzlim ü mesdüdu[’]s-sebīl şandıķları dār [07]
u diyār u deryā müte[’]aḥḥirine keşf ü ^cayān ve ğürūh-ı keşti-bānāna [08] rüşen-
i nümāyān ve vāridīn ü şadırine baḥr-i muḥiṭüñ mesāfe-i [09] fesīḥatü[’]l-fezāsı
şāh-rāh-ı geşt ü ğüzerān olup tecārīb-i [10] keşire birle böyle zabt olundu ki
Amerika ya^c nī Yeñi-Dünyā [11] ğarbında vāķi^c a baḥr-i muḥiṭ-i sālimde bu
zamānda ibre noķta-yı şimālden [12] cānib-i ğarba mā[’]ıldür.

Ve Yeñi-Dünyâ şarkında Brasilya ülkesi ^[13] nevâh̄isinde şarka mâ'ıl olup andan beri Afrika kıt'asınun ^[14] ḡāyet-i cenūbisi olan Ümid-Burnu nām maḥallde yine ğarba münḥarif ^[15] olur.

Ve maḥall-i mezkūrdan şarka teveccüh birle Hind Deryāsına ^[16] vusūlde ibrenūñ şarka meyl ü inḳılābı muḳarrerdür.

Ve kezālik Yeñi-Dünyānuñ ^[17] kıt' a-i şimāliyyesi ḥudūdu dāḥilinde Ka-liforniya ^[18] nām maḥallde ibre cānib-i şarka meyl édüp andan öte Virginya ^[19] nām maḥallde ğarba münḥarif olur.

Ve kezālik Avrupa'da tekrār ğarba **[08^b]** ^[01] ve Asya'da şarka meyl ü inḳılāb üzredür.

Pes, ibrenūñ emkine-i ^[02] müte' addidede müşāhede olunan iḥtilāf-ālūd eṭvārī bi'z-żarūre ^[03] mebādī' -i iḥtilāfda ta' dād iḳtizā édüp Yeñi-Dünyāda müdebber ^[04] ibre şey' -i āḥar ve Avrupada ve Hind-i şarkīde sebep-i diġer olmaḳ ^[05] lā-büdddür.

Ve bu tedbīr ve taḳvīmün mebādīsī degül illā beyān ve tafşīl-i ^[06] ātī iki kūrre-i miḳnāṭisiyyenūñ ḳuṭblarıdır.

Ol eclden eski ^[07] dünyāda ve Yeñi-Dünyā'da baṭn-ı zemīnde birer kūrre-yi miḳnāṭīsı farzına ^[08] ḥācet mess eyledi.

Ba' de-hāzā ḳa' r-ı zemīnde bu vechle mestūr ^[09] ve mütevārī kūrreteyn-i mefrūzateynūñ vaz' ve hey'etlerini ve miḳdārlarını ^[10] beyāna ve'l-ḥāşıl bu 'uḳde-yi müşkil-bendi fetḥ ü taḥlīle ictisār ^[11] olunup böyle başt-ı kelām müşıl-ı merām olunur ki farz ^[12] olunan kūrreler aşḥāb-ı aḳṭāb oldukları şābit ve Avrupa ^[13] ve Asya ve Afriḳa'dan ' ibāret arz-ı ḳadīmenūñ cevfi dāḥilinde ^[14] farz olunan kūrrenūñ ḳuṭb-ı şimālīsī arzuñ ḳuṭb-ı şimālīsine ^[15] vāşıl olmayup seksen derece arzda ya' nī ḳuṭb-ı arzdan ^[16] on derece ba' id maḥallde ni-hāyet bulur.

Ve arz-ı cedīde cevfinde ^[17] farz olunan kūrrenūñ ḳuṭbı ṭoḳsan iki arza müntehī ^[18] olup ḳuṭb-ı şimālī-yi arziden sekiz derece ba' id mesāfede ^[19] ni-hāyet bulur.

Ve kezālik arz-ı k̄adīmede farz olunan [09^a] ^[01] kūrre-i merķūmenūñ k̄uṭb-ı cenūbīsi kırk derece arz-ı ^[02] cenūbīde nihāyet ve arz-ı cedīde cevfinde farz olunan kūrrenūñ ^[03] k̄uṭb-ı cenūbīsi altmış derece arz-ı cenūbīde nihāyet bulduđı ^[04] tecrube birle şābit oldukda ḥudūd-ı merķūme dāḥil-i mesāfesinde ^[05] maḥşūra olan kūrrelerūñ miķdārı icmālen ma^ç lūm olur.

Ve zīrde ^[06] evşāfı taḥrīr ve şekl ü şūreti resm ü taşvīr olunan ibre-i ^[07] münḥafıza-i arziyye kūrāt-ı merķūme aķṭābınuñ mevāķi^ç -i muḥtelifeleri ^[08] ^ç alemine delīl olur.

Pes, ḥakīm-i merķūmuñ re^ç yine göre ibre üç ^[09] nev^ç dür nev^ç -i evvel ḥibre-nāme ve pusulalarda müşāhede olunup ^[10] bu diyārda isti^ç māl olunan ibredür.

İbre-i merķūme gāḥ noķta-i ^[11] şīmāle rāst-ı mesāmet olup ve gāḥ noķta-i merķūmeden şarķa ^[12] veyā ğarba meyl étdügiçün ibre-i mā^ç ile nāmıyla tesmiye étdiler.

^[13] Nev^ç -i şānī ve şāliş ğırbāl kaşnađı yollu dolab şeklinde bir dā^ç ire ^[14] yapılıp merkezinden mūrūr ile miḥver geçirilür ve miḥverūñ iki ucu ^[15] beytü'l-ibre ta^ç bīr olunan k̄utunuñ içine dikine vaż^ç olunup ^[16] miḥlanur.

Ve yine bu miḥvere müvāzī āḥar miḥver geçirilüp ibre ^[17] ve dolabuñ vasatında iki miḥverūñ arasında dönüp dolabuñ ^[18] üç yüz altmış derece-i mütesāviyyeye kısmet olunan ^[19] saḥḥ-ı maķ^ç arını devr édereک derecāti ta^ç yīn éder.

Ba^ç dehu yine [09^b] ^[01] zikri sebķat éden ibre-i mā^ç ile ile cihet-i şīmāl ma^ç lūm ^[02] oldukda ibre-i merķūme şīmāle nāzır olmaķ için ibrenūñ dolabı ^[03] bulduķları maḥalalde nişf-ı nehār dā^ç iresine müvāzāt üzre şīmāl ^[04] cānibine vaż^ç olunur.

Fe^ç alā-hāzā sefīne memālik-i şīmāliyyede seyr ^[05] ile k̄uṭb-ı arza ķarīb oldukda cevfi arzda farz olunan ^[06] miķnāṭis kūrresinūñ k̄uṭbına vāşıl olduđı birle ibrenūñ ^[07] miķnāṭisuñ şīmāl göziyle terbiye olmuş ṭarafı baş aşıđı ^[08] dönüp ibre ^ç amūden ķā^ç im olur.

Sefîne yine bu vech üzere öte^[09] gitdükçe ibre münharif olarak ucu kûṭbına nâzır olur.^[10] Sefîne ʿ avdet édüp yine evvelki maḥalle geldükde ibre kemâfî'l-evvel^[11] ʿ amüden kâ'im olur.

Ve yine sefîne cenûba teveccüh üzere ṭayy-ı mesâfe^[12] étdükçe ibre-i arz-ı beledi muṭâbık irtifâʿ ile mürtefiʿ olarak^[13] cevfi arzda farz olunan miḡnâṭis kürresiniñ vasatına^[14] yaʿ nî ḡaṭṭ-ı istivâsına berâber olduğı maḥallde ibre ṭoğrı ufka^[15] nâzır olur ve bu vaḡtde sefîne ve ibre râst ber-rubʿ yaʿ nî^[16] ṭoḡsan derece kaṭʿ étmiş olur.

Pes, ibre-i merḡûme yâ ʿ amüdi^[17] veyâ âfâkı veyâ ufkdan münḡaṭṭ veyâ ufkdan mürtefiʿ olmadan bir vaḡtde^[18] ḡâlî olmayup her ḡâlde arz-ı beledi nefsi'l-emre muṭâbık^[19] vech üzere taʿ yin étmededür.

Binâ'en-ʿ alâ-hâzâ bu nevʿ ibreye ibre-i [10^a]^[01] münḡafıza-i arzıyye dédiler.

Ve kezâlik ṭul-ı beled bilinmek^[02] murâd olunduğda bâlâda mestûr ve maʿ hüd ibre-i mâ'ile ile cihât^[03] maʿ lûm olup şarḡ u ġarb müteʿ ayyin olduğda ânifen zikri^[04] sebḡat éden ibre-i münḡafıza-i arzıyyeniñ tarafları şarḡ^[05] ve ġarba nâzır olmak için dolabı ḡaṭṭ-ı istivâyaya müvâzât üzere^[06] şarḡ u ġarba vazʿ olunur.

Ve bu ḡâlde vâkıʿ a muṭâbık eṭvâl-i^[07] bilâdı taʿ yin éder zirâ derecât-ı ḡaṭṭ-ı istivâyaya muvâfık ve müsâvî^[08] ḡareket ile ṭulden ʿ ibâret olan üç yüz altmış dereceyi^[09] taʿ yin édere devr éder.

Meşelâ ġarbdan şarḡa seyr éden^[10] sefînde bulunup sefîne seyr étdükçe ibre-i merḡûme^[11] dolabuñ saṭḡında terḡîm olunan derecâtdan ne miḡdâr kaṭʿ^[12] éderse sefîne dağı ol miḡdâr-ı mesâfe kaṭʿ étmiş olur.

^[13] Şöyle ki ibre bir rubʿ yaʿ nî ṭoḡsan derece kaṭʿ éyledüğü ḡâlde^[14] sefîne dağı ṭoḡsan derece kaṭʿ ve ibre yüz seksen derece^[15] kaṭʿ éyledükde sefîne dağı ol miḡdâr yaʿ nî nişf-ı devr^[16] kaṭʿ étmiş olur.

Ve kıssa ʿ alâ-hâzâ pes bu ġüne ibre eṭvâl-i^[17] bilâdı taʿ yin éyledüğü için ibre-i münḡafıza-i ṭüliyye tesmiye^[18] olunup nevʿ -i şâliş olmuş olur.

Tenbīh ğaflet olunmaya ki ibre-i ^[19] merķūmenūñ bu ħālī ħaṭṭ-ı istivāda ve iki inķılāb noķṭaları **[10^b]** ^[01] mā-beyninde vāķi^c mesāfede tamāmen cārīdür.

Velākin farz olunan ^[02] kūrrelerūñ imtidād-ı arzıyye-i zātıyyeleri kūrre-i arzuñ imtidādı ^[03] kadar olmayup ķuṭbları ķuṭblarına bālīğ olmadığından inķılāb ^[04] noķṭaları ħāricinde ibre-i merķūme bu gūne ħareketini ħıfz ^[05] édüp müsāvī ħareket birle devrini tamām édemez.

Belki gāh ^[06] nıṣf-ı rub^c ve gāh ziyāde ve gāh noķṣān ķaṭ^c éder. Pes, işbu ^[07] üç nev^c ibre tamāmen kūrre-i arzda ṭul u arz-ı bilād zabtına ^[08] vesīle ve rehber olmak emr-i muķarrerdür.

Vech-i meṣrūh üzre kūrāt-ı ^[09] mıķnāṭısiyyenūñ mebādi³-i ħarekāt-ı ibre olan nuķāṭı ya^c nī ^[10] aķṭābı ma^c lūm ve melĥūz olduķda devā³-i mıķnāṭısiyye beyānına ^[11] ṣūrū^c olunup kūrāt-ı merķūme suṭūħunda dā³-i mu^c addil ^[12] ve devā³-i nıṣf-ı nehār ve devā³-i mütevāziye farz olunur.

Velākin bālāda ^[13] taħrīr ve işāret olunduğı üzre aķṭāb-ı kūrāt-ı mıķnāṭıs ^[14] kūrre-i arzuñ ķuṭblarıyla mütteħid olmadıkları eelden mu^c addil-i ^[15] mıķnāṭıs daħı mu^c addil-i arz ile munṭabıķ ve mütteħid olmamak ^[16] lā-büddür.

Ve ķünki kūrāt-ı mıķnāṭısuñ aķṭāb-ı cenūbiyyeleri ^[17] ile kūrre-i arzuñ ķuṭb-ı cenūbısi beyninde vāķi^c iħtilāf ^[18] kūrāt-ı merķūmenūñ aķṭāb-ı Őimāliyyeleriyle ķuṭb-ı Őimālī-yi arz ^[19] beyninde vāķi^c miķdār iħtilāfdan ziyāde idüğü Őābit oldı.

Kūrre-i **[11^a]** ^[01] mıķnāṭısuñ mu^c addili kūrre-i arzuñ mu^c addiline muvāfıķ olmaķda daħı ^[02] c^c adem-i imķān zāħir oldı.

Pes, mu^c addil-i mıķnāṭıs ^[03] bi³-ṭ-ṭab^c dā³-iretü³-l-burūc Őeklinde olup dā³-iretü³-l-burūc dā³-ire-i ^[04] istivā-yı arzī ile iki maħallde teķāṭu^c éyledüğü vech üzre ^[05] kūrre-i mıķnāṭısdā farz olunan mu^c addil dā³-iresi daħı ^[06] arzuñ dā³-ire-i istivāsıyla iki maħallde teķāṭu^c éderler.

Ve kezālik ^[07] Őems iki noķṭa-yı inķılābdan tecāvüz étmedüğü gibi mıķnāṭıs ^[08] mu^c addili daħı ħudūd-ı merķūmeyi ķaṭ^c ā tecāvüz étmez.

Ve ibre-i ^[09] münhafıza-i arziyyenün inqılâbeyn noqtaları hâricinde afâki ^[10] olmak ‘adem-i imkânı bu sebebden lâzım gelmişdür.

Fe-‘alâ-hâzâ mu‘addil-i ^[11] mıknâtiyyenün aḥvâli ma‘lûm olduḡda kÛrre-i mıknâtiṣuñ ^[12] cevfi arzda mevki‘i keşf ü nümâyân olmak me‘mûldür.

Çünkü ^[13] taḡrîr-i sâbıkda kürrât-ı mıknâtiṣ ale’l-ıtlâk kÛrre-i arzuñ ^[14] iki kuṭbları mâbeyninde vâki‘ mesâfe dâhilinde münbasit ^[15] olduḡı sâbit olmuşıdı.

Taḡarrî ve istiḡrâ birle inqılâbeyn ^[16] noqtaları meyânında mevki‘ini taḡkîḡde hemân kuṭblarını ta‘yinde ^[17] meslûk olan meslege sülûk ile mücerrebât ve müşâhedât ^[18] zâbıtalara teşebbüs olunur.

Meşelâ ibre-i münhafıza beş derece ^[19] arz-ı cenûbide Aşçenşiyö (Ascension) nâm cezîre civârında âfâkî olup **[11^b]** ^[01] kezâlik arz-ı şimâlî on iki derece otuz daḡıḡa olduḡı ^[02] Hind-veş sâhilinde yine âfâkî olup Amerika’da Galilo-nâm ^[03] cezîrede ufḡdan yedi derece münḡaṡt olduḡı tecrîbe ile sâbit ^[04] olduḡda zâhir oldı.

Ki Amerıḡada kÛrre-i mıknâtiṣda mefrûz ^[05] olan mu‘addil dâ’iresi dâ’ire-i istivâ-yı arzdân çendân ^[06] ba‘îd vâki‘ olmaya farazâ cezîre-i merḡûmenün arz-ı cenûbîsi ^[07] on dört derecede olup arzuñ bir derecesine bedel iki ^[08] mıknâtiṣ derecesini taḡdîr eyledüḡümüzde mıknâtiṣuñ mu‘addili ^[09] arzuñ mu‘addiline yâ munṡabık olur ve yâḡûd tefâvüt-i mâbeyn-i mu‘addileyn ^[10] ḡâyet şey’-i ḡalîl olur.

Fe-‘alâ-hâzâ ibre-i münhafıza ser-fürü ^[11] édüp ‘amûden ḡıyâmıyla mıknâtiṣ kÛrresinün kuṭblarını ^[12] ta‘yîn éyledüḡi gibi râst-ı ufḡa teveccühiyle kÛrre-i mıknâtiṣ ^[13] mu‘addilini be-her-ḡâl taḡkîḡ éder.

Ba‘de-zâlike mıknâtiṣ kÛrresinde ^[14] farz olunan devâ’ir-i mütevâziye ma‘rifetine şarf-ı zıhn olunup ^[15] bu vech üzre ḡayâl ve taşavvur olunur ki çün kÛrre-i mıknâtiṣuñ ^[16] kuṭbları ve mu‘addil dâ’iresi arzuñ kuṭblarına ve mu‘addiline ^[17] muḡâlif olduḡı sâbit oldı.

Elbetde devā'ir-i mütevāziyeleri ^[18] daḥı arzuñ devā'ir-i mütevāziyele-
rine be-her-ḥāl muḡāyir olmaḥ lā-büddür. ^[19] Pes, ḳuṭblarda ve mu'addil-
lerde taḥrīr olunduḡı ṭarīḳa ittibā' **[12^a]** ^[01] birle bu müşkil daḥı taḥlīl olunur.

Zīrā vaḳtā ki ibre-i münḥafıza-i ^[02] arziyye ḳuṭbdan ba'īd olup kendü
mu'addiline vāşıl olsa ^[03] elbetde ol zamānda kendi kürresinüñ arzında ṭoḳsān
derece ^[04] ya' nī tamāmen bir rub' ı ḳaṭ' étmiş olur.

Ve kezālik ufḳdan irtifā' ı ^[05] ve inḥiṭāṭı birle her hālde ḳuṭbundan bu' dı
ḳaç derece idüḡünü ^[06] vāḳi' a muṭābıḳ ta'yīn éder.

El-ḥaḳ ibre-i münḥafıza elṭāf-ı ^[07] 'aliyye-i mālā-nihāye-i cenāb-ı mü-
te'ālden zāhir olan bir ni' met-i celīle ^[08] ve ḥāriḳ-i 'āde şan' at-ı ḡarībédür ve
bu kürrelerüñ devā'ir-i mütevāziyelerinüñ ^[09] arzuñ devā'iri mütevāziyelerine
muḡāyeretini ne ṭarīḳle bulmaḳ olur.

^[10] Bu maḥallde taṭvīl-i kelāmdan keff-i lisān taḳrīr olunup bu emrūñ ^[11]
teshīl ve tehvīni içün muḳtezā-ı fenn-i coḡrafya üzre ṭarḥ ^[12] u taştīh olunup
eyādī-yi mülūke tenāvül birle teslīm olunan ^[13] ḥariṭadan vāzīḥ ve āşikār olur.

Ba' de-hāzā mıḳnāṭis ^[14] kürresinüñ farz olunan ṭül dā'ireleri daḥı arzuñ
^[15] ṭül dā'irelerine mütevāzī olmadıklarından mıḳnāṭis kürresinüñ ^[16] ṭül
dā'ireleri arzuñ ṭül dā'ireleriyle teḳāṭu' éderler.

Ve bu ^[17] teḳāṭu' mıḳnāṭis dā'irelerinüñ arzuñ dā'irelerinden ziyāde ^[18]
münḥanī ḥuṭūṭdan 'ibāret olduḡın iḳtizā éder. Devā'ir-i ^[19] merḳūmenüñ cüm-
lesi kendi ḳuṭblarını özleyüp teveccüh éderler.

[12^b] ^[01] Ve çünki cümleten ṭarīḳ-i vāḥid üzre teveccühleri imkānı
ma' dūmdur. ^[02] Ol sebebden iki ṭarīḳa sālīkler olup ba' zılar ^[03] ḡarbdan ve
ba' zılar şarḳdan teveccüh ile ḳuṭbda cem' olurlar.

^[04] Ve ḡarbīler ile şarḳīler vasaṭında gūyā kürre-i mıḳnāṭisuñ ^[05] ḥaṭṭ-ı
nişf-ı nehār-ı evveli vāḳi' olur.

Ḥafī olmaya ki devā'ir-i nişf-ı ^[06] nehārı cümleten ibre-i mā' ile ile kürre-
i arz u māda daḥı sūhūlet birle ^[07] bulmaḳ mümkindür.

Zirā ibre-i merķūme dā 'imā mıķnā'isuñ devā 'ir-i ^[08] nıřf-ı nehārlarından birisi üzerindedür.

Ve cānib-i řarķdan ^[09] veyā cānib-i ğarbdan řimāle müteveccih olup ķu'bdā mülākāt eden ^[10] devā 'ir-i nışf-ı nehārdan ķanğısuñ üzerinde olduğuna ibrenüñ ^[11] meyli delālet eder.

Ve rāst-ı noķta-i řimāle teveccüh édüp řarķa ^[12] veyā ğarba meylden hālī olduğu hālde nışf-ı nehār-ı evvel olan ^[13] hıtt üzerinde olmak iķtizā eder.

Ve bundan müte' ayyin oldı ki ^[14] ibre-i mā 'ile-i merķūmede meyl bulunmaduğı maħallde dā 'ire-i nışf-ı ^[15] nehār-ı evvel-i mıķnā'isiyyenüñ rāst üzerinde vāķi' olmuş ola.

^[16] Ve dā 'ire-i nıřf-ı nehār-ı evvel kūrre-i arzda bi-' aynihi ol maħall ola.

^[17] Fe-' alā-hāzā bir senede tamāmī-i kūrre-i arzda ibrenüñ rāst ķu'ba ^[18] teveccüh éyledüği maħaller zabt olunsa ve ol maħalllerden hıtt ^[19] farz olunsa kūrre-i merķūmenüñ nıřf-ı nehār-ı evveli maħallleri **[13*]** ^[01] tamāmen kūrre-i arzda zabt olunurdu.

Hareket-i kūrre farz olunan ^[02] kūrrelerin hareketine vuķuf egerçi bir emri i müşkildür.

Ve bu āna gelince ^[03] fetħine zafer bir ferde muķadder olmayup hoķķa-i ser-be-mühr-i merām ^[04] āvıhte-i tāk-ı ta' vıķ kılınup niçe kılı kırķ yarar muđakķıķ ^[05] ve muħakķıķler bu vādide fūrümānde ķalmıřlardır.

Ve bu hareket ^[06] müstedire midür mevzūne midür müteřabihe midür muħtelife midür ^[07] beyān u ta' yine cesāret étmemiřlerdi.

Ve fi-nefsi'l-emr miķdār-ı ^[08] hareket ve miķdār-ı cism mechül olunca hüküm müşkildür.

Lākin ^[09] bu cümle birle erbāb-ı ğayret ve ħamiyyete sükūt ve ħayret ve keff-i dest ^[10] himmet lāyık olmayup himmetü'r-ricāl taķallu' u'l-cibāl man'ūķasına ^[11] muvāfiķ bu bābda daħı řarf-ı miknet olunur.

Ancaķ tekřir-i kelām ^[12] birle vücūda ta' b u řıķlet ve illere tařdı' ve zaħmet tareyanından ^[13] teħāřřī mülāħazasıyla arāzī-i ķadīme ya' nī Avrupa

ve Asya ^[14] kıt'aları cevfinda farz ve hayâl olunan kürre-i miḳnâḫisūñ ^[15] hareketini tetebbu' ve istiḳrâ birle iktifâ olunup bu gûne şûrete ^[16] ifrâğ olunur.

Tecrîbe birle böyle şâbit oldu ki ibre-i ma'ile senede ^[17] gâh on ve gâh on beş daḳîḳa meyl éde.

Pes, iḳtizâ éder ki ^[18] bu meyle ba' iş ve bâdî olan mebâdî' -i muḫarrike rüy-ı arzda vâḳi' ^[19] meyl ibreye muḫâbıḳ taḫt-ı arzda hareket ve ḳaḫ' -ı mesâfe étmiş **[13^b]** ^[01] ola.

Ve esbâb-ı ' illî zîrde beyân olunduğı üzre çünki gâh ^[02] senede beş ve gâh on ve gâh on beş daḳîḳa hareket ile ^[03] ibrenüñ meylinde ihtilâf müşâhede olunur.

Bu gûne ihtilâfı ^[04] tesviye ve ta' dilde birkaç seneleri cem' ile zâbıḫa baş ^[05] olunmaludur. Ve daḫı ḡaflet olunmaya ki ibre-i ma'ile ric' ate başladığıda ^[06] ya' nî ḡâyet meylinden ric' ate ve kendi nişf-ı nehâr-ı evveline vuşule ^[07] ' azîmet éyledükde ric' atinde vâḳi' hareketi nişf-ı nehârından meyli ^[08] zamânında vâḳi' hareketinden ibtâ' dur.

Ve bu hâlet işbu Londın ^[09] şehrinde tecrîbe olunup milâduñ bîñ beş yüz seksen târiḫinde ^[10] ibre-i mâ'ile noḳḫa-i şimâlden on bir derece ve on beş daḳîḳa ^[11] şarḫa meyl étmiş idi.

Bîñ altı yüz elli yedi târiḫinde ^[12] râst noḳḫa-i şimâle müteveccih idi. Bu şûretde yetmiş yedi ^[13] senede on bir derece ve on beş daḳîḳa meyl étmiş olur.

^[14] Ve bundan böyle kıyâs-ı mezbûr üzre bîñ altı yüz elli yedi ^[15] târiḫinden bîñ yedi yüz sekiz tarîḫine varınca altmış bir senede ^[16] on iki derece hareket éder zann olunur.

Ve Paris'de vâḳi' olan ^[17] tecrîbe daḫı tetebbu' ve mülâḫaza olunup bunu iḳtizâ éder. Bu cümleyi ^[18] cem' édüp ibre yüz elli sekiz senede yigirmi üç derece ^[19] ve rub' derece ḳaḫ' étmiş olur ki bu miḳdâr rub' uñ rub' ı ve bir **[14^a]** ^[01] derecenüñ dört cüz'inden üç cüz' i olmuş olur.

Dörtde üç ^[02] kesri için dört sene tarh olunup yüz elli dört ^[03] sene bākī kalmış olur ki rub^ç uñ bir rub^ç ı ya^ç nī yigirmi iki buçuğ ^[04] derece hişşesi olmuş olur.

Fe-^ç alā-hāzā ibre yüz elli dört ^[05] senede rub^ç uñ bir rub^ç ını kat^ç étmekle cevfi arzda cism-i ^[06] mīknāṭīs nışf-ı rub^ç ya^ç nī kırk beş derece hareket étmis ^[07] olur.

Ve cism-i merķūm üç yüz sekiz senede rub^ç ı tamāmen kat^ç éder. ^[08] Ve bīñ iki yüz otuz iki senede hareket-i müstedīre ve müsteviye ^[09] üzere şarkdan ğarba tamāmen devrini tekml̄ étmis olur.

Pes, bu ^[10] zābīṭa zabṭ olunduğda bundan böyle ilā-māşā 'allah ibrenüñ ^[11] aḥvālī Londın'da ve bilād-ı sâ'irede ne tarz u tavr üzere olmaludur ^[12] déyü hesāb étmek ve bilmek emr-i sehlü'l-ḥuşūldür.

Ancak bu maḥalalde ^[13] murād-ı iktisār olmağla bu ^ç amel sâ'ir erbāb-ı rüşd ü istikşāya ^[14] havāle ve vazīfem iktizāsı üzere Avrupa ve Asya ya^ç nī arz-ı ^[15] kadīme cevfinde mestūr ve mektūm kūrre-i mīknāṭīsuñ mīkdārın ^[16] taḥdīd ve beyāna iḳdām olunur.

Binā'en ^ç alā-mā-sabağ altı buçuğ senede ^[17] farz oluna ki ibre bir derece ya^ç nī on beş Cermanya mīlī kadar ^[18] mesāfe hareket éde, bīñ iki yüz otuz beş senede ^[19] iki biñ yedi yüz mīl ya^ç nī nışf-ı devr-i arz mīkdārı hareket **[14^b]** ^[01] étmis olur.

Ve bu senelerüñ bālāda meşūr senelerden tefāvüti ^[02] eḳall-i ḳalīl olup ^ç aḳla tebādür éden budur ki mādde-yi mīknāṭīsı ^[03] nışf-ı kuṭr-ı arz mīkdārı mesāfeyi kendüye mekân ittiḥāz ^[04] étmis ola.

Ve biz bu maḥalalde icmāl-i ḳaşd étdük tā ki bundan böyle umūr-ı ^[05] āti-yede daḳāyık-ı ḥaḳāyık tettebbu^ç ve fikriyle ^ç aḳla ḥiddet vérüp ^[06] idmān ḥāşıl édelim ve kūrre-i mīknāṭīsuñ hemān bir pāre ḥacerden ^[07] ^ç ibāret olmaduğına hareket-i baṭıyyesi ve bu kadar mīl mesāfeyi ^[08] ihāta birle āşārı ^ç azmine delīl-i kāfīdür.

Ve kürre-i merkūmenūñ ^[09] k̄uṭrını fehm ü idrāk éden kimesne mıḵnāṭısuñ kıṣr-ı arzdan ^[10] ve yāḥūd saṭh-ı zem̄inden bu^ç dı ne miḵdār idüġünü daḥı ednā mertebe ^[11] şarf-ı zıhn ile fehm ü iz^ç ān éder.

Pes, bu daḥı maḥall-i tevaḵḵuf ^[12] ve cāy-ı tereddüd olmayup iki kürre-i mefrūzanuñ beyninde vāḵi^ç ^[13] mebāniyyeti beyāna şürū^ç olunur.

Ve bu bābda daḥı taṭvīl-i kelām bilā-tā^ç il ^[14] olup bālāda taḥrīr ve terḵīm olunduġı üzre iki kürre-i ^[15] mefrūzanuñ her birinde müte^ç ayyin olan k̄uṭblaruñ mevāḵi^ç leri ^[16] ihtilāfı mülāḥazā olunduġda vāḵi^ç ḥāl bi'l-bedāha zāhir olur.

^[17] Zırā k̄uṭblaruñ biri birlerinden ḵurb ve bu^ç dları mābeynlerinde vāḵi^ç ^[18] cismūñ şuġr u^ç azmına delālet éderler.

Ma^ç a-hāzā iki kürrenūñ ^[19] miḵdārda biri birilerine ^ç adem-i müsāvātı arzuñ şıḵlī nizāmına **[15^a]** ^[01] bir dürlü ḥalel terettümini daḥı iḵtizā étmez. Nétekim arz-ı cedīdenūñ ^[02] ya^ç nī Yeni-Dünyānuñ saṭhı arzına nisbet Avrupa, Asya, Afriḵa'dan ^[03] ^ç ibāret olan arz-ı ḵadīmenūñ saṭḥından ziyādedür.

Velākin ^[04] arzda vāḵi^ç noḵşānı ṭulda vāḵi^ç fazla ta^ç dīl éder. Ya^ç nī ^[05] Yeni-Dünyā^çnuñ zātında tezāyüd üzre olan arzına Avrupa, Asya, ^[06] Afriḵa kıṭ^ç alarınıñ zātlarında tezāyüd üzre olan ṭul-ı ḵā^ç im ^[07] olup müsāvāt ve müvāzenet ḥāşıl olur.

İki kürre-i ^[08] mıḵnāṭısuñ daḥı cevḑ-i zem̄inde ḥālī böyle olmaḵ gerekdür ^[09] fī'l-vāḵi^ç ṭulda muġāyir lākin şıḵlde müsāvī iki şey^ç vezn ^[10] olunsa ba^ç zısınıñ ṭulunda mevcūd tezāyüd veznde müsāvātā ^[11] ḥalel vérmez.

Pes, bu maḥalle gelince silk-i suṭūra keşīde aḥvāl ^[12] u eṭvār-ı mıḵnāṭıs der-ḥāṭır kıılınup evvelā cerr ü cezbūñ ^[13] menābi^ç ve mebādīsi olan aḵṭāb-ı kürrāt-ı mıḵnāṭıs şāniyen cezb ^[14] ü cerrde ziyāde ḵuvvet ve miknet aşḥābı olup kürreteyn-i ^[15] mefrūzateynūñ nişḑ-ı nehār evvelleri olan dā^ç ireler şālīşen sâ^ç ir ^[16] nişḑ-ı nehār dā^ç ireleri ki nişḑ-ı nehār-ı evvelūñ şarkī ve ġarbi ^[17] cāniblerinden mürūr birle k̄uṭbuna teveccüh éderler ve dā^ç ire-i nişḑ-ı ^[18] nehārdan

ba^ç id olduça ve kavslerinüñ inhinâsı ziyâde olduça ^[19] kuvvetleri dahı fütür u za^ç f bulmaçdadur.

Râbi^ç an kürreteyn-i **[15^b]** ^[01] mefrūzateynüñ vasaatlarında farz olunan ha^ç-ı istivâ hāmisen ^[02] kürreteyn-i mefrūzateynüñ harekât-i mütesâviye ve müstedîrleri ^[03] sâdisen iki kürrenüñ miqdârlarında vâkı^ç muğâyeret ma^ç lüm olduça ^[04] miqnâtis ahvâlinde vu^ç bulup bu zamâna gelince fet^ç ü halli ^[05] kimesneye muçadder olmayan umūr-ı müşkilenüñ cümlesi eshel-i vech ^[06] üzre hall olunmaç hayyiz-ı imkândur.

Pes, bu gūne vādî-i muzlimde ^[07] hayret ve tereddüd vâkı^ç olmamaç için evvelâ harekātuñ kânūnlarını ^[08] mebdâî^ç-i yakîniyye maçâmına koyup mülâhazâ sâniyen ol mebdâiden ^[09] miqnâtis müşkilâtını ibre-i mâ^ç ile ve münhafızanuñ harekât-ı ^[10] muhtelifesine göre hall ederiz.

Ve böyle mülâhazâ ederiz ki ^[11] evvelâ aqtâb-ı kürrât harekātuñ mebdâileridür. Sâniyen aqtâb-ı ^[12] merkūme harekât-ı müsteviye ve müstedîre birle şarçdan garba ^[13] harekât ederler. Sâlisen mebdâî^ç-i harekât olan aqtâb hareket ^[14] étdükçe tamâmen hey^ç et-i kürrade mefrūza devâ^ç ir ma^ç an hareket ederler.

^[15] Râbi^ç ân ibre-i ma^ç ilenüñ hareketi kuçblara qarîb maçalllerde ba^ç id olan ^[16] maçalllerde vâkı^ç hareketinden esra^ç dur. Hāmisen kuçbları eb^ç ad ^[17] olan kürrenüñ ha^ç-ı istivâsında ibrenüñ resm étdüğü ^[18] kavsler kuçbları qarîb olan kürrenüñ kavslerinden asğar olur.

^[19] Ba^ç de hâzâ ibre-i ma^ç ilenüñ ve münhafızanuñ e^ç vār-ı muhtelifelerini **[16^a]** ^[01] tettebbu^ç ya^ç nî ibre-i mâ^ç ile gâh noçta-i şimâle râst-ı teveccüh ile mesâmet ^[02] olur. Ve gâh noçta-i merkūmeden şarça veyâ garba mâ^ç il ve muharref ^[03] olur. Ve inhirâfda nehc-i vâhid üzre olmayup gâh seri^ç ^[04] ve gâh ba^ç i ve gâh muçim ve gâh râci^ç olur.

Ve ibre-i münhafıza dahı gâh ^[05] amūdî ve gâh âfâkı ve gâh fevç-i ufça mürtefi^ç ve gâh taçt-ı ufça ^[06] münhaçt olur, déyü mülâhazâ éyledüğüümüzde bu ihtilâfât esbâbına ^[07] vârid olan esvile cevâbında dériz ki evvelâ ibre-i

mā' ile ^[08] mıknāṭīs kürresinüñ nişf-ı nehār-ı evveli dā'iresine müşādāfet ^[09] éyledüğü için rāst noқта-i şimāle teveccüh éder. Hālbuki iki ^[10] kürre-i mıknāṭīsı farz olunup ikisinde birer nişf-ı nehār-ı ^[11] evvel dā'iresi hayāl olunur ki her biri kürre-i arzda vāқи' ^[12] nişf-ı nehār-ı evvel dā'iresini iki def' a қағ' éder.

Ve bu teқātu' dan ^[13] ibre-i mā'ilenüñ rü-yı arzda noқта-i şimāle rāst-ı teveccühi yālñız ^[14] dört maḥallde iқtizā éder ki evveli Yeñi-Dünyā' da Kaliforniya nām ^[15] maḥallden mürür éden mu'addil dā'iresinde şānī noқта-i inқilābda ^[16] şāliş Kanarya ya' nī Cezāyir-i Hālidātı қағ' éden nişf-ı nehārda ^[17] rābi' an noқта-i inқilāb-ı şitevide vāқи' olur.

Lākin gāflet olunmaya ki ^[18] iki kürrenüñ nişf-ı nehār-ı evvel dā'ireleri her zamānda bir maḥallda ^[19] vāқи' olmayup kürrelerinüñ hareketlerine göre tebdīl-i mekān éderler.

[16^b] ^[01] Pes, hemān bir senede tamamen kürre-i arzda dā'ire-i nişf-ı nehār-ı evvelüñ ^[02] mürür éyledüğü maḥaller zabṭ olunsa ol maḥalllerden bir dā'ire ^[03] farz olunup ve senede ibre toқuz veyā on daқиқа hareketi ^[04] taḥminle zābiṭa başt olunsa zamān-ı müstaқbelde ilā-mā-şā'a'llāh ^[05] ibrenüñ rāst-ı noқта-i şimāle teveccühi tamamen rü-yı arzda ^[06] ne maḥalllerde vāқи' olur, déyü peşñ haber vérülürdi ve zīçlere ^[07] daḥı şebt u kayd olunurdi.

Şāniyen ibre-i mā'ilenüñ noқта-i şimālden ^[08] şarқа ve ğarba meylline bā' iş ve bādī olan budur ki kürre-i ^[09] mıknāṭīsüñ nişf-ı nehārları cümleten қаṭblarını ārzü édüp ^[10] neyl-i merāmlarına vuşülde şağdan şoldan teveccüh birle iқbāl ^[11] ve müsāra' at éderler. Böyle olduқda mıknāṭīs heykeli ya' nī ^[12] mıknāṭīsdan 'ibāret olan cirm-i kürre-i şarқdan ğarba hareket ^[13] éyledükde tamāmen devā'ir ğürühi kürre ile hareket éylemek iқtizā éder. ^[14] Ve ol devā'ir ki kürrenüñ қаṭbuna nişf-ı nehāra nisbet cānib-i yesārdan ^[15] teveccüh birle vāşıl olmışlar idi. Kürre hareketiyle hareket édüp ^[16] arzuñ bir maḥalline vāşıl olduқlarında rü-yı arzda ibre-i mā' ile ^[17] daḥı şarқа meyl ile ol maḥalle vāşıl ola. Ve kezālik қаṭb-ı kürre-i ^[18] mıknāṭīsa nişf-ı nehār-ı evvelüñ ğarb

cānibinden teveccüh bile mülākāt ^[19] éden devā'ir saḥında mürtesim oldukları kürre birle cevḑ-i arzda **[17^a]** ^[01] ḥareket birle arzuñ bir maḥalline vāşıl olduklarında rū-yı arzda ^[02] ibre ol maḥallüñ muḥāzātına gelince ğarba meyl étmek iktizā éder. ^[03] Ve bundan iktizā éder ki Londın şehrinde ḥālā ibre-i mā'ile ğarba ^[04] münḥarif olmağla muḥaddemen şarḩa mā'il olmış ola. Meselā tāriḩ-i ^[05] milāduñ biñ altı yüz elli yedisinde noḩta-i şimāle rāst-ı ^[06] mesāmet olduğundan andan evvel vāḩi' senelerde şarḩa ^[07] mā'il olmış ola.

Şālişen Londın'dan ziyāde şarḩi olup ^[08] arzları müsāvi ve ziyāde olan bilādda ibre şarḩa müteveccih ^[09] olmağ anlardan daḩı ziyāde şarḩi olan bilāduñ ibresi ziyāde ^[10] şarḩa mā'il olmağ lā-büdddür.

Rābi' an Londın'uñ ibresi niçün ^[11] her vaḩtde Paris'uñ ibresinden ziyāde şarḩidür déyü su'āl ^[12] olunursa cevāb vérilür ki ba'zılar zann éderler ki mevādd-ı ^[13] miḩnāḩisuñ kıḩ'aları ve şu'beleri ba'z maḥalllerde kışr-ı ^[14] arzda ğalebe ve saḩına ḩarīb vāḩi' olup anuñ te'sirinden ^[15] olmış ola. Lākin vāḩi' a muḩābiḩ cevāb budur ki iki maḥalde ibrenüñ ^[16] ḩadimden berü teğayyürü müsāvāt üzre raşd u zabḩ olunmağla ^[17] iktizā éder ki bu ḩālet şa'b-ı miḩnāḩisda vāḩi' ğalebe ^[18] iḩtilāfindan olmayup belki kürre-i miḩnāḩisuñ ḩareket-i muntazama ^[19] ve mütesāviyesinden lāzım gele.

ḩālbuki zıkr olunan iki belde **[17^b]** ^[01] devā'ir-i miḩnāḩisdan bir nişḑ-ı nehārda vāḩi' olmayup Paris ^[02] şehriniñ nişḑ-ı nehārı Londın şehri nişḑ-ı nehārından ^[03] ziyāde şarḩi olmağla Paris'uñ ibresi dā'imā Londın ibresinden ^[04] ziyāde şarḩi olmağ muḩarrerdür. Ve Londın ibresi rāst-ı ^[05] noḩta-i şimāle teveccüh éyledükde yine Paris ibresi şarḩa mā'il ^[06] ola. Néteki bu daḩı tecrube birle şābit olmışdur. ḩattā tāriḩ-i milāduñ ^[07] biñ altı yüz elli yedi senesinde dār-ı mülk-i memālik-i İngiltere ^[08] olan Londın şehrinde ibre rāst-ı şimāle teveccüh étmiş idi. ^[09] ḩā'ide-i memālik-i Franḩa olan Paris şehrinde ise biñ altı ^[10] yüz altmış altıda rāst-ı teveccüh étmiş idi. Bundan böyle ^[11] ḩünkü zamānımızda sefineler ile tamāmen kürre-i arz ve mā seyr ü devr ^[12] olunmağ imkānı derkār ve ibrenüñ daḩı tamāmen cihānda ḩaḩiḩati üzre ^[13]

aḥvālî tecrîbe ve müşâhede ve zabt olunmak imkânı bilâ-irtiyâbdur. ^[14] Pes, bir kimesne işbu bizim şehrimiz olan Nadal'dan cānib-i şimâlde ^[15] vâkı' Ar-kancıl nevâhîlerine seyr ü sefer eylese işbu baş ^[16] u temhîd olunan kıvâ' id muḳtezâsınca mebd'e-i seyrinde ibresi ^[17] Londın şehri ibresinden ziyâde ğarba mâ' il olur. Ba' dehu ğāyet ^[18] meyl-i ğarbiye vâşıl olunduĝda tedric ü te'enni birle meyl-i ibre ^[19] intikâz üzre olur. Tâ ol vaḳte deĝin ki sefîne şarḳa teveccüh **[18^a]** ^[01] birle seyr ederek ibre-i mâ' ile noḳta-i şimâle istikâmet üzre ^[02] teveccüh eyleye ba' dehu yine sefîne şarḳa teveccühde müdâvim olsa ^[03] ibre daḥı cānib-i şarḳa meyle başlar. Ve kezâlik bir kimesne İngiltere ^[04] atasından Yeni-Dünyâ'da vâkı' Virginya nevâhîsine 'âzîm ve râhî ^[05] olsa ibtidâ 'âzîmetinde ibre cānib-i ğarba ziyâdece meyl édüp ^[06] ba' dehu şarḳa toĝrulur. Ba' dehu Virginya nevâhîsi ḳurbunda tekrâr ^[07] ğarba meyl éder. Ve kezâlik Yeni-Dünyâ ğarbında vâkı' baḥr-i muḥîṭ-i ğarbîden ^[08] bu semtlere seyr eden sefînde bulunan ibre baḥr-i merḳûmda ğarba ^[09] mâ' il olup cānib-i şarḳa seyr ile Brasilya nâm maḥalle geldükde ^[10] ibre şarḳa meyl éder. Ba' dehu yine sefîne şarḳa seyrinde müdâvim ^[11] olup iḳlîm-i Afriḳa'nun nihâyet-i cenûbîsinde vâkı' Bona Esperansiya ^[12] ya' nî Ümid-Burnu nâm maḥalle geldükde yine ibre ğarba meyl éder. Ve yine ^[13] sefîne şarḳa seyr édüp Neva-Holandiya nâm maḥallere vâşıl ^[14] olduĝda ibre daḥı şarḳa meyl éder. Ve bu daḥı bi't-tecrîbe şâbit ^[15] oldu ki miḳnâṭis ḳuṭbuna taḳarrüb vâkı' olduĝça ^[16] ibre-i tedric ve te'enni üzre meyl éder. Ve ḳuṭb-ı merḳûmdan ^[17] tebâ' üd vâkı' olduĝça ibrenün meyl-i tedric ve te'enni ile ^[18] intikâş bulur.

Hâmisen Yeñi-Dünyâ'da ḥatt-ı istivâda ibre-i ^[19] mâ' ilenün meyli Asyada ḥatt-ı istivâda olan meylinden noḳşân **[18^b]** ^[01] üzre olduĝu niçündür déyü su'âl olunursa Yeñi-Dünyâ cevfinden ^[02] farz olunan kürre-i miḳnâṭisuñ zâtında vâkı' arzı Asya ^[03] cevfinden farz olunan kürre-i miḳnâṭis arzından ziyâdedür. ^[04] Ol eelden ḳuṭbları daḥı ḥatt-ı istivâsından eb' ad vâkı' ^[05] olur déyü cevâb vérülür.

Sādisen su'āl olunur ki ibre-i mā'ilenūñ ^[06] meylinde niçün muğayeret vāqī' olur. Menba' -ı cezb ü cerr olan ^[07] noқта-i kuṭb tebdīl-i mekān étdükçe ibreye daḥı meylde tebeddül ^[08] ve teğayyür lāzım gelür, déyü cevāb vérülür. Sābi' an niçün ibre-i mā'ilenūñ ^[09] teğayyürü ḥālinde teğayyür-i nesh-i vāḥid üzre olmayup gāh senede ^[10] on ve gāh on beş ve gāh yālñız beş daḳīka ḥareket éder. ^[11] El-cevāb siyāk ve sibāk-ı sābık üzre kürre-i mıḳnāṭısdā ^[12] devā'ir farz olunup ve ba'zları ḳavī ve ba'zları za'if ^[13] olup meyan-ı devā'irde mesāfāt vuḳū'ı daḥı muḳarrer olduḳda ^[14] devā'ir-i mıḳnāṭısiyyeden bir ḳavī dā'ire vech-i arzda bir maḥallūñ ^[15] nıṣf-ı nehār dā'iresine müşādefet éylese ol maḥalde ibre ^[16] esra' olur. Ve kezālik devā'ir-i mıḳnāṭısiyyeden bir za'if ^[17] dā'ire bir maḥallūñ nıṣf-ı nehār dā'iresine müşādefet éyledükde ol ^[18] vaḳtde ve ol maḥalde ibrenūñ meyli ibtā' olur. Ve devā'ir-i mıḳnāṭısiyye ^[19] ḳuṭblarından tebā'üd étdükçe devā'ir meyanında vāqī' mesāfāt ittisā' **[19^a]** ^[01] bulur. Kürre-i arzda vāqī' olan devā'ir gibi ki ḥaṭṭ-ı istivāda iki ^[02] dā'irenūñ mābeyninde vāqī' mesāfe sā'ir maḥallerde vāqī' mesāfeden ^[03] evsa' dur. Yāḥūd bu teğayyüre bā' iş ve bādī kürre-i mıḳnāṭis mādde ^[04] ḳıṭ' alarınıñ ba'z maḥalde ziyāde irtifā'ı ve bu taḳrīble rüy-ı ^[05] arza ḳurbiyeti ve ba'z maḥalde ziyāde inḥiṭāṭı ve bu sebebden saḥḥ-ı ^[06] arzdan ziyāde bu' dı ola ki bu şüretde ḳaṭ' -ı mürtefi' a rüy-ı ^[07] arza ḳarīb olduḳ maḥallūñ ibresi sür'atine bā' iş ve ba' id ^[08] olduḳ maḥallūñ ibresi buṭūna bādī olur. Keyfe-mā-kāne ^[09] ibrede bu gūne ḥālāt-ı fücā' ile vuḳū' bulur umūr-ı ittifāḳiyyeden ^[10] olmaduḳına tecrube birle zabṭ-ı delālet éder. Nétekim şehr-i Paris'de ^[11] mīlāduñ bñ yedi yüz üç senesinden bñ yedi yüz on ^[12] senesine gelince beher sene on beş daḳīka ve on birinci senede ^[13] yālñız beş daḳīka teğayyür bulunmuş. Cenova'da daḥı bu vech üzre ^[14] müşāhede olunmuş ve bu eṣnāda Paris ve Cenova'da sür'at ile ^[15] meyl étmış. Ḥālbuki Nürimberga şehrinde bir mertebede baṭıyyü'l-meyl ^[16] olmuş ki vāḳıf olmaḳ üzredür, déyü zann olunmuş. Ba' dehu yine ^[17] ziyāde sür'ate bed' édüp baṭ' ḥālını sür'atle ta' dīl eylemiş.

[18] Şāminen ibre-i mā' ile eşnā-yı meylde niçün hareketden alup vāıf [19] olur. El-cevāb bu hālde ibre gāyet meyle vāıl olup mebdē' -i [19^b] [01] meyli olan ub ibreye nisbet gūyā muhteı olur. Ve andan ziyāde [02] ibrenūn meyle mecāli almayup ba' de'l-vuūf gerū ric' ate balar. [03] Ve bu maallda gāflet olunmaya ki ibrenūn gāyet meyli rub' -ı rub' veyā [04] nıf-ı rub' veyā tamāmen bir rub' olmadan hālī olmayup vatāki ibre [05] meylinde rūy-ı arzda nıf-ı rub' a' eder. Kūrre-i mınāıs [06] cev-i arzda bir rub' a' etmi olur. Bōyle olduundan [07] kūrre-i mınāıs ibreye nisbet ric' at eder gōrūnūr. Ve andan [08] öte ibrenūn hareketi mōmkin olmayup ems-i evvel seretān [09] ve cedyde olduı gibi vāıf gōrūnūr. Ba' dehu muhteı olan [10] nota-i ub zāhir olunca ublardan mūrūr eden dā'ire-i nıf-ı [11] nehār ol ibreye mōsādefet eder. Ba' dehu dā'ire-i merūme daı [12] arzuñ ubuna mōsādefet edūp ibrenūn dā'ire-i merūmeye [13] vusūli hareket-i baıyye ile olur. Binā'en- 'alā-zālike vāıf olduı [14] hālinden ric' at eder. Ba' dehu yine nota-i imāle rāst-ı mesāmet [15] olur.

Hāı olmaya ki Londın ehrinde ibre-i mā' ile vāıf [16] ve rāci' olunca meyli ne midār olur, dēyū bilinmek murād olunsa [17] evvelā ibre-i mā' ile birle Londın ehrinūn nıf-ı nehāri dā'iresi [18] bulunup zāb olunur. Ba' dehu ara teveccūh ve seyr ederek ibrenūn [19] gāyet meyl-i gārbisi raad olunup zāb olunduda murād [20^a] [01] hāıl olur. Ve eger ibre-i ma'ilenūn gāyet meyli ne midār oldu, [02] dēyū bilinmek murād olunursa Londın ehrinūn ol maallden [03] bu' dı a mīldūr esāb olunup zāb olunur. Ve midār-ı [04] hareket kūrre-i mınāıs esāb olunduda murād hāıl olur.

[05] Pes, avāl-i mınāıs ve esbāb-ı hareket ki ibre-i mā' ile den [06] bize ma' lūm oldu. Fikr ü mōlāaza olunduda ibre-i mūnafızada [07] vāi' olan avāl daı bu ūret ve siyā ūzre tafıl [08] ve beyān olunmak hayyiz-i imkāndur. Lākin tarīrāt-ı sābıa vū ātiyyeyi [09] der-hāır edenler ibre-i mūnafıza avāl ū etvārında vāi' olan [10] hālātı ednā mōlāaza birle iāta ederler. Emniyyesiyle tavīl-i [11] bilā-tā' ildēn keff-i lisān tarīr olundu.

Ve daħı ħafī ^[12] degüldür ki bu ‘âlem-i kevn ü fesâdda tedâvül éden umûr-ı ‘izâmıda ^[13] ihtilâf-ı eṭvâr müşâhede olunup aḥvâl-i mıḳnâṭıs daħı ^[14] iṭṭırâd üzre olmayup ba‘z ihtilâf-ı gûne ḥâlet bulunmaḳ ba‘îd ^[15] degüldür. Velâkin bu gûne müşkilât daħı ‘avn-i cenâb-ı ḥaḳḳ ile ^[16] taḥlîl ü tesviye olunur. Meşelâ Şunda Boğazı’nda Hoden Burnu’nda ^[17] müddet-i medîdeden berü ibrede teğayyür vâkı‘ olmayup dâ’imâ bir ḥâl ^[18] üzre şâbit ve ber-ḳarâr idügi zabt olunmuşdur, dédükleri vâkı‘ ^[19] olduğı şüretde bu ḥâlet kısr-ı arzda vâkı‘ eczâ-yı ḳaviyye-yi **[20^b]** ^[01] mıḳnâṭısiyyenüñ eşeri olmaḳ iḳtizâ éder. Ğayet ḳaviyyü’t-te’sîr ^[02] olduğından kürre-i mıḳnâṭısuñ ‘ameline ğâlib olur ve ^[03] bu ḥâlet aḳṭâb-ı erba‘ada vâkı‘ olmaḳ ğâlib ihtimâldür. ^[04] Ḥulâşatü’l-ḥulâsât bünyân-ı ḳazâyâ-yı da‘vâ ve maṭlûb ṭarḥ ^[05] ve bu gûne edille-i ḳaviyye ile te’sîs olunduḳda vaḳt oldı ki ^[06] ‘umdetü’l-merâm eṭvâl-ı bilâduñ ‘ilm ü ma‘rifeti bâbında baş u temhîd ^[07] olunan ṭarîḳleriyle binâ’-ı ma‘rifet ṭûl-ı beled olan ‘umde-i maḳşûd ^[08] taḳviye birle netîce bulup ḥitâm-ı mâ-huve’l-merâm vérilmekle maḥtûm ola. ^[09] Pes pûşîde olmaya ki bu ‘uḳde-i müşkil-bendüñ sırrını keşf ^[10] ü ḥall éylemek hemân kürre-i mıḳnâṭıs nışf-ı nehârlarıyla kürre-i ^[11] arzuñ nışf-ı nehârları meyânında vâkı‘ ihtilâfuñ ‘ilm ü idrâkine ^[12] zafere merbûṭ olup taḳrîr ü taḥrîr olunduğı üzre kürre-i ^[13] mıḳnâṭısuñ ṭûl u arz dâ’irelerini bulmaḳ ve bilmek ḥayyiz-ı imkânda ^[14] idügi şâbit olduḳda kürre-i arzda daħı eṭvâl u urûz-ı bilâdı ^[15] ḥaḳîḳati üzre bulmaḳ ve bilmek emr-i muḥaḳḳaḳdur. Ḥâlbuki bâlâda evşâfi ^[16] meşṭûr ibre-i münḥafıza-i arzıyye vesâṭatıyla mıḳnâṭısdâ ^[17] arzı bilmek bu ṭarîḳle olur ki zıkr olunur. Meşelâ ibre-i münḥafıza ^[18] ‘amüdi olduğı ḥâlde ser-nigûn olan ṭarafıyla ḳuṭbları ^[19] ta‘yîn éder. Ve yine bâlâda taḳrîr u taḥrîr olunduğı min-vâl üzre **[21^a]** ^[01] Asya ḳıt‘ası cevfindé farz olunan kürre-i mıḳnâṭısuñ ^[02] ḳuṭb-ı cenûbîsi kürre-i arzuñ ḳuṭb-ı cenûbîsine vâşıl ^[03] olmayup tefâvüt-i mâbeyn elli derece olur. Ve kezâlik Avrupa ^[04] mıḳnâṭısinuñ ḳuṭb-ı şimâlîsi ḳuṭb-ı şimâlî-yi arza bâliḡ ^[05] olmayup tefâvüt-i mâbeyne’l-ḳuṭbeyn on derece olur. Pes, lâzım ^[06] gelür ki kürre-i mıḳnâṭısuñ cenûbdan şimâle imtidâd-ı arzıyye-

i ^[07] zātiyyesi yālñız yüz yigirmi derece miqdāri mesāfede ^[08] maḥşūr ve maḥdūd ola. Huşūş-ı mezbūruñ şıdkı rub^ç larda ^[09] tecrube olunmaḥ daḥı böyle olur. Meşelā sefīne nevāḥī-yi şimāliyyeye ^[10] seyr édüp ibre-i münḥafıza-i arziyye ḳuṭbuna vāşıl olduḡda ^[11] merrāren ve kerrāren taḥrīr olunduḡı üzre ibre-i münḥafıza-i ^[12] merḳūme ser-fürü édüp ^ç amūden ḳā^ç im olur. Sefīne ol maḥallden ^[13] müfāreḳat ve cenūba seyr étdükçe ibre daḥı istiḳāmet üzre ^[14] ^ç amūden vāḳi^ç ḳıyāmını inḥirāfa tebdīl ve ḳuṭbundan müfāreḳat ^[15] étdükçe mürtefi^ç olarak kürrenüñ mu^ç addiline vāşıl olduḡı birle ^[16] āfāḳī olur ki bu vaḳtde kürresinden tamāmen bir rub^ç ya^ç nī ṭoḳsan ^[17] derece ḳaṭ^ç étmiş olur. Ve mu^ç addilden cenūba seyr ile sefīne ^[18] kürre-i merḳūmenüñ ḳuṭb-ı cenūbisi vāḳi^ç olduḡı maḥalalde ^[19] bulunduḡda yine ibre baş aşaḡı olup ^ç amūden ḳā^ç im olur. Pes [21^b] ^[01] bu maḥalle gelince iki rub^ç ya^ç nī yüz seksen derece mesāfe ḳaṭ^ç ^[02] étmiş olur ki bu taḳdīrce kürre-i miḳnāṭisuñ yüz seksen ^[03] derece mesāfesi ḥudūdı dāḥilinde maḥşūr ve maḥdūd ^[04] olmış olur. Ve daḥı ma^ç lūm ola ki aşḫāb-ı diḳḳat bu gūne seyr ^[05] ü seferinde kürre-i arz u mānuñ fenn-i coğrafya ḳava^ç idi üzre resm ^[06] ü taştīḥ olunmuş bir ḳıṭ^ç a ḥarīṭasını istişḫāb édüp ^[07] ibrenüñ dolābı saḥında ta^ç yīn eyledüḡi derecāti birer birer ^[08] ḥarīṭada ^ç alāmet vaz^ç étmegile zābt éder olursa ^[09] ḥarīṭa-i merḳūme ile bulunduḡı arzı derḥāl fehm ü idrāk ^[10] éder. Lākin aḥvāl-i devā^ç ir teḡayyür ve tebeddül ḳabūlünden ḥālī olmamaḡla ^[11] gāḥiçe bu gūne ḥarīṭa tecdīd iḳtizā éder. Veyāḥud aḥvāl-i ^[12] miḳnāṭis zābt olunduḡı üzre cedvellü şaḥīfe baş ^[13] olunup zābıta baş olunmaḥ gerekdür. Ve ibreler için daḥı ^[14] her birine göre cedvel şaḥīfesi baş olunup her yevm tarz ^[15] u ṭavr ibre ihtimām birle zābt olunmaḥ gerekdürdükde ḥakīm-i ^[16] merḳūm mülūke tevcīḥ-i ḥiṭāb édüp bu gūne baş-ı kelām ^[17] éder ki ^ç avn-i ḥaḳḳ ile kitāb-ı ḡāyete érdi. Ve ^ç ibāretinüñ mantūḳātı ^[18] mücerred ḥayālāt-ı vāhiye olmaduḡına silk-i suṭūr-ı kitāba şebt ü ḳayd ^[19] olunan edille-i ḳaviyye-yi ^ç aḳliyye delālet éyledüḡinden ḡayrı işbāt-ı [22^a] ^[01] vücūd-ı müdde^ç āya vesīle olup ihzār olunan ālāt-ı cedīde ^[02] ve ceyyide sem^ç ü nazarda daḥı mergūbe ve ^ç aḳl ü firāset

erbābı^[03] ‘ indinde maḳbūle idüğini redd ü inḳāra mecāl olmayup ḫaḳīḳat-i^[04] ḫāl ve şıdḳ-ı me’āl ke’ş-şems-fī-nıṣfi’n-nehār zāhir ve āşıkārdur.^[05] Pes bu emr-i celīlū’l-i’ tibār tāmāmen ‘ ālemde neşv ü nemā bulmaḳ için^[06] ‘ uhde-i zimmet ḳavī-yi himmet mülūk-i ḫaşmet ittişāfa vācibdür ki^[07] meşṭuru’l-evşāf üç nev‘ ibreyi kāmīl ü ‘ āḳīl ü dānā reşīd-i^[08] rü’yet ve temşīt-i umūrda mecd ve sâ‘ī mu‘ temed ve şādīḳ^[09] kimesnelere teslīm édüp kemāl-i başīret üzre aḳṭār-ı arzı seyr^[10] ve sefer édüp tecrībe ve imtiḫānı tenbīh oluna şıdḳ u ḫaḳīḳate^[11] muṭābaḳatı ḫuşūliyle dāmān-ı āḫirete degin elsine-i ‘ ālemde dāstān^[12] olmañıza vesīle olur. Bir eşer idā‘ étmiş olursuz déyü ḫatm-i kelām^[13] eyledi. Ve ālāt-ı merḳūmenüñ tecrībe ve imtiḫānı sipāriş olunan^[14] kimesnelere ‘ amelde sühūlet sehv ü ḫaṭādan emniyet ḫāşıl^[15] olmaḳ için ibrelerüñ bir niçe müddete varınca ḫareketi ṭarḫ u terḳīm^[16] ve zabṭ u ḫisāb olunmuş cedvellü bir şaḫīfe daḫı tenāvül^[17] édüp ba‘z terbiye ve tavşīye ve pend ü nuşh yollu bast^[18] éyledügi kelām daḫı böyledür.

Cedvel şaḫīfesi ṭarḫ u taḳsīm^[19] ve ḫaḳīḳatı üzre ḫisāb u terḳīm olunmaḳ bu ‘ amelüñ rükn-i a‘ zāmidur, **[22^b]**^[01] ve sühūlet ile ḫuşūl-ı merām bu emr-i lāzımu’l-ihtimāma mevḳūfdur.^[02] Ve eger bu ṭarīḳ tekmīl olmayup ḳuşūrdan ḫālī ve noḳşāndan^[03] berī degüldür, déyü i‘ tirāz olunursa muḳābele olunur ki ālāt-ı^[04] raşadiyye-yi eflāk ve kevākibde henüz noḳşān muḳarrer ve kezālik^[05] deryālaruñ yaşduğı limānlaruñ taḫṭiri ālātı ve ma‘ rifeti veyā barometer^[06] ve termometer ya‘ nī hevāda zuhūr édecek ḫarāret ve bürüdet^[07] ve i‘ tidāl ve fūrtına ve şiddet-i rüzgārdan ve berf ü bārāndan^[08] muḳaddemce ḫaber véren ālāt egerçi henüz kemāle resīde^[09] olmamışdur. Ma‘ a-hāzā yine fā’ideden ḫālī olmadıḳları için^[10] anlar ile ‘ amel terk olunmamışdur.

Şāniyen cümle-yi derecātı geregi gibi^[11] ta‘ yīn ve tebyīn éylemek mertebede ibreyi ṭulanī yapmaḳ mümkün^[12] degüldür. Mümkün olduğı ḫālde daḫı seffinenüñ ḫareketi^[13] ve ızṭırābından bā-ḫuşuş şiddet-i rüzgārda telāṭum ve temevvüc-i^[14] deryādan ibre kendüye muḳteżī ṭarz u ṭavr üzre ḫareketini ḫıfz^[15] édemeyup ‘ amelden ḳalır, déyü i‘ tirāz olunursa cevāb^[16] véirilür ki

farz olunsun ki furtuna eşnâsında ibre mużtarib ^[17] olup ‘amelde i‘tibârdan sâkıt ola. Furtuna şiddeti sükûnet ^[18] bulduğda fâ’ide yine muqarrer bârî erbâb-ı keştî ne maḥallde ya‘nî ne tûl ^[19] u arzda vâkı‘ olduklarını bilmek fâ‘ide-i ‘azîmeden ‘add olunur. **[23^a]** ^[01] Ve eşnâ-yı şiddetde ibre bâ-ḥuşuş ibre-i mâ’ile sefînenüñ ^[02] ıztırâbından ḥalel-pezîr olmamak için vasat-ı sefînede ^[03] ta‘lîk olunmak gerekdür. Hâlbuki ibre-i merķûme kaşîrû’l-kâme iken ^[04] derecâtı ta‘yîn éyledüğünden mâ-‘adâ daķâyıķı daḥı ta‘yîn éder. ^[05] Bu ḥâlâtuñ cümlesi ibre-i münḥafıza envâ‘ında daḥı der-kâr idüğü ^[06] zann ğâlîbdür. Fevâ’id-i aḥvâl-i mıķnâṭısuñ bu gûne ğarîb ü ‘acîb ^[07] tarz u tavrını fikr ü mülâḥaza âyât-ı bâhire-i cenâb-ı ḥudâ-yı ^[08] lem-yezelî taşdîk ve yaķîne bâ‘iş ve bâdî olduğundan mâ-‘adâ ^[09] deryâ ‘ilminde rehber ve ticâret emri revâcına vesîle ‘ulûm-ı ^[10] ṭabî‘iyye ve fûnûn-ı coğrafya taḥşîline vâsıta ve rağbete câlîbe ^[11] ve cazibe bir ni‘met-i azîme idüğü zâhir ve bâhirdür. Hâtıme ḥakîm-i ^[12] merķûmuñ ‘aql u tecrîbe birle mıķnâṭıs vesâtetıyle urûz-ı ^[13] eṭvâl-i bilâdı istihrâc ma‘rifetinde baş u temhîd éyledüğü ^[14] kavâ‘id ve âlâtuñ im-tihâni ve vâkı‘a muṭâbakatınuñ ‘ilm ü haberi egerçi ^[15] henüz bu diyâr-ı celîlü’l-i‘tibârda şüyû‘ bulmadı. Lâkin müddet-i ^[16] medîdeden bérü emâkin-i müte‘addidede vuķû‘ bulan zabt-ı ^[17] mıķnâṭısuñ iḥtilâf-âlûd aḥvâline bey-yine-i vâzıḥa idüğü ^[18] zâhir oldı. Merḥûmun-ve-mağfûrun-leh Kâtib Çelebi zamânında şehrimiz ^[19] olan Kostantiniyye’nüñ ibresi noķta-i şimâlden yedi derece **[23^b]** ^[01] cânib-i şarķa meyl üzre bulunduğı taḥrîr olunmuş. Ve ḥâlâ târîḥ-i ^[02] kitâbda ba‘z erbâb-ı ma‘ârifüñ sa‘y u ihtimâmlarıyla tecrîbe ve im-tihân ^[03] olup noķta-i şimâlden on bir buçuk dereceye ḳarîb-i ğarba meyl ^[04] étdüğü müşâhede olundu. Pes, ğaflet olunmamak için ^[05] şekl-i pusulada ibre-i mâ’ile daḥı bu şûret ^[06] üzre vaz‘ birle taşvîr ^[07] olundu. ^[08] Tamma’t’tasvîdu va’t-ṭab‘u bi-‘avni’l-maliki’l-vahhâb ‘alâ yadi’l-ḥakîr İbrâhîm ^[09] min Mutafarrıkân dargâh-ı ‘âlî’l-ma’zûn bi-‘amali’t-ṭab‘ bidâri’t-ṭibâ‘a ^[10] ‘l-‘âmirati fi’l-baldati’t-ṭayyibati Ḳoştanṭiniyya fi ğurrati ^[11] ramazânu’s-şarîf li-sana arba‘u va arba‘îna ^[12] va mi’a va alf [H. 1144= Şubat

1732] [24^a] [1]şūratu ibrati'l-mā'ila [25^a] [1]şūratu ibrati'l-munḥafizati'l-
arziyya va'ṭ-ṭavliyya

3.3. ÇEVİRİ

FÜYÛZÂT-I MİKNÂTÎSİYYE

[01^b]Yüce Allah'ın apaçık ayetlerinden ve sınırsız lütuflarından ayrı olarak kullarının faydası için verilmiş büyük nimetlerden biri olan, Müslümanlara, kible ve denizcilikle uğraşanlara yol gösteren, önceki ve sonraki bütün ilim adamlarının tam bir dikkat ve gayretle hakikatini anlamakta ve durumunu açıklamakta şimdiye kadar aciz kaldığı mıknatıs taşı bütün halk ve ilim sahipleri tarafından bilinir.

[02^a]Bazı Latince felsefe kitaplarında yazıldığı üzere, mıknatıs taşı başlangıçta Anadolu'da Manisa dağlarında ortaya çıkmış, *mıknatıs* sözü *Magnisa* sözünden Arapçalaştırılmış, kelime bozulmuş veya bulucusunun adıyla adlandırılmış olmalı. Demiri çekme ve itme özelliği ve bu özelliğiyle demir ve çeliği etkileme durumu aslında eski bilim adamlarınca biliniyordu. Ancak bu taşın üçüncü özelliği insan aklının anlamakta yetersiz kaldığı gizli bir sırdır. Yani bir parça mıknatıs hava boşluğunda kendi halinde asılı kalsa veya bir zarf içine konup o zarf bir havuza veya su ile dolu bir kaba konsa su üzerinde kendi haline bırakılsa elbette mıknatıs kendi yaratılışı gereği hareket ederek oranın meridyenine paralel olup bir iddiaya göre güney kutbu ve başka bir iddiaya göre kuzey kutbu yönüne doğrulup yönelmesi kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim hala kullanılan pusulalarda ve pusula ibrelerinde bu durum gözlemlenir.

[02^b]Batılılar mıknatısın kutuplara yönelme özelliğinden önceleri habersizdiler, bir zaman sonra haberdar olduklarında büyük bir şaşkınlıkla yumurta kabuğunun içindeki sarı öz benzeri mıknatıs maddesinin yeryüzünde toprakla örtülü bir kürecik olduğunu düşündüler. Bu şekilde düşündüklerinde mıknatıs küresinin yer küresi gibi ona denk veya durak kutupları olan mıknatıs küresinin üzerinde dahi boylam, gece-gündüz eşitliği (ekinoks) ve yer küresine kı-

yasla bunlara paralel başka daireler tasarlanıp mıknatısın özelliklerinin kavranması gerekir. Mıknatısın özelliklerinden haberdar olunduktan sonra Miladi tarihin 1402'sinde İtalya'da Napoli nahiyesine bağlı *Amalgis* adlı bir şehirde yaşayan bir kişi ortaya çıkıp pusulayı icat etti ve hayatları denizde geçen gemicilere hediye edip dünyaya bir eser bıraktı.

Mıknatıs kutuplarının yeryüzünün kutuplarına yönelmesi, pusulanın özellikleri ve pusula ibresinin mıknatısın etkisi ile kuzey yönüne yönelmesi bilgisi 1402'ye gelinceye kadar batılı bilim adamlarınca biliniyordu. [03^a] Ancak batıdan doğuya giden seyyahların yazdıklarına göre mıknatıs Çin halkınca eskiden beri bilinen bir aletti ve onların mıknatısla işleyen bir alet kullandıkları anlatılır. Hatta seyyahların aktardıklarına göre Çin hükümdarına *Koçinçina* hükümdarı tarafından elçiler gönderilip kabul merasimlerinden sonra geri götürülmek üzere hakan tarafından elçilere çeşitli hediyeler ve mücevherlerle birlikte dört yön ve rüzgâr adlarının yazılıp resimlendiği bir pusula verilmiş. Elçilere hediye edilen pusula Çin'in güneyindeki ülkelerine gitmeleri için onlara rehber oldu. Çin hakanı tarafından elçilere “Rehbere ihtiyaç yoktur.” diye şakayla karışık güzel bir söz söylendiği anlatılır. Ve 1500 sene beri Çin halkının mıknatısı bildiği söylenir.

Biraz önce de belirtildiği gibi batılı âlimler mıknatısın özelliklerinden haberdar olduklarında yönelme sebeplerini araştırma endişesine düştüler, onlara göre mıknatıs veya mıknatıs etkisindeki ibreyi kuzey kutbu tarafına yönelten kutup yıldızıdır; bazıları kutup civarında semanın bir parçasıdır; bazıları yerkürenin iki kutbu dahi mıknatısın aslından ibarettir. [03^b] Bazı dindarlarca mıknatısın özellikleri, Allah'ın yüce iradesini ortaya çıkarıp gücünün mükemmelliğini ispatlayan, özellikleriyle şaşkınlık yaratan ve gerçekte sırrını gizleyen bir hikmettir. Sonraki bazı âlimler ise mıknatısın tabiatı gereği kendisinde bulunan özelliklere bakarak, mıknatısın kuzey noktasına yönelmesi eter türü cisimlerin etkisiyledir, dediler. Diğer insanlar bu görüşe katılmayıp

sadece mıknatısta bulunan yönelme özelliğinden ve mıknatısın yeryüzünün kutuplarının birinden girip öbüründen çıkarak devamlı dönme etkisindedir, dediler.

Mıknatıs taşı dünyanın içinde gizlenmiştir, dağlarda kendiliğinden oluşan yarıklar ve vadilerden yeryüzüne çıkmıştır. Mıknatıs, yeryüzü eksenine paralel olan çizgiler üzerinde hareketiyle, anlatılana uygun olarak, kutuplarını yeryüzünün kutuplarına yönelir. Birçok kişi bu görüşe katıldı.

Mıknatısta üç özellik gözlemlenmiştir: İlki kutuplarının dünyanın kutuplarına yönelmesi, ikincisi demir ve çeliği kendine çekmesi, üçüncüsü de demire ve çeliğe kendisinde bulunan çekme özelliğini vermesidir. [04^a]İlk özelliği kendi kutbuna yönelmesidir. Az önce de belirtildiği gibi benimsenen görüş dünyanın kendi gerçeklerinden biridir. Yani dünyanın içinde güneyden kuzeye yeryüzü eksenine paralel uzanan ince yollar ve sanki haritadaki durak yerlerinde ve deniz kenarında yaşayan insanlar, bu mıknatıs hafif bir rüzgâr gibi kutbun birinden girip öbüründen çıkarak devamlı surette seyir yolunu koruması ve bu mıknatısın kutuplarının dünyanın kutuplarına yönelmesi ve hızlanması başlı başına bir özellik halini almıştır, dediler. Hatta mıknatıs yerin derinliklerindeyken bu özelliğiyle kutupları dünyanın kutuplarına durak ve kendi tabiatında bulunan yollar ve hassas cetveller, dünya eksenine paralel güneyden kuzeye uzanmış olup mıknatısın etkilerinin kutup taraflarına akmasına, girip çıkmasına ve bu şekilde devamlı dönmelerine neden olmuşlar. İkinci ve üçüncü özelliği, demir ve çeliği çekmesi ve bu özelliğini onlara aktarmasıdır. Mıknatıs ve demirin tabiatlarındaki benzerlik hemen hemen aynı olmuştur. Şöyle ki demirden yapılmış ibre veya başka bir alet mıknatıs taşına sürülünce [04^b]mıknatısın etkisi bu durumda demiri etkiler ve demirde bulunan ince ve hassas yollara girerek demiri bir tarafa yönlendirir ve mıknatısta olduğu gibi kendilerine kutup giriş çıkışları edinir. Her durumda mıknatısın kutbuna uygun hareket ederler. Hatta demirden yapılmış uzun bir sopa minare

tepesinin iki tarafına paralel konup olduğu gibi bırakıldığında sopanın iki ucunun iki kutup tarafına yöneldiği çok defa denenmiştir. Ve yine bu şekilde sopa dik olarak zemine dikilse ve bir süre bırakılsa, uzun süre yer altında bekleyen gizli mıknatıstan kuvvet alır ve bir pusulanın yanına konsa demirin yerde duran tarafı ibreyi hemen kendine çekip diğer tarafı iter. Nitekim mıknatısın durumu da budur. Batılı gemicilerin kullandıkları pusula ibresinin iki tarafı da ekvatora yakın yerlerde beraber durur ve gemi ekvatoradan kuzey kutbu tarafına yönelip hareket ettikçe ibrenin kuzey tarafı kutup tarafına yöneldiğinden dolayı yavaş yavaş düşmeye ve güney tarafı da yükselmeye başlar. Ve bu esnadan gemiciler alışkanlıkları üzere ibrenin iki tarafını denkleştirmek [05^a] için güney tarafındaki ucuna bir miktar balmumu yapıştırırlar.

Ve bu düşüşe sebep olan durum, yer altında gizli mıknatıs maddesinden yeryüzüne çıkıp ibreye kuzey kutbu taraflarında ulaşan ve gediklerine giren mıknatıs etki dairelerinin yaylarının eğri olmasıdır ki kendilerindeki dönme hareketine uygun olarak ibreyi derece derece düşmeye zorlar. Ondan sonra gemi yine ekvatora gelince ibreden balmumunu kaldırır. Zira orada mıknatıs dairelerinin yayı ekvatora yakındır ve ibre dengeyi korur. Daha sonra güneye gittikçe önce ibrenin yüksek olan güney gözü güney kutbuna sabitle-nir ve gittikçe düşmeye başlar ve bu esnada gemiciler balmumunu mıknatısın diğer tarafına yapıştırırlar. En tuhafı da meridyenleri ve memleketleri olması gerektiği şekilde gösterir.

Bir yazıcıya uzun uzadıya anlatmak arzusuyla öncekiler ve sonrakiler bilinenlerin sınırlarını aşip daha fazlasını anlamaya çalıştılar. Hatta bütün Hristiyan memleketlerindeki kişiler bu konuda birleşerek halis, saf altından basılmış 20 bin flori altını bir araya getirilip, meridyenleri ve paralelleri gerçeğe uygun olarak belirlemeleri için güvenilir bir kişinin eline teslim ettiler. [05^b] Bir alet icat edip düzenleyen bir kişi ortaya çıkarsa söz verilen meblağ o kişiye teslim edilerek ödüllendirilecek, diye her tarafa münadiler gönderilip

bilgi sahibi kişileri bu işe özendirdiler. Ancak bu zamana kadar hedeflenenlerin gerçekleştiğine dair herhangi bir şey duyulmamış, miladi 1721 senesinde, bu kitabın yazılmasından on bir sene önce, bir anda bir astronomi ve felsefe bilgini ortaya çıkıp mıknatıs taşının özellikleriyle paralel ve meridyenler hakkındaki bilgileri ortaya koymayı hedefledi. Bu amaçla akıl, bilgi ve deneyi kendisine rehber edinip bu konuda düşündüklerini bir risalede toplayıp üç parça yeni pusula ve yeni çizilmiş bir parça dünya haritasını hazırlayıp hükümdarlara hediye etti. Yeni risalesinin manası herkesçe anlaşıldıktan sonra hükümdarların yardımlarıyla o icat ettiği alet doğu, batı, güney, kuzey her tarafa sefer düzenleyen denizcilere teslim edilip denenmesi istenmiş, [06^a]arzulandığı gibi bir sonuçla karşılaşıldığında hükümdarlar tarafından hediyelerle ödüllendirileceği belirtilmiştir.

Bahsedilen risale Lebzıya (Leipzig) adlı şehirde basılmış olup bir nüshası bir tüccar vasıtasıyla ele geçirilmiş. Ülkelerin paralel ve meridyenleri hakkındaki bilgiye istekli olan bilginlere yol göstermesi, mıknatısın özellikleri bilindiğinde mıknatısın yol göstermesi ile hareket eden denizcilerin dahi hatadan korkmak ve gafletten uzak olmak düşüncesiyle adı geçen bilginin risalesi tercüme edildi, düşünceleri ve icat ettiği pusulaların şekilleri tercüme eklendi. Adı geçen risalenin önsözünde, göklerde gözlenen birbirine bağlı hareketlerin gökyüzünün belirli bir düzen almasına sebep olduğu ifade edilir. Mıknatıs taşında bulunan özellikler aynı şekilde incelenip kaydedilerek ülkelerin paralel ve meridyenleri hakkındaki bilgiye ulaştıran pek çok yol elde edilmesi hedeflenmektedir.

Paralel ve meridyenin ne olduğu ülkemizde halk ve bilginlerce biliniyordu, yani meridyen başlangıcı kabul edilen ekinoks dairesinden başlanarak doğuya yönelen ve dönerek yine o başlangıca gelinceye kadar dengeli biçimde 360 dereceye [06^b]bölünen tam daire meridyen sayısına bağlı olan me-

ridyen başlangıcı ekinoks dairesi karada ve denizde o yerin uzunluğuyla meridyen sayısından ibarettir. Aynı şekilde tam (ekvator) daireden iki kutba yönelerek arasında mesafede bulunan yerin tam çizgiden uzaklığına o yerin paraleli adı verilir.

Enlem ve boylam bilgisi erbabınca bilinirse özellikle okyanuslar ve derin boğazlarda sürekli gezen gemiciler, fırtınalara ve okyanuslardaki güvensiz girdaplara maruz kaldıklarında paralel ve meridyen bilgisi ile nerede olduklarını ve yollarından ne kadar çıktıklarını haritada hangi noktada olduklarını anladıklarında istedikleri limana girebilirler. Bu bilgi ile çeşitli ada ve ülkeleri yeniden keşfederler. Aynı şekilde önceden keşfedilip yolu unutulmuş nice yerlere tekrar ulaşırlar. Aslında bu zamana gelinceye kadar paralel bilgisine dair çeşitli ölçüm aletleri icat edildiği bilinir; ancak onların çoğu güneşin hareketinin ufuktan yükselmesi ve ekinoks doğrusuna ulaşmasına göre değerlendirildiği için hatalı hesaplanma ihtimali yüksektir. Bazen bulut ve duman [07^a]gökyüzünü örter, çok ışık olduğu zaman ışık ve parlaklıktan göz kamaşıp hata yapılıp ve geminin de hareketinden gemi içinde duran hassas bir ölçüm aleti olup bir donanmanın iki gemisinde belirli bir zamanda alınan yolun birbirine eşit olmadığı gözlenmiştir.

Nasıl olduysa paralel bilgisine dair ölçüm aletleri bulunup işlemler bazen doğru bazen yanlış hesap edildi; karacı ve denizciler uzun zaman büyük bir istekle böyle bir aletin ortaya çıkmasını beklediler; ancak meridyenleri inceleyecek bir rehber henüz ortaya çıkmamıştı. Bununla beraber araştırmacılar hevesle çalışmaya başlayıp doğrusunu buldukları düşüncesiyle bu zamana gelinceye kadar iki yüzden fazla aleti İngiltere kralı ve seçkinlere sunmuşlar, deneyler ve araştırmalar sonucu bulunan aletler zamanla itibardan düşmüş. Öyle ki mıknatısın özellikleri, paralel ve meridyen bilgisiyle yapılabilecek tasarımlar ve aletler hükümdarlara sunuldu. Bununla beraber risalenin girişinde, risaleler ve aletler denizcilik biliminde uzman ve devamlı seferde olan

deniz kaptanlarına büyük bir güvenle teslim edilip çeşitli yerlerde denemeleri doğrultusunda uyarıldılar, diye ifade edilmiştir. [07^b]Bundan sonra adı geçen bilim adamının tasarımlarını içeren risale düzenlenmiş ve önemli olan yerleri ifade eden ibareler özellikle belirtilmiştir. Bilim adamının sözü: Öncelikle yer altındaki geniş çukurlar ve büyük boşlukların bulunması mantığa uygun olup görünüşte yeryüzünde bile mıknatıstan oluşan iki küre varsayılmış, onlarda kutup, daireler ve hareket tasarlanmış, iki küreyi tasarlama arasında ölçü ve yer itibarı ile çeşitli çalışmalar takdir olunmuş, mıknatısın yeryüzünde sabit hareketlerinden yola çıkarak varsayımlar ve tasarımlarla birlikte paralel ve meridyenlerin gerçek olan bilgisine yeni bir yaklaşımla ulaşmanın mümkün olduğu görülmektedir.

İkinci olarak hava boşluğunda, yeryüzünde ve sularda gözlemlenen varlık çeşitlerine kıyasla yerin içi de bu şekildeki durumlardan ve faydalardan uzak olmayıp yerin boşluğunda mıknatıs benzeri görünen ve görünmeyen çeşit çeşit varlıkların bulunması düşüncesi bilim adamlarınca bilinmekte, hatta bunların Tanrı'nın mutlak gücünü gösterdiği ortadadır. Bunun üzerine, öncelikle yer ve su küresinin Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarından oluşan yarısı içinde mıknatıstan oluşmuş bir kürecik, Amerika'da [08^a]yani Yeni Dünya'dan oluşan öbür yarısının boşluğunda başka bir kürecik varsayılır. Ancak bazıları bu fikre muhaliftir, yer ve su küresinin içinde bir mıknatıs topunun varsayımıyla yetinmeyip iki top tasarlandığı, bunun mıknatıs etkisiyle yönelen ibrenin karışık hareketlerinden kaynaklandığı düşünülüp hepsinden önce karanlık ve yolu kapalı sandıkları yer, yurt ve deniz, denizcilerce bilinir; denizcilerin okyanusta açılanlarınca tespit edilen bu yollar ve yerlerin geçip gidilen ana yol olduğu pek çok denemeyle kaydedildi; hatta Amerika'nın batısında bulunan Büyük Okyanus'ta pusuladaki ibre kuzey noktasından batı tarafına yönelir. Amerika'nın doğusundaki Brezilya taraflarında doğuya yönelmiş ve onun berisindeki Afrika kıtasının en güney ucu olan Ümit Burnu adındaki bölgede

yine batıya döner. Adı geçen bölgeden doğuya yönelip Hint Okyanusu'na ulaştığında ibrenin doğuya yönelip değiştiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde Amerika'nın kuzey bölgesindeki sınırı içerisinde kalan Kaliforniya adlı bölgede ibre doğu tarafına yönelip ondan sonra Virginia adlı bölgede batıya döner. Yine aynı şekilde Avrupa'da tekrar batıya, [08^b]Asya'da ise doğuya yönelip değişmiştir. İşte, sayılı imkânları gözlemlenen ibrenin karışık hareketleri gereği anlaşmazlık başlangıcı olarak sayılması gerekir, Amerika'da yönü değişmiş olan ibrenin, Avrupa ve Doğu Hint'te başka bir sebepten yön değiştirmesi şüphesizdir. Bu değişme ve düzelmelerin sebebi, ancak gelecekte açıklanacak iki mıknatis küresinin kutuplarıdır. O sebepten Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika'da yerin altında bir mıknatis küresinin varsayımına ihtiyaç duyuldu. Bundan sonra yerin derinliklerinde gizlenmiş ve ikiye bölünmüş varsayılan kürelerin durum, görünüş ve miktarlarını açıklamaya, kısacası bu çözülmesi zor meseleyi açmak ve tahlil etmek cesaretini gösterip sözü uzun uzadıya açıklamak ihtiyacı doğar. Zaten varsayılan kürelerin kutup sahibi oldukları bellidir ve Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan eski kıtaların içindeki boşlukta varsayılan kürenin kuzey kutbu yerin kuzey kutbuna ulaşmayıp sekseninci paralelde yani yerin kutuplarından on derece uzakta son bulur. Yeni kıtanın içindeki boşlukta varsayılan kürenin kutbu doksan ikinci paralele ulaşmış olup yerkürenin kuzey kutup noktasından sekiz derece uzak mesafede son bulur. Böylece eski kıtada varsayılan [09^a]kürenin güney kutbu kırk derece güney paralelinde son bulur ve yeni kıtanın boşluğunda varsayılan kürenin güney kutbu altmış derece güney paralelinde son bulunduğu denenerak görüldüğünden adı geçen sınırın mesafesi içerisinde kuşatılmış olan kürelerin miktarı özet olarak bilinir.

Aşağıda özellikleri yazılmış, biçim ve görüntüsü çizilmiş pusulanın ibresi adı geçen kürelerin kutuplarının çeşitli yerlerini göstermeye delil olur. İşte

bilim adamlarının görüşüne göre ibre üç çeşittir: Birincisi, pusulalarda gözlemlenen ve bu alanda kullanılan ibre. Bu ibre bazen kuzey noktasında durur, o noktadan doğu veya batıya yöneldiği için eğilen *ibre* diye adlandırıldı. İkincisi ve üçüncüsü, kalbur kasnağı tarzında, dolap şeklinde bir daire yapıp merkezinden bir eksen geçirilir ve eksenin iki ucu *ibre evi* denen kutunun içine dikine konup çivilenir. Yine bu eksene paralel başka bir eksen geçirilip ibre ve dolabın ortasında iki eksenin arasında dönen dolabın 360 eşit dereceye bölünen derinlik yüzeyinin dereceleri dönerek belirlenir. Daha sonra yine [09^b]adı geçen *eğilen ibre* ile kuzey tarafı bilindiğinde bu ibre, kuzeye dönmek için ibrenin dolabı buldukları yerde meridyen dairesine paralel olmak üzere kuzey tarafına konur. Bunun üzerine bir gemi kuzey memleketlerinde dolaşırken kutup noktasına yaklaştığında yer boşluğunda varsayılan mıknatıs küresinin kutbuna ulaşmasıyla ibrenin mıknatısın kuzey gözüyle alıştırılmış tarafı baş aşağı dönüp ibre dik olarak durur. Gemi yine bu şekilde ileri gittikçe ibre saparak ucu kutbuna döner. Gemi dönüp yine önceki yerine geldiğinde önceki gibi dik olarak durur. Gemi yine güneye yönelip mesafe kat ettikçe ibre ufka doğru döner ve bu esnada gemi ve ibre paralel ibresine uygun bir yükselmeyle yer boşluğunda varsayılan mıknatıs küresinin ortasına yani ekvatora doğru doksan derece yol almış alır. İşte bu ibre, ya dikey ya yatay ya da ufuktan aşağı veya yukarı olduğu bir esnada boş olmayıp her durumda paraleli için kendisine uygun olarak belirlemektedir. İşte bu çeşit ibreye [10^a]paralel ibresi dediler. Aynı şekilde meridyenler bilinmek istendiğinde yukarıda yazılmış ve anlatılmış olan *eğilen ibre* ile yönler bilinip doğu ve batı belirlendiğinde önceden anlatıldığı üzere paralel ibresinin tarafları doğu ve batıya dönmek için dolabı ekvatora yüksekte çizilmiş ibre ile dünya anlaşılıp doğu ve batı belirlenince biraz önce de anımsandığı gibi pusulanın yönleri doğu ve batıya yönelmek için dolabı ekvatora paralel olarak doğu ve batıya konur. Bu gerçeğe uygun olarak meridyenleri belirler. Çünkü ekvatora uygun ve paralel

hareket ederek meridyenden ibaret olan 360 dereceyi belirleyerek döner. Mesela batıdan doğuya giden bir gemi hareket ettikçe bu ibre dolabın yüzeyinde yazılan rakamların derecelerinden ne kadar ilerlerse gemi de o kadar mesafe kat etmiş olur. Şöyle ki ibre dörtte bir oranında yani 90 derece ilerlediğinde gemi de 90 derece ilerler ve ibre 180 derece ilerlediğinde gemi de o kadar mesafe almış olur yani yarım devir yapmış olur. Anlatıldığı üzere işte bu şekilde ibre meridyenleri belirlediği için meridyen ibresi adını alıp üçüncü türü olmuş olur. Uyarılar unutulmasın ki pusulanın bu durumu ekvator da ve iki değişim noktasının [10^b] arasında bulunan mesafede geçerlidir. Ancak varsayılan kürelerin kendi paralel uzunlukları kadar olmayıp kutup noktaları öbürünün kutup noktalarına ulaşmadığından değişim noktaları dışında bu ibre bu şekildeki hareketini koruyup eşit hareket etmekle devrini tamamlayamaz. Belki bazen çeyreğin yarısı, bazen daha fazla ya da eksik yol alır. İşte bu üç çeşit ibre tamamen yerkürenin boylam ve enlemlerini tespiti vesile olup yol göstermesi kesindir.

Açıklandığı üzere mıknatıs kürelerinin ibre hareketlerinin başlatıcısı olan noktaları yani kutupları bilindiği için mıknatıs dairelerinin açıklanmasına başlanılabilir ve anılan kürelerin yüzeylerinde ekvator, boylam ve enlem daireleri olduğu varsayılır. Ancak yukarıda yazılıp işaret olduğu üzere mıknatıs kürelerinin kutupları yer küresinin kutupları ile birleşmediklerinden mıknatısın ekvatoru da şüphesiz yerin ekvatoru ile birleşip çakışmaması gerekir. Çünkü mıknatıs kürelerinin güney kutupları ile yer küresinin güney kutbu arasında bulunan uyuşmazlık bahsedilen kürelerin kuzey kutupları ile yerin kuzey kutbu arasında bulunan uyuşmazlıktan bir miktar fazla olduğu tespit edildi. [11^a]Mıknatıs küresinin ekvatorunun yer küresinin ekvatoruna uygun olmasında bile imkânsızlık görüldü. İşte, bundan dolayı mıknatısın ekvatoru tabiatıyla burçlar dairesi şeklinde olup bu burçlar dairesi yer kürenin ekvatoru ile iki noktada kesiştiğinden mıknatıs küresinde varsayılan ekvator

dairesi de yerin ekvator dairesi ile iki noktada kesişirler. İşte bunun gibi Güneş iki dönence noktasını aşmadığı gibi mıknatıs ekvatoru da bahsedilen sınırları kesinlikle aşmaz. Yerin eğim gösteren ibresinin iki dönence noktası dışında yatay olması imkânsızlığı bu sebepten kaynaklanmıştır. Bunun üzerine mıknatıs ekvatorunun durumları bilindiğinde mıknatıs küresinin yer boşluğunda bulunduğu bilgisi bilinmesi gereken bir bilgidir. Çünkü önceki yazılarda mıknatıs kürelerinin genellikle yer küresinin iki kutbu arasında bulunan mesafe içinde yayıldığı tespit edilmiştir. Araştırmalarla iki dönence noktası ortasında bulunduğu yeri belirlemede ve aynı zamanda kutuplarını tespitinde, bu işi yürütenlerce prensiplere uygun olarak deneyler ve gözlemler yapılmıştır. Örneğin eğim ibresi beş derece güney enleminde bulunan Ascension adlı ada civarında yatay olup [11^b] aynı şekilde 12 derece 30 dakika kuzey enleminde bulunan Hinduş sahilinde yine yatay olup Amerika'da Galilo adlı adada yatay durumdan 7 derece aşağıya eğildiği deneylerle sabit olup gözlemlenmiştir. Ki Amerika'da mıknatıs küresinde farz edilen ekvator dairesi yer kürenin ekvator dairesinden o kadar uzak olmamalı. Mesela adı geçen adanın güney enlemi on dört derecede olup yeryüzünün bir derecesine karşılık olarak iki mıknatıs derecesini belirlediğimizde mıknatısın ekvatoru yeryüzünün ekvatoruna ya uygun düşer ya da iki mıknatısın arasındaki fark çok az olur. Bunun üzerine eğim ibresinin baş aşağı edilip dik tutulması mıknatıs küresinin kutuplarını belirlediği gibi ufka doğru yöneltilmesiyle de mıknatıs küresinin ekvatorunu ortaya çıkarır. Ondan sonra mıknatıs küresinde bulunan paralel daireleri anlaşılmaya çalışılmış ve bunun üzerine mıknatıs küresinin kutupları ve ekvator dairesinin yeryüzü kutupları ve ekvator dairesine aykırı olduğu düşünülmüştür. Tabi ki paralel dairelerinin de yerin paralel dairelerine her durumda aykırı olması şüphesizdir. Zaten kutuplar ve ekvator hakkında yazılanlara uymakla [12^a] bu mesele çözümlenmiş olur. Zira enlem eğim ib-

resi kutuptan uzaklaşp kendi ekvatoruna ulaştığında kendi küresinin enleminde doksan derece yani tam bir çeyrek kat etmiş olur. Aynı şekilde ufuktan yükselmesi ve düşmesiyle kendi kutbundan uzaklığının kaç derece olduğunu uygun biçimde belirler.

Gerçekte eğim ibresi Allah'ın yüce lütuflarından biridir ve görülmedik bir sanattır, aksi halde bu kürelerin paralel dairelerinin yerin paralel dairelerine aykırılığı yoksa nasıl bulunacaktı? Burada sözü uzatmaktan kaçınılmış olup bu işin kolaylığı için coğrafya ilminin gerektirdiği biçimde hazırlanarak krallara sunulan bir haritadan anlaşılır.

Bundan sonra mıknatıs küresinin farz olunan boylam daireleri yeryüzünün enlem dairelerine paralel olmadıklarından mıknatıs küresinin boylam daireleri yeryüzünün boylam daireleri ile kesişir. Bu kesişme mıknatıs dairelerinin yeryüzünün dairelerinden daha eğik çizgilerden ibaret olduğunu gösterir. Adı geçen dairelerin hepsi kendi kutuplarına yönelir. [12^b]Çünkü hepsinin tek yöne yönelmeleri imkânsızdır. Bu yüzden iki yoldan gidilip bazılarının batıdan bazılarının doğudan yönelmesiyle kutupta toplanırlar. Batıdan gelenlerle doğudan gelenlerin ortasında mıknatıs küresinin başlangıç meridyeni (ḥaṭṭ-ı nıṣf-ı nehâr-ı evvel) ortaya çıkar. Bütün boylam dairelerini sapma ibresi ile yer ve su küresinde bile kolaylıkla bulmak mümkündür. Çünkü adı geçen ibre daima mıknatısın boylam dairelerinin birisi üzerindedir. Ve doğu ve batı tarafından kuzeye yönelip kutupta birleşen boylam dairelerinden hangisinin üzerinde olduğuna ibrenin eğimi işaret eder. Ve doğrudan kuzeye yönelip doğuya veya batıya sapmadan başlangıç boylam çizgisi üzerinde olması gerekir. Bundan, adı geçen sapma ibresinde eğim bulunmadığında mıknatısın başlangıç boylam dairesinin tam üzerinde olması gerektiği anlaşılır. Ve başlangıç boylam dairesiyle aynı yer olmalı.

Bir senede yer küresinin tamamında ibrenin doğrudan kutba yöneldiği yerler belirlense ve o yerlerden bir çizginin geçtiği varsayılsa yer küresinin

başlangıç boylam yerleri [13^a]tamamen tespit edilirdi. Hareketli oldukları varsayılan kürelerin hareketlerini anlamak zor bir iştir. Ve bu ana gelinceye kadar bunu anlama başarısı kimseye nasip olmamış ve sanki ağızlar mühürlenmiş, hüküm vermekten kaçınılmış, kılı kırk yaran nice araştırmacılar bu konuda şaşırıp kalmışlar. Ve bu hareket dairesel midir, dengeli midir; benzer midir farklı mıdır konusunu açıklamaya ve belirlemeye cesaret edememişlerdir. İşin esasında hareketin ve cismin miktarı bilinmeyince hüküm vermek zordur. Ancak bütün bunlarla beraber araştırmacılara susmak, şaşmak ve çalışmaktan elini çekmek uygun düşmeyip “Çalışkan insanların gayreti dağları yerinden söker.” sözüne uygun olarak bu konuda da gayretle çalışılmıştır. Ancak sözün fazlalığı vücuda yorgunluk ve ağırlık ve başkalarına baş ağrısı ve zahmet verir endişesinden kaçınmak düşüncesiyle Eski Dünya yani Avrupa ve Asya kıtalarının içinde varsayılan ve düşünülen mıknatıs küresinin hareketini araştırmak ve incelemekle yetinilip bu şekilde anlatılmaya çalışılır.

Sapma ibresinin senede bazen on bazen de on beş dakika eğim gösterdiği deneyle tespit edildi. Dolayısıyla bu eğime sebep olan ve onu başlatan hareketli köken, yeryüzündeki eğim, ibreye uygun olarak yer altında hareket etmiş ve mesafe almış olmalı. [13^b]Sebepleri aşağıda açıklandığı gibi bazen senede beş bazen on bazen de on beş dakika hareketle ibrenin eğiminde farklılık gözlenir. Böyle bir farklılığı dengelemek için birkaç seneyi toplayarak tespit edilen değerlerin ortalaması alınmalıdır. Eğim ibresi dönüşe başladığında yani aşırı eğimden dönüşe başladığında ve kendi başlangıç boylamına doğru hareket ettiğinde dönüşünde ortaya çıkan hareketi boylamından sapması esnasında ortaya çıkan hareketinden yavaş olduğu unutulmamalıdır. Bu durum Londra şehrinde denenmiş, miladın 1580 senesinde eğim ibresi kuzey noktasından 11 derece ve 15 dakika doğuya sapmıştı. 1657 tarihinde doğrudan kuzey noktasına yönelmişti. Böylece 77 senede 11 derece ve 15 dakika sapmış olur. Dolayısıyla üstte kıyaslandığı üzere 1657 tarihinden 1708 tarihine kadar

61 senede 12 derece hareket edeceği düşünülür. Paris'te gerçekleşen deney incelenip ele alındığında da böyle olması gerektiği anlaşılır. Özetle ibre 158 senede 23 derece ve çeyrek derece daha yol almış olur; bu miktar çeyreğin çeyreği ve bir [14^a]derecenin dörtte üçü olmuş olur. Dörtte üç oranı için dört sene çıkarılırsa 154 sene kalmış olur; çeyreğin çeyreği yani 22,5 derece payı olmuş olur. Bu durumda ibre 154 senede çeyreğin çeyreğini kat etmekle yer küre içinde mıknatıs nesnesi çeyreğin yarısı yani 45 derece hareket etmiş olur. Adı geçen nesne 308 senede çeyreği (90°) tamamen kat eder ve 1232 senede dairesel ve dengeli hareket etmekle doğudan batıya devrini tamamen tamamlamış olur. Bu değerler kaydedildiğinde, bundan böyle Allah izin verdikçe, ibrenin durumunun Londra'da ve başka yerlerde nasıl olması gerektiğini hesap etmek ve bilmek kolaylaşır. Ancak burada sözü kısa keserek bu iş başka araştırmacılara bırakılarak ve görevi icabı Avrupa ve Asya yani eski kıtaların altında örtülü ve saklı mıknatıs küresinin miktarının sınırlarını tespiti ve bunları açıklamaya devam edilecektir.

Önceki bilgilere bakarak, altı buçuk senede ibrenin bir derece yani 15 Cermanya mili kadar mesafe hareket ettiği varsayılırsa 1235 senede 2700 mil yani yerin çapının yarısı kadar hareket [14^b]etmiş olur. Bu senelerin yukarıda yazılmış senelerden daha az olduğu, mıknatıs maddesinin yerin yarıçapı kadar mesafeyi kendisine mekân edindiği akla gelir. Burada amacımız konuyu özetlemektir: Böylece ileride gerçekleri araştırarak ve düşünerek onlara ulaşma alışkanlığı kazanalım. Mıknatıs küresinin bir parça taştan ibaret olmadığına, yavaş hareketine ve bu kadar mil mesafeyi dolaşmasına ve büyüklüğüne yeterli delildir.

Adı geçen kürenin çapını anlayan kişi, mıknatısın yer kabuğundan ya da yeryüzünden uzaklığının ne kadar olduğunu çok az düşünmekle anlar. Burada tereddüte yer olmayıp varsayılan iki küre arasında bulunan farklılıkları açıklamaya başlanır. Bu konuda konuyu uzatmak faydasızdır; yukarıda yazıldığı

ve hesaplandığı üzere varsayılan iki kürenin her birinde belirlenmiş olan kutupların yerlerinin farklılığı düşünüldüğünde, ortaya çıkan bu durum bir anda ortaya çıkar. Çünkü kutupların birbirlerinden yakınlık ve uzaklıkları ortaya çıkan nesnenin küçüklüğüne ve büyüklüğüne delalet ederler. Bununla beraber iki kürenin miktar bakımından birbirlerine dengesizliği yerin ağırlıksal dengesinin bozulmasını gerektirmez. [15^a]Zaten Yeni Dünya'nın yüzeyi enlemelere oranla Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan Eski Dünya'nın yüzeyinden fazladır. Ancak enlemde ortaya çıkan eksiği boylamda ortaya çıkan fazla dengeler. Yani Yeni Dünya'nın fazla olan enlemini Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının fazla olan boylamları eşitleyip dengelemiş olur. İki mıknatıs küresinin de yer altında durumu böyle olmalıdır. Aslında uzunlukta farklı ancak ağırlıkta denk iki şey ölçülse bazısının uzunluğundaki fazlalık ölçümde eşitliğe zarar vermez.

Şimdi bu noktaya gelince mıknatısın yazılmış özelliklerini hatırlayalım;

1. Çekimin kaynağı ve kökeni olan mıknatıs kürelerinin kutupları,
2. Çekimde aşırı kuvvet sahibi olup varsayılan kürelerin başlangıç boylamları olan daireler,
3. Doğu ve batı taraflarından geçerek kutuplara yönelen ve boylam dairelerinden uzaklaştıkça ve yaylarının eğriliği arttıkça çekim gücü zayıflayan başka boylam daireleri,
4. [15^b]Varsayılan kürelerin ortalarında olduğu düşünülen ekvator,
5. Varsayılan kürelerin dengeli ve dairesel hareketleri,
6. İki kürenin miktarlarındaki farklılık bilindiğinde mıknatısın bu zamana kadar çözülmesi kimseye nasip olmayan zorluklarının çözümü kolayca mümkün olmuştur.

Bu durumda böyle karanlık bir konuda şaşkınlık ve tereddüt olmaması için öncelikle hareketlerin kanunlarını kesin bilgi temelleri yerine koyup düşünerek o temellerden hareketle mıknatıs sorunlarını, sapma ve eğim ibresinin çeşitli hareketlerini çözeriz.

Anladığımız kadarıyla;

1. Kürelerin kutupları hareketlerin temelleridir, nedenidir,
2. Adı geçen kutuplar dengeli ve dairesel hareketle doğudan batıya hareket ederler,
3. Hareketlerin temelleri olan kutuplar hareket ettikçe tamamen küre üzerinde varsayılan dairelerle beraber hareket ederler,
4. Sapma ibresinin hareketi kutuplara yakın yerlerde, uzak olan yerlerdeki hareketinden daha hızlıdır,
5. Kutupları en uzak olan kürenin ekvator çizgisinde ibrenin çizdiği eğimler kutupları yakın olan kürenin eğimlerinden daha küçüktür.

Sapma ve eğim ibresinin çeşitli hareketlerini [16^a]inceleyerek yani sapma ibresi bazen kuzey noktasına yönelerek durak noktası olur, bazen de adı geçen noktadan doğuya ve batıya eğilir ve bozulur ve bu bozulmada tek yol bulunmayıp bazen hızlı bazen yavaş bazen durmuş bazen dönmüş olur. Eğim ibresi bile bazen dikey bazen yatay bazen ufkun üstüne çıkmış bazen ufkun altına inmiştir diye düşündüğümüzde bu farklılıkların sebebine ulaşan soruların cevabı üzerine şunları söyleriz: Öncelikle sapma ibresi mıknatıs küresinin başlangıç boylamına tesadüf ettiği için doğrudan kuzey noktasına yönelir. Hâlbuki iki mıknatıs küresi varsayıp ikisinde her biri yer kürede bulunan başlangıç boylam dairesini iki defa kesen birer başlangıç boylam dairesi olduğu düşünülür. Bu kesişmeden sonra sapma ibresinin yeryüzünde kuzey noktasına doğrudan yönelmesi sadece dört noktada olması gerekir:

1. Yeni Dünya'da Kaliforniya'dan geçen ekvator dairesinde,
2. Dönence noktasında,

3. Kanarya adasını kesen boylamda,

4. Kışa ait dönence noktasında bulunur.

İki kürenin boylam başlangıç dairelerinin her zaman bir yerde bulunmayıp kürelerinin hareketlerine göre yer değiştirdikleri unutulmamalıdır. [16^b] Dolayısıyla bir senede yer küresinde başlangıç boylamının geçtiği yerler tespit edilse bu yerlerden bir daire varsayılsa ve ibrenin senede tespit edilen dokuz veya on dakika hareketinin ortalaması alınsa gelecekte Allah'ın izniyle ibrenin doğrudan kuzey noktasına yönelmesinin nerelerde gerçekleşeceği önceden haber verilirdi ve yıldız almanağına kaydedilirdi.

İkinci olarak sapma ibresinin kuzey noktasından doğuya ve batıya sapmasına sebep olan şey, mıknatıs küresinin boylamlarının kendi kutuplarını istemesi, bu isteklerine kavuşmada sağdan ve soldan yönelmeyle hızlanmasıdır. Böyle olunca mıknatıstan oluşan küre doğudan batıya hareket ettiğinde dairelerin hepsinin hareket etmesi gerekir. Kürenin kutbuna boylama göre sol taraftan yönelerek ulaşan o daireler, küreyle beraber hareket edip yerin bir noktasına ulaştıklarında yeryüzünde sapma ibresi de doğuya saparak o noktaya ulaşır. Aynı şekilde mıknatıs küresinin kutbuna başlangıç boylamının batı tarafından yönelerek birleşen daireler, üzerinde çizilmiş oldukları küre ile yer altında [17^a] hareket ederek yerin bir noktasına ulaştıklarında, ibrenin yeryüzünde o yerin karşısına gelince batıya sapması gerekir. Bu durumdan, Londra'da sapma ibresi şimdi batıya saptığına göre önceden doğuya sapsa olması gerektiği anlaşılır. Mesela miladi tarihin 1657 senesinde doğrudan kuzey noktasına yöneldiğinden ondan önceki senelerde doğuya sapsa olması gerekir.

Üçüncü olarak Londra'dan daha doğuda olup enlemleri eşit ve fazla olan ülkelerde ibrenin doğuya yönelmiş olması, o ülkelerden daha da doğuda olan ülkelerin ibresinin daha da doğuya yönelmesi demektir.

Dördüncü olarak, Londra'nın ibresi niçin her zaman Paris'in ibresinden daha doğudadır diye sorulursa şöyle cevap verilir: Kimilerinin sandığı gibi mıknatıs maddelerinin parçalarının ve kollarının bazı noktalarda yer kabuğuna üstün gelmesi ve yerin yüzeyine yakın olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Ancak gerçeğe uygun cevap şudur: İki noktada ibrenin eskiden beri değişiminin dengeli biçimde gözlenmesi ve tespit edilmesi gerekir. Bu durum mıknatıs kümesinde görülen farklılıklardan değil, muhtemelen mıknatıs küresinin düzenli ve dengeli hareketlerinden kaynaklanmış olmalıdır.

Aslında anılan iki şehir [17^b] mıknatıs daireleriyle bir boylamda bulunmayıp Paris'in boylamı Londra boylamından daha doğuda olduğundan Paris'in ibresi Londra ibresinden daha doğuda olmalıdır. Londra ibresi doğrudan kuzey noktasına yöneldiğinde Paris ibresi de batıya sapmış olur. Zaten bu da tecrübeyle sabittir. Hatta miladi takvimin 1657 senesinde İngiltere'nin Londra şehrinde ibre doğrudan kuzeye yönelmişti. Fransa'nın başkenti Paris'te ise 1666'da yönelmişti.

Bundan böyle günümüzde yer ve su kürelerini gemilerle gezme imkânı olduğundan, ibrenin de dünya üzerinde gerçekleri gözleme, deneme ve bunları kaydetme imkânı da kesinlikle mevcuttur. Dolayısıyla herhangi bir kimse bizim şehrimiz olan Nadal'ın kuzey tarafında bulunan Arkancıl nahiyelerine sefer düzenlese, anlatılan bu kurallar gereğince seferin başında ibresi Londra'nın ibresinden daha batıya sapar. Sonra batıya sapma son bulduğunda ibrenin sapması yavaş yavaş bozulur. Geminin batıya yönelmesine kadar, eğim ibresi kuzey tarafına doğru yönelmelidir. Sonra gemi yine doğuya yönelmeye [18^a] devam etse ibre de doğu tarafına sapmaya başlar. Aynı şekilde herhangi bir kimse İngiltere'den Yeni Dünya'da bulunan Virginia taraflarına gitse başlangıçta giderken ibre batı tarafına fazlaca sapar daha sonra doğuya yönelir. Ardından Virginia tarafları yakınında tekrar batıya sapar ve yine Yeni

Dünya'nın batısında bulunan Batı Okyanusu'ndan (Büyük Okyanus) bu taraflara giden gemide bulunan ibre bahsi geçen denizde batıya sapar, doğu tarafına giderken Brezilya'ya geldiğinde ibre doğuya sapar. Sonra yine gemi devamlı olarak batıya gittiğinde Afrika'nın güney ucunda bulunan Ümit Burnu'na gelince ibre yine batıya sapar. Aynı şekilde gemi batıya gidip Nova Hollandiya adlı yerlere ulaştığında ibre de doğuya sapar. Bu durum mıknatıs kutbuna yaklaştıkça ibrenin yavaş yavaş saptığı ve adı geçen kutuptan uzaklaştıkça ibrenin meylinin yavaş yavaş azaldığı anlamına gelir.

Beşinci olarak Yeni Dünya'daki ekvator da ibrenin sapmasının, Asya'daki ekvator da olan sapmasından noksanlığının sebebi; [18^b]Yeni Dünya altında varsayılan mıknatıs küresinin kendisinde bulunan enlemin, Asya altında varsayılan mıknatıs küresinin enleminden fazla olmasıdır. O yüzden kutupları da ekvator dan daha uzak bulur.

Altıncı olarak ibrenin sapmasında niçin farklılık olduğu sorulur. Çekim kaynağı olan kutup noktası yer değiştirdikçe ibrenin de yer değiştirmesi gerekir diye cevap verilir.

Yedinci olarak niçin sapma ibresinin farklılaşması halinde, farklılaşma bir anda akla geldiği gibi olmayıp bazen senede on, bazen on beş ve bazen sadece beş dakika hareket eder? Cevap olarak, sözün bağlamından hareketle, mıknatıs küresinde bazıları kuvvetli bazıları zayıf daireler varsayıldığından ve daireler arasında mesafeler bulunduğundan, mıknatıs dairelerinden kuvvetli bir daire yeryüzünde bir yerin boylam dairesine tesadüf etse orada ibre daha hızlı olur. Aynı şekilde mıknatıs dairelerinden zayıf bir daire bir yerin boylam dairesine rastlarsa o zaman orada ibrenin sapması yavaş olur. Mıknatıs daireleri kutuplarından uzaklaştıkça daireler arasındaki mesafeler genişler, [19^a]bu durum, yer kürenin ekvator da iki daire arasındaki mesafenin başka yerlerdeki mesafelerden daha geniş olmasına benzer. Bu farklılaşmaya sebep

mıknatıs maddeleri parçalarının bazı yerlerde fazla yükselerek yeryüzüne yakınlaşması ve bazı yerlerde fazlaca alçalmasıdır, bu yüzden yeryüzünden fazlaca uzaklığı olmalı ki bu şekilde yükseklik kazanarak yeryüzüne yakın olduğu yerin ibresinin hızlanmasına ve uzak olduğu yerin ibresinin yavaşlamasına neden olur. Nasıl olursa olsun ibredeki bu şekildeki hallerin, bir anda meydana gelen işlerden olmadığı tecrübeyle elde edilen kayıtlardan anlaşılır. Nitekim Paris'te miladın 1703 senesinden 1710 senesine gelinceye kadar her senede bir on beş dakika, on birinci senede sadece beş dakika farklılık bulunmuş. Cenova'da da bu şekilde gözlenmiş ve bu esnada Paris ve Cenova'da (ibre) hızla sapsmış. Aslında Nürimberga şehrinde bir derecede sapma yavaşlamış; hatta durmak üzere olduğu sanılmış. Sonra yine hızlanmaya başlamış ve sonra yavaşlamasını hızla düzeltmiş.

Sekizinci olarak, sapma ibresi sapma esnasında niçin durur? Cevap şudur: Bu durumda ibre eğimin en uç noktasına [19^b]ulaşıp sapmanın başlangıcı olan ibrenin kutbuna göre sanki gizli kalır. İbrenin daha fazla sapsmaya takati kalmayarak durduktan sonra geri dönmeye başlar. Unutulmasın ki sapmanın uç noktası çeyreğin çeyreği veya çeyreğin yarısı veya tamamen bir çeyrek olmayıp ibre sapma esnasında yeryüzünde yarım çeyrek mesafe kat eder. Mıknatıs küresi yer altında bir çeyrek mesafe kat etmiş olur. Böyle olunca mıknatıs küresi ibreye göre dönüşe geçmiş görünür. Bundan sonra ibrenin hareketi o noktadan sonra mümkün değildir ve ibre güneşin oğlak ve yengeç burcundaymış gibi görünür. Sonra gizli olan kutup noktası açığa çıkınca kutuplardan geçen başlangıç boylam dairesi ibreye rastlar. Sonra adı geçen daire de yerin kutbuna rastlar ve ibrenin adı geçen daireye ulaşması yavaş bir hareketle olur. Bunun üzerine durgunluk durumu biter. Sonra yine kuzey noktasına yönelmiş olur.

Londra'da ibrenin durması ve dönmesi esnasında sapmanın ne kadar olduğu bilinmek istenirse öncelikle sapma ibresi ile Londra'nın boylam dairesi

bulunup tespit edilir. Sonra doğuya yönelerek ve ilerleyerek ibrenin batı ucundaki sapması ölçülüp tespit edilince amaca ulaşılır. Eğer sapma ibresinin son sapma noktasının ne olduğu bilinmek istenirse Londra şehrinin oradan uzaklığının kaç mil olduğu hesaplanıp kaydedilir ve mıknatıs küresinin hareketi hesaplandığında istenen [20^a]gerçekleşir.

İşte sapma ibresinden anladığımız mıknatısın halleri ve hareket sebepleri düşünüldüğünde eğim ibresinde meydana gelen durumların da bu şekilde ve bu bağlam üzerine etraflıca anlatılması mümkündür. Ancak önceki söylenenler ve sonrasını hatırlayanlar eğim ibresinin hareketlerinde ortaya çıkan durumları zahmetsiz bir düşünceyle kavramak imkânından dolayı fazla söz söylemekten uzak durmuşlardır.

Bu varlık ve yokluk âleminde meydana gelen büyük işlerde hareket farklılıkları gözlemlenmiş, mıknatısın hareketlerinde de sıra olmayıp farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Ancak böyle sorunlar da hakkın yardımıyla çözümlü düzene konur. Mesela Sunda Boğazı'nda, Huden Burnu'nda uzun süreden beri ibrede değişme meydana gelmemiş, devamlı aynı şekilde sabit ve hareketsiz olduğu tespit edilmiş olduğu şeklindeki ifadeler gerçekse bu durum, yer kabuğunda bulunan [20^b]mıknatısın güçlü parçalarının eseri olmalıdır. Bu parçaların güçlü tesirinden dolayı mıknatıs küresinin çalışması artar ve bu durumun dört kutupta da gerçekleşmiş olması büyük bir ihtimaldir. Meselenin özeti şudur; tartışma ve araştırma delillerinin temelleri ortaya konduğunda ve böyle güçlü delillerle temellendirildiğinde bazen kastedilen dayanak olan ülke boylamlarının bilinmesi konusunda anlatılmış olan yollarla bir yerin boylam bilgisini oluşturmak olan asıl maksat takviye ile neticeye ulaşip sonuçlandırılmıştır. İşte, bu sorunun düğümünün sırrını ortaya çıkarıp çözmek, mıknatıs küresinin boylam daireleri ile yer küresinin boylam daireleri arasındaki farklılıkların bilinmesine ve anlaşılmasına bağlı olup, yazılıp anlatıldığı gibi mıknatıs küresinin boylam ve enlem dairelerini bulmanın ve bilmenin

mümkün olduğu belirlendiğinde yer küresinde ülkelerin enlem ve boylamları hakkındaki gerçekleri bulmak ve bilmek de gerçekleştirilecek bir durumdur. Aslında yukarıda özellikleri yazılmış yer eğim ibresinin yardımıyla mıknatıs üzerinde boylamı bilmenin bu şekilde olduğu hatırlatılır. Mesela eğim ibresinin dikey olduğu durumda aşağıdaki tarafla kutupları belirler ve yine yukarıda yazılıp anlatıldığı şekilde [21^a]Asya kıtası altında varsayılan mıknatıs küresinin güney kutbu yer kürenin güney kutbuna ulaşmayıp ikisi arasındaki fark 50 derece olur. Yine aynı şekilde Avrupa mıknatısının kuzey kutbu yerin kuzey kutbuna ulaşmayıp iki kutup arasındaki fark on derece olur. İşte bundan dolayı mıknatısın güneyden kuzeye uzanan kendi enlemi yalnız 120 derece kadar mesafede sınırlandırılmış ve kuşatılmış olması gerekir. Söz konusu hususun doğruluğunu çeyreklerde denemek de böyle sonuç getirir. Mesela bir gemi kuzey taraflarına seyir çıkıp yerin eğim ibresi kutbuna ulaştığında tekrar tekrar yazıldığı üzere, adı geçen eğim ibresi aşağı dönüp dikey olarak durur. O gemi oradan ayrılarak güneye seyrettikçe ibre de aynı yönde dikey olma durumunu sapma yönünde değiştirip kutbundan ayrıldıkça yükselmiş olarak kürenin ekvatoruna ulaşmasıyla yatay olur ki bu anda küresinden tamamen bir çeyrek yani 90 derece kat etmiş olur. Ekvatordan güneye gidince gemi, adı geçen kürenin güney kutbu bulunduğu yere geldiğinde ibre yine baş aşağı olup dikey hale gelir. [21^b]İşte bu yere gelince iki çeyrek yani 180 derece mesafe kat etmiş olur ki böylece mıknatıs küresinin 180 derece mesafesi hududu içinde kuşatılıp sınırlandırılmış olur. Hatta dikkat sahipleri bu şekildeki seyir ve seferlerinde yer ve su küresinin coğrafya bilgisi kuralları üzere hazırlanıp çizilmiş bir parça haritayı sahiplenip ibrenin dolabı üzerinde belirlediği dereceleri haritada işaret koyarak birer birer tespit ederse söz konusu haritayla bulunduğu enlemi derhal anlayabilir. Ancak dairelerin durumu değiştiğinden bazen böyle bir haritanın değişmesi gerekir ya da mıknatıs du-

rumlarındaki tespit edilen yeni değişmeler cetvelli sayfalarda ortalaması alınarak yeniden işaretlenmelidir. İbre için de her birine göre cetvel sayfası hazırlanıp her gün ibrenin bu hareketleri özenle tespit edilmesi gerekir, dediğinde söz konusu bilgin, krallara yönelerek şöyle konuşur: “Tanrı yardımıyla kitap tamamlandı. Kitaptaki terimlerin anlamlarının soyut tasavvurlar olmadığını kitabın satırlarına kaydedilen güçlü akli deliller gösterir ve daha ötesi [22^a] iddia edilenin varlığının ispatına vesile olup hazırlanan yeni ve faydalı aletlerin insanlar tarafından kabul edildiği, bilim adamlarınca değer verildiği bir hakikattir. İşte bu önemli işin dünyada gelişmesi için yardımcı güçlü ve büyük kralların himmeti gereklidir. Özellikleri belirtilmiş üç çeşit ibre, olgun, akıllı ve bilgili, işlerini şerefle yürüten güvenilir ve sadık kişilere teslim edip uzak görüşlülükle yeryüzünün her tarafına seyir ve sefer edip denenmelidir, doğruluğu ve gerçeğe uygunluğu ortaya çıktığında ahiret eteklerine kadar dünya dillerinde destan olmanıza vesile olacak bir eser bırakmış olursunuz diyerek sözü tamamladı. Söz konusu aletin denenmesi kişilere işlerinde kolaylık, hata ve yanlışlardan korunmaları için, ibrelerin hareketleri ile ilgili uzun sürecek hesaplamalar için bir cetvel sayfası sunmuştur. Bazı öğüt ve tavsiyeler de bunula ilgilidir.

Cetvel sayfası hazırlayıp bölümlemek, doğru biçimde hesaplamak bu bilimin en büyük temelidir [22^b] ve amaca kolayca ulaşmak bu işe verilen dikkate bağlıdır. Eğer bu yol mükemmel değildir, noksandan uzak değildir diye itiraz edilecek olunursa karşılık olarak şöyle cevap verilir: Gökleri ve yıldızları gözetleme aletleri henüz noksandır. Aynı şekilde denizlerin yastığı limanların temizlenmesi aletleri ve bilgisi, barometre ve termometre yani havadaki sıcaklığı ve nemi, havanın fırtınalı, şiddetli rüzgârlı ve karlı olacağını önceden haber veren aletler şimdi bile mükemmel değildir. Bununla beraber faydadan uzak olmadıkları için onlardan istifade etmekten vazgeçilmemiştir.

İkinci olarak bütün dereceleri gereği gibi belirleyecek ve açıklayacak derecede ibreyi uzatmak imkânsızdır. Mümkün olduğu durumda bile geminin hareket ve çarpıntısından özellikle şiddetli rüzgârda denizin dalgalanmasından ve çarpmasından dolayı ibre kendine gereken tarz ve tavırlar üzerine hareketini koruyamayıp işten uzak kalır diye itiraz olunursa şöyle cevap verilir: Varsayalım ki fırtına esnasında ibre çarpılmış olup işe yaramaz hale gelsin, fırtınanın şiddeti yavaşladığında ibreden yine faydalanılır. Hiç olmazsa gemi personelinin nerede yani hangi enlem ve boylamda bulduklarını bilmek önemli faydalardan sayılır. [23^a]Şiddet esnasında ibre, özellikle sapma ibresi geminin sallanmasından etkilenmemek için geminin ortasına bağlanması gerekir, aslında söz konusu ibre boyu kısa iken bile hem dereceleri hem dakikaları belirler. Bütün bu durumların eğim ibresi çeşitlerinde bile böyle olduğu sanılır. Mıknatısın faydalarının böyle acayip durumlarını düşünmek Tanrı'nın mucizelerini ve ayetlerini onaylamak ve anlamak için bir neden olduğundan, deniz ilminde rehber, ticaret işinin yaygınlaşmasında vesile, tabii bilimlere ve coğrafya bilgisine vasıta ve bunların önemsenmesine sebep olan büyük bir nimet olduğu açıktır. Söz konusu bilginin, akıl ve tecrübeyle, mıknatıs vasıtasıyla ülkelerin enlem ve boylamlarını ortaya çıkarmak biliminde ortaya koyduğu kurallar ve aletlerin sınanması ve sonuçta uygunluğunun bilgisi aslında henüz bu yüce itibarlı ülkede yayılmadı; ancak uzun süreden beri çeşitli yerlerde tutulan mıknatıs kayıtlarının karışık ve farklı durumlarına açık bir delil olduğu ortaya çıktı. Rahmetli Kâtip Çelebi zamanında şehrimiz olan İstanbul'un ibresi kuzey noktasından 7 derece [23^b]doğu tarafına sapsmış olduğu yazılmış ve hala kitabın yazıldığı tarihte bazı bilim adamlarının çalışmalarıyla denenmiş olup kuzey noktasından 11 buçuk dereceye yakın batıya saptığı gözlemlendi. İşte unutulmaması için pusula şeklinde sapma ibresi de bu şekilde konup resmedildi.

3.4. DİZİN

- A**
- ‘ā.+i+(2) 2a/07
[=1]
- a ‘o’**
- a.+ña 2b/06
a.+ndan 8a/18, 17a/06, 19b/01, 19b/07
a.+nı 3b/02
a.+nlar 22b/10
a.+nlardan 17a/09
a.+nlaruñ 6b/17
a.+nuñ 17a/14
a.+ndan 8a/13
a.+narda 7b/06
[=12]
- ‘**acīb** ‘şaşılacak şey’ [<Ar.]
‘a. 23a/06
[=1]
- ‘**āciz** ‘eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz; zayıf, güçsüz’ [<Ar.]
‘ā. 2a/02, 2a/09 ‘ukul.+ı
[=2]
- ‘**add** ‘sayma, sayılma; itibâr etme, edilme’ [<Ar.]
‘a. 22b/19
[=1]
- ‘**āde** ‘âdet’ [<Ar.]
‘ā. 12a/08
[=1]
- ‘**adem** ‘yokluk, bulunmama’ [<Ar.]
‘a.++i 11a/02, 11a/10, 14b/19
[=3]
- ‘**ādet** ‘görenek, usul, tabîat, alışkanlık’ [<Ar.]
- ‘ā.+i+(2) 2a/07
[=1]
- āfāk** ‘ufuklar’ [< Ar. *ufk* ‘ufuk’]
‘ā.+ı+(2) 11a/09, 11a/19, 11b/02
[=3]
- āfākī** ‘yatay’ [< Ar. *āfāk* ‘ufuklar’ + *ī* ‘nispet eki’]
‘ā. 9b/17, 16a/05, 21a/16
[=3]
- afriqa** ‘Afrika’
a. 7b/18, 8a/13, 15a/06
a.+dan 8b/13, 15a/02
a.+nuñ 18a/11
[=6]
- āf-tāb** ‘güneş’ [< Far.]
‘ā.+ı+(1) 7a/01
[=1]
- āgrebū’l-ğarāyib** ‘şaşılacak seylerin en garibi’ [<Ar.]
a. 5a/13
[=1]
- ahālī** ‘halk’ [<Ar. *ahl* ‘aile’]
a.++yi 1b/08, 2b/01, 3a/13
a.+sine 3a/01
a.+yi 2b/17
[=5]
- āḥar** ‘başka, öbür’ [< Ar.]
‘ā. 2a/15, 3b/07, 8a/01, 8b/04, 9a/16
[=5]
- ‘**ahd** ‘zaman’ [<Ar.]
‘a.++i 7a/08

- [=1]
ahîr ‘en son, en sondaki’ [<Ar.]
 a.+ini 4b/13
- [=1]
âhîret ‘öbür dünya, öteki dünya’ [<Ar.]
 â.+e 22a/11
- [=1]
ahvâl ‘oluslar, bulunuşlar, durumlar’ [<Ar.]
 a. 15a/11, 20a/07, 20a/09
 a.++i 2b/08, 6a/06, 6a/13, 20a/05, 20a/13, 21b/10, 21b/11, 23a/06
 a.+den 7b/13
 a.+i+(2) 2b/16, 11a/11, 14a/11, 17b/13
 a.+inde 15b/04
 a.+ine 23a/17
 a.+ini 2a/01
- [=19]
ahz ‘alma, kabul etme’ [<Ar.]
 a. 4b/11
- [=1]
âkîl ‘akıllı, bilen, anlayan’ [<Ar.]
 â. 22a/07
- [=1]
âkl ‘akıl, us’ [<Ar.]
 â. 5b/12, 22a/02, 23a/12
 â.+a 14b/02, 14b/05
 â.+dan 7b/05
- [=6]
âkliyye ‘akıl ile ilgili olan; akıl ile anlaşılın; akılcılık’ [<Ar.]
 â. 21b/19
- [=1]
akṭâb ‘sahipler, efendiler; azîzler, ulular, tarikat kurucuları’ [<Ar.]
 a. 8b/12, 15a/13, 15b/13
- a.+++ 10b/13, 10b/16, 10b/18, 15b/11, 15b/11, 20b/03
 a.+i+(2) 10b/10
 a.+inuñ 9a/07
- [=11]
akṭâr ‘ taraflar, yanlar’ [<Ar. *kuṭr* ‘ta-raf’]
 a.+++ 22a/09
- [=1]
‘alâ-halihi ‘olduğu gibi’ [<Ar.]
 ‘a. 4b/07
- [=1]
‘alâ-kavl ‘bu söz üzerine’ [<Ar.]
 ‘a. 2a/15
 ‘a.++i 2a/15
- [=2]
‘alâmet ‘işaret, iz, nişan, belge’ [<Ar.]
 ‘a. 21b/08
- [=1]
âlât ‘vâsıtalar, aygıtlar’ [<Ar.]
 â. 3a/02, 7a/12, 7a/19, 22b/08
 â.+++ 6b/16, 7a/06, 7a/13, 7a/16, 22a/01, 22a/13, 22b/03
 â.+i+(2) 22b/05
 â.+uñ 23a/14
- [=13]
ale’l-ıtlâk ‘umumiyetle, genel olarak, mutlaka, nasıl olursa olsun, rastgele’ [<Ar.]
 a. 11a/13
- ‘âlem** ‘nişan, alâmet; bayrak, sancak; sınır işareti’ [<Ar.]
 ‘â. 20a/12
 ‘â.+de 2b/14, 22a/05, 22a/11
 ‘â.+ine 9a/08
- [=5]
âlet ‘vâsita; makine, aygıt’ [<Ar.]
 â. 4a/19, 5b/01, 5b/18
 â.++i 5a/14

- [=4]
alın- ‘alınmak’
 a.-an 7a/05
 [=1]
 ‘**aliyye** ‘yüksek, yüce’ [<Ar.]
 ‘a.++i 12a/07
 ‘a.++yi 3b/02
 [=2]
altı ‘altı’
 a. 13b/11, 13b/14, 14a/16,
 17a/05, 17b/07, 17b/09
 a.+da 17b/10
 [=7]
altmış ‘altmış’
 a. 6a/19, 9a/03, 9a/18, 10a/08,
 13b/15, 17b/10
 [=6]
altun ‘altın’
 a. 5a/18
 [=1]
amalgis ‘İtalya’da Napoli nahiyeye-
 sine bağlı Amalgis adlı bir şehir’
 a. 2b/12
 [=1]
 ‘**amel** ‘iş; niyet’ [<Ar.]
 ‘a. 14a/13, 22b/10
 ‘a.++i 6b/17
 ‘a.+de 7a/07, 22a/14, 22b/17
 ‘a.+den 22b/15
 ‘a.+ine 20b/02
 ‘a.+ün 22a/19
 [=9]
amerika ‘Amerika’
 a. 8a/10
 a.+da 7b/19, 11b/02, 11b/04
 [=4]
 ‘**amiḳ** ‘derin’ [<Ar.]
 ‘a.+i+(1) 6b/08
- [=1]
 ‘**āmil** ‘çalışan, etkileyen, sebep
 olan’ [<Ar.]
 ‘ā. 6a/07
 [=1]
 ‘**amīme** ‘yaygın, genel’ [<Ar.]
 ‘a.++i 1b/06
 [=1]
 ‘**amūden** ‘dik olarak, boyuna’
 [<Ar.]
 ‘a. 4b/09, 9b/08, 9b/11, 11b/11,
 21a/12, 21a/14, 21a/19
 [=7]
 ‘**amūdī** ‘yukarıdan aşağı, dikey ola-
 rak’ [<Ar.]
 ‘a. 9b/16, 16a/05, 20b/18
 [=3]
ān ‘an, kısa zaman’ [<Ar.]
 ā.+a 5b/06, 6b/15, 7a/12, 13a/02
 [=4]
anaboli ‘Napoli’
 a. 2b/11
 [=1]
ancak ‘ancak’
 a. 5b/06, 7a/07, 8a/02, 13a/11,
 14a/12
 [=5]
anatolu ‘Anadolu’
 a.+da 2a/03
 [=1]
ānifen ‘demincek, biraz evvel. 2. yu-
 karıda’ [<Ar.]
 ā. 3a/14, 4a/02, 10a/03
 [=3]
ara ‘ara’
 a.+sında 9a/17
 [=1]
arāzī ‘yerler, topraklar’ [<Ar. *arż*
 ‘yer’]
 a.++i 13a/13

- [=1]
arkancıl ‘Arkancıl’
 a. 17b/15
 [=1]
 ‘**arz** ‘sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma; en, genişlik, enlem’ [<Ar.]
 ‘a. 7a/13, 7a/16
arz ‘dünya; paralel’ [<Ar.]
 a. 2b/06, 5b/15, 6b/10, 7a/15, 7b/13, 7b/17, 8a/03, 10b/15, 10b/18, 12b/06, 14a/19, 14b/03, 17b/11, 21b/05, , 20b/13
 a.++1 6a/16, 8b/13, 8b/16, 8b/19, 9a/01, 9a/02, 9a/03, 11a/19, 14a/14, 15a/01, 15a/03, 6b/05, 6b/06, 6b/15, 7a/06, 9b/12, 9b/18, 10b/07, 11b/01, 11b/06
 a.+a 2b/07, 3b/14, 4a/04, 4a/12, 5a/03, 9b/05, 19a/05, 19a/07, 21a/04, 8b/17
 a.+da 2b/04, 3b/11, 5a/02, 9b/05, 9b/13, 10b/07, 11a/12, 12b/17, 13a/01, 13a/18, 13a/19, 14a/05, 16a/11, 16a/13, 16b/01, 16b/05, 16b/16, 16b/19, 17a/01, 17a/14, 18b/14, 19a/01, 19b/05, 19b/06, 20a/19, 20b/14, 7b/06, 8b/15, 15a/04, 22b/19
 a.+dan 8b/15, 11b/05, 14b/09, 19a/06
 a.+ı+(1) 22a/09, 20b/17, 21b/09
 a.+ın 2b/15
 a.+ına 15a/02, 15a/05
 a.+ında 12a/03
 a.+ından 18b/03
 a.+ları+(2) 17a/08
 a.+uñ 2a/16, 3a/19, 3b/09, 3b/16, 3b/18üç, 4a/03, 4a/08, 4a/10, 8b/14, 10b/02, 10b/14, 10b/17, 11a/01, 11a/06, 11a/13, 11b/07, 11b/09, 11b/16, 11b/18, 12a/09, 12a/14, 12a/16, 12a/17, 14b/19, 16b/16, 17a/01, 19b/12, 20b/11, 21a/02
- [=119]
arzi’ toprağa ait, toprakla ilgili; ene ait, en ile ilgili’ [<Ar.]
 a. 11a/04
 a.+de 12b/16
 a.+den 8b/18
 [=3]
arziyye ‘toprakla, topraktan yetişen’ [<Ar.]
 ‘a. 9a/07, 10a/01, 12a/02, 20b/16, 21a/10
 a.+dendür 3b/09
 a.+dür 4a/03
 ‘a.++i 10b/02, 21a/06
 ‘a.+nüñ 10a/04, 11a/09
 [=11]
ärzû ‘istek, heves’ [<Far.]
 ä. 16b/09
 ä.+sıyla 5a/15
 [=2]
 ‘**aşâ** ‘değnek, sopa’ [<Ar.]
 ‘a. 4b/06, 4b/09
 ‘a.+nuñ 4b/07
 [=3]
âşâr ‘izler, nişaneler, alâmetler’ [<Ar.]
 ä.+ı+(1) 14b/08
 [=1]
aşgar ‘(daha, pek, çok, en) küçük’ [<Ar. *şagîr* ‘küçük’]
 a. 15b/18
 [=1]
aşhâb ‘sâhibler’ [<Ar. *şâhib* ‘sahip’]
 a.++1 2b/13, 5b/05, 6b/08, 7a/07, 8b/12, 21b/04
 a.+ı+(2) 15a/14
 [=7]
asya ‘Asya’
 a. 7b/17, 8b/13, 13a/13, 14a/14, 15a/02, 15a/05, 18b/02, 21a/01

- a.+da 8b/01, 18a/19
[=10]
- aşağı** ‘aşağı’
a. 9b/07, 21a/19
[=2]
- aşçensiyō** ‘Ascension, Afrika ve Güney Amerika kıtaları arasında bir ada’
a. 11a/19
[=1]
- āşikār** ‘belli, açık, meydanda’ [*<Far.*]
ā. 12a/13
ā.+dur 7b/17, 22a/04
[=3]
- ata** ‘ada’
a.+sından 18a/04
[=1]
- ātī** ‘gelecek, gelen [kisi veya şey]’ [*<Ar.*]
ā. 8b/06
[=1]
- ātiye** ‘önceki, gelecekteki’ [*<Ar.*]
ā.+de 14b/05
ā.+yi 20a/08
[=2]
- ‘avām** ‘herkes, kaba ve câhil halk, ayak takımı’ [*<Ar.*]
‘a. 6a/17
[=1]
- ‘avdet** ‘geri gelme, dönme, dönüş’ [*<Ar.*]
‘a. 3a/06, 9b/10
[=2]
- āvīhte** ‘asılı, asılmış’ [*<Far.*]
ā.++i 13a/04
[=1]
- ‘avn** ‘yardım; yardım eden; yarıdakçı; kafadar’ [*<Ar.*]
‘a.++i 20a/15, 21b/17
[=2]
- avrupa** ‘Avrupa’
a. 7b/17, 8b/12, 13a/13, 14a/14, 15a/02, 15a/05, 21a/03
a.+da 8a/19, 8b/04
[=9]
- ‘ayān** ‘belli, açık, meydanda’ [*<Ar.*]
‘a. 8a/07
[=1]
- ‘ayār** ‘altının, gümüşün ve başka kıymetli mâdenlerin karışma derecesi’ [*<Ar.*]
‘a.+dan 5a/18
[=1]
- āyāt** ‘Kur’ân’ın ayetleri’ [*<Ar.* *āyet* ‘ayet’]
ā.+++ 1b/06, 23a/07
[=2]
- a‘zam** ‘(daha, pek, en, çok) büyük’ [*<Ar.* ‘azim’ ‘büyük’]
a.+ıdur 22a/19
[=1]
- ‘azīm** ‘niyetli, kesin karar veren’ [*<Ar.*]
‘ā. 7b/04, 18a/04
[=2]
- ‘azīme** ‘sebat, kararda kat’îlik; efsun, tılsım; büyük iş; büyük günâh; büyük belâ’ [*<Ar.*]
‘a. 23a/11
‘a.+den 22b/19
[=2]
- ‘azīmet** ‘gitme, gidiş’ [*<Ar.*]
‘a. 13b/07
‘a.+inde 18a/05
[=2]
- ‘azm** ‘büyüklük’ [*<Ar.*]
‘a.+ine 14b/08, 14b/18
[=2]

B

bāb ‘kapı’ [<Ar.]

b.+da 5a/17, 5b/13, 13a/11,
14b/13

b.+ında 20b/06

[=5]

ba‘de ‘sonra’ [<Ar.]

b. 1b/01, 2b/1

[=3]

ba‘de-hāzā ‘bundan sonra, bundan
böyle’ [<Ar.]

b. 7b/02, 8b/08, 12a/13, 15b/19

[=4]

ba‘dehu ‘ondan sonra’ [<Ar.]

b. 5a/07, 5a/10, 9a/19, 17b/17,
18a/02, 18a/06, 18a/06, 18a/10,
19a/16, 19b/09, 19b/11, 19b/14,
19b/18

[=13]

ba‘de’l-vuḳūf ‘öğrendikten sonra’

b. 19b/02

[=1]

ba‘de’t-tetebbu‘ ve’l-ımtihān ‘sı-
nama ve bilgi edinmeden sonra’
[<Ar.]

b. 7a/13

[=1]

ba‘de-zālike ‘ondan sonra’ [<Ar.]

b. 11b/13

[=1]

bādī ‘sebeup, mucip; sebebolan; ilk,
başlangıç’ [<Ar.]

b. 5a/02, 6a/13, 13a/18, 16b/08,
19a/03, 19a/08, 23a/08

[=7]

bāhire ‘vapur’ [<Ar.]

b.++i 1b/06, 23a/07

[=2]

baḥr ‘deniz; büyük göl veya nehir’
[<Ar.]

b. 7a/08

b.++i 6b/07, 8a/08, 8a/11,
18a/07, 18a/08

b.+de 6b/03

b.+dür 23a/11

[=8]

bā-hūşūs ‘husûsiyle, en çok, hele’
[<Far.]

b. 6b/07, 22b/13, 23a/01

[=3]

ba‘īd ‘uzak, ırak’ [<Ar.]

b. 7a/08, 8b/16, 8b/18, 11b/06,
12a/02, 15a/18, 15b/15, 19a/07,
20a/14

[=9]

bā‘is ‘sebebolan; gönderen; îcâbetti-
ren’ [<Ar.]

b. 5a/02, 13a/18, 16b/08,
19a/03, 19a/07, 23a/08

b.++i 8a/04

[=7]

bāḳī ‘Tanrı; daimî, kalıcı; alttaraf;
artık, artan, fazla, geri kalan;
bundan başka’ [<Ar.]

b. 14a/03

[=1]

bālā ‘yüksek, yukarı, üst, yüce; boy’
[<Far.]

b.+da 2b/18, 10a/02, 10b/12,
14b/01, 14b/14,
20b/15.haḳīkat.i+(2), 20b/19

[=7]

bālīg ‘bulûğa eren; erişmiş, vâsıl ol-
muş, varan, yetişen; yekûn, top-
lam; son mertebeyi bulan’
[<Ar.]

b. 10b/03, 21a/04

[=2]

balmumu ‘balmumu’

b. 5a/08

- b.+n 5a/01
b.+nı 5a/12
[=3]
- bārān** ‘yağmur’ [<Far.]
b.+dan 22b/07
[=1]
- bārī** ‘hiç olmazsa, bir kere; hâsılı, hülâsa’ [<Far.]
b. 22b/18
[=1]
- bārīk** ‘nâzik, dakik, ince’ [<Far.]
b. 4a/11, 4b/02
b.+den 4a/05
[=3]
- barometer** ‘barometre’ [<Fr.]
b. 22b/05
[=1]
- bas-** ‘basmak’
b.-duğı 22b/05
b.-ma 6a/03
[=2]
- başiret** ‘önden görüs, sezis’ [<Ar.]
b. 22a/09
[=1]
- baş** ‘yayma, açma, uzun uzadıya anlatma’ [<Ar.]
b. 5a/15, 5b/02, 6a/11, 13b/04, 16b/04, 17b/15, 20b/06, 21b/12, 21b/13, 21b/14, 22a/17, 23a/13
b.++ı 7b/01, 8b/11, 21b/16
[=15]
- baş** ‘baş’
b. 9b/07, 21a/19
[=2]
- başla-** ‘başlamak’
b.-dıkda 13b/05
b.-r 4b/18, 5a/12, 18a/03, 19b/02
[=5]
- bağ** ‘kaz; kaz seklindeki sürahi, su kabı’ [<Ar.]
b. 19a/17
[=1]
- bağ** ‘yavas, ağır hareketli’ [<Ar.]
b. 16a/04
[=1]
- bağyiye** ‘yavaş’ [<Ar.]
b. 19b/13
b.+si 14b/07
[=2]
- bağyü’l-meyl** ‘eğimi yavaş’ [<Ar.]
b. 19a/15
[=1]
- bağn** ‘karın; nesil, soy’ [<Ar.]
b.++ı 3b/10, 3b/12, 4b/10, 5a/02, 7b/13, 8b/07
b.+ında 8a/03
[=7]
- bağ** ‘bir şeyin küçük kısmı, parçası; bir kaç, bir miktar, bir kısım, bir takım’ [<Ar.]
b. 2a/02, 3b/04, 6a/09, 6b/19, 17a/13, 19a/04, 19a/05, 20a/14, 22a/17, 23b/02
b.+ı 3b/01
b.+ısınıñ 15a/10
b.+lar 3a/18, 3a/19
b.+ılar 12b/02, 12b/03, 17a/12
b.+ılara 8a/02
b.+ları+(2) 18b/12, 18b/12
[=20]
- bed** ‘başlama, başlayış’ [<Ar.]
b. 19a/17
[=1]
- bedel** ‘karşılık’ [<Ar.]
b. 11b/07
[=1]
- be-her** ‘her, her bir, her biri’ [<Far.]
b. 19a/12

- [=1]
be-her-hâl ‘her halde, mutlaka’
 [<Far.]
 b. 11b/13, 11b/18
 [=2]
behiyye ‘güzel’ [<Ar.]
 b. ++yi 3a/07, 6a/02
 [=2]
belde ‘şehir, kasaba, memleket’
 [<Ar.]
 b. 17a/19
 [=1]
beled ‘şehir, memleket’ [<Ar.]
 b. 6a/16, 6a/16, 6b/05, 6b/15,
 7a/06, 7a/09, 10a/01, 20b/07
 b.+den 6b/03
 b.+e 9b/12
 b.+i+(1) 9b/18
 b.+üñ 6b/03, 6b/05
 [=13]
belki ‘ihtimâl, umulur, olabilir, ne
 bilirsin, hattâ’ [<Far.]
 b. 6b/11, 10b/05, 17a/18
 [=3]
bend ‘bağ, yular, rabıta, bağlama’
 [<Far.]
 b. 7a/11
 [=1]
berâber ‘birlikte bulunan, bir arada,
 müsâvî, bir hizada, farksız’
 [<Far.]
 b. 4b/15, 9b/14
 [=2]
berf ‘kar’ [<Far.]
 b. 22b/07
 [=1]
beri ‘beri’
 b. 8a/13
 [=1]
berî ‘salim, kurtulmuş; temiz’ [<Ar.]
 b. 6a/08, 7b/14, 22b/03
 [=3]
ber-karâr ‘kararlı, yerli, daimî, de-
 vamlı’ [<Far.]
 b. 20a/18
 [=1]
berr ‘kara, toprak’ [<Ar.]
 b. 6b/03, 7a/08
 [=2]
ber-tarîk ‘yolda’ [< Far.+Ar.]
 b. ++i 7b/11
 [=1]
berü ‘beri’
 b. 3a/02, 3a/13, 17a/16, 20a/17,
 23a/16
 [=5]
ber-vech ‘olduğu gibi, olarak’ [<
 Far.+Ar.]
 b. 2b/09
 [=1]
beş ‘beş’
 b. 3a/13, 11a/18, 13a/17,
 13b/02, 13b/02, 13b/09, 13b/10,
 13b/13, 14a/06, 14a/17, 14a/18,
 18b/10, 18b/10, 19a/12, 19a/13
 [=15]
beşer ‘beşer’
 b. 2a/09‘ ukul.+ı
 [=1]
beyân ‘anlatma, açık söyleme, bil-
 dirme’ [<Ar.]
 b. 5a/14, 8b/05, 13a/07, 13b/01,
 20a/08
 b.+a 8b/10, 14a/16, 14b/13
 b.+da 2a/01
 b.+ına 10b/10
 [=10]
beyn ‘ara, arada, araya, arasında’
 [<Ar.]
 b.+inde 7b/07, 10b/17, 10b/19,
 14b/12

- [=4]
beytü'l-ibre ‘pusula kutusu, ibrenin olduğu yer’ [<Ar.]
 b. 9a/15
 [=1]
beyyine ‘delil, şahit, tanık’ [<Ar.]
 b. ++i 23a/17
 [=1]
beyze ‘yumurta’ [<Ar.]
 b. 2b/02
 [=1]
bi-‘aynihi ‘aynıyla, olduğu gibi, tıpkı’ [<Ar.]
 b. 12b/16
 [=1]
bi-ecma‘ihim ‘hepsiyle, hepsini’ [<Ar.]
 b. 7a/16, 8a/06
 [=2]
bī-emān ‘güvensiz’ [<Ar.]
 b. +a 6b/09
 [=1]
bil- ‘bilmek’
 b.-mek 14a/12, 20b/13, 20b/15.haқиkat.i+(2), 20b/17, 22b/19
 [=5]
bilād ‘memleketler, şehirler, kasabalar’ [<Ar. *belde*]
 b. 5b/10, 6a/05, 6a/15, 10b/07
 b. ++i 6b/01, 14a/11
 b.+da 17a/08
 b.+i+(1) 5a/19, 10a/07, 10a/17, 20b/14, 23a/13
 b.+i+(2) 5a/13
 b.+uñ 7b/10, 17a/09, 20b/06
 [=16]
bilā-irtiyāb ‘şüphesiz’ [<Ar.]
 b.+dur 17b/13
 [=1]
bilā-tā’il ‘faydasız’ [<Ar.]
 b. 14b/13
 b.+den 20a/11
 [=2]
bi’l-bedāha ‘düşünmeksizin, birdenbire, apansızın’ [<Ar.]
 b. 14b/16
 [=1]
bile ‘ile, birlikte; dahi’
 b. 3a/19, 4b/15, 16b/18
 [=3]
bilin- ‘bilinmek’
 b.-mek 5b/11, 10a/01, 19b/16, 20a/02
 [=4]
binā’en ‘-den dolayı’ [<Ar.]
 b. 20b/07
 [=2]
binā’en ‘alā-hāzā ‘bunun üzerine’ [<Ar.]
 b. 7b/17, 9b/19
 [=2]
binā’en ‘alā-mā-sabaḡ ‘öncekinden dolayı’ [<Ar.]
 ‘. 14a/16
 [=1]
binā’en ‘alā-zālike ‘bundan dolayı, bunun üzerine,’ [<Ar.]
 b. 19b/13
 [=1]
biñ ‘bin’
 b. 2b/10, 3a/13, 5a/18, 5b/08, 13b/09, 13b/11, 13b/14, 13b/15, 14a/08, 14a/18, 14a/19, 17a/05, 17b/07, 17b/09, 19a/11, 19a/11
 [=16]
bī-pāyān ‘sonsuz, tükenmez’ [<Far.]
 b.+a 1b/09, 6b/07
 [=2]
bir ‘bir’

b. 1b/11, 2a/09^c ukul.+1, 2a/10,
2a/11, 2a/11, 2a/12, 2b/04,
2b/12, 2b/14, 3a/07, 3a/19,
3b/02, 4a/19, 4b/03, 4b/06,
4b/09, 4b/11, 5a/01, 5a/12,
5a/14, 5a/15, 5b/01, 5b/01,
5b/08, 5b/09, 5b/09, 5b/14,
5b/15, 6a/04, 6a/16, 7a/04,
7a/05, 7a/09, 7b/19, 8a/02,
8a/03, 9a/13, 9b/15, 9b/17,
10a/13, 11b/07, 12a/04, 12a/07,
12b/17, 13a/02, 13a/03, 13b/10,
13b/13, 13b/15, 13b/19, 14a/03,
14a/05, 14a/17, 14b/06, 15a/01,
16a/18, 16b/01, 16b/02, 16b/16,
17a/01, 17b/01, 17b/14, 18a/03,
18b/14, 18b/14, 18b/16, 18b/17,
19a/15, 19b/04, 19b/06, 20a/17,
21a/16, 21b/06, 22a/12, 22a/15,
22a/16, 23a/11, 23b/03

b.+i 7a/05, 14b/17, 14b/19

b.+i+(2) 1b/08, 16a/11

b.+ilerine 14b/19

b.+inde 14b/15

b.+inden 3b/09, 3b/10, 4a/07,
4a/07

b.+ine 7a/05, 21b/14

b.+isi 12b/08

b.+lerinden 14b/17

[=93]

birer ‘birer’

b. 8b/07, 16a/10, 21b/07,
21b/07

[=4]

birinci ‘birinci’

b. 19a/12

[=1]

birkaç ‘birkaç’

b. 13b/04

[=1]

birle ‘ile’

b. 1b/11, 2b/02, 3a/07, 3b/10,
4a/07, 4b/02, 5a/17, 5b/03,
6b/04, 7b/09, 8a/10, 8a/15,
9a/04, 9b/06, 10b/05, 11a/15,
12a/01, 12a/05, 12a/12, 12b/06,

13a/09, 13a/12, 13a/15, 13a/16,
14b/08, 15a/17, 15b/12, 16b/10,
16b/15, 16b/19, 17a/01, 17b/06,
17b/18, 18a/01, 19a/10, 19b/17,
20a/10, 20b/08, 21a/15, 21b/15,
23a/12, 23b/06

[=42]

birün ‘dışar, dış, haricî, fazla, dışa-
rıda, hâriçte’ [<Fa.]

b. 5a/16

[=1]

bi’ṭ-ṭab ‘tabiatıyla, tabîi olarak’
[<Ar.]

b. 11a/03

[=1]

bi’t-tecribe ‘tecrübeyle, deneyerek’
[<Ar.]

b. 18a/14

[=1]

biz ‘biz’

b. 14b/04

b.+e 20a/06

b.+im 17b/14

[=3]

bi’z-zarûre ‘zarurî olarak, gibi’
[<Ar.]

b. 8b/02

[=1]

boş ‘boş’

b. 7b/05

[=1]

böyle ‘böyle’

b. 3b/10, 8a/10, 8b/11, 13a/16,
13b/14, 14a/10, 14b/04, 15a/08,
15b/10, 16b/11, 17b/10, 19b/06,
21a/09

b.+dür 22a/18

[=14]

brasilya ‘Brezilya’

b. 8a/12, 18a/09

[=2]

bu ‘bu’

b. 2a/07, 2a/18, 2b/05, 2b/09,
2b/14, 3b/07, 3b/17, 4a/10,
4a/14, 4b/09, 4b/18, 5a/02,
5a/12, 5a/17, 5b/06, 5b/12,
5b/13, 6a/15, 6b/13, 6b/15,
7a/10, 7a/12, 7b/08, 7b/13,
8a/11, 8b/05, 8b/08, 8b/10,
9a/10, 9a/16, 9b/08, 9b/15,
9b/19, 10a/06, 10a/16, 10a/19,
10b/04, 11a/10, 11b/15,
12a/01, 12a/08, 12a/10, 12a/10,
12a/16, 13a/02, 13a/05, 13a/05,
13a/09, 13a/11, 13a/15, 13a/18,
13b/03, 13b/08, 13b/12, 13b/17,
13b/19, 14a/09, 14a/12, 14a/13,
14b/01, 14b/04, 14b/07, 14b/11,
14b/13, 15a/11, 15b/04, 15b/06,
16a/06, 16a/12, 17a/17, 17b/06,
18a/08, 18a/14, 19a/03, 19a/04,
19a/05, 19a/06, 19a/09, 19a/13,
19a/14, 19a/19, 19b/03, 20a/07,
20a/12, 20a/15, 20a/19, 20b/03,
20b/05, 20b/09, 20b/17, 21a/16,
21b/01, 21b/02, 21b/04, 21b/11,
21b/16, 22a/05, 22a/19, 22b/01,
22b/02, 23a/05, 23a/06, 23a/15,
23b/05

b.+dur 4b/13, 6a/11, 14b/02,
16b/08, 17a/15

b.+na 18a/11

b.+ndan 12b/13, 13b/14,
14a/10, 14b/04, 17a/03, 17b/10

b.+nlara 2b/08

b.+nu 13b/17

[=117]

buçuk ‘buçuk’

b. 14a/03, 14a/16, 23b/03

[=3]

bu‘d ‘uzaklık’ [<Ar.]

b.+ları+(2) 14b/17

b.+ı (2) 6b/03, 6b/05, 12a/05,
14b/10, 19a/06, 20a/03

[=7]

bul- ‘bulmak’

b.-an 6a/14, 23a/16

b.-duğı 9a/03

b.-duğda 22b/18

b.-madı 23a/15

b.-mak 12a/09

b.-mağ 12b/07, 20b/13,
20b/15.haқиқat.i+(2), 22a/05

b.-mağdadur 15a/19

b.-mış 3a/02

b.-undukları 9b/03

b.-up 15b/04, 20b/08

b.-ur 8b/16, 8b/19, 18a/18,
19a/01, 19a/09

b.-urlar 6b/15

[=21]

bulun- ‘bulunmak’

b.-an 18a/08

b.-duğı 21b/09, 23b/01

b.-duğda 21a/19

b.-maduğı 12b/14

b.-mak 5a/01

b.-mağ 7b/05, 7b/15, 20a/14

b.-mış 19a/13

b.-sa 5a/07

b.-up 7a/07, 10a/10, 19b/18

[=14]

buñun ‘karınlar; nesiller, soylar’

[<Ar.]

b.+a 19a/08

[=1]

buyrul- ‘buyrulmak’

b.-mış 1b/07

[=1]

bünyān ‘yapı, bina’ [<Ar.]

b.+++ 20b/04

[=1]

bürüdet ‘soğukluk’ [<Ar.]

b. 22b/06

[=1]

C

cālibe ‘çeken’ [<Ar.]

- c. 23a/10
[=1]
- cānīb** ‘taraf, cihet, yan’ [<Ar.]
c.++i 2b/17, 8a/12, 8a/18, 12b/08, 12b/09, 16b/14, 17b/14, 18a/03, 18a/05, 18a/09, 23b/01
c.+e 4b/03
c.+i+(2) 2a/16
c.+inden 3a/05, 3a/06, 16b/18
c.+ine 2a/17, 3a/17, 9b/04
c.+ine+(2) 4b/16
c.+lerinde+(2) 5a/04
c.+lerinden 15a/17
c.+lerine 4b/08
[=24]
- cārī** ‘cereyan eden, akan, geçen, yürüyen’ [<Ar.]
c.+dür 10b/01
[=1]
- cāy** ‘yer’ [<Fa.]
c.++ı 14b/12
[=1]
- cazibe** ‘çekim, yer çekimi, yıldızların birbirini çekimi’ [<Ar.]
c. 23a/11
[=1]
- cedāvil** ‘cetveller’ [<Ar. *cedvel* ‘cetvel’]
c.++i 4a/05, 4a/11
[=2]
- cedīd** ‘yeni, kullanılmamış’ [<Ar.]
c. 5b/15, 7b/11
[=2]
- cedīde** ‘yeni, kullanılmamış’ [<Ar.]
c. 5b/02, 8b/16, 9a/02, 22a/01
c.+nūñ 15a/01
c.+sinin 5b/16
[=6]
- cedvel** ‘cetvel’ [<Ar.]
- c. 21b/14, 22a/18
[=2]
- cedvellü** ‘cetvelli’ [<Ar.]
c. 21b/12, 22a/16
[=2]
- cedy** ‘on iki burçtan biri, Oğlak burcu’ [<Ar.]
c.+de 19b/09
[=1]
- celīle** ‘büyük, ulu’ [<Ar.]
c. 12a/07
[=1]
- celīlü** ’l-i’ **tibār** ‘itibarlı büyük’ [<Ar.]
c. 22a/05
c.+da 23a/15
[=2]
- cem**’ ‘toplama, yığma’ [<Ar.]
c. 5a/18, 5b/13, 12b/03, 13b/04, 13b/18
[=5]
- cemī**’ ‘bütün’ [<Ar.]
c. 1b/04
- cenāb** “‘şeref, onur ve büyüklük” terimi olarak kullanılır, hazret’ [<Ar.]
c.++ı 1b/05, 12a/07, 20a/15, 23a/07
[=4]
- cenova** ‘Cenova, İtalya’nın Ligurya bölgesinde deniz kenarında bir Ceneviz şehri’
c.+da 19a/13, 19a/14
[=2]
- cenüb** ‘güney’ [<Ar.]
c. 4b/18, 5a/01, 5a/10
c.+a 5a/10, 9b/11, 21a/13, 21a/17
c.+dan 4a/03, 4a/12, 21a/06
c.+e 5b/18
c.+ında 3a/09

- [=12]
cenūbī ‘güneyde bulunan’ [<Ar.]
 c.+de 9a/02, 9a/03, 11a/19
 c.+ye 5a/11
 c.+si 2a/15, 8a/14, 9a/01, 9a/03, 10b/17, 11b/06, 21a/02, 21a/18
 c.+sinde 18a/11
 c.+sine 21a/02
 [=14]
cenūbiyye ‘güney,güneyle ilgili’ [<Ar.]
 c.+leri+(1) 10b/16
 [=1]
cereyān ‘akma, akım, geçme; gidis, hareket’ [<Ar.]
 c. 3b/14, 4a/06, 4a/13
 [=3]
cermanya ‘Almanya’
 c. 14a/17
 [=1]
cerr ‘çekme, sürükleme’ [<Ar.]
 c. 2a/06, 15a/12, 18b/06
 c.+de 15a/14
 [=4]
cesāret ‘cesurluk, yiğitlik, yürekli-lik’ [<Ar.]
 c. 6b/09, 13a/07
 [=2]
cevāb ‘cevap’ [<Ar.]
 c. 17a/12, 17a/15, 18b/05, 18b/08, 22b/15
 c.+ında 16a/07
 [=6]
cevāz ‘caiz olma, izin, müsāade’ [<Ar.]
 c.+ı+(2) 7b/15
 [=1]
cevf ‘boşluk; oyuk’ [<Ar.]
 c.++i 2a/10, 2b/04, 7b/12, 9b/05, 9b/13, 11a/12, 14a/05, 15a/08, 16b/19, 19b/06
 c.+i+(2) 8b/13
 c.+inde 7b/14, 8a/01, 8b/16, 9a/02, 13a/14, 14a/15, 18b/01, 18b/03, 21a/01
 [=20]
cevheriyye ‘cevherle ilgili’ [<Ar.]
 c.++yi 3b/08, 3b/13
 [=2]
ceyyid ‘taze, hoş, iyi, saf’ [<Ar’]
 c. 7b/11
 [=1]
ceyyide ‘taze, hoş, iyi, saf’ [<Ar.]
 c. 22a/02
 [=1]
cezāyir ‘adalar’ [<Ar.]
 c. 6b/13
 [=1]
cezāyir-i ḥālīdāt ‘Kanarya adaları’ [<Ar.]
 c. 6b/13
 c. +ı 16a/16
 [=1]
cezb ‘kendine çekme, çekilme’ [<Ar.]
 c. 2a/06, 3b/19, 4a/01, 4a/15, 4b/12, 15a/13, 18b/06
 c.+de 4a/16
 c.+üñ 15a/12
 [=9]
cezīl ‘çok, bol’ [<Ar.]
 c. 6a/16
 [=1]
cezīre ‘ada’ [<Ar.]
 c. 11a/19
 c.++i 11b/06
 c.+de 11b/03
 [=3]

- cibillî** ‘yaratılıştta olan, tabii’ [<Ar.]
c. 2a/13, 3b/11
[=2]
- cihân** ‘dünyâ, âlem’ [<Far.]
c.+da 17b/12
[=1]
- cihât** ‘ taraflar, yönler’ [<Ar.]
c. 10a/02
c.++1 3a/07
[=2]
- cihet** ‘yan, yön, taraf’ [<Ar.]
c.++i 9b/01
[=1]
- cirm** ‘cisim, hacim, oylum’ [<Ar.]
c.++i 16b/12
[=1]
- cism** ‘beden, gövde; madde’ [<Ar.]
c. 13a/08
c.++i 14a/05, 14a/07
c.+üñ 14b/18
[=4]
- cismân** ‘cisimler’ [<Ar.+Far.]
c.+1+(1) 7b/15, 7b/15
[=2]
- civâr** ‘çevre, yöre; yakın yer, yakın komşu’ [<Ar.]
c.+ında 3a/18, 11a/19
[=2]
- coğrafya** ‘cografya’ [<Yun.]
c. 12a/11, 21b/05, 23a/10
[=3]
- cumhür** ‘halk, ahâli; kalabalık; başı-boş kalabalık’ [<Ar.]
c. 5a/17
c.++1 1b/10
[=2]
- cüy** ‘nehir, akarsu, ırmak’ [<Far.]
c.+a 5b/05
[=1]
- cümle** ‘bütün, hep, birikiş; fiil, fail (özne) ve mefûl (nesne) den meydana gelen manâlı söz; sistem’ [<Ar.]
c. 7b/08, 13a/09
c.++yi 22b/10
c.+nüñ 6a/15
c.+si 12a/19, 15b/05, 23a/05
c.+ye 5b/17
c.+yi 13b/17
[=9]
- cümleten** ‘bütün, hep, hep birlikte’ [<Ar.]
c. 12b/01, 12b/06, 16b/09
[=3]
- cüst** ‘arama, araştırma’ [<Far.]
c. 5b/05
[=1]
- cüz** ‘kısım, parça, bölüm’ [<Ar.]
c.+i+(2) 14a/01
c.+inden 14a/01
[=2]
- Ç
- çelebi** ‘Çelebi’ [<Ar.]
ç. 23a/18
[=1]
- çendân** ‘o kadar’ [<Far.]
ç. 11b/05
[=1]
- çık-** ‘çıkmaq’
ç.-dıklarını 6b/11
[=1]
- çin** ‘Çin’
ç. 3a/01, 3a/04, 3a/11, 3a/13
ç.+in 3a/09
[=5]
- çukur** ‘çukur’

- ç.+lar 7b/04
[=1]
- çün** ‘şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zîrâ’ [<Far.]
ç. 6a/12, 11b/15
[=2]
- çünki** ‘şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zîrâ’ [<Far.]
ç. 10b/16, 11a/12, 12b/01, 13b/01, 17b/11
[=5]
- D**
- dâ’im** ‘devamlı, sürekli’ [<Ar.]
d. 4a/07
d.+lerine 4a/14
[=2]
- dâ’imâ** ‘bir düziye, her vakit’ [<Ar.]
d. 3b/10, 12b/07, 17b/03, 20a/17
[=4]
- dâ’ir** ‘ait, ilgili’ [<Ar.]
d. 6b/16, 7a/06
[=2]
- dâ’ire** ‘çember’ [<Ar.]
d. 9a/13, 16b/02, 18b/14, 18b/17
d.++i 6b/01, 6b/02, 6b/03, 7a/14, 10b/11, 11a/03, 11a/06, 11b/05, 12b/14, 12b/16, 15a/17, 16b/01, 19b/10, 19b/11, 19b/12
d.+ler 15a/15
d.+leri+(2) 12a/14, 12a/16, 15a/16, 16a/18
d.+leriyle 12a/16
d.+lerinden 12a/17
d.+lerine 12a/15
d.+lerini 20b/13
d.+lerinin 5a/05, 5a/09, 12a/17
d.+nün 19a/02
- d.+si 11a/05, 11b/05, 11b/16, 16a/11, 19b/17
d.+sinde 16a/15
d.+sinden 6a/18
d.+sine 2a/14, 9b/03, 16a/08, 18b/15, 18b/17
d.+sini 16a/12
[=45]
- dâ’iretü’l-burûc** ‘tutulma sırasında güneş’in üzerinde görülen karanlık kısım’ [<Ar.]
d. 11a/03, 11a/03
[=2]
- dağayık** ‘ince ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler’ [<Ar.]
d.+++ 14b/05
d.++(2) 23a/04
[=2]
- dağık** ‘ince, ufak, duyulmaz, tutulmaz; nâzik’ [<Ar.]
d. 4b/02
[=1]
- dağika** ‘bir saatlik zamanın altmışta biri, dakika’ [<Ar.]
d. 4a/05, 11b/01, 13a/17, 13b/02, 13b/10, 13b/13, 16b/03, 18b/10, 19a/12, 19a/13
d.+da 6b/11
[=11]
- dāmān** ‘etek’ [<Far.]
d.+++ 22a/11
[=1]
- dāmen** ‘etek’ [<Far.]
d.++i 7a/11
[=1]
- dānā** ‘bilen, bilici, bilgiç’ [<Far.]
d. 5b/09, 22a/07
[=2]
- dār** ‘ev, yer, yurt’ [<Ar.]
d. 8a/06

- ².++₁ 17b/07
[=2]
- dāstān** ‘destan, epepe, hikâye, masal; şöhet, ün’ [<Far.]
d. 22a/11
[=1]
- da‘vā** ‘şikâyetçi olarak mahkemeye başvurma’ [<Ar.]
d. 20b/04
d.+da 5b/12
d.+sın 5b/11
[=3]
- daḥī** ‘dahi, ve’
d. 2b/03, 2b/07, 3b/13, 3b/15, 4b/13, 6a/07, 6a/10, 6b/06, 7a/02, 7a/03, 7b/06, 7b/13, 7b/16, 10a/12, 10a/14, 10a/15, 10b/15, 11a/01, 11a/05, 11a/08, 11b/18, 12a/01, 12a/14, 12b/06, 13a/11, 13b/05, 13b/17, 14b/10, 14b/11, 14b/13, 15a/01, 15a/08, 15a/19, 16a/04, 16b/07, 16b/17, 17a/09, 17b/06, 17b/12, 18a/03, 18a/14, 18a/14, 18b/04, 18b/07, 18b/13, 19a/13, 19b/11, 20a/07, 20a/11, 20a/13, 20a/15, 20b/14, 21a/09, 21a/13, 21b/04, 21b/13, 22a/02, 22a/16, 22a/18, 22b/12, 23a/04, 23a/05, 23b/05
[=63]
- dāḥīl** ‘iç, içeri, içinde, içeri girmiş’ [<Ar.]
d. 6b/12
d.++i 9a/04
d.+inde 2b/03, 4a/03, 8a/17, 8b/13, 11a/14, 21b/03
[=8]
- de** ‘de, dahi, bile’
d. 5a/06
[=1]
- dé-** ‘demek’
d.-diler 3b/04, 3b/07, 3b/09, 4a/09, 10a/01
d.-dükleri 20a/18
- d.-riz 16a/07
d.-yü 3a/11, 3a/12, 3a/14, 5b/04, 7b/01, 14a/12, 16a/06, 16b/06, 17a/11, 18b/01, 18b/05, 18b/08, 19a/16, 19b/16, 20a/02, 22a/12, 22b/03, 22b/15
[=25]
- def** ‘öteye itme, savma, savulma, def etme’ [<Ar.]
d. 4b/13
[=1]
- def’a** ‘kere, kez, yol’ [<Ar.]
d. 16a/12
[=1]
- değil** ‘değil’
d. 8b/05
d.+dür 6a/17, 20a/12, 20a/15, 22b/03, 22b/12
[=6]
- değın** ‘değın’
d. 17b/19, 22a/11
[=2]
- delâlet** ‘gösterme, yol gösterme, kılavuzluk, alâmet olma; iz, işaret’ [<Ar.]
d. 12b/11, 14b/18, 19a/10, 21b/19
d.+iyle 6a/07
[=5]
- delîl** ‘yol gösteren, kılavuz; şahit, belge, tanık’ [<Ar.]
d. 3a/10, 5b/12, 9a/08
d.++i 14b/08
[=4]
- depe** ‘tepe’
d.+sinde 4b/06
[=1]
- derc** ‘yer alma, geçme, bulunma’ [<Ar.]
d. 5b/14
[=1]

- derecāt** ‘dereceler’ [<Ar.]
 d.++ı 10a/07
 d.+dan 10a/11
 d.+ı+(1) 9a/19, 21b/07, 22b/10, 23a/04
 [=6]
- derece** ‘derece, basamak’ [<Ar.]
 d. 6a/19, 6b/11, 8b/15, 8b/16, 8b/18, 9a/01, 9a/03, 9b/16, 10a/13, 10a/14, 10a/14, 11a/18, 11b/01, 11b/03, 12a/03, 12a/05, 13b/10, 13b/13, 13b/16, 13b/18, 13b/19, 14a/04, 14a/06, 14a/17, 21a/03, 21a/05, 21a/07, 21a/17, 21b/01, 21b/03, 23a/19
 d.++i 9a/18
 d.+de 11b/07
 d.+nüñ 14a/01
 d.+sine 11b/07
 d.+sini 11b/08
 d.+ye 23b/03
 d.+yi+(1) 10a/08
 [=38]
- derhāl** ‘hemen, o anda, şimdi’ [<Far.+Ar.]
 d. 21b/09
 [=1]
- der-hātır** ‘hatırda’ [<Far.+Ar.]
 d. 15a/12, 20a/09
 [=2]
- der-kār** ‘malûm, aşikâr, bilinen, belli’ [<Far.]
 d. 7b/16, 17b/12, 23a/05
 [=3]
- derûn** ‘iç, içeri, dâhil’ [<Far.]
 d. 7a/17
 d.++ı 7a/03
 d.+unda 7b/18
 [=3]
- deryā** ‘deniz’ [<Far.]
 d. 7a/17, 8a/07, 23a/09
- d.++yı 1b/09, 6b/09
 d.+da 2b/13
 d.+dan 22b/14
 d.+laruñ 22b/05
 [=8]
- dest** ‘el’ [<Far.]
 d. 13a/09
 [=1]
- dest-res** ‘ulaşılabilir, kolay’ [<Far.]
 d. 6a/04
 [=1]
- devā’ir** ‘dâireler’ [<Ar.]
 d. 7b/07, 15b/14, 16b/13, 16b/14, 16b/19, 18b/12, 18b/19, 19a/01, 21b/10
 d.++i 2b/08, 10b/10, 10b/12, 10b/12, 11b/14, 11b/17, 11b/18, 12a/08, 12a/09, 12a/18, 12b/05, 12b/07, 12b/10, 17b/01, 18b/14, 18b/16, 18b/18
 d.+de 18b/13
 [=27]
- devr** ‘dönme, bir şeyin etrafını dolaşma; dönüp dolaşma’ [<Ar.]
 d. 3b/10, 9a/19, 10a/09, 10a/15, 17b/11
 d.++i 4a/07, 4a/14, 14a/19
 d.+ini 10b/05, 14a/09
 d.+iyle 6a/19
 [=11]
- dībāce** ‘başlangıç, önsöz’ [<Ar.]
 d.++i 7b/01
 d.+sinde 6a/11
 [=2]
- dīde** ‘göz’ [<Far.]
 n. 7a/02
 [=1]
- dīger** ‘diğer, başka, öteki’ [<Far.]
 d. 8a/01, 8b/04
 [=2]

dik ‘dik’	d.-manuñ 7a/04
d.+ine 9a/15	[=1]
[=1]	duḡūl ‘içeri girme, içine girme’
dile- ‘dilemek’	[<Ar.]
d.-dükleri 6b/12	d. 3b/09, 3b/14, 4a/07, 4a/13,
[=1]	4b/02, 4b/04, 5a/04
dil-teşne ‘gönlü susamış, pek istekli’	[=7]
[<Far.]	dünyâ ‘içinde yaşadığımız âlem, yer
d. 7a/08	yuvarlağı’ [<Ar.]
[=1]	d.+da 8b/07
dikkat ‘dakiklik, incelik, doğruluk,	[=1]
ehemmiyet verme, ince eleme,	dürlü ‘türlü’
ince arama’ [<Ar.]	d. 15a/01
d. 1b/10, 5b/05, 21b/04	[=1]
[=3]	düş- ‘düşmek’
diyâr ‘memleket, ülke’ [<Ar.]	d.-üp 3a/16
d. 8a/07	[=1]
d.++1 23a/15	<i>E</i>
d.+da 9a/10	eb’ad ‘daha (en, pek, çok) uzak’
d.+ımızda 6a/17	[<Ar.]
[=4]	e. 15b/16, 18b/04
dolab ‘dolap’ [<Far.]	[=2]
d. 9a/13	ecl ‘sebep, illet’ [<Ar.]
d.+1+(1) 10a/05	e.+den 8b/06, 10b/14, 18b/04
d.+1+(2) 9b/02, 21b/07	[=3]
d.+uñ 9a/17, 9a/17, 10a/11	ecrâm-ı eşîriyye ‘ether mad-
[=7]	desi’ [<Ar.]
dön- ‘dönmek’	e.+nüñ 3b/06
d.-üp 9a/17, 9b/08	[=1]
[=2]	eczâ ‘parçalar, kısımlar’ [<Ar.]
dört ‘dört’	e.++y1 20a/19
d. 2b/11, 11b/07, 14a/01,	[=1]
14a/02, 14a/02, 14a/04, 16a/14	edâ ‘borç veya borç gibi olan her-
d.+de 14a/01	hangi bir şeyi ödeme; yerine ge-
[=8]	tirme’ [<Ar.]
dūr ‘uzak’ [<Far.]	e.++y1 3a/05
d. 7a/14, 7b/05	[=1]
[=2]	edille ‘işaretler, kılavuzlar, rehber-
dut- ‘tutmak’	ler; herhangi bir dâvayı ispat et-
	meye yarayan şeyler’ [<Ar.]

- e.++i 20b/05, 21b/19
[=2]
- ednā** ‘pek aşağı, en bayağı, çok alçak’ [<Ar.]
e. 14b/10, 20a/10
[=2]
- eflāk** ‘semâlar, felekler, gökler, küreler; zamanlar’ [<Ar.]
e. 22b/04
[=1]
- eger** ‘şart edatıdır; eğer, şayet manasındadır’ [<Far.]
e. 20a/01, 22b/02
[=2]
- egerçi** ‘her ne kadar..., olsa da, ise de’ [<Far.]
e. 2a/08, 2b/18, 13a/02, 22b/08, 23a/14
[=5]
- eğall** ‘en az, en aşağı’ [<Ar.]
e.++i 14b/02
[=1]
- ekşer** ‘en çok, daha ziyâde’ [<Ar.]
e. 3b/17
e.+iyle 6b/17
[=2]
- el’ân** ‘şimdi, şimdiki halde; henüz, hâlâ, daha, bu âna kadar, şu anda’ [<Ar.]
e.+a 11a/15
[=1]
- elbâb** ‘akıllar; akıllı kimseler’ [<Ar.]
e.+a 6b/07
[=1]
- elbet** ‘kat’î olarak, mutlaka, behemehal; akıbet, nihayet, eninde sonunda’ [Ar.]
e.+de 2a/13
[=1]
- elbetde** ‘kat’î olarak, mutlaka, behemehal; akıbet, nihayet, eninde sonunda’ [<Ar.]
e. 11b/17, 12a/03
[=2]
- el-cevâb** ‘cevap’ [<Ar.]
e. 18b/11, 19a/19
[=2]
- élçi** ‘elçi’
é.+ler 3a/05
é.+lere 3a/06, 3a/11
é.-lerüñ 3a/08
[=4]
- el-ḥaḳ** ‘hakîkaten, doğrusu, doğrusu ya’ [<Ar.]
e. 12a/06
[=1]
- elli** ‘elli’
e. 13b/11, 13b/14, 13b/18, 14a/02, 14a/04, 17a/05, 17b/07, 21a/03
[=8]
- elsine** ‘diller’ [<Ar.]
e.++i 22a/11
[=1]
- elṭâf** ‘iyi muameleler, iyilikler, iyilikseverlikler; okşamalar; nezâketler’ [<Ar.]
e.++i 1b/06, 12a/06
[=2]
- emâkin** ‘mekanlar, yerler’ [<Ar.]
e.++i 4b/08, 23a/16
[=2]
- emânet** ‘emniyet edilen kimseye bırakılan şey, eşya veya kimse’ [<Ar.]
e.+ine 5a/19
[=1]
- emîn** ‘emniyet sahibi, korkusuz; birine emniyet eden, güvenen; şüphe etmeyen; kendisine güvenilen [kimse, şey]’ [<Ar.]

- e.+de 6a/02
e.+üñ 5a/19
[=2]
- emken** ‘yerler, mekanlar’ [<Ar.]
e.++i 7b/03
[=1]
- emkine** ‘mahaller, mevkiler, yerler, haneler, evler’ [<Ar.]
e.++i 8b/01
[=1]
- emniyet** ‘eminlik, korkusuzluk’ [<Ar.]
e. 22a/14
[=1]
- emniyye** ‘emniyet, eminlik, korkusuzluk’ [<Ar.]
e.+siyle 20a/10
[=1]
- emr** ‘iş buyurma, buyruk, buyrultu’ [<Ar.]
e.++i 2a/17, 10b/08, 13a/02, 14a/12, 20b/15.haқиқat.i+(2), 22a/05, 22b/01
e.+i+(2) 23a/09
e.+üñ 12a/10
[=9]
- endişe** ‘düşünce; vesvese, merak, kaygı; gam, keder; şüphe; korku’ [<Far.]
e.+sine 3a/16
[=1]
- envā** ‘çeşitler, türlüler’ [<Ar.]
e.+ına 7b/13
e.+ında 23a/05
[=2]
- ér-** ‘ermek’
é.-di 21b/17
[=1]
- erbāb** ‘sahipler, mâlikler; ehil, muktedir, becerikli; lâyıık’ [<Ar.]
e.++ı 1b/09, 4b/14, 5b/04, 5b/19, 6a/05, 6a/07, 6b/07, 7a/10, 7a/18, 13a/09, 14a/13, 22b/18, 23b/02
e.+ı+(2) 22a/02
[=14]
- erba‘a** ‘dört’ [<Ar.]
e. 3a/07
e.+da 20b/03
[=2]
- esbāb** ‘vâsıtalar, sebepler’ [<Ar.]
e. 3b/05
e.++ı 3a/16, 13b/01, 20a/05
e.+ına 16a/06
[=5]
- eşer** ‘eser, bir kimsenin meydana getirdiği şey’ [<Ar.]
e. 22a/12
e.+i+(2) 20b/01
[=2]
- eshel** ‘daha (en, pek) kolay’ [<Ar.]
e.++i 15b/05
[=1]
- eski** ‘eski’
e. 8b/06
[=1]
- esmā** ‘isimler’ [<Ar.]
e.++y1 3a/08
[=1]
- eşnā** ‘ara, aralık, vakit, sıra’ [<Ar.]
e.++y1 19a/18, 23a/01
e.+da 19a/14
e.+sında 3a/06, 5b/08, 22b/16
[=6]
- esperansiya** ‘Ümit Burnu’
e. 18a/11
[=1]
- esra** ‘daha (en, pek, çok) serî, çabuk’ [<Ar.]

- e. 18b/16
e.+dur 15b/16
[=2]
- esvile** ‘sorular’ [<Ar.]
e. 16a/07
[=1]
- eškāl** ‘biçimler, suretler, tarzlar’ [<Ar.]
e.+i+(2) 6a/10
[=1]
- eşyā** ‘nesnelere, mevcut olan şeyler, levazım; çamaşır, elbise, yolcunun sandığı, bavulu, çıkını, sepeti; evin masası, koltuğu, kanapesi, perdesi ve benzerleri gibi nesnelere’ [<Ar.]
e.+da 3b/05
[=1]
- ét-** ‘etmek’
é.-diler 2b/02, 5b/06, 9a/12
é.-dügi 5b/07, 23b/04
é.-dügiçün 9a/12
é.-dügü 15b/17
é.-dük 14b/04
é.-dükçe 4b/17, 9b/12, 10a/10, 15b/14, 18b/07, 18b/19, 21a/13, 21a/15
é.-e+(ede) 13a/17, 14a/18
é.-ecek+(edecek) 22b/06
é.-elim+(edelim) 14b/06
é.-emeyup+(edemeyup) 22b/15
é.-emez+(edemez) 10b/05
é.-en+(eden) 1b/09, 2b/19, 5a/04, 5b/19, 6b/08, 9b/01, 10a/04, 10a/09, 12b/09, 14b/02, 14b/09, 16a/15, 16a/16, 16b/19, 18a/08, 19b/10, 20a/12
é.-enler+(edenler) 20a/09
é.-er+(eder) 2b/09, 4b/13, 5a/10, 5a/14, 5b/01, 5b/02, 7a/01, 7a/03, 7b/03, 9a/19, 10a/07, 10a/09, 10b/06, 11b/13, 12a/06, 12a/18, 12b/11, 12b/13, 13a/17, 13b/16, 13b/17, 14a/07, 14b/11, 15a/04, 16a/09, 16a/12, 16a/14, 16b/13, 17a/02, 17a/03, 17a/17, 18a/07, 18a/10, 18a/12, 18a/14, 18a/16, 19a/10, 19b/05, 19b/07, 19b/11, 19b/14, 20b/01, 20b/19, 21b/08, 21b/10, 21b/11, 21b/17, 23a/04
é.-erek+(ederek) 9a/19, 10a/09, 18a/01, 19b/18
é.-eriz+(ederiz) 15b/10, 15b/10
é.-erler+(ederler) 3b/10, 3b/14, 4b/04, 4b/05, 5a/07, 5a/08, 6b/14, 11a/06, 12a/16, 12a/19, 14b/18, 15a/17, 15b/13, 15b/14, 16a/19, 16b/11, 17a/12, 20a/10
é.-erse+(ederse) 5b/02, 10a/12
é.-mededür 9b/19
é.-medügi 11a/07
é.-megile 21b/08
é.-meğle 6b/18
é.-mek 14a/12, 17a/02
é.-memişlerdi 13a/07
é.-mekle 14a/05
é.-mesi 3b/19
é.-mez 11a/08, 15a/01
é.-miş 9b/16, 10a/12, 10a/16, 12a/04, 13a/19, 13b/11, 13b/13, 13b/19, 14a/06, 14a/09, 14b/01, 14b/04, 17b/08, 17b/10, 19a/15, 19b/06, 21a/17, 21b/02, 22a/12
é.-üb+(22a/17
é.-üp+(édüp) 4b/11, 4b/12, 5a/03, 5b/10, 5b/14, 7a/11, 7a/17, 8a/05, 8a/18, 8b/03, 9b/10, 10b/05, 12b/11, 13b/18, 16b/09, 16b/15, 18a/05, 18a/13, 19a/17, 19b/12, 21a/10, 21a/12, 21b/06, 21b/16, 22a/09, 22a/10
é.-üp+(édüp) 2a/04, 2a/14, 2b/12, 2b/14, 3b/03, 3b/04, 11b/11, 22a/17
[=181]
- étdür-** ‘ettirmek’
é.-en 3a/18
é.-ülmek 3a/06

- é.-ür 4b/03
 é.-ürler 3b/17
 [=4]
- eṭvāl** ‘uzunluklar, meridyenler’ [*<Ar.*]
 e. 5a/13, 5a/19, 5b/10, 6a/04, 6a/15, 20b/14
 e.++1 7b/10, 20b/06
 e.++i 10a/06, 10a/16, 23a/13
 [=11]
- eṭvār** ‘hal ve hareketler, işler, tarzlar’ [*<Ar.*]
 e. 20a/13
 e.++1 15a/12, 15b/19
 e.+1+(2) 8b/02
 e.+ında 20a/09
 e.+ından 7b/09, 8a/05
 [=7]
- evā’il** ‘ilk vakitler, evvel zamanlar, eski, geçmiş zamanlar, iptidalar, önceler, başlangıçlar’ [*<Ar.*]
 e.+de 2b/01
 [=1]
- evkāt** ‘zamanlar, çağlar’ [*<Ar.*]
 e.+da 6b/19
 [=1]
- evşāf** ‘sıfatlar, kaliteler’ [*<Ar.*]
 e.+1+(2) 9a/06, 20b/15.haḳīkat.i+(2)
 [=2]
- evsa’** ‘daha geniş’ [*<Ar.*]
 e.+dur 19a/03
 [=1]
- evvel** ‘önce, ilk, birinci, ibtidâ, başlangıç’ [*<Ar.*]
 e. 6a/18, 9a/09, 12b/12, 12b/16, 12b/16, 16a/11, 16a/12, 16a/18, 17a/06, 19b/08
 e.++i 12b/15
 e.+den 6b/02
- e.+i+(1) 4a/02, 12b/05, 12b/19, 16a/14
 e.+i+(2) 16a/08
 e.+leri+(2) 15a/15
 e.+ün 15a/16, 16b/01, 16b/18
 [=21]
- evvelā** ‘birinci olarak, her şeyden önce, ilk önce’ [*<Ar.*]
 e. 3b/18üç, 7b/04, 7b/17, 15a/12, 15b/07, 15b/11, 16a/07, 19b/17
 [=8]
- evvelki** ‘birinci, ilk, eski’ [*<Ar.*]
 e. 9b/10
 [=1]
- eyādī** ‘eller’ [*<Ar. yed el*]
 e.++i 12a/12
 [=1]
- eyle-** ‘eylemek’
 e.-di 2b/13, 3b/04, 5b/12, 5b/16, 8b/08, 22a/13
 e.-dügi 4a/16, 4b/08, 5b/13, 5b/18, 6a/01, 6a/10, 10a/13, 10a/17, 11b/12, 12b/18, 16a/09, 16b/02, 21b/07, 22a/18, 23a/13
 e.-düginden 21b/19, 23a/04
 e.-dügümüzde 11b/08, 16a/06
 e.-dügi 11a/04
 e.-dükde 10a/15, 13b/07, 16b/13, 17b/05, 18b/17
 e.-dükleri 2b/05, 3a/03, 4a/07, 4b/14
 e.-düklerinde 2b/02, 3a/15, 6b/12
 e.-mek 2a/06, 2a/17, 16b/13, 20b/10, 22b/11
 e.-miş 19a/17
 e.-r 18b/10
 e.-se 17b/15, 18b/15
 e.-ye 18a/02
 [=47]

- ezeliyye** ‘ezele mensup, ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıçsız’ [*<Ar.*]
e. 3b/02
[=1]
- F**
- fā’ide** ‘fayda’ [*<Ar.*]
f. 22b/18
f.++i 22b/19
f.+den 22b/09
[=3]
- farazā** ‘farzedelim ki, diyelim ki, tutalım ki, ola ki’ [*<Ar.*]
f. 11b/06
[=1]
- farz** ‘varsayma, tutma’ [*<Ar.*]
f. 2b/08, 6a/18, 7b/06, 8a/02, 8b/11, 8b/14, 8b/17, 8b/19, 9a/02, 9b/05, 9b/13, 10b/01, 10b/12, 11a/05, 11b/14, 12a/14, 12b/19, 13a/01, 13a/14, 14a/17, 15b/01, 16a/10, 16b/03, 18b/02, 18b/03, 18b/12, 21a/01, 22b/16
f.+ına 8b/07
f.+ıyla 8a/03
[=30]
- fażla** ‘artık, ziyâde, çok, artan’ [*<Ar.*]
f. 15a/04
[=1]
- fe-‘alā-hāzā** ‘bunun üzerine’ [*<Ar.*]
f. 9b/04, 11a/10, 11b/10, 12b/17, 14a/04
[=5]
- fecc** ‘iki dağ arasındaki yol, boyun, boğaz’ [*<Ar.*]
f.++i 6b/08
[=1]
- feh̄m** ‘anlama, anlayış’ [*<Ar.*]
f. 1b/11, 2a/09^c ukul.+1, 6b/12, 14b/09, 14b/11, 21b/09
[=6]
- felek** ‘gökyüzü, semâ’ [*<Ar.*]
f.+lerde 6a/12
[=1]
- felekiyye** ‘feleğe, gök bilgisine mensup’ [*<Ar.*]
f. 6a/13
[=1]
- fenn** ‘hüner, marifet, sanat, ilim’ [*<Ar.*]
f.++i 12a/11, 21b/05
f.+inde 7a/18
[=3]
- ferāmūş** ‘unutma, hatırdan çıkma’ [*<Far.*]
f. 6b/14
[=1]
- ferd** ‘tek, yalnız olan şey, çift olmayan, eşi bulunmayan’ [*<Ar.*]
f.+e 13a/03
[=1]
- ferīk** ‘insan topluluğu, cemâat’ [*<Ar.*]
f.++i 3b/07
[=1]
- fesād** ‘bozukluk’ [*<Ar.*]
f.+da 20a/12
[=1]
- fesīhatü’l-fezā** ‘Uzay boşluğu, uzay genişliği’ [*<Ar.*]
f.+sı 8a/09
[=1]
- feth̄** ‘açma, açılma’ [*<Ar.*]
f. 8b/10, 15b/04
f.+ine 13a/03
[=3]
- fevā’id** ‘menfaatler, faydalar, kârlar, kazançlar’ [*<Ar.*]
f.++i 23a/06
[=1]

- fevķ** ‘üst, üst taraf, yukarı’ [<Ar.]
f.++i 16a/05
[=1]
- feyezān** ‘suyun taşması, coşması’ [<Ar.]
f. 4a/06
[=1]
- feyz** ‘bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma’ [<Ar.]
f.++i 2b/16
[=1]
- fikr** ‘fikir, düşünce’ [<Ar.]
f. 20a/06, 23a/07
f.+iyle 14b/05
[=3]
- fī’l-hāl** ‘bu anda, hemen, şimdi’ [<Ar.]
f. 4b/01, 4b/12
[=2]
- filori** ‘altın para’ [<İt.]
f. 5a/18
[=1]
- fī’l-vāki** ‘vakıa, hakikaten, gerçekten’ [<Ar.]
f. 15a/09
[=1]
- fī-nefsi’l-emr** ‘hakikatte, gerçekte, işin özünde’ [<Ar.]
f. 13a/07
[=1]
- firāset** ‘tahminle bir işin iç yüzünü anlama’ [<Ar.]
f. 22a/02
[=1]
- frança** ‘Fransa’
f. 17b/09
[=1]
- furtuna** ‘fırtına’ [<İt.]
f. 22b/07, 22b/16, 22b/17
[=3]
- fücā** ‘ansızın, birdenbire’ [<Ar.]
f. 19a/09
[=1]
- fünūn** ‘hünerler, marifetler, sanatlar, ilimler’ [<Ar.]
f.++i 23a/10
[=1]
- fūrūmānde** ‘âciz, beceriksiz’ [<Far.]
f. 2a/02, 13a/05
[=2]
- fütūr** ‘zayıflık, gevşeklik’ [<Ar.]
f. 15a/19
[=1]
- füyūzāt** ‘bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma; ilim, irfan, fayda’ [<Ar.]
f. 3b/09
f.++i 3b/08, 3b/13, 4a/03, 4a/05, 4a/13, 4b/01, 5a/04
[=8]
- G**
- gaflet** ‘gafillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık; ihmal, endişesizlik’ [<Ar.]
ğ. 10a/18, 13b/05, 16a/17, 19b/03, 23b/04
ğ.+den 6a/08
[=6]
- gāfil** ‘gaflette bulunan, ihmâl eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel’ [<Ar.]
g. 2b/01
[=1]
- gāh** ‘zaman bildiren edat’ [<Far.]
g. 7a/07, 7a/07, 9a/10, 9a/11, 10b/05, 10b/06, 10b/06, 13a/17, 13a/17, 13b/01, 13b/02, 13b/02, 16a/01, 16a/02, 16a/03, 16a/04, 16a/04, 16a/04, 16a/04, 16a/05,

- 16a/05, 16a/05, 18b/09, 18b/10, 18b/10
[=25]
- gāhçe** ‘bazen’
k. 21b/11
[=1]
- galilo** ‘Galileo Galilei (1564-1642)’
g. 11b/02
[=1]
- galebe** ‘galip gelme, yenme, üstünlük’ [<Ar.]
ğ. 17a/14, 17a/17
[=2]
- gālib** ‘galebe eden, galebe çalan, üstün gelen, yenen’ [<Ar.]
ğ. 20b/02, 20b/03
ğ.+dür 6b/19, 23a/06
[=4]
- garb** ‘batı’ [<Ar.]
g. 2b/01, 10a/03, 16b/18
ğ.+a 2b/17, 5b/18, 8a/12, 8a/14, 8a/19, 8a/19, 9a/12, 10a/05, 10a/06, 12b/12, 14a/09, 15b/12, 16a/02, 16b/08, 16b/12, 17a/02, 17a/03, 17b/17, 18a/05, 18a/07, 18a/08, 18a/12, 23b/03
ğ.+dan 2b/19, 10a/09, 12b/03, 12b/09
ğ.+ında 8a/11, 18a/07
[=32]
- garbī** ‘batı ile ilgili’ [<Ar.]
ğ. 15a/16
ğ.+den 18a/07
ğ.+ler 12b/04
ğ.+si 19b/19
ğ.+ye 3a/15, 17b/18
[=6]
- garīb** ‘garip, yabancı, tuhaf’ [<Ar.]
ğ. 23a/06
ğ.+e 4b/14
[=2]
- garībe** ‘evvelce görülmemiş tuhaf, şaşılacak şey’ [<Ar.]
ğ.+dür 12a/08
[=1]
- gāyet** ‘nihayet, son derece’ [<Ar.]
ğ. 11b/10, 13b/06, 17b/17, 19a/19, 19b/03, 19b/19, 20a/01, 20b/01
ğ.++i 8a/14
ğ.+e 21b/17
[=10]
- gayr** ‘ayrı, başka, özge, artık, diğer, ma’dâ, değil; yabancı, bildik olmayan’ [<Ar.]
ğ. 4a/18
ğ.+ı 4b/18, 21b/19
ğ.+++ 7b/15
[=4]
- gayret** ‘çalışma, çabalama’ [<Ar.]
ğ. 13a/09
ğ.+i+(2) 7a/11
[=2]
- geçiril-** ‘geçirilmek’
g.-ür 9a/14
g.-üp 9a/16
[=2]
- gel-** ‘gelmek’
g.-dükde 9b/10, 18a/09, 18a/12
g.-e 17a/19
g.-ince 2b/18, 5b/06, 6a/19, 6b/15, 7a/12, 13a/02, 15a/11, 15b/04, 17a/02, 19a/12, 21b/01
g.-memek 7a/05
g.-mişdür 11a/10
g.-üp 4a/17
g.-ür 18b/08, 21a/06
[=20]
- gerek** ‘lazım, gerek’
g.+dür 15a/08, 21b/13, 23a/03
g.+i+(2) (geregi) 22b/10

[=4]	[=2]
gerekdür- ‘gerektirmek’	göz ‘göz’
g.-dükde 21b/15	g.+i+(2) 5a/11
[=1]	g.+iyle 9b/07
gerü ‘geri, yine’	g.+ü+(2) 2a/16
g. 19b/02	[=3]
[=1]	gün ‘renk’ [<Far.]
gešt ‘gezme, seyretme, dolaşma’	g. 20a/12
[<Far.]	[=1]
g. 2b/13, 8a/09	güne ‘türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat’
[=2]	[<Far.]
ğırbāl ‘kalbur, iri delikli elek’ [<Ar.]	g. 2a/07, 4b/09, 7b/13, 10a/16,
ğ. 9a/13	10b/014, 13a/15, 13b/03,
[=1]	15b/06, 19a/09, 20a/14, 20a/15,
gibi ‘gibi’	20b/05, 21b/04, 21b/11, 21b/16,
g. 2b/06, 4a/06, 4b/03, 11a/07,	23a/06
11b/12, 19a/01, 19b/09, 22b/10	[=16]
[=8]	güşiş ‘çalışma, çabalama’ [<Far.]
girdābāt ‘girdaplar’ [<Far.]	g. 5a/16
g.++1 6b/09	[=1]
[=1]	güyā ‘sanki, diyelim ki’ [<Far.]
giriftār ‘düşkün, tutkun’ [<Far.]	g. 4a/05, 12b/04, 19b/01
g. 6b/10	[=3]
[=1]	gürūh ‘cemâat, bölük, takım’ [<Far.]
git- ‘gitmek’	g.+++1 8a/07
g.-di 2b/14	g.+i+(2) 16b/13
g.-dükçe 5a/10, 5a/11, 9b/09	[=2]
g.-ecek+(gidecek) 3a/09	güzār ‘geçme, geçiş’ [<Far.]
g.-mege 3a/10	g.+a 2b/13
[=6]	[=1]
gönder- ‘göndermek’	güzerān ‘geçici, geçen’ [<Far.]
g.-ilüp 3a/05	g. 8a/09
[=1]	[=1]
göre ‘göre’	<i>H</i>
g. 3a/01, 9a/08, 15b/10, 16a/19,	haber ‘son ve yeni havadis, bilgi,
21b/14	ağızdan ağıza dolaşan söz’
[=5]	[<Ar.]
görün- ‘görünmek’	ğ. 16b/06, 22b/08
g.-ür 19b/07, 19b/09	ğ.+i+(2) 23a/14

- [=3]
hacer ‘taş’ [<Ar.]
 h.++i 2a/03
 h.+den 14b/06
 [=2]
hacet ‘ihtiyaç, lüzum, gereklik, muhtaçlık,’ [<Ar.]
 h. 3a/10, 8b/08
 [=2]
hadd ‘derece, gerçek değer; bir şeyin nihayeti, sonu’ [<Ar.]
 h.++i 5a/16
 [=1]
hadid ‘demir’ [<Ar.]
 h. 2a/07, 3b/19, 4a/15
 h.+den 4a/18, 4b/06
 h.+e 4b/01
 h.++(1) 2a/06, 3b/19, 4b/03
 h.+ün 4a/16, 4b/01, 4b/11
 [=12]
hafi ‘gizli, saklı’ [<Ar.]
 h. 6a/17, 12b/05, 19b/15, 20a/11
 h.+dür 2a/09‘ ukul.+1
 [=5]
hafif ‘ağır olmayan, yeğni’ [<Ar.]
 h. 4a/06
 [=1]
hakān ‘Türk imparatorlarına verilen unvan’ [<Tür.]
 h. 3a/06, 3a/11
 h.+1+(2) 3a/04
 h.+ına 3a/04
 [=4]
hakāyik ‘doğru olan asıllar, şüphesiz bulunan şeyler, hakikatler, gerçeklikler’ [<Ar.]
 h. 14b/05
 [=1]
hakika ‘hakikat’ [<Ar.]
- h.++y1 4a/03
 [=1]
hakikat ‘bir şeyin aslı ve esâsı, mâhiyeti; gerçek, doğru; gerçekten, doğrusu’ [<Ar.]
 h.++i 22a/03
 h.+de 3b/04
 h.+e 22a/10
 h.++(2) 1b/11, 17b/12, 22a/19
 [=6]
hakim ‘âlim, 'bilgin, herşeyi bilen; tabiatı inceleyen; felsefeci; tabip, doktor’ [<Ar.]
 h. 7b/04
 h.++i 5b/09, 6a/08, 7b/02, 9a/08, 21b/15, 23a/11
 [=7]
hakir ‘itibarsız, değersiz, aşağı, adî, bayağı’ [<Ar.]
 h. 6a/04
 [=1]
hakik ‘Allah, tanrı’ [<Ar.]
 h. 20a/15, 21b/17
 [=2]
hâl ‘şimdiki zaman, oluş, durum’ [<Ar.]
 h. 14b/16, 20a/17, 22a/04
 h.+de 3b/11, 4b/05, 7a/02, 9b/18, 10a/06, 10a/13, 12a/05, 12b/12, 19a/19, 20b/18, 22b/12
 h.+e 6a/01
 h.++(2) 4b/13, 10a/19, 15a/08
 h.+inde 18b/09
 h.+inden 19b/14
 h.+ini 19a/17
 [=20]
hâlâ ‘şimdi, henüz,’ [<Ar.]
 h. 2a/17, 17a/03, 23b/01
 [=3]
hâlât ‘hâller, suretler, keyfiyetler, nitelikler’ [<Ar.]

- h. 6a/14
h.++1 19a/09
h.+1+(2) 20a/10
h.+uñ 23a/05
[=4]
- hâlbuki** ‘öyle iken, hakikat şudur ki, şu kadar var ki’ [<Ar.+Tür.]
h. 6b/15, 16a/09, 17a/19, 19a/15, 20b/15.haқиқat.i+(2), 23a/03
[=6]
- halel** ‘iki şey aralığı, boşluk, bozma, bozukluk, eksiklik’ [<Ar.]
h. 15a/01, 15a/11
[=2]
- halel-pezir** ‘halel bulucu, bozulucu’ [<Ar.+Far.]
h. 23a/02
[=1]
- hâlet** ‘hâl, suret, keyfiyet, nitelik’ [<Ar.]
h. 2a/18, 13b/08, 17a/17, 20a/14, 20a/19, 20b/03
h.++i 4a/08
[=7]
- hâli** ‘boş, ıssız, تنها’ [<Ar.]
h. 9b/18, 12b/12, 19b/04, 21b/10, 22b/02, 22b/09
[=7]
- hâlişü** ’l -‘ayâr ‘saf karışım’ [<Ar.]
h.+dan 5a/18
[=1]
- halk** ‘halk, topluluk’ [<Ar.]
h.+a 1b/04
- hall** ‘çözme, çözüme, karışık bir meselenin içinden çıkma; karar verip neticeye varma’ [<Ar.]
h. 15b/06, 15b/10, 20b/10
h.+i+(2) 15b/04
[=4]
- hâmisen** ‘beşinci olarak, beşincisi’ [<Ar.]
h. 15b/01, 15b/16, 18a/18
[=3]
- hamiyyet** ‘millî onur ve haysiyet’ [<Ar.]
h.+e 13a/09
[=1]
- harâret** ‘sıcaklık’ [<Ar.]
h. 22b/06
[=1]
- harekât** ‘sarsıntı, deprem, hareketler’ [<Ar.]
h. 6a/12, 15b/13
h.++1 10b/09, 15b/09
h.++i 15b/02
h.+uñ 15b/07, 15b/11
[=7]
- hareket** ‘sarsıntı, deprem’ [<Ar.]
h. 2a/14, 3b/15, 4b/05, 4b/16, 7a/03, 7b/07, 10a/08, 10b/05, 13a/01, 13a/08, 13a/19, 13b/02, 13b/16, 14a/06, 14a/18, 14a/19, 15b/13, 15b/13, 15b/14, 16b/12, 16b/13, 16b/15, 17a/01, 18b/10, 20a/04, 20a/05
h.++i 13a/05, 14a/08, 14b/07, 17a/18, 19b/13
h.++1 15b/12
h.+den 19a/18
h.+i+(1) 16b/03
h.+i+(2) 13b/07, 15b/15, 19b/08, 22a/15, 22b/12
h.+inden 13b/08, 15b/16
h.+ine 13a/02
h.+ini 13a/15, 22b/14
h.+ini+(2) 10b/014
h.+iyle 16b/15
h.+lerine 16a/19
[=47]

hāric ‘dış, dışarı, dışarı çıkan, dışarda, dışta, hiç ilgisi olmayan kimse’ [<Ar.]

h.+inde 10b/04, 11a/09

[=2]

hāriḳ ‘yangın, ateş’ [<Ar.]

h.++i 12a/08

[=1]

hārīṭa ‘bir yerin coğrafi durumunu bildiren çizgiler, hana’ [<Ar.]

h. 21b/11

h.++i 21b/09

h.+da 21b/08

h.+dan 12a/13

h.+sını 21b/06

[=5]

hārti ‘harita’ [<Ar.]

h.+sini 5b/15

[=1]

hāssa ‘bir kimseye, ya da bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç’ [<Ar.]

h. 3b/18

h.++i 2b/10, 4a/01, 4a/01, 4a/15

h.++yı 2a/08, 3b/08

h.+dan 2a/07

h.+larıyla 5b/10

h.+sı 2a/06

h.+sından 2a/19

h.+sıyla 2a/13

[=12]

hāşıl ‘husule gelen, husul bulan, peyda olan, çıkan, üreyen, türeyen, biten’ [<Ar.]

h. 2b/01, 3a/15, 6a/16, 7b/11, 14b/06, 15a/07, 20a/01, 20a/04, 22a/14

[=9]

hāşmet ‘büyüklük, heybet’ [<Ar.]

h. 22a/06

[=1]

hātā ‘yanlış; yanlışlık; yanılma, günah, kabahat, kusur’ [<Ar.]

h. 6b/18, 7a/02, 7a/07

h.+dan 6a/07, 22a/14

[=5]

hātīme ‘son, nihayet’ [<Ar.]

h. 23a/11

[=1]

hātīm ‘son, nihayet’ [<Ar.]

h.++i 22a/12

[=1]

hātī ‘çizgi, satır, yol, yazı, sıra, saf, gemiler için hareket istikameti olarak belirtilen taraf, yalnız uzunluğu olan buut, boyut’ [<Ar.]

h. 12b/13, 12b/18

h.++i 4b/15, 4b/16, 5a/07, 6b/05, 9b/14, 10a/05, 10a/07, 10a/19, 12b/05, 15b/01, 15b/17, 18a/18, 18a/19, 18b/04, 19a/01

[=17]

hātā ‘üstelik’ [<Ar.]

h. 3a/03, 4a/09, 4b/05, 5a/16, 17b/06

[=5]

havā ‘hava’ [<Ar.]

h.+da 2a/10

[=1]

havāle ‘bir işi veya bir şeyi başka birine bırakma, üstüne bırakma, ısmarlama’ [<Ar.]

h. 14a/14

[=1]

havāşş ‘özellikler’ [<Ar.]

h.++i 3a/01, 3b/01, 3a/13, 3a/15, 7a/15

h.+a 6a/17

[=6]

hāvī ‘ihtiva eden, içine alan, şâmil, kaplayan, toplayan’ [<Ar.]

h. 7b/02

- [=1]
havz ‘havuz’ [<Ar.]
 h.+a 2a/11
 [=1]
- hayâl** ‘insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey’ [<Ar.]
 h. 2b/02, 2b/05, 5b/13, 11b/15, 13a/14, 16a/11
 [=6]
- hayâlât** ‘hayaller, hülyalar’ [<Ar.]
 h. 7a/16
 h.++i 21b/18
 h.+i+(2) 6a/09
 h.+ını 7b/02
 [=4]
- hayret** ‘şaşma, şaşırma, şaşakalma, ne yapacağını bilmeme’ [<Ar.]
 h. 13a/09, 15b/07
 h.+de 2a/01
 [=3]
- hayyiz** ‘yer, durum’ [<Ar.]
 h.++i 15b/06, 20a/08, 20b/13
 [=3]
- hazret** ‘saygı saymak üzere büyük- lere verilen unvan’ [<Ar.]
 h.+lerinüñ 1b/05
 [=1]
- hedef** ‘meram, maksat, gaye, amaç’ [<Ar.]
 h.++i 5b/07
 [=1]
- hediye** ‘hediye, armağan’ [<Ar.]
 h.++yi 6a/02
 [=1]
- hemân** ‘hemen, derhal, o anda, çar- çabuk’ [<Far.]
 h. 11a/16, 14b/06, 16b/01, 20b/10
 [=4]
- hemânâ** ‘tam, tamam, tamamen, ay- nen, tıpkı’ [<Far.]
 h. 4a/17
 [=1]
- hem-zât** ‘yaşdaş, yaşı bir’ [<Far.]
 h. 4a/18
 [=1]
- henüz** ‘şimdiye kadar, bu âne dek; daha, yeni, hâlâ; ancak’ [<Far.]
 h. 7a/09, 22b/04, 22b/08, 23a/15
 [=4]
- her** ‘hep, bütün’ [<Far.]
 h. 4b/05, 9b/18, 12a/05, 14b/15, 16a/11, 16a/18, 17a/11, 21b/14, 21b/14
 [=9]
- hesâb** ‘hesap, sayma, aritmetik’ [<Ar.]
 h. 14a/12, 20a/03, 20a/04, 22a/16, 22a/19
 [=5]
- hevâ** ‘heves, istek, arzu; sevgi; hoş- lanma’ [<Ar.]
 h.+da 7b/12, 22b/06
 [=2]
- heves** ‘arzu, istek’ [<Ar.]
 h. 7a/10
 [=1]
- hey’et** ‘şekil, görünüş’ [<Ar.]
 h. 5b/09
 h.++i 15b/14
 h.+lerini 8b/09
 [=3]
- heykel** ‘tunç, taş ve benzeri gibi şey- lerden yapılan büyük insan ve sâire’ [<Ar.]
 h.+i+(2) 16b/11
 [=1]
- hibre-nâme** ‘pusula’ [<Ar.+Far.]
 h. 3a/07, 5b/14, 9a/09

h.+lerde 2a/18	[=1]
h.+nüñ 4b/11	hiss ‘duyma kuvveti, duygu’ [<Ar.]
[=5]	h. 6a/12
hıfz ‘saklama, ezberleme’ [<Ar.]	[=1]
h. 4a/07, 5a/09, 10b/014, 22b/14	hişse ‘pay, nasip’ [<Ar.]
[=4]	h.+si 14a/04
	[=1]
hiddet ‘keskinlik’ [<Ar.]	hişse-dâr ‘hissesi olan, hisse sâhibi’ [<Ar.+Far.]
h. 14b/05	h. 2a/07
[=1]	[=1]
hikemî ‘hikmet ve felsefe ile ilgili söz ve düşünce’ [<Ar.]	hişâb ‘bir veya bir çok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme’ [<Ar.]
h.++yi 2a/02	h. 21b/16
[=1]	[=1]
hikmet ‘hikmet, sebep’ [<Ar.]	hitâm ‘son, nihayet, bitme, tükenme, mühürün, basıldığı kâğıtta ka- lan izi’ [<Ar.]
h.++i 3b/02	h.+++ 20b/08
[=1]	[=1]
hikmet-âşinâ ‘işin iç yüzünü bilen’ [<Ar.+Far.]	hiyrelen- ‘göz kamaşmak’ [<Tür.]
h. 5b/09	h.-ür 7a/02
[=1]	[=1]
himmet ‘gayret, emek, çalışma, ça- balama’ [<Ar.]	hoden burnu ‘Hoden Burnu’
h. 5b/17, 13a/10, 22a/06	h.+nda 20a/16
[=3]	[=1]
himmetü’r-ricâl ‘yüksek irâde’ [<Ar.]	hokka ‘içine mürekkep konan mâden, cam veya topraktan ya- pılmış küçük kap’ [<Ar.]
h. 13a/10	h.+++ 13a/03
[=1]	[=1]
hind ‘Hindistan’	hudâ ‘Tanrı’ [<Far.]
h.++i 8b/04	h.++y1 1b/05, 23a/07
[=1]	h.+dur 3b/02
hind deryâsı ‘Hint Okyanusu’	[=3]
h.+na 8a/15	hedâyâ ‘hediyeler’ [<Ar.]
[=1]	h.++y1 3a/07
hind-veş ‘Hindistanlı gibi’	[=1]
h. 11b/02	

ḥudūd ‘sınırlar, uçlar, bucaklar’
[<Ar.]

ḥ.++1 9a/04, 11a/08

ḥ.+1+(2) 21b/03

ḥ.+u+(2) 8a/17

[=4]

ḥulāṣatū ¹**ḥulāsāt** ‘hulâsanın
hulâsası, hesap bilançosu, özün
özü’ [<Ar.]

ḥ. 20b/04

[=1]

ḥulḳī ‘hulkla ilgili, tabî’ [<Ar.]

ḥ. 2a/13, 3b/11, 4a/11

[=3]

ḥurūc ‘çıkış, çıkma; dışarı çıkma;
ayaklanma’ [<Ar.]

ḥ. 3b/10, 3b/14, 4a/07, 4b/04,
5a/03

ḥ.+larına 4a/14

[=6]

ḥuṣūl ‘üreme, türeme, çıkma’ [<Ar.]

ḥ.++1 22b/01

ḥ.+iyle 22a/11

[=2]

ḥuṣūṣ ‘bakım, iş; şekil, yol, konu’
[<Ar.]

ḥ.++1 21a/08

[=1]

ḥuṭūṭ ‘çizgiler, yazılar, yollar’
[<Ar.]

ḥ. 3b/15

ḥ.+dan 12a/18

[=2]

ḥükemā ‘hakimler, âlimler, bilgin-
ler’ [<Ar.]

ḥ.++y1 1b/10, 3a/15

[=2]

ḥüküm ‘hüküm, yargı’ [<Ar.]

ḥ. 13a/08

[=1]

ḥüner ‘marifet, bilme’ [<Far.]

h. 7a/10

[=1]

I

ıtlā ‘bildirme, haberli kılma’ [<Ar.]

ı. 2b/01

ı.+dan 2b/10

[=2]

ıttılā ‘öğrenme, bilme, haberli
olma’ [<Ar.]

ı. 3a/15

[=1]

ıttırād ‘birini tâkîbetme; muntazam
tarzda cereyan etme’ [<Ar.]

ı. 20a/14

[=1]

ıztırāb ‘acı, elem, azap, sıkıntı; ves-
vese’ [<Ar.]

ı.+ından 7a/03, 22b/13, 23a/02

[=3]

İ

i- ‘imek, olmak’

i.-di 2a/08, 2b/18, 13b/11,
13b/12, 16b/15, 17b/08, 17b/10

i.-dügi 6a/17, 10b/19, 20a/18,
20b/14, 23a/05, 23a/11, 23a/17

i.-dügini 22a/03

i.-dügünü 12a/05, 14b/10

i.-ken 4a/10, 23a/03

i.-se 3b/05, 17b/09

[=21]

i‘ānet ‘yardım’ [<Ar.]

i.+leriyle 5b/17

[=1]

‘ibād ‘abidler, kullar; ibadet eden-
ler; çok bol, bereketli’ [<Ar.]

‘. 1b/07

[=1]

‘**ibāret** ‘... dan meydana gelmiş; ibare’ [<Ar.]

◌. 7b/18, 7b/19, 8a/01, 8b/13, 10a/08, 12a/18, 14b/07, 15a/03, 16b/12

◌.+dür 3b/01, 6b/03

i. 7b/03, 7b/06◌.+inüñ 21b/17

[=14]

ibre ‘iğne’ [<Ar.]

i. 4a/18, 5a/09, 8a/11, 8a/18, 8b/04, 9a/08, 9a/16, 9b/08, 9b/09, 9b/10, 9b/14, 9b/15, 10a/13, 10a/14, 10a/16, 10b/07, 10b/09, 13b/18, 14a/04, 14a/17, 16b/03, 17a/02, 17a/08, 17b/08, 17b/18, 18a/03, 18a/05, 18a/08, 18a/10, 18a/12, 18a/14, 18b/15, 19a/19, 19b/04, 21a/13, 21a/19, 21b/15, 22b/14, 22b/16, 23a/01

i.++i 9a/06, 9a/10, 9a/12, 9b/01, 9b/02, 9b/12, 9b/16, 9b/19, 10a/02, 10a/04, 10a/10, 10a/17, 10a/18, 10b/014, 11a/08, 11a/18, 11b/10, 12a/01, 12a/06, 12b/06, 12b/07, 12b/14, 13a/16, 13b/05, 13b/10, 15b/09, 15b/15, 15b/19, 16a/01, 16a/04, 16a/07, 16a/13, 16b/07, 16b/16, 17a/03, 18a/01, 18a/16, 18a/18, 18b/05, 18b/08, 19a/18, 19b/15, 19b/17, 20a/01, 20a/05, 20a/06, 20a/09, 20b/16, 20b/17, 21a/10, 21a/11, 23a/01, 23a/03, 23a/05, 23b/05

i.+de 19a/09, 20a/17

i.+den 5a/08

i.+dür 9a/10

i.+ler 21b/13

i.+lerinde 2a/18

i.+lerüñ 22a/15

i.+nüñ 4b/17, 4b/19, 5a/10, 8a/05, 8a/16, 8b/01, 9b/02, 9b/06, 12b/10, 12b/17, 13b/03, 14a/10, 15b/17, 16b/05, 17a/15, 17b/12, 18a/17, 18b/18, 19b/02, 19b/03, 19b/08, 19b/12, 19b/18, 21b/07

i.+si 17a/09, 17a/10, 17b/03, 17b/04, 17b/05, 17b/16, 19a/07, 19a/08, 23a/19

i.+sinden 17a/11, 17b/03, 17b/17

i.+sinüñ 2b/16, 4b/14

i.+ye 5a/03, 9b/19, 13a/19, 18b/07, 19b/01, 19b/07, 19b/11

i.+yi 3a/17, 4b/12, 22a/07, 22b/11

i.+yi+(1) 5a/06

[=152]

ibtā’ ‘yavaşlama, gecikme, geciktirme’ [<Ar.]

i. 18b/18

i.+dur 13b/08

[=2]

ibtidā ‘başlama, başlangıç, ilkin, en önce, başta’ [<Ar.]

i. 2a/03, 6a/18, 18a/05

[=3]

īcād ‘vücûda getirme, getirilme, yeneden bir şey çıkarma’ [<Ar.]

i. 2b/13, 6b/16

[=2]

icmāl ‘ihtisar etme, kısaltma, özetleme’ [<Ar.]

i.++i 14b/04

[=1]

icmālen ‘icmal suretiyle, kısaltarak, kısaca, özetleyerek’ [<Ar.]

i. 9a/05

[=1]

ictihād ‘çalışma’ [<Ar.]

i.+a 7a/11

[=1]

ictisār ‘cesaretlenme’ [<Ar.]

i. 8b/10

[=1]

iç ‘iç’

i.+ine 2a/11, 9a/15

[=2]

içün ‘için’

- i. 1b/07, 5a/01, 5a/06, 9b/02, 10a/05, 10a/17, 12a/11, 14a/02, 15b/07, 16a/09, 21b/13, 22a/05, 22a/15, 22b/09, 23a/02, 23b/04
[=16]
- īdāʿ** ‘emânet olarak verme, malını, korunması için başka birine verme’ [<Ar.]
i. 5a/19, 22a/12
[=2]
- idmân** ‘alıştırma, alışkanlık olması için bir şeyi birçok defa tekrarlama’ [<Ar.]
i. 14b/06
[=1]
- idrâk** ‘anlayış, akıl erdirme’ [<Ar.]
i. 6b/12, 14b/09, 21b/09
i.+de 1b/11
i.+inde 2a/09^c ukul.+1
i.+ine 20b/11
[=6]
- ifâde** ‘anlatma, anlatış’ [<Ar.]
i. 7b/03
[=1]
- ifrâğ** ‘kalıba dökme, şekillendirme, bir şekle sokma’ [<Ar.]
i. 13a/16
[=1]
- iftihâr-yâb** ‘övünç sahibi’ [Ar.+Far.]
i. 6a/02
[=1]
- ihâta** ‘bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, etrafı çevrilme, kuşatılma, sarılma’ [<Ar.]
i. 7a/01, 14b/08, 20a/10
[=3]
- ihdâ** ‘hediye verme, hediye etme, hediye gönderme, armağan yol-lama; (hidâyet'den) doğru yola götürme’ [<Ar.]
i. 2b/14, 3a/08, 5b/16
[=3]
- ihdâs** ‘meydana getirme, ortaya çıkarma’ [<Ar.]
i. 5b/18, 6a/09
[=2]
- iḥfâ** ‘gizleme, saklama, saklanılma’ [<Ar.]
i. 3b/04
[=1]
- iḥrâc** ‘dışarı atma; çıkarma’ [<Ar.]
i. 3b/13
[=1]
- iḥsân** ‘iyilik etme; bağış, bağışlama; verilen, bağışlanan şey; lütuf, iyilik’ [<Ar.]
i. 1b/07
[=1]
- iḥtilâf** ‘ayrılık, uymayıp, uymama, anlaşmazlık, aykırılık’ [<Ar.]
i. 10b/17, 13b/03
i.+++ 20a/13, 20a/14
i.+da 8b/03
i.+dan 10b/19
i.++(2) 13b/03, 14b/16
i.+ından 17a/18
i.+uñ 20b/11
[=10]
- iḥtilâf-âlūd** ‘ayrılık bulaşmış’ [<Ar.+Far.]
i. 8a/05, 8b/02, 23a/17
[=3]
- iḥtilâfât** ‘ayrılıklar, uymayışlar, uymamalar, anlaşmazlıklar, aykırılıklar’ [<Ar.]
i. 16a/06
[=1]
- iḥtimâl** ‘mümkün olma, mümkünlük, bir şeyin olabilmesi’ [<Ar.]
i.+dür 20b/03
i.+i+(2) 6b/19
[=3]

ih̄timām ‘dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme’ [<Ar.]

i. 21b/15

i.+larıyla 23b/02

[=2]

ih̄tirā‘ ‘benzeri görülmemiş bir şey îcâdetme, vücûda getirme, getirilme’ [<Ar.]

i. 5b/01,5a/15, 6b/16

[=3]

ih̄tiyār ‘seçme, seçilme’ [<Ar.]‘

i. 7b/03

[=1]

ih̄zār ‘hazırlama, hazır etme, edilme; huzura getirme; birinin mahkemeye davet olunması’ [<Ar.]

i. 5b/15, 7a/13, 22a/01

[=3]

ik̄bāl ‘baht, talih, işlerin yolunda gitmesi’ [<Ar.]

i. 2a/19, 3a/16, 16b/10

[=3]

ik̄dām ‘gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma, ilerleme’ [<Ar.]

i. 14a/16

[=1]

iki ‘iki’

i. 3a/12, 3a/19, 4a/08, 4b/06, 4b/08, 4b/08, 4b/15, 4b/19, 6b/04, 7a/04, 7a/12, 7b/06, 7b/07, 8a/04, 8b/06, 8b/17, 9a/14, 9a/17, 10a/19, 11a/04, 11a/06, 11a/07, 11a/14, 11b/01, 11b/07, 12b/02, 13b/16, 14a/03, 14a/08, 14a/08, 14a/18, 14a/19, 14b/12, 14b/14, 14b/18, 15a/07, 15a/09, 15b/03, 16a/09, 16a/12, 16a/18, 17a/15, 17a/19, 19a/01, 21b/01

i.+sinde 16a/10

[=46]

ikinci ‘ikinci’

i. 2b/11

[=1]

ik̄līm ‘iklim, ülke’ [<Ar. <Yun.]

i.++i 18a/11

[=1]

iktifā ‘yeter bulma, aza kanaat etme, yetinme’ [<Ar.]

i. 8a/03, 13a/15

[=2]

ik̄tişār ‘kısaltma’ [<Ar.]

i. 14a/13

[=1]

iktiza ‘lâzım gelme, gerekme; lâzım getirme, gerektirme; ihtiyaç, gereklik’ [<Ar.]

i. 2b/09, 8a/05, 8b/03, 12a/18, 12b/13, 13a/17, 13b/17, 15a/01, 16a/14, 16b/13, 17a/02, 17a/03, 17a/17, 20b/01, 21b/11

i.+sı 14a/14

[=16]

il ‘il’

i.+lere 13a/12

[=1]

ilā’l-ān ‘şimdiye kadar’ [<Ar.]

i. 2a/01

[=1]

ilā māşā’allah ‘Allah’ın dilediğine’ [<Ar.]

i. 14a/10, 16b/04

[=2]

i’lān ‘açığa vurma, meydana çıkarma, belli etme’ [<Ar.]

i. 5b/04

[=1]

ile ‘ile’

i. 2a/11, 2b/04, 2b/17, 3a/02, 3a/17, 3b/06, 3b/15, 4b/10, 4b/18, 6a/02, 6a/04, 6b/08, 6b/13, 7a/08, 7a/11, 7a/11, 7a/17, 7b/13, 8a/04, 9a/14, 9b/01, 9b/05, 9b/12, 10a/02, 10a/08, 10b/15, 10b/17, 11a/04, 11a/17, 11b/03, 12b/03, 12b/04,

- 12b/06, 13b/02, 13b/04, 14b/11,
16a/01, 16b/13, 16b/17, 17b/11,
18a/09, 18a/17, 19a/09, 19a/14,
19b/13, 20a/15, 20b/05, 21a/17,
21b/09, 21b/17, 22b/01, 22b/10
[=52]
- ‘**ilel**’ ‘sebepler’ [<Ar.]
‘.+e 3b/05
[=1]
- ilhāk** ‘katma, katılma; karışma; ka-
tıştırma’ [<Ar.]
i. 6a/10
[=1]
- illā** ‘ancak’ [<Ar.]
i. 8b/05
[=1]
- ‘**illet**’ ‘hastalık; sakatlık; sebep;
gaye, hedef’ [<Ar.]
‘i.+++i 4a/09
[=1]
- ‘**illī**’ ‘sebebe ait, sebebi, nedensel’
[<Ar.]
‘i. 13b/01
[=1]
- ‘**ilm**’ ‘bilme, biliş; bir şeyin doğru-
sunu bilme; okuyarak öğrenilen
bilgi, nazarî bilgi’ [<Ar.]
‘i. 6b/06, 6b/13, 7b/10, 20b/06,
20b/11, 23a/14
‘i.+i+(1) 2b/17
‘i.+inde 23a/09
‘i.+ine 6a/15
[=9]
- imkān** ‘olabilecek vaziyette bu-
lunma; olabilirlik’ [<Ar.]
i. 11a/02
i.+da 20b/13
i.+dur 15b/06, 20a/08
i.+i+(1) 11a/10
i.+i+(2) 5b/11, 12b/01, 17b/12,
17b/13
i.+ina 7a/15
- [=10]
- imtidād** ‘uzama, uzanma; uzun
sürme’ [<Ar.]
i. 4a/12
i.+++i 10b/02, 21a/06
i.+i+(2) 10b/02
[=4]
- imtiḥān** ‘deneme, sınama’ [<Ar.]
i. 23b/02
i.+i+(2) 5b/19, 7a/19, 22a/10,
22a/13, 23a/14
[=6]
- ‘**ināyet**’ ‘lütuf, ihsan, iyilik’ [<Ar.]
‘i. 1b/07
[=1]
- ‘**ind**’ ‘yan, taraf; yön, kat; yanında,
göre, düşüncesine göre; olunca,
olduğu halde’ [<Ar.]
‘i.+inde 22a/03
[=1]
- ‘**inde**’-‘**akl**’ ‘aklın yanında, akılca’
[<Ar.]
‘i. 7b/15
[=1]
- ingiltere** ‘İngiltere’
i. 7a/12, 17b/07, 18a/03
[=3]
- inhinā** ‘münhanî olma, eğilme, eğ-
rilme, kavislenme, yay biçimine
girme’ [<Ar.]
i.+sı 15a/18
[=1]
- inhirāf** ‘dönme, sapma, doğru yol-
dan çıkma, değişme, bozulma’
[<Ar.]
i.+a 21a/14
i.+da 16a/03
[=2]
- inhitāt** ‘düşme, aşağı inme, aşağı-
lama,’ [<Ar.]
i.+a 4b/18, 5a/02, 5a/07, 5a/11

- i.+1+(2) 12a/05, 19a/05
[=6]
- inkâr** ‘reddetme, tanımama’ [<Ar.]
i.+a 22a/03
[=1]
- inkılâb** ‘değişme’ [<Ar.]
i. 8b/01, 10a/19, 10b/03, 16a/17
i.+da 16a/15
i.+dan 11a/07
i.+1+(2) 8a/16
[=7]
- inkılâbeyn** ‘iki değişme’ [<Ar.]
i. 11a/09, 11a/15
[=2]
- intikâş** ‘eksilme’ [<Ar.]
i. 18a/18
[=1]
- intikâz** ‘bozulma, çözülme’ [<Ar.]
i. 17b/19
[=1]
- intizâr** ‘bekleme, beklenilme, gözleme, gözlenilme’ [<Ar.]
i. 7a/08
[=1]
- irâdet** ‘irâde, dileme; gönül isteği’ [<Ar.]
i.++i 3b/02
[=1]
- irâ’et** ‘gösterme’ [<Ar.]
i. 5b/16
[=1]
- irtifâ** ‘yükselme, yükseklik, yükselti’ [<Ar.]
i. 7a/05, 9b/12
i.+a 4b/18
i.+1+(2) 6b/17, 12a/04, 19a/04
[=6]
- işâbet** ‘rast gelme, doğruca gidip erişme, yerini bulma; doğru bir fikir söyleme; düşme, tutma, dokunma’ [<Ar.]
i. 5b/07, 7a/10, 7a/11
i.++i 7b/11
[=4]
- işbât** ‘şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma’ [<Ar.]
i. 3b/03
i.+++ 21b/19
[=2]
- islâm** ‘İslam dini’ [<Ar.]
i.+a 1b/08
[=1]
- ism** ‘isim, ad’ [<Ar.]
i.+iyle 2a/05
[=1]
- isti’ dâd** ‘kabiliyet, anlayışlılık’ [<Ar.]
i. 7a/10
[=1]
- istidâre** ‘dâire biçimine girme, değirmi olma, değirmilenme; dönme, dolaşma’ [<Ar.]
i.+ye 5a/06
[=1]
- istiğrâb** ‘garip bulma, şaşma’ [<Ar.]
i. 2b/02, 3b/03
[=2]
- istihrâc** ‘çıkarma, çıkarılma, çıkarım’ [<Ar.]
i. 23a/13
[=1]
- istikâmet** ‘doğruluk, doğru hareket; bir şeyin bir tarafa doğrulması, uzanması’ [<Ar.]
i. 18a/01, 21a/13
[=2]

- istikrā** ‘gezme, dolaşma, bir şey hakkında etraflı bilgi edinme’ [*<Ar.>*]
i. 6a/14, 11a/15’, 13a/15
[=3]
- iştiksā** ‘bir şeyin künhüne varmaya çalışma, inceden inceye araştırma’ [*<Ar.>*]
i.+ya 14a/13
i.+y1+(1) 5b/05
[=2]
- isti‘māl** ‘kullanma’ [*<Ar.>*]
i. 2a/17, 3a/03, 4b/14, 9a/10
[=4]
- istişhāb** ‘yanına alma, yanına alınma; beraber götürme’ [*<Ar.>*]
i. 21b/06
[=1]
- istivā** ‘müsavi olma, denk olma’ [*<Ar.>*]
i. 6b/01, 15b/01
i.++y1 11a/04, 11b/05
i.+da 5a/07, 10a/19, 18a/18, 18a/19, 19a/01
i.+dan 4b/16, 6b/04, 6b/05
i.+sına 9b/14
i.+sında 15b/17
i.+sından 18b/04
i.+sıyla 11a/06
i.+ya 4b/15, 5a/09, 10a/05, 10a/07
[=20]
- işā‘at** ‘duyurmalar, yaymalar’ [*<Ar.>*]
i. 5b/04
[=1]
- işāret** ‘gösterme, iz, alâmet, nişan’ [*<Ar.>*]
i. 4a/02, 10b/13
[=2]
- işbu** ‘işte bu’
i. 3a/09, 10b/06, 13b/08, 17b/14, 17b/15
[=5]
- italya** ‘İtalya’
i. 2b/11
[=1]
- ittibā‘** ‘tabî olma, uyma, ardısına gitme’ [*<Ar.>*]
i. 11b/19
[=1]
- i‘tibār** ‘saygı gösterme, ehemmiyet verme’ [*<Ar.>*]
i.+dan 7a/14, 22b/17
[=2]
- i‘tidāl** ‘orta oluş, ortalama, aşırı olmama hâli, ölçülülük’ [*<Ar.>*]
i. 22b/07
[=1]
- i‘tirāz** ‘bir fikri, bir hükmü kabul etmeyip çürütmeye kalkışma’ [*<Ar.>*]
i. 22b/03, 22b/15
[=2]
- i‘tiyād** ‘âdet edinme, alışma; alışkanlık’ [*<Ar.>*]
i. 2b/19, 6b/08
[=2]
- ittifāk** ‘birleşme, uyuşma; sözleşme’ [*<Ar.>*]
i. 5a/17
[=1]
- ittifākiyye** ‘ittifaka, birleşmeye, sözleşmeye veya uyuşmaya ait’ [*<Ar.>*]
i.+den 19a/09
[=1]
- ittihād** ‘bir olma, birleşme, aynı fikirde olma, birlik’ [*<Ar.>*]
i. 5a/17
[=1]

ittihāz ‘edinme, edinilme, kabul etme’ [<Ar.]	ķ.+de 8b/19
i. 5b/13, 14b/03	ķ.+nün 8b/13, 15a/03
[=2]	[=5]
ittisā ‘bollaşma, genişleme, bolluk, genişlik’ [<Ar.]	ķādir ‘güçlü, kudretli’ [<Ar.]
i. 18b/19	ķ.++i 7b/16
[=1]	[=1]
ittişāf ‘vasıflanma, nitelenme’ [<Ar.]	kāfi ‘yeterli’ [<Ar.]
i.+a 22a/06	k.+dür 14b/08
[=1]	[=1]
‘izām ‘büyükler, ulular’ [<Ar.]	ķā’ide ‘esas, temel, usul, nizam, yol, kural’ [<Ar.]
‘i.+da 20a/12	ķ.++i 17b/09
‘i.+dan 1b/07	[=1]
[=2]	ķā’il ‘söyleyen, diyen’ [<Ar.]
iz’an ‘anlayış, kavrayış, akıl’ [<Ar.]	ķ. 3b/07
i. 14b/11	[=1]
[=1]’	ķā’im ‘ayakta duran, var olan, geçen’ [<Ar.]
izhār ‘gösterme, meydana çıkarma’ [<Ar.]	ķ. 9b/08, 9b/11, 15a/06, 21a/12, 21a/19
i. 3b/02, 7a/17	[=5]
[=2]	ķal- ‘kalmak’
K	ķ.-mayup 19b/02
ķabūl ‘alma, kabul etme’ [<Ar.]	ķ.-mış 14a/03
ķ.+ünden 21b/10	ķ.-mışlardur 2a/02, 13a/05
[=1]	ķ.-sa 2a/10
ķaç ‘kaç kez’	ķ.-up 19a/18
ķ. 12a/05, 20a/03	ķ.-ur 22b/15
[=2]	[=7]
ķadar ‘gibi, dek, denli’ [<Ar.]	kaliforniya ‘Kaliforniya’
ķ. 10b/03, 14a/17, 14b/07	k. 8a/17, 16a/14
[=3]	[=2]
ķadīm ‘eski, eski zaman’ [<Ar.]	ķalīl ‘az, çok olmayan’ [<Ar.]
ķ.+den 3a/02, 17a/16	ķ. 11b/10, 14b/02
[=2]	[=2]
ķadīme ‘eski, eski zaman’ [<Ar.]	kāmīl ‘bütün, tam, noksansız eksiksiz’ [<Ar.]
ķ. 13a/13, 14a/15	k. 22a/07
	[=1]

kanarya ‘Kanarya adaları’	k. 9b/16, 10a/11, 10a/12, 10a/13, 10a/14, 10a/15, 10a/16, 10b/06, 12a/04, 13b/19, 14a/05, 14a/07, 16a/12, 16a/16, 19b/05, 19b/06, 21a/17, 21b/01
k. 16a/16	
[=1]	
kaṅḡi ‘hangi’	ḡ.+++ 13a/19, 19a/06
ḡ.+sınuñ 12b/10	[=20]
[=1]	
kānūn ‘kanun’ [<Ar.]	kaṭā ‘hiçbir vakit, asla’ [<Ar.+Far.]
ḡ.+larını 15b/07	ḡ. 11a/08
[=1]	[=1]
ka‘r ‘dip, nihayet, derinlik’ [<Ar.]	kātib ‘yazan, yazıcı; usta yazıcı’
ḡ.+++ 4a/10, 7b/04, 8b/08	[<Ar.]
[=3]	k. 23a/18
karīb ‘yakın, yakın olan’ [<Ar.]	[=1]
ḡ. 4b/15, 9b/05, 15b/15, 15b/18, 17a/14, 19a/07, 23b/03	ḡavā‘id ‘kaideler, usuller (kurallar)’
ḡ.+dür 5a/09	[<Ar.]
[=8]	ḡ. 17b/16, 23a/14
karin ‘yakın’ [<Ar.]	ḡ.+i+(2) 21b/05
ḡ. 7b/11	[=3]
[=1]	ḡavi ‘kuvvetli, güçlü, güvenilir, sağlam’ [<Ar.]
kaşd ‘niyet, kurma, bile bile yapma’	ḡ. 18b/12, 18b/14
[<Ar.]	ḡ.++yi 22a/06
ḡ. 14b/04	[=3]
[=1]	ḡaviyye ‘kuvvetli, güçlü, güvenilir, sağlam’ [<Ar.]
kaşirū‘l-kāme ‘boyu kısa, kısa boylu’ [<Ar.]	ḡ. 20b/05
ḡ. 23a/03	ḡ.++yi 20a/19, 21b/19
[=1]	[=3]
kāşır ‘yetersiz’ [<Ar.]	ḡaviyyū‘t-te‘şir ‘etkisi kuvvetli’
ḡ. 2a/09	[<Ar.]
[=1]	ḡ. 20b/01
kaşnaḡ ‘kasnak’	[=1]
k.+i+(2) 9a/13	ḡavl ‘lakırdı, söz’ [<Ar.]
[=1]	ḡ.+++ 7b/04
kaşr ‘zorla iş gördürme’ [<Ar.]	ḡ.+lerinden 3b/03
ḡ.5a/07	[=2]
[=1]	ḡavs ‘yay, keman’ [<Ar.]
kaṭā ‘kesme, kesilme; biçme, geçme, ilerleme, yol alma.’ [<Ar.]	ḡ.+i+(2) 5a/09
	ḡ.+ler 15b/18
	ḡ.+leri+(2) 5a/05

- k.+lerinden 15b/18
 k.+lerinüñ 15a/18
 [=5]
- ḳayd** ‘kaydetme, kayıt’ [<Ar.]
 ḳ. 21b/18,16b/07
 [=2]
- ḳazāyā** ‘kadılar’ [<Ar.]
 ḳ.++y1 20b/04
 [=1]
- keyfe mā-kāne** ‘oluşunun keyfiyeti’
 [<Ar.]
 k. 2a/06, 7a/06, 9a/08
 [=3]
- keff** ‘el içi, el ayası, avuç’ [<Ar.]
 k.++i 12a/10, 13a/09, 20a/11
 [=3]
- kelām** ‘söz, lakırdı’ [<Ar.]
 k. 6a/11, 8b/11, 13a/11, 14b/13,
 21b/16, 22a/12, 22a/18
 k.+dan 12a/10
 [=8]
- kemā fī’l-evvel** ‘evvelki gibi’ [<Ar.]
 k. 9b/10
 [=1]
- kemāl** ‘olgunluk, yetkinlik, tamlık,
 eksiksizlik’ [<Ar.]
 k.++i 1b/10, 2b/02, 3b/03,
 4a/17, 7b/16, 22a/09
 k.+e 22b/08
 [=7]
- kendi** ‘kendi’
 k. 12a/03, 12a/19, 13b/06
 [=3]
- kendü** ‘kendi’
 k. 2a/13, 12a/02
 k.+lerin 5a/06
 k.+lerine 4b/04
 k.+ye 4b/12, 5b/12, 14b/03,
 22b/14
- [=8]
- kerrāren** ‘tekrar tekrar’ [<Ar.]
 k. 21a/11
 [=1]
- keşire** ‘çok’ [<Ar.]
 k. 8a/10
 [=1]
- kesr** ‘kıрма, kırılma, paralama’
 [<Ar.]
 k.+i+(2) 14a/02
 [=1]
- keşf** ‘açma, meydana çıkarma; gizli
 bir şeyi bulma’ [<Ar.]
 k. 2a/01, 6b/13, 6b/14, 8a/07,
 11a/12, 20b/09
 [=6]
- keşide** ‘çekilmiş, çekiliş; dizilmiş’
 [<Far.]
 k. 15a/11
 [=1]
- ke’ş-şems fī nıṣfi’n-nehār** ‘gündü-
 zün yarısındaki güneş gibi’
 [<Ar.]
 k. 22a/04
 [=1]
- keştī** ‘gemi’ [<Far.]
 k. 6a/07, 7a/18, 22b/18
 k.+nüñ 4b/14
 k.+ye 1b/09, 2b/14, 5b/19
 [=7]
- keştī-bānān** ‘gemiciler’ [<Ar.]
 k. 4b/19, 5a/12
 k.+a 8a/07
 [=3]
- kevākib** ‘yıldızlar’ [<Ar.]
 k.+de 22b/04
 [=1]
- keyfiyyet** ‘nitelik’ [<Ar.]
 k.++i 2a/01
 [=1]

kezâlik ‘keza, bu; bu da öyle’ [<Ar.]

k. 6a/14, 6b/03, 6b/14, 8a/16,
8a/19, 8b/19, 10a/01, 11a/06,
11b/01, 12a/04, 16b/17, 18a/03,
18a/07, 18b/16, 21a/03, 22b/04

[=16]

kible-nümâ ‘kıbleyi, cenubu (güneyi) gösteren âlet, pusula’ [<Ar.+Far.]

ķ. 1b/08

[=1]

kıl ‘kıl, bedendeki ipliksi uzantı’

ķ.+ı+(1) 13a/04

[=1]

kıl- ‘kılmak’

k.-dılar 5a/16

k.-duğıdur 4a/01, 4a/16

k.-maķ 2a/07

[=4]

kılın- ‘kılınmak’

ķ.-mışdur 7a/14, 7b/01

ķ.-up 13a/04, 15a/12

[=4]

kırķ ‘kırķ’

ķ. 9a/01, 13a/04, 14a/06

[=3]

kısmet ‘bölme, pay etme, hisselere ayırma’ [<Ar.]

ķ. 9a/18

[=1]

kısr ‘kabuk’ [<Ar.]

ķ.+++ 2b/02, 14b/09, 17a/13,
20a/19

[=4]

kışa ‘parça, bölük, cüz, arazî, memleket ülke’ [<Ar.]

ķ. 5b/14, 5b/15, 21b/06

ķ.+++i 8a/17

ķ.+ları+(2) 13a/14, 17a/13

ķ.+larından 7b/18

ķ.+larınıñ 15a/06, 19a/04

ķ.+sı 21a/01

ķ.+sıdur 3a/19

ķ.+sınıñ 8a/13

[=12]

kıyâm ‘kalkış’ [<Ar.]

ķ.+ımı 21a/14

ķ.+ıyla 11b/11

[=2]

kıyâs ‘karşılaştırma; örnekseme’ [<Ar.]

ķ. 2b/08, 7b/13

ķ.+++ 13b/14

[=3]

ki ‘ki bağlama edatı’ [<Far.]

k. 1b/08, 2a/08, 2b/02, 3b/02,
3b/09, 3b/10, 4a/02, 4a/15,
4a/18, 5a/05, 6b/07, 7a/10,
7a/14, 8a/10, 8b/11, 10a/13,
10a/18, 11b/04, 11b/15, 12a/01,
12b/05, 12b/13, 13a/16, 13a/17,
13b/05, 13b/19, 14a/03, 14a/17,
14b/02, 14b/04, 15a/16, 15b/10,
16a/07, 16a/11, 16a/14, 16a/17,
16b/08, 16b/14, 17a/03, 17a/12,
17a/12, 17a/15, 17a/17, 17b/19,
18a/15, 18b/05, 19a/01, 19a/06,
19a/16, 19b/03, 19b/15, 20a/05,
20a/12, 20b/05, 20b/09, 20b/17,
21a/06, 21a/16, 21b/02, 21b/04,
21b/17, 22a/06, 22b/03, 22b/16,
22b/16

[=65]

kim ‘kim’

k. 5b/16

[=1]

kimesne ‘kimse’

k. 5b/02, 14b/09, 17b/14,
18a/03

k.+lere 22a/09, 22a/14

k.+ye 5b/03, 15b/05

[=8]

kitâb ‘kitap’ [<Ar.]

k. 21b/17

- k.+a 21b/18
k.+da 23b/02
k.+dan 5b/08
[=4]
- ko-** ‘koymak, bırakmak’
k.-dı 2b/14
[=1]
- kuçinçina** ‘Koçinçina, muhtemelen Çin yakınında bir ülke’
k. 3a/04
[=1]
- kon-** ‘bırakılmak’
k.-sa 4b/11
[=1]
- konul-** ‘bırakılmak’
k.-up 2a/12
[=1]
- kostantiniyye** ‘İstanbul’
k.+nüñ 23a/19
[=1]
- koy-** ‘koymak’
k.-up 15b/08
[=1]
- kral** ‘kral’
k.+ı+(2) 7a/12
[=1]
- kudemā** ‘eskiler, eski adamlar’
[<Ar.]
k.+ya 2a/08
[=1]
- kurb** ‘yakın olma, yakınlık, yakın bulunma’ [<Ar.]
k. 14b/17
k.+unda 18a/06
[=2]
- kurbiyet** ‘yakınlık’ [<Ar.]
k.+ı+(2) 19a/05
[=1]
- kuğret** ‘kuvvet, takat, güç, varlık’
[<Ar.]
k. 7b/16
k.+in 3b/03
[=2]
- kuşür** ‘eksiklik’ [<Ar.]
k.+dan 22b/02
[=1]
- kuṭb** ‘dünyâ yuvarlağının ekvator-
dan en uzak olan ve yer eksenini-
nin geçtiği varsayılan iki nokta-
sından herbiri, bir mıknatıs de-
mirinin iki ucundan her biri’
[<Ar.]
k. 3a/18, 3a/18, 4b/08, 4b/17,
7b/07, 18b/07, 19b/01, 19b/10
k.++ı 2a/15, 2a/15, 2a/16,
3a/17, 3a/19, 3b/09, 4b/04,
4b/04, 4b/05, 4b/16, 5a/03,
5a/11, 8b/14, 8b/14, 8b/15,
8b/18, 9a/01, 9a/03, 9b/05,
10b/17, 10b/18, 16b/17, 18a/16,
21a/02, 21a/02, 21a/04, 21a/04,
21a/18
k.+a 6b/04, 12b/17
k.+da 12b/03, 12b/09
k.+dan 12a/02
k.+ı+(2) 8b/17
k.+ına 4a/02, 4a/19, 9b/06,
9b/09
k.+ınuñ 4a/06
k.+lar 4a/13
k.+lara 15b/15
k.+larda 11b/19
k.+lardan 19b/10
k.+ları+(1) 10b/03, 18b/04
k.+ları+(2) 2b/06, 4a/10,
11a/14, 11b/16, 15b/16, 15b/18,
20b/18
k.+larıdur 8b/06
k.+larına 2b/15, 3b/16, 3b/18üç,
4a/08, 4a/11, 10b/03, 11b/16
k.+larından 18b/19

- 12b/16, 12b/17, 12b/19, 13a/01,
 13a/14, 14a/15, 14b/06, 14b/08,
 14b/12, 14b/14, 15a/07, 16a/10,
 16a/11, 16b/01, 16b/08, 16b/12,
 16b/17, 17a/18, 17b/11, 18b/02,
 18b/03, 18b/11, 19a/01, 19a/03,
 19b/05, 19b/07, 20a/04, 20b/02,
 20b/10, 20b/10, 20b/12, 20b/14,
 21a/01, 21a/02, 21a/06, 21a/18,
 21b/02, 21b/05
- k.++yi 2b/06, 2b/06, 2b/07,
 3a/19, 7b/07, 7b/17, 8b/07
- k.+cik 7b/19, 8a/02
- k.+de 15b/14
- k.+ler 8b/12
- k.+lerin 13a/02
- k.+lerinüñ 16a/19
- k.+lerüñ 9a/05, 10b/02, 12a/08
- k.+nüñ 8b/14, 8b/17, 9a/02,
 14b/18, 15b/03, 15b/17, 15b/18,
 16a/18, 16b/14, 21a/15
- k.+sinde 11b/13
- k.+sinden 21a/16
- k.+sinin 2b/05
- k.+sinüñ 9b/06, 9b/13, 11b/11,
 12a/03, 12a/14, 12a/15, 16a/08
- [=98]
- kürrecik** ‘küçük küre’ [<Ar.+Tür.]
- k. 2b/04
- [=1]
- kürreteyn-i mefrūzateyn** ‘ayrılmış
 iki küre’ [<Ar.]
- k.++i 8b/09, 15a/14, 15a/19,
 15b/02
- [=4]
- kütüb** ‘kitaplar’ [<Ar.]
- k.++i 2a/02
- [=1]
- L**
- lā-büdd** ‘şüphesiz’ [<Ar.]
- l.+dür 8b/05, 10b/16, 11b/18,
 17a/10
- k.+larını 3b/16, 11a/16, 11b/11,
 12a/19, 16b/09
- k.+larınıñ 2b/15, 3b/18üç,
 4a/08
- k.+larıyla 10b/14
- k.+laruñ 14b/15, 14b/17
- k.+una 2a/19, 15a/17, 16b/14,
 18a/15, 19b/12, 21a/10
- k.+undan 12a/05, 21a/14
- [=88]
- kuṭr** ‘yan, taraf, bölük, cihet’ [<Ar.]
- k.++ı 14b/03
- k.+ını 14b/09
- [=2]
- kuṭu** ‘kutu’
- k.+nuñ 9a/15
- [=1]
- kuvvat** ‘güç, kudret, takat; sıhhat,
 sağlamlık’ [<Ar.]
- k. 4b/11, 15a/14
- k.++i 7b/16
- k.+leri+(2) 15a/19
- [=4]
- küh** ‘bir şeyin aslı, hakikati, temeli’
 [<Ar.]
- k.+üni 1b/11
- [=1]
- kürṛāt** ‘küreler’ [<Ar.]
- k. 15b/11
- k.++ı 9a/07, 10b/08, 10b/11,
 10b/13, 10b/16, 10b/18, 11a/13,
 15a/13
- [=9]
- kürre** ‘küre, yuvarlak, toparlak’
 [<Ar.]
- k. 7b/06, 13a/01, 16b/13,
 16b/15, 16b/19
- k.++i 2a/16, 5b/15, 8a/02,
 8b/06, 9a/01, 10b/02, 10b/07,
 10b/14, 10b/17, 10b/19, 11a/01,
 11a/05, 11a/11, 11a/13, 11b/04,
 11b/12, 11b/15, 12b/04, 12b/06,

[=4]
lafz ‘söz’ [<Ar.]
 1.+1+(2) 2a/04
 1.+ından 2a/04
 [=2]
lâkin ‘ama, fakat, ancak, şu kadar var ki’ [<Ar.]
 1. 2a/08, 2b/18, 13a/08, 15a/09, 16a/17, 17a/15, 20a/08, 21b/10, 23a/15
 [=9]
latiniyye ‘Latince’ [<Ar.]
 1.+de 2a/02
 [=1]
lâyık ‘yakışan, yaraşır, yakışık’ [<Ar.]
 1. 13a/10
 [=1]
lâ-yuḥṣâ ‘sayılmaz, hesaba gelemez’ [<Ar.]
 1. 4b/02
 [=1]
lâ-yu‘add ‘sayılmaz, sayılamaz, pek çok’ [<Ar.]
 1. 4b/02
 [=1]
lâ-yüzâl ‘zevalsiz, sonsuz’ [<Ar.]
 v. 1b/05
 [=1]
lâzım ‘gerek’ [<Ar.]
 1. 4a/17, 11a/10, 17a/19, 18b/08, 21a/05
 [=5]
lâzımu‘l-ihtimâm ‘önemsemenin gerekliliği’ [<Ar.]
 1.+a 22b/01
 [=1]
lebşiya ‘Almanya'nın Leipzig şehri’
 1. 6a/03
 [=1]

lem-yezal ‘zeval bulmaz, zail olmaz, bakî, kalıcı’ [<Ar.]
 1. 1b/05
 [=1]
lem-yezalî ‘zeval bulmazlık, bâkîlik, kalıcılık’ [<Ar.]
 1. 23a/08
 [=1]
lerzân ‘titrek, titreyen’ [<Far.]
 1. 7a/04
 [=1]
liman ‘liman’ [<Yun.]
 1.+a 6b/12
 1.+laruñ 22b/05
 [=2]
lisân ‘konuşulan dil’ [<Ar.]
 1. 12a/10, 20a/11
 [=2]
londın ‘Londra’
 1. 13b/08, 17a/03, 17b/02, 17b/03, 17b/04, 17b/08, 17b/17, 19b/15, 19b/17, 20a/02
 1.+da 14a/11
 1.+dan 17a/07
 1.+uñ 17a/10
 [=13]
M
mâ ‘su’ [<Ar.]
 m. 5b/15, 8a/03, 17b/11
 m.+nuñ 7b/17, 21b/05
 [=5]
mâ‘adâ ‘-den başka’ [<Ar.]
 m. 23a/04, 23a/08
 [=2]
ma‘a hâzâ ‘bununla beraber’ [<Ar.]
 m. 7a/10, 14b/18, 22b/09
 [=3]
ma‘an ‘beraber, birlikte’ [<Ar.]

- m. 15b/14
[=1]
- ma'ārif** 'marifetler, bilimler' [<Ar.]
m.+i+(1) 5b/05
m.+e 6a/05
m.+üñ 23b/02
[=3]
- mābeyn** 'iki şeyin arası, aradaki şey, ara' [<Ar.]
m. 21a/03
m.++i 11b/09
m.+de 6b/04
m.+inde 10b/01, 11a/14, 19a/02
m.+lerinde 14b/17
[=7]
- mābeyne'l-kuṭbeyn** 'iki kutup arası' [<Ar.]
m. 21a/05
[=1]
- mādde** 'madde; maya, cevher; asıl' [<Ar.]
m. 12b/06
m.++yi 2b/03, 5a/03, 14b/02
m.+si 19a/03
[=5]
- ma'dūm** 'yok olan, mevcut olmayan' [<Ar.]
m.+dur 12b/01
[=1]
- mağz** 'beyin, iç, öz' [<Ar.]
m. 2b/03
[=1]
- mā'il** 'bir yana eğilmiş, eğik, eğri; hevesli, istekli, düşkün' [<Ar.]
m. 8a/13, 16a/02, 17a/04, 17a/07, 17a/10, 17b/05, 17b/17, 18a/09
m.+dür 8a/12
m.+e 13b/05, 13b/10, 19a/18
[=12]
- mā'ile** 'çoğr. aklan' [<Ar.]
m. 9a/12, 9b/01, 10a/02, 12b/06, 13a/16, 15b/09, 16a/01, 16a/07, 16b/16, 17a/03, 18a/01, 19b/15, 19b/17, 23a/01, 23b/05
m.++i 12b/14
m.+den 20a/05
m.+nüñ 15b/15, 15b/19, 16a/13, 16b/07, 18a/19, 18b/05, 18b/08, 20a/01
[=25]
- magnisa** 'Manisa'
m. 2a/03, 2a/04
[=2]
- maḥal(l)** 'yer' [<Ar.]
m. 12b/16
m.++i 8a/15, 14b/11
m.+ine 17a/01
m.+de 5a/08, 6b/10, 8a/14, 8a/18, 8a/19, 8b/16, 9b/03, 9b/14, 11a/04, 11a/06, 12a/10, 12b/14, 14a/12, 14b/04, 16a/14, 16a/18, 17a/15, 18b/15, 18b/18, 19a/04, 19a/05, 19b/03, 21a/18, 22b/18
m.+den 16a/15, 20a/02, 21a/12
m.+e 9b/10, 15a/11, 16b/17, 18a/09, 18a/12, 21b/01
m.+ler 7b/05
m.+lerde 4b/15, 15b/15, 15b/16, 16b/06, 17a/13, 19a/02
m.+lerden 12b/18, 16b/02
m.+lere 18a/13
m.+leri+(2) 12b/19
m.+line 16b/16
m.+üñ 17a/02, 18b/14, 18b/17, 19a/07, 19a/08
[=54]
- maḥal be-maḥal** 'yer yer' [<Ar. Far.]
b. 7a/19
[=1]
- maḥdūd** 'sınırlanmış; sınırlı' [<Ar.]

- m. 21a/08, 21b/03
[=2]
- māhīr** ‘maharetli, hünerli, elinden iş gelir, becerikli’ [<Ar.]
m. 7a/18
[=1]
- maḥlūkat** ‘yaratılmış şeyler, canlılar, yaratıklar’ [<Ar.]
m. 7b/13, 7b/15
[=2]
- maḥşūr** ‘kuşatılmış; sınırlanmış, belli edilmiş’ [Ar.]
m. 21a/08, 21b/03
[=2]
- maḥşūra** ‘kuşatılmış; sınırlanmış, belli edilmiş’ [Ar.]
m. 9a/05
[=1]
- maḥtūm** ‘sonlanmış’ [<Ar.]
m. 20b/08
[=1]
- maḥūd** ‘ahdolunmuş, bilinen; sözleşilen; sözü geçen’ [<Ar.]
m. 5b/03, 10a/02
[=2]
- mā-huve’l-merām** ‘istenildiği gibi’ [<Ar.]
m. 20b/08
[=1]
- maḥz** ‘sâde; tam; ta kendisi, aslı’ [<Ar.]
m. 3a/19
[=1]
- maḥām** ‘durak’ [<Ar.]
m.+a 3a/11
m.+ına 15b/08
[=2]
- maḥ‘ar** ‘dip mekan’ [<Ar.]
m.+ını 9a/19
[=1]
- maḥbūle** ‘kabul olunmuş, alınmış, alınan; beğenilen, hoş karşılanan; geçer’ [<Ar.]
m. 22a/03
[=1]
- maḥşūd** ‘kasdolunan, istenilen şey, istek’ [<Ar.]
m. 7b/03, 20b/07
m.+ları+(1) 5b/06
[=3]
- mālā-nihāye** ‘sonsuz, uçsuz bucaksız’ [<Ar.]
m.++i 12a/07
m.+lerinden 1b/06
[=2]
- ma‘lūm** ‘bilinen, belli’ [<Ar.]
m. 2a/08, 3a/02, 5b/17, 6a/06, 9a/05, 9b/01, 10a/03, 10b/10, 11a/11, 15b/03, 20a/06, 21b/04
[=12]
- ma‘mūl** ‘yapılmış, işlenmiş’ [<Ar.]
m. 4b/06
[=1]
- mānend** ‘benzer, eş’ [<Far.]
m.+i+(2) 2b/03
[=1]
- manṭūka** ‘söz, kelâm, nutuk, mânâ, mefhum’ [<Ar.]
m.+sı 5b/17
m.+sına 13a/10
[=2]
- manṭūkat** ‘sözler, kelâmlar, nutuklar, mânâlar, mefhumlar’ [<Ar.]
m.+ı+(2) 21b/17
[=1]
- ma‘rifet** ‘ustalık’ [<Ar.]
m. 20b/07
m.+i+(2) 2b/16, 7a/15, 20b/06, 22b/05
m.+inde 23a/13

- m.+ine 6a/05,6b/16, 7a/06,
7b/10, 11b/14
- m.+inüñ 6b/06
- m.+iyle 6b/10
- [=13]
- maşnū** ‘yapılmış’ [<Ar.]
- m. 4a/18
- [=1]
- maṭlūb** ‘istenen’ [<Ar.]
- m. 20b/04
- [=1]
- mazbūṭ** ‘zabtolunmuş, ele geçiril-
miş’ [<Ar.]
- m. 7b/09
- [=1]
- me’āl** ‘mânâ, kavram, mefhum’
[<Ar.]
- m. 6a/15, 22a/04
- m.+i 7b/03
- [=3]
- mebādī** ‘evveller, başlangıçlar;
prensipler, ilk unsurlar’ [<Ar.]
- m.+++ 8b/03, 10b/09, 13a/18,
15b/08, 15b/13
- m.+den 15b/08
- m.+leridür 15b/11
- m.+si 8b/05, 15a/13
- [=9]
- mebde** ‘evvel, başlangıç, prensip,
ilk unsur; ilmin ilk kısmı’
[<Ar.]
- m.+++ 6a/17, 6b/02, 17b/16,
19a/19
- m.+e 6a/19
- [=5]
- meblağ** ‘para, akçe’ [<Ar.]
- m.+++ 5b/03
- [=1]
- mecāl** ‘güç, kuvvet, takat’ [<Ar.]
- m. 22a/03
- m.+i+(2) 19b/02
- [=2]
- mecārī** ‘su yolları, akıntı yerleri, su
yatakları’ [<Ar.]
- m. 3b/12
- m.+den 3b/14
- [=2]
- mecd** ‘büyüklik, ululuk; şan ve şe-
ref’ [<Ar.]
- m. 22a/08
- [=1]
- mecḥūl** ‘bilinmeyen, meçhul’ [<Ar.]
- m. 13a/08
- [=1]
- medīd** ‘çekilmiş, uzatılmış; uzun,
çok uzun süren’ [<Ar.]
- m. 7a/08
- [=1]
- medīde** ‘çekilmiş, uzatılmış; uzun,
çok uzun süren’ [<Ar.]
- m.+den 20a/17, 23a/16
- [=2]
- mefrūz** ‘ayrılmış, bölünmüş’ [<Ar.]
- m. 11b/04
- [=1]
- mefrūza** ‘ayrılmış, bölünmüş’
[<Ar.]
- m. 15b/14
- m.+nuñ 14b/12, 14b/15
- [=3]
- mefrūzāt** ‘ayrılmış olan şeyler’
[<Ar.]
- m. 7b/08
- [=1]
- meks** ‘bekleme’ [<Ar..]
- m. 4b/10
- [=1]
- mekān** ‘yer, mahal’ [<Ar.]
- m. 14b/03, 16a/19, 18b/07
- [=3]

- mektûm** ‘gizli, saklı’ [<Ar.]
m. 14a/15
[=1]
- melhûz** ‘düşünülebilen, hatıra gelen; olabilen’ [<Ar.]
m. 10b/10
[=1]
- memâlik** ‘memleketler; ülkeler’ [<Ar.]
m.++i 3a/01, 3a/04, 9b/04, 17b/07, 17b/09
m.+i+(2) 3a/04, 6b/13
[=7]
- me’mûl** ‘ümit olunan, umulan, beklenen’ [<Ar.]
m.+dür 6a/16, 11a/12
[=2]
- memlû** ‘dolu’ [<Ar.]
m. 2a/12
[=1]
- men**‘ ‘yasak etme’ [<Ar.]
m. 4b/13
[=1]
- menâbi**‘ ‘kaynaklar’ [<Ar.]
m. 15a/13
[=1]
- menâfi** ‘uzak, zıt’ [<Ar.]
m. 7b/16
[=1]
- menâfi**‘ ‘menfaatler, yararlar, çıkarlar’ [<Ar.]
m.++i 1b/07
m.+den 7b/14
m.+i 6b/06
[=3]
- menafiz** ‘menfezler, geçecek delikler, yarıklar’ [<Ar.]
m. 3b/12, 3b/13
[=2]
- menba**‘ ‘kaynak, pınar’ [<Ar.]
m.++i 18b/06
[=1]
- menh** ‘verme’ [<Ar.]
m.+ini 12a/18
[=1]
- merâm** ‘istek, maksad, niyet’ [<Ar.]
m. 8b/11, 13a/03, 22b/01
m.+a 5b/07
m.+larına 16b/10
[=5]
- merâsim** ‘resmî muameleler; resmî törenler’ [<Ar.]
m. 3a/05
[=1]
- merbû**‘ ‘bağlanmış, eklenmiş, bağlı’ [<Ar.]
m. 20b/12
[=1]
- mergûbe** ‘rağbet edilen, istenen, sevilen’ [<Ar.]
m. 22a/02
[=1]
- merhûmun ve mağfûrun leh** ‘acınma ve bağışlanma onun için’ [<Ar.]
m. 23a/18
[=1]
- merkez** ‘yuvarlak bir çizginin (çemberin) her noktasından aynı uzaklıkta bulunan nokta’ [<Ar.]
m.+inden 9a/14
[=1]
- merkûm** ‘yazılmış, adı geçmiş’ [<Ar.]
m. 2a/03, 2b/18, 14a/07, 21b/16
m.+da 18a/08
m.+dan 18a/16
m.+e 2b/10, 6a/03, 15b/12
m.+uñ 6a/08, 7b/02, 9a/08, 23a/12
[=13]

- merkūme** ‘yazılmış, adı geçmiş’ [**<Ar.**]
 m. 3b/13, 4a/06, 6a/11, 7a/14, 9a/04, 9a/07, 9a/10, 9b/02, 9b/16, 10a/10, 10b/04, 10b/11, 12b/07, 19b/11, 21a/12, 21b/09, 23a/03
 m.+de 12b/14
 m.+den 9a/11, 16a/02
 m.+nüñ 4a/13, 9a/01, 10a/19, 10b/18, 11b/06, 12a/19, 12b/19, 14b/08, 21a/18, 22a/13
 m.+ye 19b/12
 m.+yi+(1) 11a/08
 [=32]
- merrāren** ‘tekrar tekrar’ [**<Ar.**]
 m. 21a/11
 [=1]
- mertebe** ‘derece, basamak; rütbe; paye; miktar’ [**<Ar.**]
 m. 14b/10
 m.+de 6a/09, 19a/15, 22b/11
 [=4]
- mesāfāt** ‘aralar, uzaklıklar’ [**<Ar.**]
 m. 18b/13, 18b/19
 [=2]
- mesāfe** ‘ara, uzaklık’ [**<Ar.**]
 m. 9b/11, 10a/12, 11a/14, 13a/19, 14a/18, 19a/02, 21b/01
 m.++i 8a/08
 m.+de 6b/04, 8b/18, 10b/01, 21a/07
 m.+den 19a/02
 m.+si 21b/03
 m.+sinde 9a/04
 m.+yi 14b/03, 14b/07
 [=17]
- mesāmet** ‘duracak yer’ [**<Ar.**]
 m. 2b/06, 4a/11, 5a/11, 9a/11, 16a/01, 17a/06, 19b/14
 [=7]
- mesāmmāt** ‘duracak yerler’ [**<Ar.**]
 m. 4a/05
 [=1]
- mesdūdu’s-sebīl** ‘yolu kapalı’ [**<Ar.**]
 m. 8a/06
 [=1]
- meselā** ‘misal olarak, şunun gibi, söz gelişi’ [**<Ar.**]
 m. 10a/09, 11a/18, 17a/04, 20a/16, 20b/17, 21a/09
 [=6]
- mesh** ‘sürme’ [**<Ar.**]
 m. 4a/19
 [=1]
- mesīhiyye** ‘Hristiyan, Nasrânî’ [**<Ar.**]
 m. 5a/17
 [=1]
- meskūk** ‘sikkeli, damgası vurulmuş, para hâline getirilmiş’ [**<Ar.**]
 m. 5a/18
 [=1]
- meslek** ‘yol; gidiş’ [**<Ar.**]
 m.+e (meslege) 11a/17
 [=1]
- meslūk** ‘gidilmiş, girilmiş, kaynamış’ [**<Ar.**]
 m. 11a/17
 [=1]
- mesmū** ‘işitilmiş, duyulmuş’ [**<Ar.**]
 m. 5b/07
 [=1]
- mess** ‘meydana gelme’ [**<Ar.**]
 m. 8b/08
 [=1]
- mestūr** ‘yazılmış, çizilmiş’ [**<Ar.**]
 m. 2b/04, 2b/18, 3b/11, 4b/10, 8b/08, 10a/02, 14a/15, 14b/01, 20b/16

[=9]
meştūru '1 evşāf 'vasıfları yazılı'
 [<Ar.]
 m. 22a/07
 [=1]
meşhūr 'şöhretli, şöhret kazanmış,
 ün almış, ün salmış' [<Ar.]
 m. 3a/03
 [=1]
meşrūh 'açıklanmış' [<Ar.]
 m. 10b/08
 [=1]
mevādd 'fezada, boşlukta yer doldu-
 ran varlıklar, cisimler' [<Ar.]
 m.+++ 17a/12
 [=1]
mevāki 'mevkiler, yerler' [<Ar.]
 m.+++ 9a/07
 m.+leri+(2) 14b/15
 [=2]
mevcūd 'var olan, bulunan' [<Ar.]
 m. 6b/05, 15a/10
 [=2]
mevdū 'emānet edilmiş, üstüne ve-
 rilmiş' [<Ar.]
 m. 6a/02
 [=1]
mevki 'yer' [<Ar.]
 m.+de 7b/08
 m.+i+(1) 11a/12
 m.+ini+(2) 11a/16
 [=3]
mevkūf 'tutuklanmış, tutuklu'
 [<Ar.]
 m.+dur 22b/01
 [=1]
mev'ūd 'söz verilmiş' [<Ar.]
 m. 6a/02
 [=1]

mevzūne 'ölçülü' [<Ar.]
 m. 13a/06
 [=1]
meyān 'ara, orta' [<Ar.]
 m.+++ 18b/13
 m.+ında 11a/16, 18b/19, 20b/11
 [=4]
meyl 'eğilme, eğilim' [<Ar.]
 m. 4b/03, 8a/16, 8a/18, 8b/01,
 9a/12, 12b/14, 13a/17, 13a/19,
 13b/11, 13b/13, 16b/17, 17a/02,
 18a/05, 18a/07, 18a/10, 18a/12,
 18a/14, 18a/16, 19a/15, 23b/01,
 23b/03
 m.+++ 17b/18, 17b/18, 18a/17,
 19b/19
 m.+de 18b/07, 19a/18
 m.+den 12b/12
 m.+e 13a/18, 18a/03, 19a/19,
 19b/02
 m.+i+(1) 19b/01
 m.+i+(2) 12b/11, 13b/07,
 18a/19, 18b/18, 19b/03, 19b/16,
 20a/01
 m.+inde 13b/03, 18b/06,
 19b/05
 m.+inden 13b/06, 18a/19
 m.+ine 16b/08
 [=46]
meyyāl 'eğilimli, çok istekli, düş-
 kün' [<Ar.]
 m.+++ 7a/11
 [=1]
mezbūr 'adı geçen, yukarıda söylen-
 miş olan' [<Ar.]
 m. 13b/14
 m.+uñ 21a/08
 [=2]
mezkūr 'zikrolunmuş, adı geçmiş,
 anılmış' [<Ar.]
 m.+dan 8a/15
 [=1]

mihlan- ‘çivilenmek’ [<Far.+Tür.]

m.-ur 9a/16

[=1]

miknātīs ‘demir ve benzeri mâdenleri çekmek hassası bulunan demir çubuk’ [<Ar.]

m. 2a/04, 2a/10, 2a/13, 2b/03, 2b/05, 2b/07, 2b/09, 2b/15, 2b/17, 3a/02, 3a/17, 3b/02, 3b/10, 4a/08, 4a/09, 4a/16, 5a/08, 5b/10, 6a/06, 6a/06, 7a/15, 7b/14, 8a/03, 8a/04, 9b/06, 9b/13, 10b/13, 10b/15, 11a/02, 11a/07, 11a/13, 11b/08, 11b/11, 11b/12, 11b/13, 12a/13, 12a/15, 12a/17, 14a/06, 15a/12, 15a/13, 15b/04, 15b/09, 16a/08, 16b/11, 18a/15, 18b/03, 19a/03, 19b/05, 19b/07, 20a/04, 20a/05, 20a/13, 20b/10, 21b/12, 23a/12

m.+++ 3a/01

m.+a 3a/13, 3a/15, 4b/05, 16b/18

m.+da 3b/08, 3b/17, 4b/03, 6a/13, 11a/05, 11b/04, 17a/17, 18b/11, 20b/16

m.+dan 3b/01, 4b/10, 5a/03, 7b/06, 7b/19, 16b/12, 17b/01

m.+dur 1b/08

m.+ı 3b/15

m.+ı+(1) 3a/16, 14b/02, 16a/10

m.+ı+(2) 8b/07

m.+ınuñ 21a/04

m.+uñ 2a/19, 3b/06, 4a/19, 4b/13, 7b/09, 9b/07, 10b/16, 11a/01, 11a/11, 11b/08, 11b/15, 12b/04, 12b/07, 13a/14, 14a/15, 14b/06, 14b/09, 15a/08, 16b/09, 17a/13, 17a/18, 18b/02, 20b/02, 20b/13, 21a/01, 21a/06, 21b/02, 23a/06, 23a/17

[=113]

miknātīsiyye ‘mıknatısa ait, mıknatısla ilgili, magnetik’ [<Ar.]

m. 4b/01, 5a/05, 10b/10, 18b/18

m.+den 18b/14, 18b/16

m.+nüñ 8b/06, 10b/09, 11a/11, 12b/15, 20b/01

[=11]

mi ‘soru edatı’

m.+dür 13a/06, 13a/06, 13a/06, 13a/06

[=4]

mihver ‘eksen, durduğu yerde dönmekte olan bir şeyin, dolayında döndüğü varsayılan doğru çizgi’ [<Ar.]

m. 9a/14, 9a/16

m.++i 3b/14, 4a/04, 4a/12

m.+e 9a/16

m.+üñ 9a/14, 9a/17

[=8]

mikdār ‘parça, kısım, bölüm; kıymet, değer; miktar, doz’ [<Ar.]

m. 5a/01, 6b/11, 7b/07, 10a/11, 10a/15, 10b/19, 13b/19, 14b/10, 19b/16, 20a/01

m.+++ 10a/12, 13a/07, 13a/08, 20a/03

m.+da 14b/19

m.+ı+(2) 9a/05, 14a/19, 14b/03, 21a/07

m.+ın 14a/15

m.+larında 15b/03

m.+larını 8b/09

[=22]

miknet ‘kuvvet, kudret, güç, zor’ [<Ar.]

m. 13a/11, 15a/14

[=2]

mīl ‘bir kilometreye yakın bir uzaklık’ [<Ar.]

m. 14a/19, 14b/07

m.+dür 20a/03

m.+ı+(2) 14a/17

[=4]

mīlād ‘doğum günü; Hz. İsa'nın doğum günü’ [<Ar.]

- m.+uñ 2b/10, 5b/07, 13b/09, 17a/05, 17b/06, 19a/11
[=6]
- mināre** ‘minare’ [<Ar.]
m. 4b/06
[=1]
- minvāl** ‘tarz, yol, suret, şekil’ [<Ar.]
m. 20b/19
m.++i 2b/15
[=2]
- mişşillü** ‘benzer’ [<Ar.+Tür.]
m. 7b/14
[=1]
- mu‘addil** ‘gündönümü’ [<Ar.]
m. 10b/11, 10b/14, 11a/05, 11b/05, 11b/16, 16a/15
m.+den 21a/17
m.++i 2b/07, 10b/15, 11a/02, 11a/10
m.+i+(2) 11a/01, 11a/08, 11b/08, 21a/15
m.+ine 11a/01, 11b/09, 11b/16, 12a/02
m.+ini 11b/13
m.+lerde 11b/19
[=21]
- mu‘addileyn** ‘yaz ve kış gündönümü’ [<Ar.]
m. 11b/09
[=1]
- mu‘allak** ‘asılı, boşlukta’ [<Ar.]
m. 2a/10
[=1]
- mu‘āmele** ‘tavır, davranış’ [<Ar.]
m.+si 3a/12
[=1]
- mudakkik** ‘ince düşünen, dikkatli’ [<Ar.]
m. 13a/04
[=1]
- muğāyir** ‘aykırı, uymaz, başka türlü,’ [<Ar.]
m. 11b/18, 15a/09
[=2]
- muğāyeret** ‘aykırılık, uymazlık, başkalık’ [<Ar.]
m. 7b/08, 15b/03, 18b/06
m.+ini 12a/09
[=4]
- muḥakkak** ‘tahkik olunmuş, hakikati, gerçekliği, doğruluğu belli olmuş; doğru’ [<Ar.]
m.+dur 20b/15.haқиқat.i+(2)
[=1]
- muḥakkik** ‘tahkik eden, hakikati, gerçeği arayıp meydana çıkarıcı; soruşturucu’ [<Ar.]
m.+ler 13a/05
[=1]
- muḥālif** ‘aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan’ [<Ar.]
m. 8a/02, 11b/17
[=2]
- muḥarrer** ‘yazılı’ [<Ar.]
m. 2b/15
[=1]
- muḥarrrik** ‘hareketlendiren, tahrik eden’ [<Ar.]
m.+e 13a/18
[=1]
- muḥayyelāt** ‘hayāl edilmiş şeyler’ [<Ar.]
m. 7b/09
[=1]
- muḥayyele** ‘hayal edilmiş’ [<Ar.]
m. 7b/07
[=1]
- muḥāzāt** ‘aynı hizada bulunma, karşı durma, karşı olma’ [<Ar.]
m.+ına 17a/02
[=1]

- muḥīṭ** ‘ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan’ [<Ar.]
 m. 6b/07
 m.++i 8a/11, 18a/07
 m.+ũñ 8a/08
 [=4]
- muḥtār** ‘seçilmiş, seçkin’ [<Ar.]
 m.+da 4a/02
 [=1]
- muḥtefī** ‘saklanmış, gizlenmiş’ [<Ar.]
 m. 19b/01, 19b/09
 [=2]
- muḥtelife** ‘türlü, çeşitli; çeşit çeşit’ [<Ar.]
 m. 13a/06
 m.+leri+(1) 9a/07
 m.+lerini 15b/19
 m.+sine 15b/10
 [=4]
- muḥābele** ‘karşılık verme, karşılama’ [<Ar.]
 m. 22b/03
 [=1]
- muḥaddem** ‘önce’ [<Ar.]
 m. 5b/09
 m.+ce 22b/08
 m.+e 7b/01
 [=3]
- muḥaddemen** ‘öncelikle’ [<Ar.]
 m. 5a/10, 17a/04
 [=2]
- muḥadder** ‘tacdîr olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri, değeri bilinmiş, beğenilmiş’ [<Ar.]
 m. 13a/03, 15b/05
 [=2]
- muḥarrer** ‘kararlaştırmış, şüphesiz, anlatılmış’ [<Ar.]
 m. 6b/17, 7a/07, 18b/13, 22b/04, 22b/18
 m.+dür 2a/17, 10b/08, 17b/04
 [=8]
- muḥīm** ‘ikamet eden, oturan’ [<Ar.]
 m. 16a/04
 [=1]
- muḥtezā** ‘gerekten’ [<Ar.]
 m.+++ 12a/11
 m.++y1 3b/05
 m.+sınca 17b/16
 [=4]
- muḥtezī** ‘gerektiren’ [<Ar.]
 m. 22b/14
- muḥtabık** ‘uyumlu’ [<Ar.]
 m. 2b/06, 10b/15, 11b/09
 [=3]
- muḥtaẓama** ‘intizamlı, sıralanmış, düzgün, derlitoplu, tertipli’ [<Ar.]
 m. 17a/18
 [=1]
- murād** ‘arzu, istek, dilek, maksat, meram’ [<Ar.]
 m. 3b/04, 10a/02, 19b/16, 19b/19, 20a/02, 20a/04
 m.+++ 14a/13
 [=7]
- mūşil** ‘ulaştırıran, yetiştiren, vardiıran’ [<Ar.]
 m. 7a/09
 m.+++ 8b/11
 [=2]
- muḥābakat** ‘uygunluk, uyuşma, anlaşma’ [<Ar.]
 m.+ınuñ 23a/14
 m.+i+(2) 22a/11
 [=2]
- muḥābık** ‘uyan, uyuşan’ [<Ar.]

- m. 5a/14, 5b/01, 5b/11, 6a/01, 7a/05, 7b/10, 9b/12, 9b/18, 10a/06, 12a/06, 13a/19, 17a/15
[=12]
- mu‘tād** ‘alışılmış’ [<Ar.]
m.+ları+(2) 4b/19
[=1]
- mu‘temed** ‘güvenilen kimse’ [<Ar.]
m. 22a/08
[=1]
- mu‘tlaqa** ‘kayıtsız, şartsız, kesin’ [<Ar.]
m. 7b/16
[=1]
- muvāfaqat** ‘uygunluk, uyma’ [<Ar.]
m. 4b/05, 5a/06
[=2]
- muvāfık** ‘uygun, yerinde’ [<Ar.]
m. 3b/16, 10a/07, 11a/01, 13a/11
[=4]
- muvaşşal** ‘ulaşmış’ [<Ar.]
m. 6a/15
[=1]
- müvāzāt** ‘paralellik’ [<Ar.]
m. 10a/05
[=1]
- muvāzenet** ‘denkleşme, denk gelme,’ [<Ar.]
m. 4b/07
m.+i+(2) 4b/19
[=2]
- muẓlim** ‘karanlık’ [<Ar.]
m. 8a/06
m.+de 15b/06
[=2]
- muẓtarib** ‘sıkıntısı olan; rahatsız’ [<Ar.]
m. 22b/16
[=1]
- mübāyenet** ‘farklılık, başkalık, karşıtlık’ [<Ar.]
m.+i 14b/13
[=1]
- mücāmele** ‘güzel geçinme’ [<Ar.]
m. 3a/12
[=1]
- mücāneset** ‘benzeme, hemcins olma, hemcinslik’ [<Ar.]
m. 4a/17
[=1]
- mücāzāt** ‘karşılık, cezalandırma’ [<Ar.]
m. 5b/03
[=1]
- müceddeden** ‘yeni olarak, yeni baştan’ [<Ar.]
m. 6b/13
[=1]
- mücerrebāt** ‘tecrübe olunmuş, denenmiş, sınanmış şeyler; görgü’ [<Ar.]
m. 11a/17
[=1]
- mücerred** ‘soyut, tek, yalnız’ [<Ar.]
m. 1b/06, 3b/07, 21b/18
[=3]
- mücevher** ‘cevher ile süslenmiş, elmaslı’ [<Ar.]
m. 3a/07
[=1]
- müdārāt** ‘yüze gülme, dost gibi görünme’ [<Ar.]
m. 4a/14
[=1]
- müdāvim** ‘devam eden, bir işe aralıksız çalışan’ [<Ar.]
m. 7a/18, 18a/02, 18a/10
[=3]
- müddet** ‘zaman, vakit’ [<Ar.]
m. 4b/09

- m.++i 20a/17, 23a/15
m.+e 22a/15
[=4]
- müdde‘î** ‘iddia eden, davacı’ [<Ar.]
m.+ye 22a/01
[=1]
- müdebber** ‘döndürülmüş, çevrilmiş’ [<Ar.]
m. 8b/03
[=1]
- müfâd** ‘mânâ, kavram’ [<Ar.]
m.+ından 6a/15
[=1]
- müfârekat** ‘ayrılma, uzaklaşma’ [<Ar.]
m. 21a/13, 21a/14
[=2]
- mühimmen** ‘önemli olarak’ [<Ar.]
m. 7b/03
[=1]
- mükâfât** ‘ödüllendirme’ [<Ar.]
m. 5b/03
[=1]
- muqarrer** ‘kararlaştırmış, tespit edilmiş’ [<Ar.]
m.+dür 8a/16
[=1]
- mülâhaza** ‘dikkatle bakma, iyice düşünme, düşünce’ [<Ar.]
m. 13b/17, 14b/16, 15b/08, 15b/10, 16a/06, 20a/06, 20a/10, 23a/07
m.+sıyla 6a/08, 13a/13
[=10]
- mülâkât** ‘kavuşma; buluşma; birleşme’ [<Ar.]
m. 12b/09, 16b/18
[=2]
- mülâtafa** ‘güzel muamele’ [<Ar.]
m. 3a/12
- [=1]
- mülk** ‘bir devletin ülkesi’ [<Ar.]
m.++i 17b/07
[=1]
- mülûk** ‘hükümdarlar’ [<Ar.]
m. 6a/02
m.++i 5a/17, 22a/06
m.+e 5b/16, 7a/16, 12a/12, 21b/16
m.+ün 5b/17
[=8]
- mümkin** ‘mümkün, olabilir, olabilen’ [<Ar.]
m. 19b/08, 22b/11, 22b/12
m.+dür 12b/07
[=4]
- mümtedd** ‘uzayan, uzanan’ [<Ar.]
m. 4a/04
[=1]
- münâdî** ‘nida eden; tellâl’ [<Ar.]
m.+ler 5b/04
[=1]
- münâsib** ‘yerinde, yakışık, yaraşık’ [<Ar.]
m. 3a/11
[=1]
- münbasit** ‘yayılan, açılan, genişleyen’ [<Ar.]
m. 11a/14
[=1]
- münhanî** ‘eğilen eğrilen; eğri, kanburlu’ [<Ar.]
m. 5a/05
[=1]
- münharif** ‘sapan’ [<Ar.]
m. 8a/14, 8a/19, 9b/09, 16a/02, 17a/04
[=5]
- münhatt** ‘aşağı inen’ [<Ar.]
m. 9b/17, 11b/03, 16a/06

- [=3]
münhafıza ‘inhifâz eden, alçalan’ [
 m. 11a/18, 11b/10, 12a/06, 16a/04, 20a/09, 20b/17, 23a/05
 m.++i 9a/07, 10a/01, 10a/04, 10a/17, 11a/09, 12a/01, 20b/16, 21a/10, 21a/11
 m.+da 20a/06
 m.+nuñ 15b/09, 15b/19
 [=19]
müntehî ‘sona eren, biten, bir şeyi tamamlayan’ [
 m. 8b/17
 [=1]
mürşid ‘doğru yolu gösteren, kılavuz’ [
 m. 7a/09
 [=1]
mürtefi ‘yükselen, yükselmiş, yüksek; yüce’ [
 m. 5a/10, 9b/12, 16a/05, 21a/15
 [=4]
mürtefi ‘a ‘yükselen, yükselmiş, yüksek; yüce’ [
 m. 19a/06
 [=1]
mürtefi ‘ol- ‘yükselmek’ [
 m.-madan 9b/17
 [=1]
mürtesim ‘resmi çıkan’ [
 m. 16b/19
 [=1]
mürür ‘geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma; geçip gitme; sona erme.’ [
 m. 9a/14, 15a/17, 16a/15, 16b/02, 19b/10
 [=5]
müşādāfet ‘rastlama’ [
 m. 16a/08, 18b/15, 18b/17, 19b/11, 19b/12
 [=5]
müsāra ‘at ‘sür’at ve acele etme, hızlanma’ [
 m. 16b/11
 m.+ı+(2) 2b/17
 m.+ına 4a/09
 [=3]
müsāvat ‘eşitlik, aynı halde ve derecede olma’ [
 m. 15a/07, 17a/16
 m.+a 15a/10
 m.+ı+(2) 14b/19
 [=4]
müsāvi ‘eşit, denk, birinin ötekinden farksız olanı, aynı halde ve derecede bulunan’ [
 m. 10a/07, 10b/05, 15a/09, 17a/08
 [=4]
müstakbel ‘gelecek’ [
 m.+de 16b/04
 [=1]
müstakile ‘tek, bağımsız’ [
 m. 4a/09
 [=1]
müstedîr ‘dâire şeklinde olan, değirmilenen, değirmi’ [
 m.+leri+(2) 15b/02
 [=1]
müstedîre ‘dâire şeklinde olan, değirmilenen, değirmi’ [
 m. 13a/06, 14a/08, 15b/12
 [=3]
müsteviye ‘dengelenmiş, yükseltilmiş’ [
 m. 14a/08, 15b/12
 [=2]
müşābeheth ‘benzerlik’ [
 m.+den 4a/17

- [=1]
müşāhedāt ‘gözle görülen şeyler, tanıklıklar’ [<Ar.]
 m. 11a/17
- [=1]
müşāhede ‘bir şeyi gözle görme, tanıklık’ [<Ar.]
 m. 2a/18, 3b/18üç, 6a/12, 7a/06, 7b/12, 8b/02, 9a/09, 13b/03, 17b/13, 19a/14, 20a/13, 23b/04
- [=12]
müşkil ‘güç, zor, çetin, engel, güçlük, zorluk, çetinlik’ [<Ar.]
 m. 12a/01
 m.+dür 13a/02, 13a/08
- [=3]
müşkilāt ‘güçlükler, zorluklar’ [<Ar.]
 m. 20a/15
 m.+ını 15b/09
- [=2]
müşkil-bend ‘zorlukla bağlanmış’ [<Ar.+Far.]
 m.+i+(1) 8b/10
 m.+ün 20b/09
- [=2]
müşkile ‘zor olan iş’ [<Ar.]
 m.+nün 15b/05
- [=1]
müte‘addide ‘çoğalan, çok, birçok, birkaç, türlü türlü’ [<Ar.]
 m.+de 4b/08, 8b/02, 23a/16
- [=3]
müte‘ahhīrīn ‘son zamanlarda gelenler, yetişenler’ [<Ar.]
 m. 3b/05
 m.+e 8a/07
- [=2]
müte‘āl ‘yüksek, yüce’ [<Ar.]
 m. 1b/05
 m.+den 12a/07
- [=2]
müte‘allık ‘asılı, bağlı, ilgili, ilişkili olan’ [<Ar.]
 m. 7a/16
- [=1]
müte‘ayyin ‘belli, meydana çıkan, meydana çıkan; karar verilmiş.’ [<Ar.]
 m. 10a/03, 12b/13, 14b/15
- [=3]
mütecāviz ‘geçen, aşan’ [<Ar.]
 m. 7a/12
- [=1]
mütedeyyin ‘dine bağlı, belirli bir dîni kabul etmiş olan’ [<Ar.]
 m.+leri+(1) 3b/01
- [=1]
müte‘ahhīrīn ‘son zamanlarda gelenler, yetişenler’ [<Ar.]
 m. 5a/16
- [=1]
mütekāddimīn ‘evvelden gelip geçenler, eskiler, eski insanlar’ [<Ar.]
 m. 5a/15
 m.++i 8a/06
- [=2]
mütesāviye ‘yükseltilmiş, dengelenmiş’ [<Ar.]
 m. 15b/02
 m.+sinden 17a/19
 m.+ye 6b/01, 9a/18
- [=4]
mütesābihe ‘birbirine benzeyen’ [<Ar.]
 m. 13a/06
- [=1]
mütevārī ‘gizlenen; gizli, saklı’ [<Ar.]
 m. 2b/04, 3b/11, 5a/02, 8b/09
- [=4]

mütevâtir ‘ağızdan ağıza dolaşan, halk arasında söylenen’ [<Ar.]

m.+dür 3a/03

[=1]

mütevâzî ‘paralel olan’ [<Ar.]

m. 2b/08, 3b/15, 4a/12, 12a/15

m.+lerine 12a/09

[=5]

mütevâziye ‘parelel olma’ [<Ar.]

m. 10b/12, 11b/14

m.+leri+(2) 11b/17

m.+lerine 11b/18

m.+lerinüñ 12a/08

[=5]

müteveccih ‘teveccüh eden, bir cihete, bir tarafa dönen, yönelen’ [<Ar.]

m. 4b/17, 12b/09, 13b/12, 17a/08

[=4]

müttehîd ‘birleşmiş, birlik olmuş, birleşik’ [<Ar.]

m. 10b/14, 10b/15

[=2]

müvâzât ‘parelleklikler’ [<Ar.]

m. 2a/14, 4a/04, 9b/03

[=3]

müvâzenet ‘ölçülülük’ [<Ar.]

m. 15a/07

m.+i+(1) 5a/09

[=2]

müvâzî ‘parelel, karşı karşıya’ [<Ar.]

m. 9a/16

[=1]

N

Nadal ‘Nadal’

N.+dan 17b/14

[=1]

nâgâh ‘vakitsiz, ansızın, birdenbire’ [<Far.]

n. 5b/09

[=1]

nâhiye ‘civar, çevre; küçük yer; bölge’ [<Ar.]

n.+sine 2b/12

[=1]

nâm ‘isim, ad; ün, lâkab’ [<Far.]

n. 11b/02, 2b/12, 6a/03, 8a/14, 8a/18, 8a/19, 11a/19, 16a/14, 18a/09, 18a/12, 18a/13

n.+ıyla 9a/12

[=12]

nâ-maḥşûra ‘sonu olmayan, sonsuz, sınırlanmamış’ [<Ar.+Far.]

n. 1b/06

[=1]

naql ‘bir şeyi başka bir yere götürme, aktarma’ [<Ar.]

n. 3a/12, 6a/09

[=2]

naqş ‘süsleme, işleme.’ [<Ar.]

n. 3a/08

[=1]

naşb ‘dikme, saplama’ [<Ar.]

n. 4b/09

[=1]

naşib-dâr ‘hissedar’ [<Ar.+Far.]

n. 4a/01

[=1]

nâşî ‘ortaya çıkan, ileri gelen; dolayı’ [<Ar.]

n. 8a/05

[=1]

nâ-yâb ‘bulunmaz’ [<Far.]

n.+dur 7a/10

[=1]

naẓar ‘bakma, göz atma’ [<Ar.]

n. 3b/06

- n.+da 22a/02
[=2]
nāzır ‘bakan, gözeten’ [<Ar.]
n. 9b/02, 9b/09, 9b/15, 10a/05
[=4]
ne ‘değil, yok’ [<Far.]
n. 16b/06, 19b/16, 20a/01, 22b/18, 22b/18
[=14]
ne ‘ne, kaç’
n. 6a/17, 6b/10, 6b/11, 6b/11, 6b/11, 10a/11, 12a/09, 14a/11, 14b/10, 16b/06, 19b/16, 20a/01, 22b/18, 22b/18
[=14]
nefsü’l-emr ‘işin özü’ [<Ar.]
n.+e 5b/11, 5a/14, 9b/18
[=3]
nehār ‘gündüz’ [<Ar.]
n. 2a/14, 2b/07, 2b/07, 9b/03, 10b/12, 13b/06, 15a/15, 15a/16, 18b/15, 18b/17, 19b/11
n.++ı 6a/18, 6b/02, 12b/05, 12b/12, 12b/15, 12b/16, 12b/19, 15a/16, 16a/08, 16a/10, 16a/12, 16a/18, 16b/01, 16b/18
n.+a 6b/18, 16b/14
n.+da 16a/16, 17b/01
n.+dan 12b/10, 15a/18
n.+ı+(1) 12b/06, 17b/02, 19b/17
n.+ından 13b/07, 17b/02
n.+ları+(1) 16b/09
n.+ları+(2) 20b/11
n.+larından 12b/08
n.+larıyla 20b/10
[=40]
nehc ‘doğru yol; yol, usûl’ [<Ar.]
n. 2b/09
n.++i 16a/03
n.+ini 4a/07
[=3]
neşv ü nemā ‘yetişip büyüme, sürüp çıkma
n. 22a/05, 22a/05
[=2]
netekim ‘gerçekten, nasıl ki, hakikaten’ [<Ar.]
n. 2a/17, 15a/01
[=2]
netice ‘sonuç,son’ [<Ar.]
n. 20b/08
[=1]
nev ‘çeşit, türlü, cins, sınıf.’ [<Ar.]
n. 9b/19, 10b/07, 22a/07
n.++i 9a/09, 9a/13, 10a/18
n.+dür 9a/09
[=7]
nevāhī ‘yanlar, taraflar, nâhiyeler, bucaklar’ [<Ar.]
n.++yi 21a/09
n.+lerine 17b/15
n.+si 18a/06
n.+sinde 8a/13
n.+sine 18a/04
[=5]
nev’an ‘çeşit bakımından, cinsçe’ [<Ar.]
n. 7b/08
[=1]
nev-zuhūr ‘ortaya yeni çıkan’ [<Far.]
n. 5b/14
[=1]
Neva Holandiya ‘Yeni Hollanda’
N. 18a/13
[=1]
neyl ‘merama erişme; isteğine ulaşma, ulaşılan şey.’ [<Ar.]
n.++i 16b/10
[=1]

nısf ‘yarım, yarı’ [<Ar.]

n.++ı 2a/14, 2b/07, 6a/18,
6b/02, 6b/18, 8a/01, 9b/03,
10a/15, 10b/06, 10b/12, 12b/05,
12b/05, 12b/08, 12b/10, 12b/12,
12b/14, 12b/16, 12b/19, 13b/06,
13b/07, 14a/06, 14a/19, 14b/03,
15a/15, 15a/16, 15a/16, 15a/17,
16a/08, 16a/10, 16a/12, 16a/16,
16a/18, 16b/01, 16b/09, 16b/14,
16b/18, 17b/01, 17b/02, 17b/02,
18b/15, 18b/17, 19b/04, 19b/05,
19b/10, 19b/17, 20b/10, 20b/11

n.+ı+(2) 7b/18

[=48]

ni‘am ‘nimetler’ [<Ar.]

n.++ı 1b/07

[=1]

nice ‘nasıl, ne kadar, çok’

n. 6b/15

[=1]

niçe ‘nasıl, ne kadar, çok’

n. 3b/12, 3b/12, 6b/13, 6b/13,
6b/16, 6b/16, 7b/15, 7b/15,
13a/04, 22a/15

[=10]

niçün ‘neden’

n. 17a/10, 18b/06, 18b/08,
19a/18

n.+dür 18b/01

[=5]

nidā ‘çağırma, bağırma, seslenme’
[<Ar.]

n. 5b/04

[=1]

nihāyet ‘son, sonuç’ [<Ar.]

n. 8b/16, 8b/19, 9a/02, 9a/03

n.++ı 18a/11

[=5]

ni‘met ‘iyilik, lütuf, ihsan, bahşiş;
azık’ [<Ar.]

n.++ı 12a/07, 23a/11

[=2]

nisbet ‘bağlılık, ilgi, kıyaslama,
ölçü’ [<Ar.]

n. 15a/02, 16b/14, 19b/01,
19b/07

[=4]

niteki ‘nasıl ki, nitekim’

n. 17b/06

[=1]

nitekim ‘nitekim, nasıl ki’

n. 4b/13, 19a/10

[=2]

niẓām ‘dizi, sıra, düzen, usul, tertip,
yol; kaide’ [<Ar.]

n.+a 3b/16

n.+ına 6a/13, 14b/19

[=3]

noḵṣān ‘eksiklik, azalma, azlık, ek-
sik, kusurlu’ [<Ar.]

n. 10b/06, 18a/19, 22b/04

n.+dan 22b/02

n.+ı+(1) 15a/04

[=5]

nokta ‘nokta, yer, derece’ [<Ar.]

n.++ı 9a/10, 9a/11, 11a/07,
12b/11, 13b/10, 13b/12, 16a/01,
16a/02, 16a/09, 16a/13, 16a/15,
16a/17, 16b/05, 16b/07, 17a/05,
17b/05, 18a/01, 18b/07, 19b/10,
19b/14, 23a/19, 23b/03

n.++ıyı 3b/06, 8a/11

n.+ları+(2) 10a/19, 10b/014,
11a/09, 11a/16

[=28]

nukāt ‘noktalar’ [<Ar.]

n.+ı+(2) 10b/09

[=1]

nūr ‘ışık’ [<Ar.]

n.++ı 7a/02

[=1]

nuşh ‘nasihat verme, öğüt’ [<Ar.]

n. 22a/17

[=1]
nümāyān ‘görünücü, görünen; meydana’ [**<Far.**]

n. 8a/08, 11a/12

[=2]

Nürimberga ‘Nürnberg, Almanya’da Bavyera eyaletinde bir şehir’

N. 19a/15

[=1]

nüşhā ‘yazılı, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret’ [**<Ar.**]

n.+sı+(2) 6a/04

[=1]

O

ol ‘o’

o. 2a/11, 2a/14, 3b/09, 3b/13, 3b/15, 5a/08, 5a/12, 5b/03, 5b/18, 6a/19, 8b/06, 10a/12, 10a/15, 12a/03, 12b/02, 12b/16, 12b/18, 15b/08, 16b/02, 16b/14, 16b/17, 17a/02, 17b/19, 18b/04, 18b/15, 18b/17, 18b/18, 19b/11, 20a/02, 21a/12

o.+an 13a/18

[=31]

ol- ‘olmak’

o.-a 2a/06, 2b/04, 6a/03, 12b/15, 12b/16, 13b/01, 14b/04, 16b/17, 17a/04, 17a/07, 17a/15, 17b/06, 19a/06, 20b/08, 21a/08, 21b/04, 22b/17, 2b/09

o.-an 4a/04, 5a/10, 6a/07, 6b/02, 7b/18, 8a/01, 8a/14, 9a/05, 10a/08, 10b/09, 11a/17, 11b/05, 12a/07, 12b/12, 13b/16, 14b/15, 15a/03, 15a/05, 15a/06, 15a/13, 15a/15, 15b/13, 15b/15, 15b/17, 15b/18, 16a/07, 16b/08, 16b/12, 17a/08, 17a/09, 17b/08, 17b/09, 17b/14, 18a/19, 18b/06, 19a/01, 19b/01, 19b/09, 20a/07, 20a/09, 20b/07, 20b/18, 23a/19

o.-araç 9b/09, 9b/12, 21a/15

o.-dı 6a/13, 10b/19, 11a/02, 11b/04, 11b/17, 12b/13, 13a/16,

18a/15, 20a/01, 20a/06, 20b/05, 23a/18

o.-dılar 3b/17

o.-duğı 3b/11, 4b/03, 7a/01, 9b/06, 9b/14, 11a/15, 11b/01, 11b/03, 11b/17, 18b/01, 19a/07, 19a/08, 19b/09, 19b/13, 20a/19, 20b/18, 21a/15, 21a/18, 22b/12

o.-duğıdur 5a/05

o.-duğın 12a/18

o.-duğından 4b/17, 19b/06, 20b/02, 23a/08

o.-duğı 12b/12

o.-duğına 12b/10

o.-duğından 17a/06

o.-dukda 9a/04

o.-dukça 15a/18, 15a/18, 18a/15, 18a/17

o.-dukda 5b/17, 6a/06, 9b/02, 9b/05, 10a/03, 10b/10, 11a/11, 11b/04, 15b/03, 16b/11, 17b/18, 18a/14, 18b/13, 20b/14, 21a/10

o.-dukları 8b/12, 16b/19

o.-duklarında 6b/10, 16b/16, 17a/01

o.-duklarını 6b/10, 6b/12, 22b/19

o.-madığından 10b/03

o.-madıklarından 12a/15

o.-madıkları 22b/09

o.-maduğı 7b/16

o.-maduğına 14b/07, 19a/10, 21b/18

o.-maduğları 10b/14

o.-mağla 3a/09, 6a/04, 14a/13, 17a/04, 17b/03

o.-maludur 14a/11

o.-mamağla 21b/10

o.-mamağ 10b/15, 15b/07, 23a/02

o.-mamışdur 22b/09

o.-mañıza 22a/12

o.-mağ 6a/08, 6a/16, 7b/11, 8b/04, 9b/02, 10a/05, 10b/08, 11a/10, 11a/12, 11b/18, 12b/13, 15a/08, 17a/09, 17a/10, 17b/04, 19a/16, 20b/01, 20b/03, 22a/15

o.-mağda 11a/01

o.-mağdan 19b/04

o.-maya 11b/06, 12b/05, 19b/15, 20b/09

o.-mayan 15b/05

o.-mayup 3b/07, 5b/07, 6b/07, 7b/05, 7b/14, 8b/15, 9b/18, 10b/03, 13a/03, 13a/10, 14b/12, 16a/03, 16a/19, 17a/18, 17b/01, 18b/09, 19b/04, 19b/08, 20a/14, 20a/17, 21a/03, 21a/05, 22a/03, 22b/02

o.-mış 2a/08, 9b/07, 10a/18, 12b/15, 14a/01, 14a/04, 17a/04, 17a/07, 17a/15, 19a/16, 21b/04

o.-mışdur 4a/09, 17b/06

o.-mışıdı 11a/15

o.-mışlar 16b/15

o.-mışlardur 4a/15, 4a/18

o.-sa 12a/02, 18a/02, 18a/05

o.-una 13b/06

o.-up 1b/10, 2b/01, 2b/06, 3b/12, 4a/06, 5a/11, 6a/06, 6b/02, 7a/04, 7a/09, 8a/09, 8a/13, 8b/18, 9a/11, 10a/03, 11a/03, 11b/02, 11b/07, 12a/02, 12b/02, 12b/09, 14b/02, 14b/14, 15a/07, 15a/14, 17a/14, 18a/09, 18a/11, 18b/13, 19a/19, 20b/12, 21a/19, 22a/01, 22b/17, 4a/12, 11a/19, 17a/07

o.-ur 3a/10, 8a/15, 8a/19, 9a/05, 9a/08, 9b/08, 9b/09, 9b/11, 9b/15, 9b/16, 10a/12, 10a/16, 10a/18, 11b/09, 11b/10, 12a/04, 12a/09, 12a/13, 12b/05, 13b/13, 13b/19, 14a/01, 14a/03, 14a/04, 14a/07, 14a/09, 14b/01, 14b/16, 15a/07, 15b/18, 16a/02, 16a/03, 16a/04, 16a/06, 16a/17, 16b/06, 17b/17, 17b/19, 18b/05, 18b/06, 18b/16, 18b/18, 19a/08, 19a/19, 19b/01, 19b/06, 19b/13, 19b/15, 19b/16, 20a/01, 20a/04, 20b/02,

20b/17, 21a/03, 21a/05, 21a/09, 21a/12, 21a/16, 21a/17, 21a/19, 21b/02, 21b/04, 22a/12

o.-urlar 6b/13, 12b/03

o.-ursa 21b/08

o.-ursuz 22a/12

[=328]

olun- ‘olunmak’

o.-a 14a/17, 22a/10

o.-an 2a/18, 3a/17, 6a/11, 6a/12, 6a/18, 6b/01, 6b/15, 7b/12, 8a/05, 8b/02, 8b/12, 8b/14, 8b/17, 8b/19, 9a/02, 9a/06, 9a/10, 9a/15, 9a/18, 9b/05, 9b/13, 10a/11, 10b/01, 11a/05, 11b/14, 12a/12, 12a/14, 13a/01, 13a/14, 15b/01, 17a/19, 17b/16, 18b/02, 18b/03, 20b/07, 21a/01, 21b/19, 22a/01, 22a/13

o.-ca 13a/08, 19b/10, 19b/16

o.-dı 6a/10, 7a/16, 7b/01, 7b/04, 8a/10, 20a/11, 23b/04, 23b/07

o.-duğı 3a/14

o.-duğı 2a/03, 4a/02, 6b/16, 10b/13, 11b/19, 13b/01, 14b/14, 20b/12, 20b/19, 21a/11, 21b/12

o.-duğına 8a/04

o.-duğda 3b/13, 4b/07, 10a/02, 14a/10, 14b/16, 19b/19, 20a/04, 20a/06, 20b/05

o.-mağla 6a/14, 17a/16

o.-mak 20a/08

o.-maludur 13b/05

o.-mamağ 23b/04

o.-mamışdur 22b/10

o.-mağ 2b/09, 5b/11, 6b/05, 15b/06, 17b/12, 17b/13, 21a/09, 21b/13, 21b/15, 22a/19, 23a/03

o.-masını 3b/03

o.-maya 10a/18, 13b/05, 16a/17, 19b/03

o.-mayup 8a/03

o.-mış 2a/05, 3a/08, 19a/14, 19a/16, 21b/06, 22a/16, 23b/01

- o.-mişdur 3a/12, 4b/09, 7a/06, 20a/18
- o.-sa 2a/12, 4b/10, 12b/18, 12b/19, 15a/10, 16b/02, 16b/04, 19b/16
- o.-sun 22b/16
- o.-up 2a/11, 2b/08, 3a/08, 3b/18üç, 4a/19, 4b/07, 5a/19, 5b/04, 6a/01, 6b/14, 7a/13, 7a/19, 7b/03, 7b/08, 8b/11, 10a/18, 10b/11, 12a/10, 12a/12, 13a/15, 13b/09, 13b/17, 14a/02, 16a/10, 16b/03, 18b/12, 19b/19, 20a/03, 20a/13, 21b/13, 21b/14, 23b/03, 6a/03, 9a/09, 9a/15, 11b/14
- o.-ur 2a/16, 2a/19, 3a/12, 3a/14, 5b/03, 8a/02, 8b/11, 9b/04, 10a/06, 10b/12, 11a/18, 11b/15, 12a/01, 13a/11, 13a/16, 13b/03, 13b/16, 14a/16, 14b/13, 16a/11, 18b/05, 19b/18, 20a/03, 20a/16, 20b/17, 22b/03, 22b/19
- o.-urdu 13a/01, 16b/07
- o.-ursa 17a/12, 18b/01, 20a/02, 22b/03, 22b/15
- [=187]
- on** ‘on’
- o. 5b/09, 8b/16, 11b/01, 11b/07, 13a/17, 13a/17, 13b/02, 13b/02, 13b/10, 13b/10, 13b/13, 13b/13, 13b/16, 14a/17, 16b/03, 18b/10, 18b/10, 19a/11, 19a/12, 19a/12, 21a/05, 23b/03
- [=22]
- otuz** ‘otuz’
- o. 11b/01, 14a/08, 14a/18
- [=3]
- Ö**
- öte** ‘sonra,ondan sonra,sonunda, uzak,ayrı’
- ö. 8a/18, 9b/08, 19b/08
- [=3]
- özle-** ‘özlemek’
- ö.-yüp 12a/19
- [=1]
- P**
- pāre** ‘parça, sayı, bölüm, para’ [<Far.]
- p. 2a/10, 14b/06
- p.+sinüñ 1b/11
- [=3]
- paris** ‘Paris, Fransa’da bir şehir’
- p. 17b/01, 17b/05, 17b/09, 19a/14
- p.+de 13b/16, 19a/10
- p.+in 17a/11
- p.+ün 17b/03
- [=8]
- pend** ‘nasihat, öğüt’ [Far.]
- p. 22a/17
- [=1]
- pes** ‘ard, arka, geri’ [<Far.]
- p. 2b/09, 3a/14, 3b/17, 8b/01, 9a/08, 9b/16, 10a/16, 10b/06, 11a/02, 11b/19, 13a/17, 14a/09, 14b/11, 15a/11, 15b/06, 16b/01, 17b/14, 20a/05, 20b/09, 21a/05, 21a/19, 22a/05, 23b/04
- [=23]
- pesin** ‘sonraki, en son’ [<Far.]
- p. 1b/10
- [=1]
- peşin** ‘peşin, önden, önce, önden verilen’ [<Far.]
- p. 16b/06
- [=1]
- peydā** ‘meydanda, açıkta’ [<Far.]
- p. 4b/04, 5b/02
- [=2]
- pişin** ‘peşin, önden, önce, önden verilen’ [<Far.]
- p. 1b/10
- [=1]
- pōlād** ‘çelik’ [<Far.]

- p.+1+(1) 2a/07, 3b/19, 4a/01, 4a/15
[=4]
- pusula** ‘pusula’ [<İt.]
p. 3a/08, 3a/10, 4b/14
p.+da 23b/05
p.+lar 2a/18, 6a/10
p.+larda 9a/09
p.+nuñ 2b/16
p.+y1+(1) 2b/13
[=9]
- pūšīde** ‘örtülmüş, örtü’ [<Far.]
p. 6b/07, 20b/09
[=2]
- R**
- rābi‘an** ‘dördüncü olarak’ [<Ar.]
r. 15a/19, 15b/15, 16a/17, 17a/10
[=4]
- rāci‘** ‘geri dönen, münâsebeti, ilgisi olan’ [<Ar.]
r. 16a/04, 19b/16
[=2]
- rāğib** ‘istekli, isteyen, rağbet eden’ [<Ar.]
r. 2b/13, 6a/05
[=2]
- rağbet** ‘istekle karşılama, istek, arzu, iyi kabul edilme’ [<Ar.]
r. 7a/14
r.++i 7a/17
r.+e 23a/10
[=3]
- rāhī** ‘yola ait, yolla ilgili, yolcu’ [<Far.]
r. 18a/04
[=1]
- raşad** ‘gözetme, bekleme, pusu tutma, gözleme, ölçme (rasad âleti ile)’ [<Ar.]
r. 17a/16, 19b/19
[=2]
- raşadiyye** ‘rasada mensup, rasatla ilgili’ [<Ar.]
r. 6b/16, 7a/07
r.++yi 22b/04
[=3]
- rāşıd** ‘gözeden, dikkatle bakan, gözleyen, gözleyici’ [<Ar.]
r.+++ 7a/04
[=1]
- rāst** ‘doğru’ [<Far.]
r. 9b/15, 12b/15, 12b/17, 13b/12, 16a/13, 16b/05, 17b/04, 17b/08,
r.+++ 6b/18, 9a/11, 11b/12, 12b/11, 16a/01, 16a/09, 17a/05, 17b/10, 19b/14
[=17]
- redd** ‘geri döndürme, döndürülme, geri çevirme, çevirilme; kabul etmeme; kabul edilmeme, tanı-mama, inkâr etme’ [<Ar.]
r. 22a/03
[=1]
- ref‘** ‘yüceltme, yukarı kaldırma, kaldırma’ [<Ar.]
r. 5a/08
[=1]
- rehber** ‘yol gösterici, kılavuz’ [<Far.]
r. 1b/09, 10b/08, 23a/09
r.+e 3a/10
[=4]
- rehīn** ‘rehin edilmiş; bir şeye garanti olarak tutulmuş’ [<Ar.]
r.+++ 7a/10
[=1]
- reh-nümā** ‘yol gösteren, kılavuz’ [<Far.]
r. 1b/09, 5b/13, 6a/05
[=3]

- resīde** ‘erişmiş, yetişmiş, olgunlaşmış’ [Far.]
r. 22b/08
[=1]
- resm** ‘yazma, çizme; desen, pentür, suret’ [<Ar.]
r. 9a/06, 15b/17, 21b/05
r.++i 5b/15
[=4]
- reşīd** ‘doğru yol tutan’ [<Ar.]
r.++i 22a/07
[=1]
- revāc** ‘sürüm, geçerli, kıymet, değer’ [<Ar.]
r.+ına 23a/09
[=1]
- re’y** ‘görme, görüş’ [<Ar.]
r.++i 4a/02
r.+e3b/07, 3b/17
r.+ine 9a/08
[=4]
- ricāl** ‘belli mevki sahibi kimseler’ [<Ar.]
r.+ine 7a/13
[=1]
- ric’at** ‘geri dönme, gerileme’ [<Ar.]
r. 19b/07, 19b/14
r.+e 13b/05, 13b/06, 19b/02
r.+inde 13b/07
[=6]
- rih** ‘yel, rüzgâr’ [<Ar.]
r.++i 4a/06
[=1]
- risāle** ‘mektup, kısa yazılmış küçük kitap’ [<Ar.]
r. 7a/19, 7b/02
r.++yi 5b/16, 6a/03, 6a/11
r.+de 5b/14, 7b/01
r.+si 6a/09
- [=8]
- risālet** ‘elçilik, sefaret’ [<Ar.]
r.+lerinden 3a/05
[=1]
- rivāyet** ‘söylenti, bir haber, söz veya hâdisenin hikâyesi’ [<Ar.]
r.+leri+(2) 3a/03
[=1]
- rū** ‘yüz, çehre’ [<Far.]
r.++y1 7b/05, 7b/09, 7b/12, 16a/13, 16b/05, 16b/16, 17a/01
[=7]
- rub** ‘dörtte bir, çeyrek, bir şeyin dört kısımdan bir kısmı’ [<Ar.]
r. b. 9b/15, 10a/13, 10b/06, 13b/19, 14a/06, 19b/03, 19b/04, 19b/04, 19b/05, 19b/06, 21a/16, 21b/01
r.+++1 19b/03
r.+1+(1) 12a/04, 14a/07
r.+1+(2) 13b/19, 14a/03
r.+ını 14a/05
r.+larda 21a/08
r.+uñ 13b/19, 14a/03, 14a/05
[=22]
- rūşen** ‘aydın, parlak, belli, meydana’ [<Far.]
r.++i 8a/08
[=1]
- rūy** ‘tunç’ [<Far.]
r.+++1 3b/12, 5a/03, 7a/01, 13a/18, 19a/04, 19a/06, 19b/05
[=7]
- rūzgār** ‘zaman, devir, dünyâ, yel’ [<Far.]
r. 3a/08, 6b/09
r.+++1 2b/14
r.+da 22b/13
r.+dan 22b/07
[=5]
- rū’esā** ‘reisler, başkanlar’ [<Ar.]

- r.+larına 7a/18
[=1]
- rūkn** ‘bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği’ [<Ar.]
r.++i 22a/19
[=1]
- rüşd** ‘doğru yolu bulup gitme, doğru yolda gitme, doğru düşünme, akıl sahibi olma’ [<Ar.]
r. 5b/05, 5b/12, 14a/13
[=3]
- rū’yet** ‘görme, bakma, görülme’ [<Ar.]
r. 22a/08
[=1]
- S**
- sābık** ‘geçici, geçen, geçmiş’ [<Ar.]
s. 18b/11
s.+da 6b/14, 11a/13
[=3]
- sābıka** ‘geçici, geçen, geçmiş’ [<Ar.]
s. 20a/08
[=1]
- sābit** ‘hareketsiz, kıyılamayan, yerinde duran; ispat edilmiş, anlaşılmış’ [<Ar.]
ş. 8b/12, 9a/04, 10b/19, 11a/15, 11b/03, 11b/17, 13a/16, 17b/06, 18a/14, 20a/18, 20b/14
[=11]
- sābi’an** ‘yedinci olarak, yedinci olmak üzere’ [<Ar.]
s. 18b/08
[=1]
- şādık** ‘doğru, gerçek’ [<Ar.]
ş. 22a/08
[=1]
- şādırin** ‘çıkanlar’ [<Ar.]
ş.+e 8a/08
- [=1]
- sādisen** ‘altıncı olarak, altıncı olmak üzere, altıncı derecede’ [<Ar.]
s. 15b/03, 18b/05
[=2]
- şag** ‘sağ’
ş.+dan 16b/10
[=1]
- şahife** ‘üzerine yazı yazılan veya basılan bir kâğıt yaprağının iki yüzünden her biri; kâğıt yaprağı’ [<Ar.]
ş. 21b/12, 22a/16
ş.+si 21b/14, 22a/18
[=4]
- sāhil** ‘deniz, nehir, göl kenarı, yalı, kıyı’ [<Ar.]
s.+inde 11b/02
[=1]
- sā’i** ‘çalışkan’ [<Ar.]
s. 22a/08
[=1]
- sā’ir** ‘diğer, başka, gayri’ [<Ar.]
s. 14a/13, 15a/15, 19a/02
s.+ler 6a/07
[=4]
- sā’ire** ‘diğer, başka, gayri’ [<Ar.]
s. 2b/08, 3a/07
s.+de 14a/11
[=3]
- sākıt** ‘düşen, düşücü, düşmüş, hükümsüz’ [<Ar.]
s. 22b/17
[=1]
- sālik** ‘bir yola giren, bir yolda giden’ [<Ar.]
s.+ler 12b/02
[=1]
- sālim** ‘sağ; sağlam, eksiksiz, sakatı, noksanı olmayan’ [<Ar.]

- s.+de 8a/11
[=1]
- şāliš** ‘üçüncü’ [<Ar.]
ş. 9a/13, 10a/18, 16a/16
[=3]
- şālişe** ‘üçüncü’ [<Ar.]
ş. 2a/08, 4a/15
[=2]
- şālişen** ‘üçüncü olarak’ [<Ar.]
ş. 3b/19teveccüh.i+(2), 15a/15,
15b/13, 17a/07
[=4]
- şāminen** ‘sekizinci olarak, sekizinci
derecede’ [<Ar.]
s. 19a/18
[=1]
- şan-** ‘sanmak’
ş.+dıkları 8a/06
[=1]
- şan’at** ‘sanatlar, ustalıklar, hüneler,
marifetler’ [<Ar.]
ş.+++ 12a/08
[=1]
- şānī** ‘ikinci’ [<Ar.]
ş. 9a/13, 16a/15
[=2]
- şāniye** ‘dakikanın altmışta biri’
[<Ar.]
s. 4a/15
[=1]
- şāniyen** ‘ikinci derecede, ikinci ola-
rak’ [<Ar.]
s. 3b/19teveccüh.i+(2), 7b/12,
15a/13, 15b/08, 15b/11, 16b/07,
22b/10
[=7]
- şarf** ‘harcama, masraf etme, gider,
döndürme’ [<Ar.]
ş.+++ 7a/17, 11b/14, 13a/11,
14b/11
[=4]
- saru** ‘sarı’
ş. 2b/03
[=1]
- saṭḥ** ‘yüzey’ [<Ar.]
s.+++ 14b/10, 19a/05
s.+i+(2) 15a/02
s.+ına 17a/14
m.+ını 9a/19
s.+ında 10a/11, 16b/19, 21b/07
s.+ından 15a/03
[=8]
- şavāb** ‘doğruluk, dürüstlük; doğru
hareket, doğru davranış, doğru
düşünce’ [<Ar.]
ş. 7a/07
[=1]
- sa’y** ‘çalışma, çabalama, gayret,
emek’ [<Ar.]
s. 1b/10, 5a/16, 23b/02
[=3]
- sebeb** ‘sebep, neden’ [<Ar.]
s.+++ 8b/04
s.+den 11a/10, 12b/02, 19a/05
[=4]
- sebīl** ‘yol, sebil, hayrat’ [<Ar.]
s.+++ 6a/16
[=1]
- sebkāt** ‘geçme, ilerleme’ [<Ar.]
s. 9b/01, 10a/04
[=2]
- sebt** ‘cumartesi’ [<Ar.]
s. 16b/07, 21b/18
[=2]
- sefer** ‘yolculuk’ [<Ar.]
s. 5b/19, 17b/15, 22a/10
s.+e 7a/18
s.+i+(1) 2b/19
s.+i+(2) 6b/08
s.+inde 21b/05

- [=7]
sefine ‘gemi, vapur’ [<Ar.]
s. 4b/16, 5a/07, 9b/04, 9b/08, 9b/10, 9b/11, 9b/15, 10a/10, 10a/12, 10a/14, 10a/15, 17b/19, 18a/02, 18a/10, 18a/13, 21a/09, 21a/12, 21a/17
s.+de 7a/03, 10a/10, 18a/08, 23a/02
s.+ler 17b/11
s.+nüñ 7a/03, 22b/12, 23a/01
s.+sinde 7a/04
[=27]
sehāb ‘bulut’ [<Ar.]
s. 6b/19
[=1]
sehlü’l-**huşūl** ‘kolay elde etme’ [<Ar.]
s.+dür 14a/12
[=1]
sehv ‘yanlış, yanılma’ [<Ar.]
s. 6a/07, 22a/14
[=2]
sekiz ‘sekiz’
s. 8b/18, 13b/15, 13b/18, 14a/07
[=4]
seksen ‘seksen’
s. 8b/15, 10a/14, 13b/09, 21b/01, 21b/02
[=5]
semā ‘gökyüzü’ [<Ar.]
s.+nuñ 3a/18
[=1]
semt ‘taraf, açıklık’ [<Ar.]
s.+lere 18a/08
s.+lerine 4a/13
[=2]
sem‘ ‘iştirme, iştiriş’ [<Ar.]
s. 22a/02
[=1]
- sene** ‘yıl’ [<Ar.]
s. 5b/09, 14a/02, 14a/03, 19a/12
s.+de 12b/17, 13a/16, 13b/02, 13b/13, 13b/15, 13b/18, 14a/05, 14a/07, 14a/08, 14a/16, 14a/18, 16b/01, 16b/03, 18b/09, 19a/12
s.+den 3a/13
s.+lerde 17a/06
s.+lerden 14b/01
s.+leri+(1) 13b/04
s.+lerüñ 14b/01
s.+si 5b/08
s.+sinde 2b/11, 17b/07
s.+sinden 19a/11
s.+sine 19a/12
[=29]
seng ‘taş’ [<Far.]
s. 1b/11
s.++i 1b/08, 3b/10, 4a/19, 5b/10, 6a/13
[=6]
ser-be-mühr ‘ağzı mühürlü, kapalı’ [<Ar.+Far.]
s.++i 13a/03
[=1]
seretān ‘yengeç burcu’ [<Ar.]
s. 19b/08
[=1]
ser-fürü ‘baş eğme, söz dinleme’ [<Far.]
s. 11b/10, 21a/12
[=2]
seri‘ ‘çabuk, hızlı’ [<Ar.]
s. 16a/03
[=1]
ser-nigün ‘baş aşağı olmuş, ters dönmüş’ [<Far.]
s. 20b/18
[=1]

- setr** ‘örtme, kapama, gizleme’
[<Ar.]
s. 7a/01
[=1]
- seyelân** ‘akma, akıntı’ [<Ar.]
s. 4a/13
[=1]
- seyr** ‘yürüme, yürüyüş; gitme, hareket, yolculuk, gezme, gezinme’
[<Ar.]
s. 2b/19, 5b/18, 6b/08, 7a/18, 9b/04, 10a/09, 10a/10, 17b/11, 17b/15, 18a/01, 18a/08, 18a/09, 18a/13, 19b/18, 21a/10, 21a/13, 21a/17, 21b/04, 22a/09
s.+inde 17b/16, 18a/10
[=21]
- seyyâh** ‘yolcu, gezici’ [<Ar.]
s.+laruñ 2b/19
[=1]
- sıdk** ‘doğruluk, gerçeklik; iç, yürek temizliği’ [<Ar.]
ş. 22a/10
ş.+++ 22a/04
ş.+1+(2) 21a/08
[=3]
- sıkl** ‘ağırlık, yük, sıkıntı’ [<Ar.]
ş.+de 15a/09
[=1]
- sıklet** ‘ağırlık, yük, sıkıntı’ [<Ar.]
ş. 13a/12
[=1]
- sıklî** ‘ağırlıksal’ [<Ar.]
ş. 14b/19
[=1]
- sırr** ‘gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey’ [<Ar.]
s.+++ 2a/09‘ ukul.+1
s.+ını 3b/04, 20b/09
[=3]
- sibāk** ‘bağ, bağlantı’ [<Ar.]
s.+++ 18b/11
[=1]
- silik** ‘sıra, dizi’ [<Ar.]
s.+++ 15a/11, 21b/18
[=2]
- sipāriş** ‘ısmarlama, ısmarlayış, bir şeyin yapılmasını ısmarlama’
[<Far.]
s. 22a/13
[=1]
- siyāk** ‘sözün gelişi, ifâde şekli’
[<Ar.]
s. 18b/11, 20a/07
s.+a 3b/15
[=3]
- şol** ‘sol’
ş.+a 13b/06
ş.+dan 16b/10
[=2]
- şunda boğazı** ‘Sunda Boğazı, Sumatra’yı Cava’dan ayıran boğaz’
ş. 20a/16
[=1]
- şoñra** ‘sonra’
ş. 2b/10, 3a/05
[=2]
- şu** ‘su’
ş. 2a/11, 2a/12
ş.+larda 7b/12
[=3]
- su’âl** ‘sorma, sorulma, soruşturma, soru, sorulan şey’ [<Ar.]
s. 17a/11, 18b/01, 18b/05
[=3]
- şuğr** ‘küçüklük’ [<Ar.]
ş. 14b/18
[=1]
- sūrâh** ‘delik, gedik’ [<Far.]
s.+larına 5a/04

- s.+larını 4b/02
[=2]
- şūret** ‘biçim, görünüş, kılık, tarz, yol, gidiş’ [<Ar.]
ş. 20a/07, 23b/05
ş.+de 6a/01, 13b/12, 19a/06, 20a/19
ş.+e 13a/15
ş.+i+(2) 9a/06
[=8]
- suratu ibrati**’l-mā’ila ‘eğim ibresinin görüntüsü’ [<Ar.]
i. 24a/01
[=1]
- suratu ibrati**’l-munḥafizati’l-arziyya ‘yerin alçalma ibresinin resmi’ [<Ar.]
i. 25a/01
[=1]
- suṭūh** ‘yüzeyler’ [<Ar.]
s.+unda 10b/11
[=1]
- suṭūr** ‘satırlar, yazı dizileri’ [<Ar.]
s.++1 21b/18
s.+a 15a/11
[=2]
- sūhūlet** ‘kolaylık, kolaylık vasıtası, yavaşlık, usul; nâzik muamele, elverişli, kullanışlı, paraca kolaylık’ [<Ar.]
s. 12b/06, 22a/14, 22b/01
[=3]
- sūkūnet** ‘durgunluk, dinginlik, dinme, azalma, rahat’ [<o.i.]
s. 22b/17
[=1]
- sūkūt** ‘susma, söz söylememe’ [<Ar.]
s. 13a/09
[=1]
- sūlūk** ‘bir yola girme, bir yol tutma, husûsî bir sınıfa, bir gruba katılma, bir tarikata intisâb etme’ [<Ar.]
s. 11a/17
[=1]
- sūr‘at** ‘çabukluk, hız’ [<Ar.]
s. 19a/14
s.+e 19a/17
s.+ine 19a/07
s.+le 19a/17
[=4]
- sūrūl-** ‘sürülmek’
s.-dükde 4a/19
[=1]
- Ş**
- şa‘b** ‘cemaat, taife; kabîle; bölünmüş, parçalanmış şey’ [<Ar.]
ş.+++1 17a/17
[=1]
- şāh-rāh** ‘büyük, işlek yol, ana yol, cadde, şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol’ [<Far.]
ş. 8a/09
[=1]
- şahs** ‘kişi, kimse, şahıs’ [<Ar.]
ş. 2b/12
[=1]
- şāribe** ‘su kenarında olan taife’ [<Ar.]
ş.+den 4a/05
[=1]
- şark** ‘Doğu’ [<Ar.]
ş. 10a/03, 10a/04, 10a/06
ş.+a 2b/19, 5b/18, 6a/18, 8a/13, 8a/15, 8a/16, 8a/18, 8b/01, 9a/11, 10a/09, 12b/11, 13b/11, 16a/02, 16b/08, 16b/17, 17a/04, 17a/06, 17a/08, 17a/10, 17b/05, 17b/19, 18a/02, 18a/03, 18a/06,

- 18a/09, 18a/10, 18a/10, 18a/13,
18a/14, 19b/18, 23b/01
- ş.+dan 12b/03, 12b/08, 14a/09,
15b/12, 16b/12
- ş.+ında 8a/12
- [=40]
- şarkī** ‘doğulu, doğudaki’ [<Ar.]
- ş. 15a/16, 17a/07, 17a/09,
17b/03, 17b/04
- ş.+de 8b/04
- ş.+dür 17a/11
- ş.+ler 12b/04
- [=8]
- şa‘şa‘a** ‘parlaklık, parlama, gösteriş,
yaldız’ [<Ar.]
- ş.+sından 7a/02
- [=1]
- şehr** ‘şehir, büyük belde, büyük
kent, il’ [<Far.]
- ş.++i 19a/10
- ş.+de 2b/12, 6a/03
- ş.+i+(2) 17b/02, 17b/17
- ş.+imiz 17b/14, 23a/18
- ş.+inde 13b/09, 17a/03, 17b/08,
17b/09, 19a/15, 19b/15
- ş.+inüñ 17b/02, 19b/17, 20a/02
- [=16]
- şekl** ‘şekil, biçim, kılık, resim, plân,
taslak, türlü, cins, nevi, çeşit,
çehre, beniz, hal, durum’ [Ar.]
- ş. 9a/06
- ş.++i 23b/05
- ş.+inde 9a/13, 11a/03
- [=4]
- şems** ‘güneş’ [<Ar.]
- ş. 11a/07
- ş.++i 19b/08
- ş.+üñ 6b/17
- [=3]
- şerik** ‘ortak’ [<Ar.]
- ş. 4a/16
- [=1]
- şey** ‘şey, nesne’ [<Ar.]
- ş.++i 8b/04, 11b/10, 15a/09
- [=3]
- şiddet** ‘sertlik, katılık, fazlalık’
[<Ar.]
- ş.++i 22b/07, 22b/13
- ş.+de 23a/01
- ş.+i+(2) 22b/17
- [=4]
- şimāl** ‘sol, sol taraf, kuzey’ [<Ar.]
- ş. 2a/16, 4b/16, 4b/17, 5a/04,
5b/18, 9b/01, 9b/03, 9b/07
- ş.+de 17b/14
- ş.+den 8a/11, 13b/10, 16b/07,
23a/19, 23b/03
- ş.+e 2b/17, 3b/06, 4a/04, 4a/12,
9a/11, 9b/02, 12b/09, 12b/11,
13b/12, 16a/01, 16a/09, 16a/13,
16b/05, 17a/05, 17b/05, 17b/08,
18a/01, 19b/14, 21a/06
- ş.+i+(1) 3a/17
- [=34]
- şimālī** ‘şimale ait, şimal ile, kuzeyle
ilgili’ [<Ar.]
- ş. 11b/01
- ş.++yi 8b/18, 10b/18, 21a/04
- ş.+si 2a/15, 2a/16, 8b/14,
21a/04
- ş.+sine 8b/14
- [=9]
- şimāliyye** ‘şimale ait, şimal ile, ku-
zeyle ilgili’ [<Ar.]
- ş.+de 9b/04
- ş.+leriyle 10b/18
- ş.+si 8a/17
- ş.+ye 21a/09
- [=4]
- şitevi** ‘kışla ilgili’ [<Ar.]
- ş.+de 16a/17

- [=1]
şu‘ā‘ ‘ışık, ışıltı, ışın’ [<Ar.]
 ş. 7a/02
 [=1]
şöyle ‘öyle, onun gibi, olduğu gibi’
 ş. 4a/18, 10a/13
 [=2]
şu‘be ‘şube, bölüm, kısım, takım, bölüntü, dal, budak’ [<Ar.]
 ş.+leri+(2) 17a/13
 [=1]
şürü‘ ‘başlama’ [<Ar.]
 ş. 10b/11, 14b/13
 [=2]
şüyü‘ ‘duyulma, yayılma, bilinme; dağılma’ [<Ar.]
 ş. 23a/15
 [=1]
- T**
- tā** ‘kadar, dek, değin’ [<Far.]
 t. 5b/16, 14b/04, 17b/19
 [=3]
ta‘b ‘yorgunluk, sıkıntı, zahmet, meşakkat’ [<Ar.]
 t. 13a/12
 [=1]
tab‘ ‘tabiat, huy, yaratılış’ [<Ar.]
 t.+ında 2a/13
 [=1]
tabāyi‘ ‘tabiatler’ [<Ar.]
 t.++i 3b/05
 [=1]
tābi‘ ‘birinin arkası sıra giden, ona uyan, boyun eğen, bağlı kalan’ [<Ar.]
 t. 2b/12
 [=1]
tabi‘at ‘tabiat, yaratılış, huy, âdet, mizaç’ [<Ar.]
- t.+larında 4a/17
 [=1]
tabi‘iyye ‘tabiat bilgisi’ [<Ar.]
 t. 23a/10
 [=1]
ta‘bīr ‘ifâde, anlatma, bir mânâsı olan söz, deyim, terim, rü’yâ yorma’ [<Ar.]
 t. 2a/16, 9a/15
 t.+den 5a/16
 [=3]
tācir ‘ticâretle uğraşan’ [<Ar.]
 t. 6a/04
 [=1]
ta‘dād ‘sayma; sayı, birer birer söyleme, sayıp dökme; sayım’ [<Ar.]
 t. 8b/03
 t.+ına 6b/01
 [=2]
ta‘dīl ‘doğrultma, doğrulama, değişiklik’ [<Ar.]
 t. 15a/04, 19a/17
 t.+de 13b/04
 [=3]
tafşīl ‘etrafıyla, etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama’ [<Ar.]
 t. 20a/07
 t.+i+(2) 8b/05
 [=2]
tağ ‘dağ’
 t.+larında 2a/04
 [=1]
taḥarri‘ ‘arama, araştırma, araştırılma; aratma’ [<Ar.]
 t. 11a/15
 [=1]
taḥayyül ‘hayâle getirme, hayalde canlandırma, canlandırılma, hayâle dalma’ [<Ar.]

- t. 7b/07, 8a/04
[=2]
- taḥdīd** ‘hudut tâyîn etme, sınır çizme, sınırlama’ [<Ar.]
t. 14a/16
[=1]
- taḥlīl** ‘çözümleme, analiz’ [<Ar.]
t. 20a/16
[=1]
- taḥlīl** ‘mürekkep bir cismi tetkik etmek için esas unsurlara ayırma, çözümleme, analiz’ [<Ar.]
t. 12a/01
t.+e 8b/10
[=2]
- taḥkīk** ‘doğru olup olmadığını araştırma, doğru olup olmadığını meydana çıkarma, doğru, gerçek’ [<Ar.]
t. 11b/13
t.+de 11a/16
t.+ine 6b/18, 7a/09
[=4]
- taḥmīn** ‘aşağı yukarı bir fikir söyleme’ [<Ar.]
t.+le 16b/04
[=1]
- taḥrīf** ‘bozma’ [<Ar.]
t. 2a/05
[=1]
- taḥrīr** ‘yazma, yazılma’ [<Ar.]
t. 2a/03, 3a/14, 3a/14, 9a/06, 10b/13, 11b/19, 14b/14, 20b/12, 20b/19, 21a/11, 23b/01
[=11]
- taḥrīrāt** ‘bir dâirece yazılan resmî mektup[lar]’ [<Ar.]
t.+ına 3a/01
[=1]
- taḥşīl** ‘hâsıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme, vergi veya
- îrat toplama, ilim öğrenme’
[<Ar.]
t.+ine 23a/10
[=1]
- taḥt** ‘hükümdarların oturduğu büyük koltuk, hükümdarlık makamı’ [<Far.]
t.+++ 13a/19, 16a/05
[=2]
- tāk** ‘bina kemeri, yarım dâire şeklinde kapı ve pencere üstü, kubbe, künbet’ [<Ar.]
t.+++ 13a/04
[=1]
- taḥallu‘u‘ ʿl-cibāl** ‘dağların terki’ [<Ar.]
t. 13a/10
[=1]
- taḥarrüb** ‘yaklaşma, yanaşma, vakti yakın olma’ [<Ar.]
t. 18a/15
[=1]
- taḥdīr** ‘beğenme, değer biçme, değer verme; verilme, [değerini, ehemmiyetini, lüzumunu] anlama, ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler’ [<Ar.]
t. 7b/08, 11b/08
t.+ce 21b/02
[=3]
- taḥrīb** ‘yaklaştırma, yaklaştırılma, tahmin, yolunu bulma, vesile, bahane’ [<Ar.]
t.+le 19a/04
[=1]
- taḥrīr** ‘yerleştirme, yerleştirilme, sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma, anlatma, anlatış, önerge, resmî olarak yazı ile bildirme’ [<Ar.]
t. 12a/10, 20a/11, 20b/12, 20b/19
t.+++i 11a/13
[=5]

- taḳrīrāt** ‘ağızdan anlatılan şeyler’
[<Ar.]
t.++ı 20a/08
[=1]
- taḳsīm** ‘bölme, parçalara ayırma, bölüm’ [<Ar.]
t. 6b/01, 22a/18
[=2]
- taḳvīm** ‘eğriyi doğrultma, eğri doğrultulma; düzeltme, kesme, yoluna koyma, biçime koyma, takvim’ [<Ar.]
t.+üñ 8b/05
[=1]
- taḳviye** ‘kuvvetlendirme, kuvvetlendirilme’ [<Ar.]
t. 20b/08
[=1]
- tālib** ‘isteyen, istekli’ [<Ar.]
t. 6a/05
[=1]
- ta‘līk** ‘asma, asılma, bir şeye bağlı gösterme, geciktirme, asıntıda bırakma, askıda bırakılma, belli bir zamana bırakma’ [<Ar.]
t. 23a/03
[=1]
- tamām** ‘tamam, tam, eksiksiz, tam olma, bitme, bitirme, son, uygun, münâsip, ne eksik ne fazla’ [<Ar.]
t. 10b/05
[=1]
- tamāmen** ‘büsbütün, tam ve eksiksiz olarak, bütünüyle’ [<Ar.]
t. 8a/02, 10b/01, 10b/07, 12a/04, 13a/01, 14a/07, 14a/09, 15b/14, 16b/01, 16b/05, 16b/13, 17b/11, 17b/12, 19b/04, 21a/16, 22a/05
[=16]
- tamāmi** ‘noksan tamamlamaya mahsus, onunla ilgili; tamamlayan, bölünmeyen, bütün’ [<Ar.]
- t.++ı 12b/17
[=1]
- ta‘mīm** ‘umûmîleştirme, umûmîleştirilme; genelge’ [<Ar.]
v. 1b/03
[=1]
- tāmm** ‘bütün, eksiksiz, noksansız; mükemmel, olgun’ [<Ar.]
t. 7a/17
[=1]
- taraf** ‘yan, yön, bölge, yer, memleket, ülke, kıt'a, [bir kimsenin] yanı, tarafdarlık, sahip çıkma, koruma, aralarında anlaşmazlık bulunan iki kişiden veya iki topluluktan her biri’ [<Ar.]
t. 5b/04, 5b/04
t.++ı 4b/13
t.++(1) 9b/07
t.++(2) 4b/06, 4b/12, 4b/15, 4b/17, 4b/18, 4b/19
t.+ına 4b/17, 5a/12
t.+ındaki 5a/01
t.+ından 3a/11
t.+ıyla 20b/18
t.+ları+(2) 10a/04
[=16]
- tareyān** ‘geliverme, oluverme, birdenbire çıkma’ [<Ar.]
t.++ından 13a/12
[=1]
- tarḥ** ‘atma, koma, bırakma, dağıtma, bölme, ta'yin, kurma, tertipleme, düzenleme, çıkarma, süslemeli desen, bahçede çiçek dikmek üzere ayrılan yer’ [<Ar.]
t. 12a/11, 14a/02, 20b/04, 22a/15, 22a/18
[=5]
- ta‘rib** ‘Arapçalaştırma, Arapçalaştırılma, birinin sözünü reddetme’ [<Ar.]

- t. 2a/05
[=1]
- tarīk** ‘yol’ [<Ar.]
t. 22b/02
t.++i 7a/09, 12b/01
t.+a 11b/19, 12b/02
t.+i+(1) 6b/14
t.+le 12a/09, 20b/17
t.+leriyle 20b/07
[=9]
- tārīḡ** ‘tarih’ [<Ar.]
t.++i 2b/10, 5b/07, 5b/08,
17a/04, 17b/06, 23b/01
t.+e 2b/18
t.+inde 13b/09, 13b/11
t.+inden 13b/15
t.+ine 13b/15
[=11]
- tarz** ‘şekil, biçim, suret, kılık, usul,
yol’ [<Ar.]
t. 4a/10, 4a/14, 14a/11, 21b/14,
22b/14, 23a/07
[=6]
- taşavvur** ‘zihinde şekillendirme,
kurma, göz önüne getirme [zi-
hinde], istek, arzu’ [<Ar.]
t. 2b/05, 5b/13, 11b/15
[=3]
- taşdīc** ‘başı ağrıma, baş ağrıtılma,
tâ'cizetme, can sıkma, rahatsız
etme’ [<Ar.]
t. 13a/12
[=1]
- taşdīk** ‘doğrulama, gerçekleştirme,
gerçek olduğunu söyleme,
onaylama’ [<Ar.]
t. 23a/08
[=1]
- taştīh** ‘bir şeyi yassı ve düz etme,
yassılma’ [<Ar.]
t. 12a/12, 21b/06
- [=2]
- taşvīr** ‘resmini yapma, resim; figür;
portre, yazıyla tarif etme’
[<Ar.]
t. 9a/06, 23b/06
[=2]
- taşṭ** ‘leğen’ [<Far.]
t.+a 2a/12
[=1]
- taṭhīr** ‘temizleme, paklama’ [Ar.]
t.+i+(2) 22b/05
[=1]
- taṭvīl** ‘uzatma, uzatılma’ [<Ar.]
t.++i 12a/10, 14b/13, 20a/10
[=3]
- ṭavāyif** ‘taifeler, gruplar’ [<Ar.]
t. 5a/17
[=1]
- ta'vīk** ‘oyalandırma, geciktirme, ge-
ciktirilme, asıntıya bırakma,
asıntı’ [<Ar.]
t. 13a/04
[=1]
- ṭavr** ‘hal, eda, gidiş; davranış, yap-
macık; gösteriş, büyüklük,
mûsikîde tutulan şahsî ve
üstâdâne tarz’ [<Ar.]
t. 4a/10, 4a/14, 7b/05, 14a/11,
21b/15, 22b/14
t.+ını 23a/07
[=7]
- taṣṣiye** ‘vasiyet bırakma, sipariş
etme, ısmarlama, öğütme, ka-
yırmalık’ [<Ar.]
t. 22a/17
[=1]
- ta'yīn** ‘ayırma, belli etme’ [<Ar.]
t. 5a/14, 5b/01, 9a/19, 9b/19,
10a/07, 10a/09, 10a/17, 11b/12,
12a/06, 20b/19, 21b/07, 22b/11,
23a/04, 23a/04
t.+de 11a/16

- t.+e 13a/07
[=16]
- ṭayy** ‘katlama, atlama’ [<Ar.]
ṭ.++ı 9b/11
[=1]
- tebādūr** ‘ansızın akla gelme’ [<Ar.]
t. 14b/02
[=1]
- tebā‘ūd** ‘uzaklaşma, birbirinden uzak düşme’ [<Ar.]
t. 18a/17, 18b/19
[=2]
- tebdīl** ‘değiştirme, değiştirilme, başka bir hâle getirme’ [<Ar.]
t. 21a/14
t.++i 16a/19, 18b/07
[=3]
- tebeddül** ‘değişme, başka hâle girme’ [<Ar.]
t. 18b/07, 21b/10
[=2]
- tebyīn** ‘meydana çıkarma, belli etme; açıktan açığa anlatma’ [<Ar.]
t. 22b/11
[=1]
- tecārīb** ‘denemeler, deneyişler’ [<Ar.]
t.++i 8a/09
[=1]
- tecāvüz** ‘ötesine geçme, sınırı aşma, atlama’ [<Ar.]
t. 11a/07, 11a/08
[=2]
- tecdīd** ‘yenileme, yenilenme, tazelenme’ [<Ar.]
t. 21b/11
[=1]
- tecribe** ‘tecrübe, deneme, sınama; görgü; görmüş geçirmişlik’ [<Ar.]
t. 4b/09, 7a/19, 9a/04, 11b/03, 13a/16, 13b/09, 13b/17, 17b/06, 17b/13, 19a/10, 21a/09, 22a/10, 22a/13, 23a/12, 23b/02
t.+si 5b/19
t.+yi+(1) 5b/12
[=17]
- tedārik** ‘tedārik, hazırlama; araştırıp bulma, ele geçirme, edinme’ [<Ar.]
t. 4b/04
[=1]
- tedāvül** ‘elden ele gezme, dolaşma, kullanılma’ [<Ar.]
t. 20a/12
[=1]
- tedbīr** ‘bir şeyi te‘min edecek veya önleyecek yol, çâre’ [<Ar.]
t. 8b/05
[=1]
- tedrīc** ‘derece derece, basamak basamak ilerleme, ilerletme; azar azar hareket’ [<Ar.]
t. 4b/18, 17b/18, 18a/16, 18a/17
t.+le 5a/06
[=5]
- te‘enni** ‘yavaş gitme, yavaş hareket etme, yavaşlık; gecikme, ilerisini düşünerek acelesiz, dikkatli davranma’ [<Ar.]
t. 17b/18, 18a/16, 18a/17
[=3]
- tefāvüt** ‘iki şeyin birbirinden farklı olması’ [<Ar.]
t.++i 11b/09, 21a/03, 21a/05
t.+i+(2) 14b/01
[=4]
- teğayyür** ‘değişme, başkalaşma; rengi değişme; bozulma, kokma’ [<Ar.]
t. 18b/08, 18b/09, 19a/13, 20a/17, 21b/10
t.+e 19a/03

- t.+ü+(2) 17a/16, 18b/09
[=8]
- teḥāṣṣī** ‘ürperme’ [<Ar.]
t. 6a/08, 13a/13
[=2]
- tehvīn** ‘birisine hâin deme, denilme’ [<Ar.]
t.+i+(2) 12a/11
[=1]
- tekātu** ‘kesme, kesişme, çatışma; iki çizginin birbirini kesip geçmesi’ [<Ar.]
t. 11a/04, 11a/06, 12a/16
t.++ı 12a/17
t.+dan 16a/12
[=5]
- tek ü pūy** ‘öte beri koşuşturma’ [<Far.]
t. 5b/06
[=1]
- tekmīl** ‘kemâle erdirme; bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma; tam, eksiksiz, bütün, hep’ [<Ar.]
t. 14a/09, 22b/02
[=2]
- tekrār** ‘bir şeyi iki veya daha çok defa yapma’ [<Ar.]
t. 8a/19, 18a/06
[=2]
- teksīr** ‘çok kırma [bir şeyi], kırılma; çoğaltma, çoğaltılma’ [<Ar.]
t.++i 13a/11
[=1]
- telāṭum** ‘[dalgalar] çarpışma; çok dalgalanma’ [<Ar.]
t. 22b/13
[=1]
- telḥīş** ‘özetleme, hulâsa etme, uzun bir yazıyı kısaltma’ [<Ar.]
t. 7b/02
- [=1]
- temevvüc** ‘dalgalanma, dalgalı olma, dalga dalga olma’ [<Ar.]
t.++i 22b/13
[=1]
- temhīd** ‘yayma; döşetme; düzeltme; düzenleme’ [<Ar.]
t. 5a/15, 5b/02, 17b/16, 20b/06, 23a/13
[=5]
- temşīt** ‘tarama, taranma’ [<Ar.]
t.++i 22a/08
[=1]
- tenāvül** ‘alıp yeme, alınıp yenilme’ [<Ar.]
t. 12a/12, 22a/16
[=2]
- tenbīh** ‘uyandırma, uyarma, uyarı’ [<Ar.]
t. 6a/01, 7a/19, 10a/18, 22a/10
[=4]
- tenkīh** ‘nikâh etme, edilme, nikâh kıyma, kıyılma, evlendirme, evlendirilme’ [<Ar.]
t. 7b/02
[=1]
- terbiye** ‘besleyip büyütme, beslenip büyütülme; eğitim; görgü; alıştırma’ [<Ar.]
t. 3a/02, 3a/17, 8a/04, 9b/07, 22a/17
[=5]
- terceme** ‘tercüme, çevirme’ [<Ar.]
t. 6a/09
t.+ye 6a/10
[=2]
- tereddüd** ‘bir yere gidip gelme; kararsızlık, duraksama; nöbetli hastalıkların tekrarlaması’ [<Ar.]
t. 14b/12, 15b/07
[=2]

- terettüb** ‘sıralanma, decelenme’
[<Ar.]
t.+ini 15a/01
[=1]
- terğīb** ‘arzu ettirme, istek verme, isteklendirme’ [<Ar.]
t. 5b/06
[=1]
- terk** ‘bırakma, bırakılma, koyuverme, salıverme; vazgeçme, vazgeçilme; boşama; ihmâl’ [<Ar.]
t. 2a/12, 4b/07, 4b/10, 22b/10
[=4]
- terkīm** ‘rakam atma, atılma; yarma; yazma’ [<Ar.]
t. 10a/11, 14b/14, 22a/15, 22a/19
[=4]
- termometer** ‘termometre’
t. 22b/06
[=1]
- teshīl** ‘kolaylaştırma’ [<Ar.]
t. 12a/11
[=1]
- te’sīr** ‘alâmet, nişan bırakma; işleme, dokunma; içe işleme’ [<Ar.]
t. 4b/01
t.+inden 17a/14
t.+iyledür 3b/07
[=3]
- te’sīs** ‘temel atma, kurma, esaslandırma’ [<Ar.]
t. 20b/05
[=1]
- teslīm** ‘bir emâneti yerine verme’ [<Ar.]
t. 5b/03, 5b/19, 7a/19, 12a/12, 22a/09
[=5]
- tesmiye** ‘ad koyma, adlandırma, isim verme; besmele çekme’ [<Ar.]
t. 2a/05, 6b/05, 9a/12, 10a/17
[=4]
- tesviye** ‘beraber etme, düz etme, düzleme’ [<Ar.]
t. 13b/04, 20a/16
[=2]
- teşebbüs** ‘[işe] girişme, el atma; girişkenlik; önce davranış’ [<Ar.]
t. 11a/18
[=1]
- tetebbu’** ‘bir şeyi etraflıca tetkik etme, mâhiyetini anlamaya çalışma, etraflıca inceleme, bir şey hakkında geniş bilgi edinme’ [<Ar.]
t. 3a/16, 6a/14, 13a/15, 13b/17, 14b/05, 16a/01
[=6]
- tevağğul** ‘devamlı olarak uğraşma’ [<Ar.]
t. 1b/09, 6b/08
[=2]
- tevakḳuf** ‘durma, eğlenme, bekleme; (-e) bağlı olma’ [<Ar.]
t. 6b/18, 14b/11
[=2]
- tevcīh** ‘çevirme, yöneltme, döndürme, söz atma, bakma [bir kimseye-], mânâ verme, yorumlama’ [<Ar.]
t.++i 21b/16
[=1]
- teveccüh** ‘çevrilme, yönelme, doğrulma; bir yere doğru hareket etme’ [<Ar.]
t. 2a/17, 3a/18, 3b/08, 3b/16, 3b/19, 4b/08, 4b/16, 6a/19, 6b/04, 8a/15, 9b/11, 12a/19, 12b/03, 12b/11, 12b/18, 15a/17, 16a/01, 16a/09, 16b/10, 16b/15, 16b/18, 17b/05, 17b/08, 17b/10, 17b/19, 18a/02, 19b/18

t.+de 4a/01, 18a/02	‡.+++ 6b/09
t.+i+(1) 16a/13	[=1]
t.+i+(2) 2b/16, 3a/16, 3b/06, 3b/19, 7a/17, 16b/05	‡ül ‘uzunluk, boy; zaman çokluğu, uzun müddet; boylam’ [<Ar.]
t.+idür 4a/02	‡. 6a/18, 6b/02, 6b/06, 6b/10, 7a/15, 10b/07, 12a/14, 12a/15, 12a/16, 12a/16, 20b/13, 22b/18
t.+ine 4a/08	‡.+++ 4b/10, 6a/16, 6b/01, 6b/03, 7a/09, 10a/01, 15a/06, 20b/07
t.+iyle 11b/12	‡.+da 15a/04, 15a/09
t.+leri+(2) 12b/01	‡.+den 10a/08
t.+ü+(2) 2a/19	‡.+unda 15a/10
[=38]	[=24]
tezâyüd ‘sıkışma; çoğalma, artma’ [<Ar.]	‡ülânî ‘boyuna, uzunluğuna’ [<Ar.]
t. 15a/05, 15a/06, 15a/10	‡. 4b/06, 22b/11
[=3]	[=2]
ticâret ‘alım-satım’ [<Ar.]	‡üliyye ‘uzunluk’ [<Ar.]
t. 23a/09	‡. 10a/17
[=1]	[=1]
‡îr ‘ok’ [<Far.]	‡umân ‘duman’
t.+++ 5b/06	‡. 6b/19
[=1]	[=1]
‡oğrı ‘doğru’	tur- ‘durmak’
‡. 3a/10, 9b/14	t.-an 4b/12
[=2]	t.-up 4b/15
‡oğrul- ‘tevcih etmek, yöneltmek’	[=2]
‡.-up 2a/17	türâb ‘toprak’ [<Ar.]
‡.-ur 18a/06	t. 2b/04
[=2]	[=1]
‡oksan ‘doksan’	U
‡. 8b/17, 9b/16, 10a/13, 10a/14, 12a/03, 21a/16	u ‘ve’ [<Far.]
[=6]	u. 1b/10, 2b/05, 4a/10, 4a/14, 5b/10, 5b/12, 6a/12, 6b/06, 6b/09, 6b/10, 7a/01, 7a/13, 7a/15, 7b/03, 7b/07, 7b/07, 7b/16, 8a/07, 8a/07, 10a/03, 10a/06, 10b/07, 12a/12, 12b/06, 13a/07, 13a/12, 14a/11, 14b/18, 15a/12, 15a/19, 16b/07, 17a/16, 17b/16, 20a/12, 20b/06, 20b/13, 20b/14, 20b/19, 21b/05, 21b/15,
‡okuz ‘dokuz’	
‡. 16b/03	
[=1]	
‡ob ‘toparlağimsı parça, yuvarlak’	
‡. 8a/04	
‡.+++ 8a/03	
[=2]	
‡ūfānāt ‘tufanlar’ [<Ar.]	

- 22a/10, 22a/15, 22a/16, 22a/18,
22a/19, 22b/14, 22b/19, 23a/07,
23a/12, 23a/13, 23b/02
[=51]
- uç** ‘son, nihayet, netice’
u.+1+(ucı)+(2) 4b/08, 9a/14,
9b/09
u.+ına+(ucına) 5a/01
[=4]
- ufk** ‘ufuk’ [<Ar.]
u.+a 9b/14, 11b/12, 16a/05,
16a/05
u.+dan 6b/17, 9b/17, 9b/17,
11b/03, 12a/04
[=9]
- uhde** ‘söz verme, bir işi üzerine
alma, vazife, birinin üzerinde
bulunan iş, yapma, becerme, so-
rumluluk’ [<Ar.]
‘u.++i 22a/06
[=1]
- uğde** ‘düğüm’ [<Ar.]
‘u.++i 20b/09
‘u.++yi 8b/10
[=2]
- ulüm** ‘ilimler, bilgiler’ [<Ar.]
‘u.++i 23a/09
[=1]
- umde** ‘dayanılacak, güvenilecek
şey, kimse, yer; dayak, dayana-
nak, destek, ilke, prensip, her-
kesin güvendiği, itimâdı olan
kimse’ [<Ar.]
‘u.++i 20b/07
[=1]
- umdetü’l-merâm** ‘niyetin dayana-
nağı’ [<Ar.]
‘u. 20b/06
[=1]
- ummân** ‘ulu, büyük, engin deniz,
okyanus’ [<Ar.]
‘u.++i 6b/09
- [=1]
- umür** ‘işler, hususlar, maddeler, şey-
ler’ [<Ar.]
u.++i 14b/04, 15b/05, 19a/09,
20a/12
u.+da 22a/08
[=5]
- urük** ‘ırklar, kökler, damarlar’
[<Ar.]
‘u.++i 4a/04
u. 4a/11
[=2]
- urüz** ‘enlemler’ [<Ar.]
‘u.++i 5a/13, 5a/19, 5b/10,
6a/05, 6a/15, 7b/10, 20b/14,
23a/12
[=8]
- Û**
- ü** ‘ve’ [<Far.]
ü. 1b/03, 1b/10, 1b/11, 2a/01,
2a/02, 2a/06, 2a/09^c ukul.+1,
2b/13, 2b/19, 4a/01, 4a/11,
4b/13, 5b/05, 5b/05, 5b/06,
5b/12, 5b/17, 5b/19, 6a/07,
6a/09, 6a/14, 6b/06, 6b/08,
6b/12, 6b/13, 7a/08, 7a/14,
7a/18, 7b/10, 7b/11, 8a/06,
8a/07, 8a/08, 8a/08, 8a/09,
8a/16, 8b/01, 8b/10, 9a/06,
9a/06, 11a/12, 14a/13, 14b/09,
14b/11, 15a/12, 15a/14, 15b/04,
17b/11, 17b/15, 17b/18, 18b/06,
20a/06, 20a/09, 20a/16, 20b/06,
20b/10, 20b/11, 20b/12, 21b/05,
21b/06, 21b/09, 21b/18, 22a/02,
22a/02, 22a/03, 22a/05, 22a/07,
22a/07, 22a/14, 22a/17, 22b/07,
23a/06, 23a/07, 23a/14
[=73]
- üç** ‘üç’
ü. 5b/14, 6a/19, 9a/08, 9a/18,
10a/08, 10b/07, 13b/18, 14a/01,
14a/01, 14a/07, 19a/11, 22a/07
[=12]
- ülke** ‘ülke’

ü.+si 8a/12
 ü.+sinde 2b/11
 [=2]
ülû'l-elbâb 'sağduyu sahibi kimse-
 ler' [<Ar.]
 ü. 1b/04
ümid burnu 'Ümit Burnu'
 ü. 8a/14, 18a/12
 [=2]
üzeri 'üzeri'
 ü.+nde 2b/07, 12b/10, 12b/13,
 12b/15
 ü.+ndedür 12b/08
 [=5]
üzre 'üzre'
 ü. 1b/11, 2a/03, 2b/05, 2b/09,
 2b/15, 3a/04, 3a/14, 3b/15,
 4a/02, 4a/04, 4a/10, 4a/12,
 4a/14, 4b/05, 4b/07, 4b/19,
 5a/14, 9b/03, 9b/08, 9b/11,
 9b/19, 10a/05, 10b/08, 10b/13,
 11a/04, 11b/15, 12a/11, 12b/01,
 13b/01, 13b/14, 14a/09, 14a/11,
 14a/14, 14b/14, 15a/05, 15a/06,
 15b/06, 16a/03, 17a/16, 17b/12,
 17b/19, 18a/01, 18a/16, 18b/01,
 18b/09, 18b/11, 19a/13, 20a/07,
 20a/14, 20a/18, 20b/12,
 20b/15.haқиқat.i+(2), 20b/19,
 21a/11, 21a/13, 21b/05, 21b/12,
 22a/09, 22a/19, 22b/14, 23b/01,
 23b/06
 ü.+dür 8b/01, 19a/16
 [=64]

V

vâcib 'terki caiz olmayan, yapılması
 gerekli' [<Ar.]
 v.+dür 22a/06
 [=1]
vâcid 'vücûda getirici, getiren'
 [<Ar.]
 v.+inüñ 2a/05
 [=1]

vâdî 'iki dağ arasındaki uzun çukur,
 dere; bir nehrin aktığı yer, ya-
 tak' [<Ar.]
 v.++i 15b/06
 v.++yi 2a/01
 v.+de 13a/05
 [=3]
vâhid 'yalnız, tek' [<Ar.]
 v. 12b/01, 16a/03, 18b/09
 [=3]
vâhiye 'boş, mânâsız, faydasız,
 ehemmiyetsiz' [<Ar.]
 v. 21b/18
 [=1]
vâkıf 'bir şeyi elde eden; bir işten
 haberli olan' [<Ar.]
 v. 7a/04, 19a/16, 19a/18,
 19b/09, 19b/13, 19b/15
 v.+lardur 3a/14
 [=7]
vâkı'a 'vuku' bulan, olan, düşen;
 olagelen, rastlayan; geçen, geç-
 miş olan' [<Ar.]
 v. 5b/01, 7b/10, 10a/06, 12a/06,
 17a/15, 23a/14
 [=7]
vâkıc 'vuku' bulan, olan, düşen; ola-
 gelen, rastlayan; geçen, geçmiş
 olan' [<Ar.]
 v. . 2b/03, 3a/09, 3b/05, 3b/08,
 3b/12, 4a/17, 4b/02, 5a/06,
 6a/01, 6b/04, 8a/11, 10b/01,
 10b/17, 10b/19, 11a/14, 11b/06,
 12b/05, 12b/15, 13a/18, 13b/07,
 13b/08, 13b/16, 14b/12, 14b/16,
 14b/17, 15a/04, 15a/04, 15b/03,
 15b/07, 15b/16, 16a/11, 16a/17,
 16a/19, 16b/06, 17a/06, 17a/14,
 17a/17, 17b/01, 17b/15, 18a/04,
 18a/07, 18a/11, 18a/15, 18a/17,
 18b/04, 18b/06, 18b/19, 19a/01,
 19a/02, 19a/02, 20a/07, 20a/09,
 20a/17, 20a/18, 20a/19, 20b/03,
 20b/11, 21a/14, 21a/18, 22b/19
 v.+ı+(1) 18b/02
 [=60]

- vakt** ‘vakit, zaman; saat, günün muhtelif saatleri; mevsim; münâsip, uygun zaman; bos zaman; geçim; çağ, zaman; fırsat; muayyen, belirtilen zaman’ [v. 7a/05, 20b/05
v.+de 4b/19, 5a/12, 9b/15, 9b/17, 17a/11, 18b/18, 21a/16
v.+e 17b/19
[=10]
- vaktâ ki** ‘ne vakit ki, o vakit ki, olduğu vakit’ [v. 7a/14, 12a/01, 19b/04
[=3]
- var-** ‘varmak’
v.-inca 13b/15, 22a/15
[=2]
- vârid** ‘gelen, vâsıl olan, erişen’ [v. 16a/07
[=1]
- vâridîn** ‘gelenler’ [v. 8a/08
[=1]
- vasat** ‘orta, iki şeyin arası’ [v.++1 23a/02
v.+ına 9b/13
v.+ında 9a/17, 12b/04
v.+larında 15b/01
[=5]
- vasâtât** ‘ortalar’ [v.+larıyla 7a/15
[=1]
- vâsıl** ‘erişen, ulaşan, kavuşan’ [v. 8b/15, 9b/06, 12a/02, 16b/15, 16b/16, 16b/17, 17a/01, 17b/18, 18a/13, 19a/19, 21a/02, 21a/10, 21a/15
[=13]
- vâsīta** ‘iki şeyi birbirine bitişiren üçüncü; aracı, arada bulunan, araya giren, meyancı; âlet, araç; soy, soy kuşağının her biri’ [v. 23a/10
[=1]
- vâsīc** ‘geniş; açık; enli; bol’ [v. 7b/04
[=1]
- vaz̄** ‘bırakma, terk’ [v. 2a/11, 3b/16, 4b/07, 8b/09, 9a/15, 9b/04, 10a/06, 21b/08, 23b/06
[=9]
- vâzih** ‘açık, meydanda, belli, kapalı olmayan [söz, cümle]’ [v. 12a/13
[=1]
- vâzihâ** ‘açık, meydanda, belli, kapalı olmayan [söz, cümle]’ [v. 23a/17
[=1]
- vaz̄ife** ‘ödev, görev, bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş; yapılması, birine havale edilen iş; ehemmiyet verilen iş’ [v.+m 14a/14
[=1]
- ve** ‘dahî, de, hem, ile; çok defa "ü" gibi ve vokalle (sesli) biten kelimeden sonra "vü" olarak okunur’ [v. 1b/05, 1b/06, 1b/07, 1b/09, 1b/09, 2a/01, 2a/07, 2a/07, 2a/09^c ukul.+1, 2a/13, 2a/14, 2a/15, 2a/19, 2b/04, 2b/05, 2b/07, 2b/07, 2b/13, 2b/16, 2b/16, 3a/02, 3a/03, 3a/07, 3a/08, 3a/12, 3a/12, 3a/16, 3a/18, 3b/01, 3b/03, 3b/05, 3b/10, 3b/11, 3b/11, 3b/12, 3b/14, 3b/14, 3b/14, 3b/14, 3b/16, 3b/17, 3b/19, 4a/01, 4a/04, 4a/05, 4a/05, 4a/06, 4a/07, 4a/09, 4a/11, 4a/13, 4a/13, 4a/14, 4a/14, 4a/15,

4a/15, 4a/16, 4a/16, 4a/17,
 4b/01, 4b/02, 4b/02, 4b/03,
 4b/04, 4b/04, 4b/09, 4b/09,
 4b/16, 4b/18, 4b/18, 5a/02,
 5a/02, 5a/04, 5a/09, 5a/12,
 5a/13, 5a/14, 5a/15, 5a/16,
 5a/16, 5a/17, 5a/19, 5a/19,
 5b/02, 5b/02, 5b/03, 5b/04,
 5b/04, 5b/05, 5b/05, 5b/06,
 5b/09, 5b/11, 5b/12, 5b/13,
 5b/13, 5b/13, 5b/14, 5b/15,
 5b/15, 5b/16, 5b/16, 5b/18,
 5b/18, 5b/19, 5b/19, 6a/02,
 6a/05, 6a/05, 6a/07, 6a/08,
 6a/09, 6a/14, 6a/15, 6a/15,
 6a/16, 6a/16, 6a/17, 6a/18,
 6a/19, 6b/03, 6b/03, 6b/06,
 6b/08, 6b/11, 6b/11, 6b/13,
 6b/14, 6b/16, 6b/18, 6b/19,
 6b/19, 7a/01, 7a/02, 7a/03,
 7a/03, 7a/05, 7a/07, 7a/08,
 7a/09, 7a/10, 7a/13, 7a/16,
 7a/17, 7a/18, 7a/19, 7a/19,
 7b/02, 7b/03, 7b/04, 7b/06,
 7b/07, 7b/08, 7b/09, 7b/12,
 7b/12, 7b/14, 7b/15, 7b/16,
 7b/17, 7b/17, 7b/18, 7b/19,
 8a/03, 8a/08, 8a/12, 8a/15,
 8a/16, 8a/19, 8a/18, 8b/01,
 8b/04, 8b/04, 8b/05, 8b/05,
 8b/05, 8b/07, 8b/09, 8b/09,
 8b/09, 8b/12, 8b/13, 8b/13,
 8b/16, 8b/19, 9a/02, 9a/05,
 9a/06, 9a/09, 9a/11, 9a/13,
 9a/14, 9a/16, 9b/11, 9b/15,
 9b/15, 10a/01, 10a/02, 10a/05,
 10a/06, 10a/07, 10a/14, 10a/19,
 10b/06, 10b/08, 10b/10, 10b/12,
 10b/12, 10b/13, 10b/15, 10b/16,
 11a/06, 11a/08, 11a/15, 11a/17,
 11b/09, 11b/15, 11b/16, 11b/16,
 11b/19, 12a/04, 12a/05, 12a/08,
 12a/08, 12a/11, 12a/13, 12a/16,
 12b/01, 12b/03, 12b/04, 12b/08,
 12b/11, 12b/13, 12b/16, 12b/18,
 13a/02, 13a/05, 13a/05, 13a/07,
 13a/08, 13a/09, 13a/09, 13a/09,
 13a/12, 13a/12, 13a/13, 13a/14,
 13a/15, 13a/17, 13a/18, 13a/19,
 13b/01, 13b/02, 13b/02, 13b/04,
 13b/05, 13b/06, 13b/06, 13b/08,
 13b/10, 13b/13, 13b/14, 13b/16,
 13b/17, 13b/19, 13b/19, 14a/07,
 14a/08, 14a/08, 14a/11, 14a/12,
 14a/14, 14a/14, 14a/15, 14a/16,
 14b/01, 14b/04, 14b/05, 14b/06,

14b/07, 14b/08, 14b/10, 14b/12,
 14b/13, 14b/14, 14b/17, 15a/07,
 15a/14, 15a/16, 15a/17, 15a/18,
 15b/02, 15b/07, 15b/09, 15b/10,
 15b/12, 15b/19, 16a/02, 16a/02,
 16a/03, 16a/04, 16a/04, 16a/04,
 16a/04, 16a/05, 16a/05, 16a/05,
 16a/12, 16b/03, 16b/06, 16b/08,
 16b/08, 16b/11, 16b/14, 16b/17,
 17a/03, 17a/08, 17a/13, 17a/14,
 17a/19, 17b/04, 17b/11, 17b/12,
 17b/13, 17b/13, 18a/03, 18a/04,
 18a/07, 18a/12, 18a/14, 18a/16,
 18a/16, 18a/17, 18b/08, 18b/10,
 18b/10, 18b/11, 18b/12, 18b/12,
 18b/16, 18b/18, 18b/18, 19a/03,
 19a/04, 19a/05, 19a/05, 19a/07,
 19a/12, 19a/14, 19a/14, 19b/01,
 19b/03, 19b/07, 19b/09, 19b/16,
 19b/18, 20a/01, 20a/03, 20a/05,
 20a/07, 20a/08, 20a/11, 20a/18,
 20b/02, 20b/04, 20b/05, 20b/13,
 20b/15.haḳīkat.i+(2), 20b/19,
 21a/03, 21a/08, 21a/11, 21a/13,
 21a/14, 21a/17, 21b/03, 21b/04,
 21b/10, 21b/13, 21b/17, 22a/02,
 22a/02, 22a/04, 22a/04, 22a/07,
 22a/08, 22a/08, 22a/08, 22a/10,
 22a/10, 22a/13, 22a/13, 22a/16,
 22a/17, 22a/17, 22a/19, 22b/01,
 22b/02, 22b/02, 22b/04, 22b/04,
 22b/05, 22b/06, 22b/06, 22b/07,
 22b/07, 22b/07, 22b/07, 22b/11,
 22b/13, 22b/13, 23a/01, 23a/08,
 23a/08, 23a/09, 23a/10, 23a/10,
 23a/11, 23a/11, 23a/14, 23a/14,
 23b/01, 23b/02

[=421]

vech ‘yüz, surat, çehre; üst, satıh,
 düz, yüz’ [<Ar.]

v. 2b/05, 5a/14, 9b/08, 9b/19,
 11a/04, 11b/15, 15b/05, 19a/13

v.++i 10b/08, 18b/14

v.+le 8b/08

[=11]

velâkin ‘amma, fakat’ [<Ar.]

v. 6b/17, 10b/01, 10b/12,
 15a/03, 20a/15

[=5]

ve'l-hâşıl ‘sözün kısası, kısacası’
 [<Ar.]

- v. 8b/10
[=1]
- ve kıssa** ‘alā-hāzā ‘bununla kıyas et’
[<Ar.]
v. 10a/16
[=1]
- ver-** ‘vermek’
v.-en 22b/08
v.-ilen 3a/06
v.-ilmekle 20b/08
v.-ilür 17a/12, 22b/16
v.-mez 15a/11
v.-üp 14b/05
[=7]
- verül-** ‘verilmek’
v.-ür 18b/05, 18b/08
v.-ürdi 16b/06
[=3]
- vesātet** ‘araya girme, vâsita olma, aracılık etme’ [<Ar.]
v.+iyle 23a/12
[=1]
- vesīle** ‘yol, vâsita; bahane, sebep; fırsat, elverişle vaziyet’ [<Ar.]
v. 10b/08, 22a/01, 22a/12, 23a/09
[=4]
- veşice** ‘ağaç kökü; lif’ [<Ar.]
v. 4a/04
[=1]
- veyā** ‘veya’ [<Ar.]
v. 2a/05, 2a/11, 2b/06, 4a/18, 5a/15, 5b/01, 9a/12, 9b/17, 9b/17, 9b/17, 12b/09, 12b/12, 16a/02, 16b/03, 19b/03, 19b/04, 22b/05
[=17]
- veyāhūd** ‘veya, isterseniz; iyisi’ [<Ar.+Far.]
v. 2a/05, 2a/10, 3a/17, 21b/11
[=4]
- vezn** ‘tartma, tartılma; tartı; ağırlık’ [<Ar.]
v. 15a/09
v.+de 15a/10
[=2]
- vilāyet** ‘il’ [<Ar.]
v.+iñüze 3a/10
v.+leri 3a/09
[=2]
- virjinya** ‘Virjinya’
v. 8a/18, 18a/04, 18a/06
[=3]
- vukū‘** ‘düşme; rastlama, isabet etme; olma, oluş; bir hâdisenin çıkış şekli, cereyanı’ [<Ar.]
v. 6a/13, 15b/04, 19a/09, 23a/16
v.+ı+(2) 6b/19, 18b/13
[=6]
- vukūf** ‘durma, duruş; bir halde, olduğu gibi kalma, ilerileyip veya gerilememe; anlama, bilme, öğrenme, haberli olma, bilgi’ [<Ar.]
v. 13a/02
[=1]
- vuşūl** ‘ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme’ [<Ar.]
v. 5a/04
v.+de 8a/16, 16b/10
v.+ı+(2) 19b/13
v.+ü+(2) 6b/18
[=5]
- vü** ‘ve’ [<Far.]
v. 20a/08
[=1]
- vücūd** ‘bulunma, var olma, varlık; insan veya hayvan gövdesi; ten’ [<Ar.]
v. 22a/01
v.+a 13a/12
[=2]

vücüh ‘yüzler, çehreler, suratlar; bir memleketin ileri gelenleri; geo. satırlar (yüzeyler)’ [Ar.]

v.++1 7a/16

v.+1+(1) 5b/13

[=2]

Y

yā ‘o halde, öyle ise’ [<Far.]

y. 9b/16, 11b/09

[=2]

yādigār ‘bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey, andaç’ [<Far.]

y. 2b/14

[=1]

yāhūd ‘veya; isterseniz, iyisi, daha doğrusu’ [<Far.]

y. 11b/09, 14b/10, 19a/03

[=3]

yaḳīne ‘kat’î olarak, hiç şüphe edilecek bir tarafı bulunmaksızın’ [<Ar.]

y. 23a/08

[=1]

yaḳīniyye ‘kat’î, şüphe edilmeyecek bilgiye ait, onunla ilgili’ [<Ar.]

y. 15b/08

[=1]

yālñız ‘tek başına’

y. 7a/12, 16a/13, 18b/10, 19a/13, 21a/07

[=5]

yan ‘yan, taraf’

y.+ına 4b/11

[=1]

ya‘nī ‘demek, şu demek, sözün kıssası, doğrusu, senin anlayacağın’ [<Ar.]

y. 2a/09^c ukul.+1, 2a/15, 4a/03, 5b/08, 6a/17, 8a/01, 8a/10, 8b/15, 9b/14, 9b/15, 10a/13, 10a/15, 10b/09, 12a/04, 13a/13, 13b/06, 14a/03, 14a/06, 14a/14,

14a/17, 14a/19, 15a/02, 15a/04, 16a/01, 16a/16, 16b/11, 18a/12, 21a/16, 21b/01, 22b/06, 22b/18

[=31]

yap- ‘yapmak’

y.-ılup 9a/14

y.-mağ 22b/11

[=2]

yapışdur- ‘yapıştırmak’

y.-urlar 5a/02, 5a/13

[=2]

yar- ‘yarmak’

y.-ar 13a/04

[=1]

yed ‘el, kuvvet, kudret, güç, yardım, vâsıta, mülk’ [<Ar.]

y.++i 5a/19, 6a/02, 6a/04

[=3]

yedi ‘yedi’

y. 5b/08, 11b/03, 13b/11, 13b/12, 13b/14, 13b/15, 14a/19, 17b/07, 19a/11, 19a/11, 23a/19

y.+sinde 17a/05

[=12]

yeñi dünyā ‘Amerika’

y. 8a/10, 8a/12, 18a/07, 18b/01

y.+da 8b/03, 8b/07, 16a/14, 18a/04, 18a/18

y.+dan 8a/01

y.+nuñ 8a/16, 15a/02, 15a/05

[=13]

yer ‘yer’

y.+lere 6b/15

y.+üñ 2a/14

[=2]

yesār ‘varlık, zenginlik, sol, sol taraf’ [<Ar.]

y.+dan 16b/14

[=1]

yetmiş ‘yetmiş’

y. 13b/12
[=1]
yevm ‘gün’ [<Ar.]
y. 21b/14
[=1]
yıldız ‘yıldız’
y.+ıdur 3a/18
[=1]
yigirmi ‘yirmi’
y. 5a/18, 5b/08, 13b/18, 14a/03,
21a/07
[=5]
yine ‘tekrar’
y. 4a/10, 4b/09, 5a/07, 6a/19,
8a/14, 9a/16, 9a/19, 9b/08,
9b/10, 9b/11, 11b/02, 17b/05,
18a/02, 18a/10, 18a/12, 18a/12,
19a/16, 19b/14, 20b/19, 21a/19,
22b/09, 22b/18
[=22]
yol ‘adap, erkan, usul, kural, yön-
tem’
y.+larından 6b/11
[=1]
yollu ‘adet ve töresine uygun olarak,
yolu olan, çizgili’
y. 9a/13, 22a/17
[=2]
yok ‘yok’
y.+dur 3a/11
[=1]
yüz ‘yüz’
y. 2b/11, 3a/13, 5b/08, 6a/19,
9a/18, 10a/08, 10a/14, 13b/09,
13b/11, 13b/14, 13b/15, 13b/18,
14a/02, 14a/04, 14a/07, 14a/08,
14a/18, 14a/19, 17a/05, 17b/07,
17b/10, 19a/11, 19a/11, 21a/07,
21b/01, 21b/02
y.+den 7a/12
y.+inde 2a/12
[=28]

Z

zâbıtâ ‘kayıt veya belirleme aleti’
[<Ar.]
z. 5a/15, 6b/02, 13b/04, 14a/10,
16b/04, 21b/13
z.+++i 5b/01
z.+larına 11a/18
[=8]
zâbt ‘anlama, kavrama, kaydetme,
özetini yazma’ [<Ar.]
z. 2b/09, 5b/11, 6a/14, 8a/10,
12b/18, 13a/01, 14a/10, 16b/02,
17a/16, 17b/13, 19b/18, 19b/19,
20a/03, 20a/18, 21b/08, 21b/12,
21b/15, 22a/16
z.+++ı 19a/10, 23a/16
z.+ı+(2) 6a/12
z.+ına 10b/07
[=22]
za‘f ‘zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık,
meyil, gönül akısı, bir seye
karşı duyulan aşırı istek’ [<Ar.]
z. 15a/19
[=1]
zafer ‘birçok emek neticesinde mak-
sada ulaşma, başarma, düşmanı
yenme, üstün gelme’ [<Ar.]
z. 6b/15, 13a/03
z.+e 20b/12
[=3]
zâhib ‘gidici, giden, bir fikir veya
zanne uyan, kapılan’ [<Ar.]
z. 3b/17
[=1]
zâhir ‘görünen, görünüş, görünür’
[<Ar.]
z. 11a/02, 11b/04, 12a/07,
14b/16, 19b/10, 22a/04, 23a/11,
23a/18
z.+de 7b/05
z.+dür 6b/06, 7b/11
[=11]

- zāḥmet** ‘sıkıntı, eziyet, rahatsızlık, zor, güç, yorgunluk’ [<Ar.]
z. 13a/12
[=1]
- zā‘īf** ‘zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz, kansız, arık’ [<Ar.]
z. 18b/12, 18b/16
[=2]
- zamān** ‘zaman, vakit, çağ, devir, mehil, süre, mevsim’ [<Ar.]
z. 2b/01
z.++1 7a/08, 16b/04
z.+a 15b/04
z.+da 7a/05, 8a/11, 12a/03, 16a/18
z.+ımızda 17b/11
z.+ında 13b/08, 23a/18
[=11]
- zann** ‘sanma, sanı, sezme, şüphe, işkil’ [<Ar.]
z. 13b/16, 17a/12, 19a/16, 23a/06
z.+1+(2) 7a/11
[=5]
- zarf** ‘kab, kılıf, mahfaza, içine mektup konulan kâğıt kap’ [<Ar.]
z. 2a/11, 2a/11
[=2]
- zāt** ‘kendi’ [<Ar.]
z.+ında 3b/11, 4a/11, 4b/01, 15a/05, 18b/02
z.+larında 15a/06
[=6]
- zātiyye** ‘kendiyile ilgili, kendine ait, kişilik, özlük, özel’ [<Ar.]
z.+leri+(1) 10b/02
z.+si 21a/07
[=2]
- zemīn** ‘yer, yeryüzü’ [<Ar.]
z.+de 4a/10, 4b/10, 4b/12, 7b/04, 7b/09, 7b/12, 8b/07, 8b/08, 15a/08
z.+den 3b/12, 14b/10
z.+e 3b/12, 4b/09
[=13]
- zer** ‘altın, akçe, para’ [<Far.]
z.++i 5a/17
[=1]
- zīç** ‘yıldızların yerlerini ve dolaşmalarını göstermek için hazırlanmış cetvel’ [<Ar.]
z.+lere 16b/06
[=1]
- zihn** ‘zihin, anlama, bilme, unutmama kuvveti, hafıza’ [<Ar.]
z. 7a/17, 11b/14, 14b/11
[=3]
- zīkr** ‘anma, anılma’ [<Ar.]
z. 17a/19, 20b/17
z.+i+(1) 9b/01
z.+i+(2) 10a/03
[=4]
- zimmēt** ‘sahip çıkma, koruma zorunda kalma, üst, üstte olan şey’ [<Ar.]
z. 22a/06
[=1]
- zīr** ‘alt, aşağı, tîz perde’ [<Far.]
z.+de 9a/05, 13b/01
[=2]
- zīrā** ‘çünkü, şundan dolayı ki’ [<Far.]
z. 5a/08, 10a/07, 12a/01, 12b/07, 14b/17
[=5]
- ziyāde** ‘artma, çoğalma, artan, fazla kalan, çok bol, aşırı, fazla’ [<Ar.]
z. 7a/01, 10b/06, 10b/19, 12a/17, 15a/14, 15a/18, 17a/07, 17a/08, 17a/09, 17a/09, 17a/11,

17b/03, 17b/04, 17b/17, 19a/04,
19a/05, 19a/06, 19a/17, 19b/01

z.+ce 18a/05

z.+dür 15a/03, 18b/03

[=22]

z̄iyā-pāṣ ‘ziya saçan, ışık, aydınlık
veren’ [<Far.]

z̄. 7a/01

[=1]

z̄uhūr ‘görünme, meydana çıkma,
baş gösterme, türeme’ [<Ar.]

z. 2a/04, 2b/12, 5b/02, 5b/09,
5b/14, 6a/01, 22b/06

z.+una 7a/08

[=8]

Toplam kelime: 7474

Alt madde: 2575

Madde başı: 1550

SONUÇ

Osmanlı 18. yy'da Batı dünyasının gerisinde kaldığını kabul edip Batı'daki gelişmeleri yakinen takibe başlamıştır. Batı'ya elçiler ve öğrenciler gönderilerek orda yaşanan gelişmeler takip edilip ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Matbaa Osmanlı'da Lale devrinde yaşanan bir gelişmedir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların kendilerine ait bir matbaası bulunsa da bize ait eserler hattatlar tarafından yazılıyordu. Bu durum hem daha maliyetli oluyor hem de eserin basımındaki standartlığı bozuyordu. Çünkü el yazmalarındaki farklılık eser yazımına yansıyor. Birçok nedenden (dini tutuculuk, hattatlık mesleğinin yaygınlığı, teknik nedenler ve toplumun hazır olmaması) dolayı matbaa ile tanışmamız ertelenmiştir.

İbrahim Müteferrika'nın matbaasında basılan ilk kitaplardan biri olan *Füyûzât-ı Mıknatısiye* İbrahim Müteferrika tarafından William Whiston'ın 118 sayfalık "The Longitude Latitude found by the Inclinator or Dipping Needle" adlı eserinden çevrilmiş 45 sayfalık bir özet çeviridir. Eser 1721 yılında Leipzig'de basılmış bir makalenin çevirisidir ve Kostantiniye'de basılmıştır. İbrahim Müteferrika'nın ikinci çevirisi ve matbaasında yayımladığı onuncu kitaptır.

Eser bir jeofizik kitabıdır. Pusulanın faydaları ve nasıl kullanılacağını açıklar. Eserde mıknatıs taşı ve pusula ile ilgili tarihsel bilgiler yer alır. Pusula iğnesinin sapma ve eğim açılarına dayanarak coğrafi enlem ve boylam belirlenmesi konusu işlenmiştir. Mıknatısın denizcilik alanındaki, coğrafi araştırmalardaki ve ticaret işinin yaygınlaşmasındaki faydalarına değinilmiştir.

Esere göre mıknatıs taşı Magnisa dağlarında bulunmuş ve "Mıknatıs" kelimesi "Magnisa" kelimesinden Arapçalaştırılmıştır. Mıknatısın özellikleri keşfedildikten sonra pusula icat edilmiştir. Pusuladaki özellikler sayesinde

meridyenleri, keşfedilmemiş ya da keşfedilip unutulmuş memleketleri bulmak mümkündür. Mıknatısın sabit hareketlerinden yola çıkılarak paralel ve meridyen bilgisine ulaşıldığı görülmüştür.

Eserde mıknatıs hakkında daha önce bilinenler ile daha sonra keşfedilen bilgiler verilmiştir. Mıknatısın özelliklerinin tanınması ve pusulanın icadı konusunda hükümdarların verdiği desteği belirtmiştir.

Eser, magnetizma konusunda Osmanlı'da yapılan çalışmalara temel olmasa da Batı'da boylam belirleme konusunda yapılan çalışmalar konusunda ayrıntılı bilgi vermesi açısından önemlidir.

Eserdeki bilgiler jeofizik alanında döneminde yapılan çalışmalara ve bu çalışmaların nasıl yapıldığı konusuna ışık tutması açısından önemlidir. Eserdeki bilgiler o dönem için güncelliğini yitirmiş olsa da kendinden sonra yapılmış çalışmalara temel oluşturmuştur. Güncelliğinin kaybolduğu düşünülen eserdeki bilgiler dönemi için önem arz etmiştir. Çünkü doğru her zaman ilk seferde bulunamayabilir. Belki de günümüzde doğruluğuna inandığımız birçok bilgi, zamanla yaşanacak teknolojik gelişmeler sayesinde güncelliklerini ya kaybedecekler ya da o bilgilerin üzerine daha fazlası konulacaktır.

Eserin dili, devrin klasik Osmanlıcasıdır. Eserin sahasıyla ilgili mevcut söz varlığı kullanılmış, çeviri eser olması hasebiyle söz varlığına yeni giren sahayla ilgili bazı kelimeleri ve isimleri de kendi diline çevirmiş, kendi dilinin imla ve telaffuz imkânlarına başvurarak yazmış ve kullanmıştır. Böylelikle denilebilir ki klasik Osmanlı Türkçesi halka göre ağır bir dil olmakla beraber devrinin medeniyet telakkisine göre yerli bir medeniyet dili hüviyeti sergilemektedir.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, E. (2000). İbrâhim Müteferrika. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 21, s. 324-327). içinde Ankara: TDV.
- Afyoncu, E. (2001). İlk Türk Matbaasının Kurucusu Hakkında Yeni Bilgiler. *TTK Belleten, LXV(243)*, 607-626.
- Berkes, N. (1962). İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dini ve Fikri Kimliği. *TTK Belleten, XXVI(104)*, 715-737.
- Carleson, E. (1979). *İbrahim Müteferrika Basımevi ve Bastığı İlk Eserler*. Ankara : Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Coşan, M. E. (2010). Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risale-i İslamiyye Adlı Eserinin Tenkitli Metni. M. E. Coşan içinde, *Risale-i İslamiyye*. İstanbul: 13-30.
- Coşan, M. E. (2012). *Risale-i İslamiyye*. İstanbul: Server.
- Demirel, Ş. (1992). İbrahim Müteferrika'nın Füyuzat-ı Mıknatısiye (Mıknatısın Yararları) Adlı Kitabı. *D. T. C. F. Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 265-330.
- Hafid, M. (2014). *ed-Dürerü 'l-Müntehabâti 'l-Mensûre fî Islâhi'l-Galatâti'l-Meşhûre*. (Y. Yılmaz, Dü.) Ankara: Sage.
- Horvath, J. J. (2001). Osmanlıda İlk Matbaayı Kuran İbrahim Müteferrika. *Tarih ve Toplum*, 51-58.
- Kalaycıoğulları, İ. (2003). *Katip Çelebi'nin Cihannuma adlı eserine İbrahim Müteferrika'nın yaptığı ekler doğrultusunda çağdaş bilimlerin Türkiye'ye girişi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karaçon. (1326 (1910), Ağustos 1). İbrahim Müteferrika. *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası(3)*, 178-185.
- Korkmaz, Ş. (1999, Eylül-Aralık). İbrahim Müteferrika ve İlk Türk Matbaası. *Dini Araştırmalar*, s. 285-297.
- Küçükcan, B. (2006). Dünden Bugüne Matbaanın Serüveni. 158-172.
- Müteferrika, İ. (1144). *Füyûzât-ı Mıknatısiyye*. Konstantiniyye: Dârû't-Tıbbâti'l-Âmire.

- Necatioğlu, H. (1982). *Matbaacı İbrahim-i Müteferrika ve Risale-i İslamiye Adlı Eserinin Tenkidli Metni*. Ankara: Elif Matbaacılık Tesisleri.
- Özçep, F. (2012). Türkiye’de Jeofizik: Bilim, Mühendislik ve Eğitim. S. Dere içinde, *TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası 25. Yıl* (s. 241-257). Ankara: TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası.
- Özçep, F., & Orbay, N. (1999). Yerküre ile Fiziksel İletişim: Cumhuriyetin 75. Yılında Ülkemizde Jeofizik. *İ.Ü. Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi*, 12, 99-115.
- Şen, A. (1995). *İbrahim Müteferrika ve Usulü'l-Hikem fi Nizâmi'l-Ümem*. Ankara: TDV.
- Temir, R. (1990). İlk Türk Matbaasının Kurucusu İbrahim Müteferrika Üzerine Yeni Bilgiler. *Türk Kültürü*, 43-47.
- Topdemir, H. G. (2002). İbrahim Müteferrika ve Türk Matbaacılığı. *Kültür Bakanlığı Yayınları*, s. 16-33.
- Whiston, W. (1721). *The Longitude and Latitude Found by the Inclinary or Dipping Needle*. London.
- Yediyıldız, M. A. (1991). İbrahim Müteferrika(1670-1674/1675). *Vakıflar Dergisi*, 441-447.
- Yeğin, T. H. (1961). *İbrahim Müteferrika ve Risale-i İslamiye Adlı Eseri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı.

مقاطبيه

ما ص ١٩

حاضر

٢٤

٢
عبد
الرحمن

٢١٩٢

1834	
...	...
...	2592
...	3029
...	...
...	...

٤٠٤٩

وصف صدر البندور النام في مدع الخلاف والمعامات السلطانية
 ابن سلطان اسطان ابوالارشد اعين حال
 ابن سلطان مصطفى حاحل الله ترة تبصرة
 للمادمار والانبجاء واما الداعية
 لخاص اربهم حسن المفسر
 احمد بن احمد
 عمله

بعد تقدیم البسملة والحمدلة والتصلية والترضية
 وولاء الدعاء لسلطاننا المعظم خليفة الله على برئته
 وتعميم الثناء لوكلائه ووزرائه وانصاره واعوانه
 وجميع خلقه اولى الالباب معارف انسابه خفي اولميه که
 جناب خدای متعال لم یزل ولا یزال حضرته یرینک
 آیات باهره نامحصوره والطاق عمیمه مالا نهاییه ایزدن مجرد
 منافع عباد ایچون احسان وعبایت بیورش نم عظامدن
 بری سنک مقناطیسدرکه اهائ اسلامه قبله نما
 ودریای بی پایانه توغل ایزدن ارباب کشتویه رهبر ورهنما
 اولوب جمهور حکمای پیشین وپسین کمال سعی ودقت
 برله برسنگ پان سنک حقیقی اوزن کنهنی فهم وادراکده

وکیفیت

۲
 وکیفیت احوالنی کشف وبیانده الی الان وادی حیرتده
 عاجز و فرمانده قالمشاه در بعض کتب حکمیه لاتینده
 تحیر اولندوغی اوزن بحر مرقوم ابتدا اناطولیده مغنیسا
 طاغرنده ظهور ایدوب مقناطیس لفظی مغنیسالفظندن
 تعریب ویا تحریف ویا خود ویا جد ینک اسمیله نسیمیه اولنش
 اوله کیف ماکان حدیدی جذب وجر ایلک خاصه سی
 و بوکونه خاصه دن حدید و پولادی حصه دار قلمق عادتنی
 اکر چه قدمایه معلوم اولنش ایدی لکن خاصه ثالثه که
 عقول بشر فهم وادراکنده عاجز و قاصر بر سر خفیدر یعنی
 برپان مقناطیس جوف هواده معلق علی حاله قلسه ویا خود
 بر طرف ایچنه وضع اولنوب اول طرف بر حوضه ویا صوابله
 مملو بر طشتمه قونوب صویو زنده علی حاله ترک اولنسه
 البته مقناطیس کندو طبعنه خاکی و جبلی خاصه سیله
 حرکت واول یرک نصف نهار دایره سنه مولات ایدوب
 علی قول قطب جنوبیسی وعلی قول آخر قطب شمالیسی یعنی
 شمال کوزی تعبیر اولنور جانبی کره ارضک قطب شمالیسی
 جانبنه طوغریاوب توجه ایلک امر مقرر در تنکم حالا استعمال
 اولنان بوسله لایزه زنده و خبره نامه ارده بو حالت مشاهده
 اولنور مقناطیسک قطبینه اقبال و توجهی خاصه سندن

اهالی غرب اوائله غافل اولوب بعد زمان اطلاع حاصل
ایلد کلرنده کمال استغراب برله خیال ایتدیلر که قشر بیضه
داخلنده واقع صارومغز مانندی ماده مقناطیس دخی
جوف ارضه تراب ایله مستور ومتواری برکره جک اوله
وبوجه اوزن تصور و خیال ایلد کلری مقناطیس کره سنک
کره ارض کبی و اکامنطبق و یامسامت قطبیری اولوب کره
مقناطیس او زرنده دخی نصف نهار و معدل نهار و کره ارضه
قیاس بوناره متوازی دواثر سائره فرض اولنوب احوال
مقناطیس بوناهج اوزن ضبط اولنمق اقتضای ایدر اوله پس
خاصه مرقومه یه اطلاع دن صکره تاریخ میلادک بیک
دور تیوز ایکنی سنه سنه اتالیبا اولک سنه انابولی
ناحیه سنه تابع اما الفیس نام شهرده بر شخص ظهور ایدوب
پوسله بی ایجاد ایدی و در یاده کشت و کندان راغب اصحاب
کشتی یه اهد ایدوب بوروز کار عالمه بر باد کار قودی کیتدی
منوال محر راوزن مقناطیس قطبیرینک ارضک قطبیرینه
توجهی معرفتی و پوسله نک احوالی و ابره سنک فیض
مقناطیس ایله جانب شماله مسارعنی علمی اهالی غربه
اگرچه بالاده مرقوم تاریخه کنگجه مستور ایدی لکن
فریدن شرقه سیر و سفری اعتبار ایدن سیاحلرک

تحریراتنه

تحریراتنه کون ممالک چین اهالیسنه خواص مقناطیس
قدیمدن بر و معلوم و مقناطیس ایله تربیه بولش آلات
استعمال ایلد کلری مشهور و متواتردر حتی روایتلری
اوزن ممالک چین خاقانه قوچین چینه ممالکی خاقانی
جانبندن اپاچیلر کوندر یلوب ادای مراسم رسالتلرند نصکره
عودت ایتدر ملک اثناسنده خاقان جانندن اپاچیلره و پریلان
هدایای بهیه سائره برله بر مجوهر خیره نامه و جهات اربعه
واسماء روز کار نقش اولنمش پوسله اهد اولنوب اپاچیلرک
کیده جک ولایتلری چینک جنوبنده واقع اولغله اشیو
پوسله ولایتکره طوغری کتمکه دلیل اولور رهیره حاجت
یه قدرد یو خاقان چین طرفندن اپاچیلره مقامه مناسب
ملاطفه و مجامله معامله سی اولنمش در یونقل اولنور و اپکی
بیک بشیوز سنه دن برو خواص مقناطیس اهالی چین
واقفلر دردی و تحریر اولنور پس آنفا تحریر اولندوغی اوزن
حکمای غربیه خواص مقناطیس اطلاع حاصل ایلد کلرنده
اسباب اقبال و توجه نبع اندیشه سنه دوستوب مقناطیسی
ویا خود مقناطیس ایله تربیه اولنان ابره بی قطب شمالی جانینه
توجه ایتدرن قطب یلد زیدرو بعضار قطب جوارنده سمالک
پر قطعه سیدر بعضار کره ارضک اپکی بیله قطبی محض

مقناطیسدن عبارتدر و بعضی متدینتری خواص
مقناطیس بر حکمت خدا در که ارادت علیه ازلیه انی اظهار
ایدوب کمال قدرتن اثبات و قول لرزیدن استغراب اولمه سنی
مراد ایدوب حقیقتد سرنی اخفا ایلدی دید پلر بعض
متأخرین ایسه مقتضای طبایع اشیاده واقع اسباب و علاله
نظرایله مقناطیسک تقطه شماله توجهی اجرام اثیریله نک
تأثیریه در دید پلر فریق آخریه رأیه قائل اولیوب مجرد
مقناطیسده واقع خاصه توجه فیوضات جوهریه
ارضیه دندردید پلر که اول فیوضات قطب ارضک برندن دخول
ورندن خروج برله دائمادوراید رابولله که سنک مقناطیس بطن
ارضده مستور و متواری اولدوغی حاله ذائنده خلقی و جبل
نجه نجه مناقد و مجاری واقع اولوب بطن زمیندن روی زمینه
اخراج اولند قدر دخی فیوضات جوهریه مرقومه اول منافذ
و مجاری دن دخول و خروج و جریان ایدر لر و محور ارضه
متوازی خطوط اوزن حرکت ایله مقناطیسی دخی اول سیاقه
موافق نظامه وضع و قطب ارضی ارضک قطب ارضیه توجه
ایتدر لر و اکثر بورایه ذاهب اولد پلر پس مقناطیسده
اویج خاصه مشاهده اولنوب اول قطب ارضک ارضک قطب ارضیه
توجهی ثانیاحدید و پولادی جذب ایتمه سی ثالثاحدید

و پولادی

۲
و پولادی خاصه جذب و توجهیه نصیب دار قلد و عیدر خاصه
اولی که قطبینه توجهیدر آنفا اشارت اولندوغی اوزن رأی مختارده
فیوضات حقیقیه ارضیه در یعنی ارضک داخلند جنوبدن
شماله محور ارضه موازات اوزن ممتد اولان و شپجه و عروق
دقیقه وجد اول بار یکدن کویا مسامات و شاره دن فیوضات
مرقومه ریج خفیف کبی جریان و فیضان اولوب قطبینه
برندن دخول و برندن خروج برله دور دائمی حقیقت ایلد کاری
حالت مقناطیس قطب ارضک ارضک ارضک ارضک ارضک ارضک
و مسار عتته علت مستقله اولمشدر دید پلر حتی مقناطیس
قعر زمینده ایکنینه بو طرز و طور اوزن قطب ارضی ارضک
قطب ارضیه مسامت و ذاتند خلقی عروق وجد اول بار یک
محور ارضه متوازی جنوبدن شماله امتداد اوزن اولوب
فیوضات مرقومه نک قطب ارضیه جریان و سیلان و دخول
و خروج ارضیه و بو طرز و طور اوزن دور دائمی مد ارات
اولمشدر در خاصه ثانیه و ثالثه که حدید و پولادی جذب
ایلدوکی و جذبده شریک قلد و عیدر مقناطیس و حدیدک
طبیعت ارضیه واقع مجانست و کمال مشابهتدن لازم کابو همانا
همذات اولمشدر در شوبله که حدید دن مصنوع ابره و یا غیر
برالت سنک مقناطیسک قطبینه مسخ اولنوب سورلد که

فیوضات مقناطیسیه فی الحال حدیده نائیر و حدیدیک ذاتیه
واقع لایعد و لایحصی دقیق و باریک سوراخ لرینه دخول برله
حدیدی بر جانیبه میل ایندر ر و مقناطیسه اولدوغی کبی
کند و لرینه قطب دخول و قطب خروج پیدا و تدارک ایدر لر
و قطب مقناطیسه هر حالده موافقت اوزن حرکت ایدر لر حتی
حدید دن معمول طولانی بر عصمانان دیه سنده اپکی طرفی
موازنت اوزن وضع اولنوب علی حاله ترك اولند قده عصمانک
اپکی اوجی اپکی قطب جانبلرینه توجه ایلد و کی اماکن متعدده ده
تجربه اولمشد روینه بو کونه عصمان عمود از مینه نصب و بر مدت
ترك اولنسه طول مکث ایله بطن زمینده مستور مقناطیسدن
قوت اخذ ایدوب بر خیره نامه نك یاتنه قوتسه حدیدیک
زمینده طوران طرفی ابره پی فی الحال کند و یه جذب ایدوب
طرف آخرینی منع و دفع ایدرنتکم مقناطیسه ک دخی حالی بودر
غریبه ارباب کشتینک استعمال ایلد ک لاری پوسله ابره سنک
اپکی بیله طرفی خط استوائیه قریب محالرده برابر طور و ب
سفینه خط استوادن قطب شمال جانبنه توجه و حرکت
ایتد کجه ابره نك شمال طرفی قطب طرفنه متوجه اولدوغندن
فیری تدریج ایله انحطاطه و جنوب طرفی ارتقاعه بشلر و بو
وقته کشتیبانان معتاد لری اوزن ابره نك اپکی طرفی موازتی

بولنق

بولنق ایچون جنوب طرفنه کی اوجنه بر مقدار بال مومن
پايشد رر لرو بو انحطاطه باعث و بادی بطن ارضه متواری
ماده مقناطیسه دن روی ارضه خروج ایدوب ابره یه قطب
شمال جانبلرند و وصول و سوراخ لرینه دخول ایدن فیوضات
مقناطیسیه دائره لرینک قوسلری منحنی اولدوغی در کجه
کند و لرند و واقع استدان یه موافقت ایچون ابره پی تدریججه
انحطاطه قسرایدر لر بعد سفینه یه خط استواده بولنسه
ابره دن بال مومی رفع ایدر لر زیرا اول محله مقناطیسه
دائره لرینک قوسی استوائیه قریبدر و ابره موازتی حفظ
ایدر بعد جنوبیه کتد کجه مقدم ابره نك مرتفع اولان جنوب
کوزی قطب جنوبی یه مسامت اولوب کیتد کجه انحطاطه
پايشد رر لرو وقتده کشتیبانان بال مومنی اول بر طرفنه
پايشد رر لر اغرب الغرایب اطوال و عروض بلادی
نفس الامر مطابق وجه اوزن تعیین و بیان ایدر بر آلت
اختراع و یایر ضابطه بسط و تمهید ارزوسیله متقدمین
ومتأخرین حد تعبیردن بیرون سعی و کوشش قلد پار حتی
جمهور طوایف ملوک مسیحیه بو یابنده اتفاق و اتحاد برله زر
خالص العیاردن مسکوک بکرمی بیك فلوری التون جمع
وامینک یدامانته ایداع اولنوب اطوال و عروض بلادی

واقعه مطابق تعیین ایدر برآلت اختراع ویارضابطه
جدید بسط و تمهید و پیدا ایدر کسنه ظهور ایدرسه
مبلغ معهود اول کسنه به تسایم پرله مجازات و مکافات اولنور
دیو طرف طرف مناد پزند او اعلان و اشاعت اولنوب ارباب
معارفی و اصحاب رشت و دقت و استقصای جست و جویه
وتک و پویه ترغیب ایتدیله انجق بوآنه کنبجه نیر مقصود لری
هدف مرامه اصابت ایتدوکی مسموع اولیوب تاریخ میلادک
بیگ پدیوز پکرمی برسنه سی اثاسنده یعنی تاریخ کابدن
اون برسنه مقدم نا کا هیئت و حکمت آشنابر حکیم دانا ظهور
ایدوب سنک مقناطیس خاصه لریله اطوال و عروض بلاد
نفس الامر مطابق بانمک و ضبط اولنق امکانی دعواسنی
ایلدی و بو دعواده عقل و رشد و تجربه پی کندویه دلیل
ورهنما اتخاذ و بو باین تصور و خیال ایلدوکی و جوهری جمع
و بر رساله ده درج ایدوب اوج قطعه نو ظهور خیره نامه
ورسم جدید بر قطعه کره ارض و ماخار تینی احضار
و ملوکه اراثت و اهدا ایلدی تا کم رساله جدید سنک
منطوقه سی جمله یه معلوم اولدقه ملوک همت و اعانت لریله
اول احداث ایلدوکی الات شرقه و غربه شمال و جنوبه سیر
و سفر ایدن ارباب کشتی به تسایم و تجربه سی و امتحانی

تنبيه

تنبيه اولنوب واقع حاله مطابق ظهور ایلدوکی صورتند
موجود و ایدر امیند مودوع هدیه بهیه ملوک ایلد افتخاریاب
اوله رساله مرقومه لبشیا نام شهرده بصمه اولنوب
بر نسخه سی ید تاجر ایلد دست رس حقیر اولغله اطوال
و عروض بلاد معرفتنه طالب و راغب ارباب معارفه رهنا
اولوب احوال مقناطیس معلوم اولدقه مقناطیس
دلا لتیله عامل اولان ارباب کشتی و سائر لدخی سهو و خطادن
تجاشی و غفلتدن بری اولق ملاحظه سیله حکیم مرقومک
رساله سی ترجمه و خیالاتی بعض مرتبه ده نقل واحداث
ایلدوکی پوسله لراشکالی دخی ترجمه یه الحاق اولندی
رساله مرقومه دیباچه سنک بسط اولنان کلام بودر
چون فلک کرده حس و مشاهد اولنان حرکات ضبطی
احوال فلکیه نظامنه بادی اولدی سنک مقناطیسده وقوع
بولان حالات کذالك تتبع و استقراء و ضبط اولغله
بوجمله نیک مال و مفادندن اطوال و عروض بلاد علمنه موصل
بر سییل جزیل حاصل اولق مأمولدر و طول بلد و عرض
یادنه ایدوکی دیار یزده عوام و خواصه خفی دکدر یعنی مبدأ
طول فرض اولنان نصف نما اول دائرة سندن ابتدا و شرقه
توجه و دوریله ینه اول مبداءه کنبجه اوچپوز التیش درجه

مساویه به تقسیم اولیان دایره است و طول بلاد تعدادینه
صابطه اولوب مبداء طول اولان دایره نصف نهار اولدن
بروجده بلدك بعدی طول بلد دن عبارت دروكدلك دایره
استواندن ایکی قطبه توجه برله مابینه واقع مسافه ده
موجود بلدك خط استواندن بعدی عرض بلد نسیمه اولنق
ظاهر در و طول و عرض علم و معرفتنك دخی منافی
ارباب البابه پوشیده اولیوب باخصوص که بحر محیط بی پایانه
توغل ایله فج عمیق و سیر و سفری اعتیاد ایدن اصحاب
جسارت طوفانات روزگار و کردابات دریای عمان بی امانه
گرفنار اولد قلمده طول و عرض معرفت پله نه محله اولد قلمده
ویوللرندن نه مقدار چقد قلمده بلکه نه درجه ونه دقیقه ده
اولد قلمده فهم و ادراك ابلد کلرند دلد کلری لیمانه داخل
اولورلر و بو علم ایله نیچه نیچه جزایرومالکی مجددا کشف
ایدرلر و کذلک سابقده کشف اولنوب طریق فراموش
اولنان نیچه یرله ظفر بولورل حال بوکه بوآنه کلنجه عرض بلد
معرفتنه دایر نیچه نیچه آلات رصدیه ایجاد و اختراع اولندیغی
مقررولکن انلرک اکثر بیله عمل شمسك افقدن ارتفاعی
وراست نصف نهار و وصولی تحقیقنه توقف ایتمکله خطا
وقوعی احتمالی غالب درو بعض اوقانده سحاب و طمان
روی

روی آفتابی ستر و احاطه ایدر و زیاده ضیا پاش اولدوغی
حالده دخی شعاع و شمشعه سندن نور دپده خیره لنور خطا
ایدر و سفینه نك دخی حرکت واضطر ایدن درون سفینه ده
واقف راصد لرزان اولوب برد و تمانك ایکی سفینه سندن
بروقت و زمانده النان ارتفاع بری برینه مطابق کلامك
مشاهده اولمشدر کیف ما کان عرض بلد معرفتنه دایرالات
رصدیه بولنوب عملده کاه صواب و کاه خطا مقرر انجق اصحاب
برو بحر عهد بعید و زمان مدید ظهورینه انتظار ایله دلنشنه
اولوب طول بلد تحقیقنه مرشد و موصل هنوز بر طریق
اصابت رهین نایبدر مع هذا که ارباب هنر و استعداد بو هوس
ایله دامن غیرتی میان اجتهاده بند ایدوب اصابت ظنی ایله
بوآنه کلنجه ایکی یوزدن متجاوز آالات یا لکرا نکلمتره قرالی
ورجالنه احضار و عرض اولنوب بعد التنبع و الامتحان آلات
مرقومه دایر رغبت و اعتباردن دور قانمشدر وقتما که
خواص مقناطیس و ساطت ایله طول و عرض معرفتی امکانه
متعلق وجوه خیالات و آلات ملوکه عرض اولندی باجمعهم
توجه درون و صرف ذهن ایله رغبت تام اظهار ایدوب دریا
فنده ماهر و سیر و سفره مداوم ارباب کشتی رؤسارینه
رساله و آلات تسایم اولنوب محل بمحل تجربه و امتحانی تنبیه

اولندی دیو دیباجه رساله در بسط مقدمه قانشدر
بعد از احکیم مرقومک خیالاتی حاوی رساله تنقیح و ناخیز
اولنوب و مهمما مکن مقصود و مالی افاده ایدر عبارت اختیار
اولندی قول حکیم اولاً قعر زمینده واسع چقور لرو عظیم
بوش محللر بولنق طور عقلمن دور اولیوب نظامرده روی
ارضده دخی مقناطیسدن عبارت ایکی کره فرض وائلرده
قطب و دواثر و حرکت تخیل و ایکی کره مخیله بیننده مقدار
و موقعه نوعا مغایرت تقدیر اولنوب بوجمله مفروضات
و مخیلات برله مقناطیسک روی زمینده مضبوط اطوارندن
اطوال و عروض بلادک واقعه مطابق علم و معرفتنه
بر طریق جدید و جدید اصابت قرین حاصل اولنق ظاهر در
ثانیاجوف هواده و روی زمینده وصولده مشاهده اولنان
مخلوقات انواعنه قیاس ایله بطن ارض دخی بوکونه احوالندن
حالی و منافعدن بری اولیوب جوفنده مقناطیس مثللو
جسمانی و غیر جسمانی نجه نجه مخلوقات بولنق جوازی عند العقل
در کار و کمال قدرت و قوت قادر مطلقه منافی اولدوغی دخی
اشکاردر بناء علی هذا اولاً کره ارض و مانک اوروپا و آسیا
واقریقا قطعه لردن عبارت اولان نصفی در و تنده
مقناطیسدن عبارت بر کره جک و امریقادده

یعنی

یعنی یکی دنیادن عبارت اولان نصف آخر جوفنده دیگر
بر کره جک فرض اولنور انجق بعضیلره مخالف تماما کره
ارض و مابطننده بر طوب مقناطیس فرضیه اکتفا اولنمیوب
ایکی طوب تخیل اولندیغنه باعث مقناطیس ایله تربیه
اولنان ابره نك اختلاف اولدو اطوارندن ناشی اقتضایید
متقدمین باجمهم مظلم و مسدود السبیل صاند قلمری دار
ودیار و دریامتا خزینه کشف و عیان و گروه کشنیبانانه
روشن و نمایان و واردین و صادرینه بحر محیطک مسافه
قسیحة الفضاسی شاه راه کشت و گذران اولوب تجاریب
کثیره برله بویله ضبط اولندی که امریقایعنی یکی دنیا
غربنده واقع بحر محیط سالمده بوزمانده ابره نقطه شمالدن
جانب غربه مائلدر و یکی دنیا شرقنده براسلیا اولکه سی
نواحیسنده شرقه مائل اولوب اندن بری افریقا قطعه سنک
غایت جنوبیسی اولان امید بورنی نام محله ینه غربه منحرف
اولور و محل مذکور دن شرقه توجه برله هند دریا سنه
وصولده ابره نك شرقه میل و انقلابی مقرر در و کذلک یکی
دنیا نك قطعه شمالیه سی حدودی داخلند قالفورنیا
نام محله ابره جانب شرقه میل ایدوب و اندن اوته و یرکینیا
نام محله غربه منحرف اولور و کذلک اور و پیاده نکرار غربه

وآسیاده شرقه میل و انقلاب اوزن در پس ابره نك امكنه
متعدد ده مشاهده اولنان اختلاف آلود اطواری بالضروره
مبادی اختلافه تعداد اقتضا ایدوب یکی دنیاده مدبر
ابره شیء آخر واورو پاده و هند شرقیه سبب دیگر اولق
لابد در و بوتد بیه و تقویمك مبادیسی دكل الا بیان و تفصیل
اتی ابکی کره مقناطیسیه نك قطب ایدر اول اجلدن اسکی
دنیاده و یکی دنیاده بطن زمینده بر کره مقناطیسی فرضنه
حاجت مش ایدی بعد هذ اقر زمینده بو وجهله مستور
و متواری کر نین مفروضتینك وضع و هیئتارینی و مقدار ارنی
بیانه و الحاصل بو عقده مشكل بندی فتح و تحلیلده اجنصار
اولنوب بویله بسط کلام موصل مرام اولنور که فرض
اولنان کره کرا صاحب اقطاب اولد قاری ثابت واورو پا
و آسیا و افریقادن عبارت ارض قدیمه نك جوفی داخلنده
فرض اولنان کره نك قطب شمالیسی ارضك قطب شمالیسنه
واصل اولیوب سکسن درجه عرضده یعنی قطب ارضدن
اون درجه بعید محله نهایت بولور و ارض جدیده جوفنده
فرض اولنان کره نك قطبی طقسان ایکی عرضه منتهی
اولوب قطب شمالی ارضیدن سکر درجه بعید مسافده
نهایت بولور و کذ لك ارض قدیمه فرض اولنان
کره

کره مرقومه نك قطب جنوبیسی قرق درجه ارض
جنوبیه نهایت و ارض جدیده جوفنده فرض اولنان کره نك
قطب جنوبیسی الشمس درجه ارض جنوبیه نهایت بولدوغی
تجربه برله ثابت اولد قده حد و مرقومه داخل مسافه سنه
محصون اولان کره لك مقداری اجمالا معلوم اولور و زبرده
اوصافی تحریر و شکل و صورتی رسم و تصویر اولنان ابره
منخفضه عرضیه کرات مرقومه اقطابنك مواقع مختلفه لری
علمنه دلیل اولور پس حکیم مرقومك رأینه کون ابره اوج
نوعدر نوع اول خبره نامه و پیوسله لرده مشاهده اولنوب
بودیارده استعمال اولنان ابره در ابره مرقومه کاه نقطه
شماله راست مسامت اولوب و کاه نقطه مرقومه دن شرقه
و یا غربه میل ایتد و کچون ابره مائله نامیلده نسیمه ایتد بولور
نوع ثانی و ثالث غربال قصنی بولود و لاب شکانده بردائره
یا یاوب مرکزندن مرور ایله محور کچور یا اورو محورک ابکی اوجی
بیت الابره تعبیر اولنان قوتونك ایچینه دپکنه وضع اولنوب
میچلنور وینه بو محور موازی آخر محور کچور یاوب ابره
هولابك و سطنده ابکی محورک اراسنده دونوب دولابك
اوجیوز الشمس درجه منسناوییه قسمت اولنان
سطح مقعرینی دور ایدرک درجاتی تعیین ایدر بغده ینه

ذكري سبقت ايدن ابره مائله ايله جهت شمال معلوم
اولد قده ابره مرقومه شماله ناظر اولق ايچون ابره نك دولابي
بولند قلري محله نصف نهارد ايره سنه موازات اوزن شمال
جانبنه وضع اولنور فعلى هذا سفينه ممالك شماليه ده سير
ايله قطب ارضه قريب اولد قده جوف ارضه فرض اولنان
مقناطيس كره سنك قطبنه واصل اولدوغى برله ابره نك
مقناطيسك شمال كوزيله تربيه اولمش طرفى باش اشاغى
دونوب ابره عمودا قائم اولور سفينه ينه بووجه اوزن اوتنه
كيتد چكه ابره منحرف اولارق اوجى قطبنه ناظر اولور
سفينه عودت ايدوب ينه اولكى محله كلكه ابره كافي الاول
عمودا قائم اولور و ينه سفينه جنوبه توجه اوزن طى مسافه
ايتد چكه ابره عرض بلده مطابق ارتفاع ايله مرتفع اولارق
جوف ارضه فرض اولنان مقناطيس كره سنك وسطنه
يعنى خط استوا سنه برابر اولدوغى محله ابره طوغرى افقه
ناظر اولور و بووقتده سفينه و ابره راست بر ربح يعنى
طقسان درجه قطع ايمش اولور پس ابره مرقومه يا عمودى
ويا آفاقى ويا افقدن منحنى ويا افقدن مرتفع اولدن بروقتده
خالى اوليوب هر حالده عرض بلدى نفس الامر ه مطابق
وجه اوزن تعيين ايمده در بناء على هذا نوع ابره يه ابره

منخفضه

۱.
منخفضه عرضيه ديديلر و كذلك طول بلد بانك
مراد اولند قده بالاده مسطور و معهود ابره مائله ايله جهات
معلوم اولوب شرق و غرب متعين اولد قده آنفا ذكرى
سبقت ايدن ابره منخفضه عرضيه نك طرفارى شرق
و غربه ناظر اولق ايچون دولابي خط استوا يه موازات اوزن
شرق و غربه وضع اولنور و بو حالده واقعه مطابق اطوال
بلادى تعيين ايدرز يراد رجات خط استوا يه موافق و مساوى
حركت ايله طولدن عبارت اولان اوچيه و زالنمش درجه ينى
تعيين ايدرك دور ايدر مثلا غربدن شرقه سير ايدن
سفينه ده بولنوب سفينه سير ايتد چكه ابره مرقومه
دولابك سطحده ترقيم اولنان در جاتدن نه مقدار قطع
ايدرسه سفينه دخی اول مقدار مسافه قطع ايمش اولور
مثوله كه ابره بر ربح يعنى طقسان درجه قطع ايلدو كى حالده
سفينه دخی طقسان درجه قطع و ابره يوز سكسن درجه
قطع ايلد كده سفينه دخی اول مقدار يعنى نصف دور
قطع ايمش اولور و قس على هذا پس بوكونه ابره اطوال
بلادى تعيين ايلدو كى ايچون ابره منخفضه طوليه نسبيه
اولنوب نوع ثالث اولمش اولور تنبيه غفلت اولنيمه كه ابره
مرقومه نك بو حالى خط استوا ده واپكى انقلاب نقطه لرى

مابینند واقع مسافه ده تماما جاریدر و لکن فرض اولنان
کره لک امتداد عرضیه ذاتیه لری کره ارضک امتدادی
قدر اولیوب قطب لری قطب لری به بالغ اولدی یغندن انقلاب
نقطه لری خارجند ابره مرقومه بو کونه حرکتی حفظ
ایدوب مساوی حرکت برله دورینی تمام ایلد مزبلکه گاه
نصف ربع و گاه زیاده و گاه نقصان قطع ایدر پس اشبو
اویچ نوع ابره تماما کره ارضک طول و عرض بلاد ضبطنه
وسیله ورهبر اولق امر مقرر در وجه مشروح اوزن کرات
مقناطیسیه نك مبادی حرکت ابره اولان نقاطی یعنی
اقطابی معلوم و ماحوظ اولد قدر دواثر مقناطیسیه بیانه
شروع اولنوب کرات مرقومه سطوحند دائره معدل
ودواثر نصف نه بارود دواثر متوازیه فرض اولنور و لکن بالاده
تحریر و اشارت اولندوغی اوزن اقطاب کرات مقناطیس
کره ارضک قطب لریه متحد اولد قلی اجلدن معدل
مقناطیس دخی معدل ارض ایله منطبق و متحد اولماق
لابد در و چونکه کرات مقناطیسک اقطاب جنوبیه لری
ایله کره ارضک قطب جنوبیسی بینند واقع اختلاف
کرات مرقومه نك اقطاب شمالیه لریله قطب شمالی ارض
بینند واقع مقدار اختلافدن زیاده ایدوکی ثابت اولدی کره

مقناطیسک

مقناطیسک معدلی کره ارضک معدلنه موافق اولقند دخی
عدم امکان ظاهر اولدی پس معدل مقناطیس
بالطبع دائرة البروج شکلند اولوب دائرة البروج دائره
استوای ارضی ایله ایکی محله تقاطع ایلدوکی وجه اوزن
کره مقناطیسک فرض اولنان معدل دائره سی دخی
ارضک دائره استواسیله ایکی محله تقاطع ایدر لکن و کذلک
شمس ایکی نقطه انقلابدن تجاوز ایتدوکی کی مقناطیس
معدلی دخی حد و مرقومه یی قطعاً تجاوز ایتدو ابره
منخفضه عرضیه نك انقلابین نقطه لری خارجند افاقی
اولق عدم امکانی بوسبیدن لازم کلمشدر فعلی هذا معدل
مقناطیسینک احوالی معلوم اولد قدر کره مقناطیسک
جوف ارضه موقعی کشف و نمایان اولق ما مولد چونکه
تقریر سابقه کراهه مقناطیس علی الاطلاق کره ارضک
ایکی قطب لری مابینند واقع مسافه داخلند منبسط
اولدوغی ثابت اولمشیدی الانه تحری واستقرار له انقلابین
نقطه لری میانند موقعی تحقیقده همان قطب لری تعیینند
مسلوک اولان مسلكه سلوک ایله مجربات و مشاهدات
ضابطه لرینه تشبث اولنور مثلاً ابره منخفضه بیش درجه
ارض جنوبیه اشچنشیو نام جزیره جوارند افاقی اولوب

كذلك عرض شمالی اون ایکی درجه او تو زد قیقه اولدوغی
هندوش ساحلند ینه آفاق اولوب امریقا ده غاللونا
جزیره ده افقدن یدی درجه مختط اولدوغی تجربه ایله ثابت
اولد قده ظاهر اولدی که امریقا ده کره مقناطیسده مفروض
اولان معدل دائره سی دائره استوائی ار ضدن چندان
بعید واقع اولیه فرضا جزیره مرقومه نك عرض جنوبی
اون دورت درجه ده اولوب ارضك بر درجه سنه بدل ایکی
مقناطیس درجه سنی تقدیر ایلد و کترده مقناطیسك معدل
ارضك معدلنه یا منطبق اولور و یا خود تفاوت مابین معدلین
غایت شی قلیل اولور فعلی هذا ابره منخضه سرفرو
ایدوب عمودا قیامیه مقناطیس کره سنك قطبیرینی
تعیین ایلد و کی راست افقه توجهیله کره مقناطیس
معدلنی بهر حال تحقیق ایدر بعد ذلك مقناطیس کره سنك
فرض اولنان دوائر متوازیه معرفتنه صرف ذهن اولنوب
بووجه اوزن خیال و تصور اولنور که چون کره مقناطیسك
قطبیری و معدل دائره سی ارضك قطبیرینه و معدلنه
مخالف اولدوغی ثابت اولدی البتده دوائر متوازیه لری
دخی ارضك دوائر متوازیه لری بهر حال مغایر اولوق لابد در
پس قطبیرده و معدل لرده شی را اولن دوغی طریقه اتباع

بره

بره بومشکل دخی تحلیل اولنور زیرا وقتا که ابره منخضه
عرضیه قطبیدن بعید اولوب کند و معدلنه واصل اولسه
البتده اول زمانده کندی کره سنك عرضنده طقسان درجه
یعنی تمام بر ربعی قطع ایتمش اولور و كذلك افقدن ارتفاعی
و انحطاطی برله هر حالده قطبیدن بعدی قاج درجه اید و کتی
واقع مطابقت تعیین ایدر الحق ابره منخضه الطاف
علیه مالا نهاییه جناب متعالدن ظاهر اولان بر نعمت جلیله
و خارق عاده صنعت غریبه درو بو کره لرك دوائر متوازیه لری نك
ارضك دوائر متوازیه لری ینه مغایرتی نه طریقه بولوق اولور
بو محله تطویل کلامدن کف لسان تقریر اولنوب بوا مرک
تسهیل و تهوینی ایچون مقتضای فن جغرافیا اوزن طرح
و تسطیح اولنوب ایادی ملوکه تناول برله تسلیم اولنان
خریطه دن واضح و آشکار اولور بعد هذا مقناطیس
کره سنك قرض اولنان طول دائره لری دخی ارضك
طول دائره لری ینه متوازی اولد قلرندن مقناطیس کره سنك
طول دائره لری ارضك طول دائره لریله تقاطع ایدر لروبو
تقاطع مقناطیس دائره لری نك ارضك دائره لری دن زیاده
منحنی خطوط دن عبارت اولدوغن اقتضای ایدر دوائر
مرقومه نك جمله سی کند و قطبیرینی اوزلیوب توجه ایدر لرو

و چونکه جمله طریق واحد اوزن توجهی امکانی معدوم در
 اول سبیدن یکی طریقه سا لکر اولوب بعضی
 غربدن و بعضی شرقدن توجه ایله قطبک جمع اولور
 و غربی ایله شرقی و سطنه کویا کره مقناطیسک
 خط نصف نهار اولی واقع اولور خفی اولیه که دوا اثر نصف
 نهاری جمله ابره مائله ایله کره ارض و ماده دخی سهولت برله
 بولق ممکند ز پرا ابره مر قومه دائما مقناطیسک دوا اثر
 نصف نهار لرندن بریسی اوزرنه در و جانب شرقدن
 و یا جانب غربدن شماله متوجه اولوب قطبک ملاقات ایدن
 دوا اثر نصف نهار دن قنغیسنگ اوزرنه اولدوغنه ابره نک
 میل دلالت ایدر و راست نقطه شماله توجه ایدوب شرقه
 و یا غربه میلدن خالی اولدوغی حالده نصف نهار اول اولان
 خط اوزرنه اولق اقتضا ایدر و بوندن متعین اولدی که
 ابره مائله مر قومه ده میل بولندوغی محله دائره نصف
 نهار اول مقناطیسیه نک راست اوزرنه واقع اولش اوله
 و دائره نصف نهار اول کره ارضه بعینه اول محل اوله
 فعلی هذا بر سنه ده تمامی کره ارضه ابره نک راست قطبه
 توجه ایلدو کی محال ضبط اولنسه و اول محالردن خط
 فرض اولنسه کره مر قومه نک نصف نهاری اولی محالری

تماما

تماما کره ارضه ضبط اولنوردی حرکت کره فرض اولنان
 کره اک حرکتنه و قوف اگر چه بر امر مشکدر و بوانه کلجه
 قعنه ظفر بر فرده مقدر اولیوب حقه سر بمهر مرام
 آویخته طاق نعویق قلوب نجه قیلی قرق بر آمد قق
 و محقلر بو ایدیه فرو مانده قالمشدر و بو حرکت
 مستدیره میدر موزونه میدر متشابهه میدر مختلفه میدر
 میان و تعیینه جسارت ایتمه مشاردی و فی نفس الامر مقدار
 حرکت و مقدار جسم مجهول اولجه حکم مشکدر لکن
 بوجمله برله ارباب غیرت و حمیته سکوت و حیرت و کف دست
 همت لایق اولیوب همت الرجال قلع الجبال منطوقه سنه
 موافق بوباید دخی صرف مکنت اولنور انجق نکثیر کلام
 برله وجوده تعب و ثقلت و ابلار تصدیع و زحمت طریاندن
 تحاشی ملا حظه سیله اراضی قدیمه یعنی اوروپا و آسیا
 قطع لری جوفند فرص و خیال اولنان کره مقناطیسک
 حرکتی نثبع و استقر برله اکتفا اولنوب بو کونه صورت
 افراع اولنور تجربه برله بویله ثابت اولدی که ابره مائله سنه ده
 گاه اون و گاه اون بش دقیقه میل ایدیه پس اقتضا ایدر که
 بومیله باعث و بادی اولان مبادی محرکه روی ارضه واقع
 میل ابره یه مطابق تحت ارضه حرکت و قطع مسافه ایش

اوله واسباب عالی زیزده بیان اولندوغی اوزن چونکه کاه
سنه ده بش وکاه اون وکاه اون بش دقیقه حرکت ایله
ايره نك ميلندک اختلاف مشاهده اولنور بگونه اختلافی
تسویه و تعدیلده برقاچ سنه لری جمع ایله ضابطه بسط
اولنلودرودخی غفلت اولنیه که ايره ما نله رجعتنه باشلدقه
یعنی غایت میلندن رجعتنه وکندی نصف نهار اولننه وصوله
عزیمت ایلدکه رجعتنه واقع حرکتی نصف نهارندن میلی
زمانه واقع حرکتندن ابطأ درو بو حالت اشبو لوندین
شهرنده تجربه اولنوب میلادک بیک بشیوز سکسن تاریخنده
ايره ما یله نقطه شمالدن اون بدرجه واون بش دقیقه
شرقه میل ایتمش ایدی بیک النی یوزاللی یدی تاریخنده
راست نقطه شماله متوجه ایدی بو صورتده ایتمش یدی
سنه ده اون بدرجه واون بش دقیقه میل ایتمش اولور
بووندن بویله قیاس مزبور اوزن بیک النی یوزاللی یدی
تاریخندن بیک ید بیوز سکسن تاریخنده وارنجه ایتمش برسنه ده
اون ایکی بدرجه حرکت ایدرطن اولنور وپارسه واقع اولان
تجربه دخی تتبع وملاحظه اولنوب بونی اقتضای ایدر بوجمله یی
جمع ایدوب ايره یوزاللی سکسن سنه ده بکرمی اوچ بدرجه
وربع بدرجه قطع ایتمش اولور که بو مقدار ربعی وربعی

درجه نك

درجه نك دورت جز نندن اوچ جزئی اولمش اولور دورته اوچ
کسری ایچون دورت سنه طرح اولنوب یوزاللی دورت
سنه باقی قالمش اولور که ربعی ربعی یعنی بکرمی ایکی یچق
درجه حصه سی اولمش اولور فعلی هذا ايره یوزاللی دورت
سنه ده ربعی ربعی یعنی قطع اینمکله جوف ارضه جسم
مقناطیس نصف ربع یعنی قرق بش بدرجه حرکت ایتمش
اولور و جسم مرقوم اوچ بیوز سکسن سنه ده ربعی تمام قطع ایدر
وبیک ایکیوز او تو زایکی سنه ده حرکت مستدیره و مستویه
اوزن شرقدن غربه تمام دورینی تکمیل ایتمش اولور پس بو
ضابطه ضبط اولندقه بووندن بویله الی ماشا الله ايره نك
احوالی لوندینده وبلاد سائر ده نه طرز و طور اوزن اوللودر
دیو حساب اتمک و بیک امر سهل الحصل و لدرا نچق بو محله
مراد اقتضای اولمغله بو عمل سائر ارباب رشده واستقصایه
حواله ووظیفم اقتضای اوزن اوروپا و آسیا یعنی ارض
قدیمه جوفندک مستور و مکتوم کره مقناطیسک مقدارین
تحرید و بیان اقدام اولنور بناء علی ما سبق الی یچق سنه ده
فرض اولننه که ايره بدرجه یعنی اون بش جرمانیا میل قدر
مسافه حرکت ایدر بیک ایکیوز او تو زایکی سنه ده
ایکی بیک ید بیوز میل یعنی نصف دور ارض مقداری حرکت

ایتش اولور و بوسنه لک بالاده مسطور سینه لردن تفاوتی
 اقل قلیل اولوب عقله نبادر ایدن بودر که ماده مقناطیسی
 نصف قطرارض مقداری مسافه بی کند و یه مکان اتخاذ
 ایتش اوله و بزبوحله اجمال قصد ایتک تا که بوندن بویله امور
 آتیه ده دقایق حقایق تتبع و فکر یله عقله حدت و یروب
 ادمان حاصل ایده لم و کره مقناطیسک همان برپا بجزردن
 عبارت اولدوغنه حرکت بطیبه سی و بو قدر میل مسافه بی
 احاطه برله آتاری عظمنه دلیل کافیدر و کره مرقومه نک
 قطرینی فهم و ادراک ایدن کسنه مقناطیسک قشرارضدن
 و یا خود سطح زمیندن بعدی نه مقدار اید و کنی دخی ادنی مرتبه
 صرف ذهن ایله فهم و ادعان ایدر پس بودخی محل توقف
 و جای تردد اولیوب ایکی کره مفروضه نک بیننده واقع
 مبینی بیانه شروع اولنور و بو باده دخی تطویل کلام بلا
 طائل اولوب بالاده تحریر و ترقیم اولندوغنی اوزن ایکی کره
 مفروضه نک هر برنده متعین اولان قطب لک موا قعلری
 اختلافی ملاحظه اولندقد و واقع حال بالبداهه ظاهر اولور
 زیرا قطب لک بری برلندن قرب و بعد لری مابینلرنده واقع
 جسمک صغرو عظمنه دلالت ایدر لر مع هذا ایکی کره نک
 مقدارده بری برلرنده عدم مساواتی ارضک ثقلی نظامنه

بردورلو

بردورلو خلل ترتیبی دخی اقتضا ایتنر نتم ارض جدیده نک
 یعنی یکی دنیانک سطحی عرضنه نسبت اوروپا آسیا افریقادن
 عبارت اولان ارض قدیمه نک سطحندن زیاده درولکن
 عرضنه واقع نقصانی طولک واقع فضلده تعدیل ایدر یعنی
 یکی دنیانک ذاتنه تزیاید اوزن اولان عرضنه اوروپا آسیا
 افریقا قطع لرنک دائرنده تزیاید اوزن اولان طول قائم
 اولوب مساوات و موازنت حاصل اولور ایکی کره
 مقناطیسک دخی جوف زمینده حالی بویله اولق کرکدر
 فی الواقع طولک مغایر لکن ثقلده مساوی ایکی شیء وزن
 اولنسه بعضیسنک طولنزه موجود تزیاید وزنه مساواته
 خلل و یرمز پس بوحله کلبه سلاک سطور کشیده احوال
 و اطوار مقناطیس در خاطر قلنوب اولاجر و جذبک
 منابع و مبادیسی اولان اقطاب کرات مقناطیس ثانیاجذب
 و جرده زیاده قوت و مکنت احوالی اولوب کترین
 مفروضتینک نصف نه اراوللری اولان دائره لر ثالثاسانر
 نصف نه اراوللری که نصف نه اراولک شرقی و غربی
 جانبلرندن مرور برله قطبینه توجه ایدر لر و دائره نصف
 نه اراولدن بعید اولد قجه و قوسلرینک انحناسی زیاده اولد قجه
 قوتلری دخی قوتور وضعف بولمده در رابعاً کترین

مفروضتینک وسطونک فرض اولنان خط استوا خامسا
کرتین مفروضتینک حرکات متساویه و مستدیر لری
سادسا یکی کره نك مقدار زند و واقع معايرت معلوم اولد قده
مقناطیس احوالند وقوع بولوب بوزمانه کنجه فتح و حلی
کسنه به مقدر اولیان امور مشکله نك جمله سی اسهل وجه
اوزن حل اولنق خبر امکاندر پس بگونه وادی نظم
حیرت و تردد واقع اولماق ایچون اول حرکاتک قانونلری
مبادی یقینیه مقامنه قویوب ملاحظه ثانی اول مبادیدن
مقناطیس مشکلاتی ابره مائله و منفضه نك حرکات
مختلفه سنه کور حل ایدر زو بویه ملاحظه ایدر زکه
اولا اقطاب کرات حرکاتک مبادیلر ایدر ثانی اقطاب
مرقومه حرکات مستویه و مستدیره برله شرقدن غربه
حرکت ایدر لر ثالثا مبادی حرکات اولان اقطاب حرکت
ایندیکه تمام اهیئت کره ده مفروضه دو اثر معا حرکت ایدر لر
رابعا ابره مائله نك حرکتی قطبلره قریب محالرده بعید اولان
محالرده واقع حرکتندن اسر عدد خامسا قطبلری ایدر
اولان کره نك خط استوا سنه ابره نك رسم ایتدی
قوسلر قطبلری قریب اولان کره نك قوسلر دن اصغر اولور
بعد هذا ابره مائله نك و منفضه نك اطوار مختلفه لری

تبع

تبع یعنی ابره مائله کاه نقطه شماله راست توجه ایله مسامت
اولور و کاه نقطه مرقومه دن شرقه و یا غربه مائل و منحرف
اولور و میل و انحراف ابره و احد اوزن اولیوب کاه سریع
و کاه بطی و کاه مقیم و کاه راجع اولور و ابره منفضه دخی کاه
عمودی و کاه افقی و کاه فوق افقه مرتفع و کاه تحت افقه
مخط اولور دیو ملاحظه ایلد و کزده بو اختلافات اسبابنه
وارد اولان اسوله جوانبده دیر زکه اولا ابره مائله
مقناطیس کره سنک نصف نهار اولی دائره سنه مصادفت
ایلد و کی ایچون راست نقطه شماله توجه ایدر حال بوکه ایکی
کره مقناطیسی فرض اولنوب ایکی سنه برر نصف نهار
اول دائره سی خیال اولنور که هر بری کره ارضه واقع
نصف نهار اول دائره سنی ایکی دفعه قطع ایدر و بوتقاطعدن
ابره مائله نك روی ارضه نقطه شماله راست توجهی یا لکنر
دورت محله اقتضا ایدر که اولی یکی دنیاده قالفور نیانام
محلدن مرور ایدن معدل دائره سنه ثانی نقطه انقلابده
ثالث قنار یا یعنی جزایر خالدا تی قطع ایدن نصف نهارده
رابعا نقطه انقلاب شتوبده واقع اولور لکن غفلت اولنیمه که
ایکی کره نك نصف نهار اول دائره لری هر زمانه بر محله
واقع اولیوب کره لرینک حرکتلرینه کور تبدیل مکان ایدر لر

پس همان برسنه ده تمام کرده ارضه در نصف نهار اول
 مرور اید و کی محال ضبط اولسنه اول محالردن برداره
 فرض اولنوب و سنه ده ابره طقوز و یا اون دقیقه حرکتی
 تخمینله ضابطه بسط اولسنه زمان مستقبله الی
 ما شاء الله ابره نك راست نقطه شماله توجهی تمام روی ارضه
 نه محالرده واقع اولوردیو پیشین خبر و پروردی و زیچاره
 دخی ثبت و قید اولنوردی ثانیاً ابره مائله نك نقطه شمالدن
 شرقه و غربه میلنه باعث و بادی اولان بودرکه کوه
 مقناطیسك نصف نهار لری جمله قطب لری آرزو ایدوب
 نیل مراملرینه و وصوله صاعدن صولدن توجه برله اقبال
 و مسارعت ایدر لری بویه اولدقده مقناطیس هیکی یعنی
 مقناطیسدن عبارت اولان جرم کوه شرقدن غربه حرکت
 ایدر که تمام ادواتر کر و هی کوه ایله حرکت ایلک اقتضایدر
 و اول دواتر که کوه نك قطب نه نصف نهار نسبت جنب یساردن
 توجه برله و اصل اولشرا ایدی کوه حرکتیله حرکت ایدوب
 ارضك بر محله و اصل اولدقارنده روی ارضه ابره مائله
 دخی شرقه میل ایله اول محله و اصل اوله و کذلک قطب کوه
 مقناطیسه نصف نهار اولک غرب جانبندن توجه بله ملاقات
 ایدن دواتر سطحندن مرسم اولدقاری کوه برله جوف ارضه

حرکت

حرکت برله ارضك بر محله و اصل اولدقارنده روی ارضه
 ابره اول محال محاذاتنه کلهجه غربه میل ایتک اقتضایدر
 و بوندن اقتضایدر که لوندین شهرنده حالا ابره مائله غربه
 منحرف اولمله مقدمه شرقه مائل اولمش اوله مثلاً تانج
 میلادك بیک النی یوزاللی یدیسند نقطه شماله راست
 مسامت اولدیفندن اندن اول واقع سنه لده شرقه
 مائل اولمش اوله ثالثاً لوندیندن زیاده شرقی اولوب
 عرض لری مساوی و زیاده اولان بلادده ابره شرقه متوجه
 اولق انلردن دخی زیاده شرقی اولان بلادك ابره سی زیاده
 شرقه مائل اولق لایددر رابعاً لوندینك ابره سی همچون
 هر وقتکه پارسك ابره سندن زیاده شرقیدر دیو سوال
 اولنورسه جواب و پروردی که بعضی لری ایدر لری که مواد
 مقناطیسك قطعه لری و شعبه لری بعض محالرده قشر
 ارضه غلبه و سطحنه قریب واقع اولوب انک ثابترندن
 اولمش اولان لکن واقع مطابقت جواب بودرکه ایکی محله ابره نك
 قدیمدن بر و تغییر مساوات اوزن رصد و ضبط اولنغله
 اقتضای ایدر که بوحالت شعب مقناطیسده واقع غلبه
 اختلافندن اولیوب بلکه کوه مقناطیسك حرکت منتظمه
 و متساویه سندن لازم کله حال بوکه ذکر اولنان ایکی باده

دوائر مقناطیسی در نصف نهارده واقع اولیوب پارس
شهرینک نصف نهاری لوندین شهری نصف نهارین
زیاده شرقی اولمعه پارسک ابره سی دائما لوندین ابره
سندن زیاده شرقی اولمق مقرر در لوندین ابره سی راست
نقطه شماله توجه اید که ینه پارس ابره سی شرقه مائل
اوله نیکه بودخی تجربه برله ثابت اولمشد رختی تاریخ میلادک
میک التي یوز اللی یدی سنه سنه دارمک ممالک انکله
اولان لوندین شهرنده ابره راست شماله توجه ایتش ایدی
قاعه ممالک فراچله اولان پارس شهرنده ایسنه میک التي
یوز الشمس الینده راست توجه ایتش ایدی بودن بویله
چونکه زمانزده سفینه لر ایله تمام کرده ارض و ماسیر و دور
اولمق امکانی در کار و ابره نیک دخی تماما جهانده حقیقتی اوزن
احوالی تجربه و مشاهده و ضبط اولمق امکانی بلا ارنیابد
پس برکسنه اشبه و بزم شهرین اولان نادلدن جانب شمالده
واقع ارقابخل نواحیلرینه سیر و سفر ایسنه اشبو بسط
و تمهید اولنان قواعد مقتضایسنجه مبداء سیرنده ابره سی
لوندین شهری ابره سندن زیاده غربه مائل اولور بعد غایت
میل غربی یه واصل اولدقه تدریج و ثانی برله میل ابره
انتقاص اوزن اولور تا اول وقتیه دکن که سفینه شرقه توجه

برله

برله سیرایده رک ابره مائله نقطه شماله استقامت اوزن
توجه ایله بعد ینه سفینه شرقه توجه مد اوم اولسه
ابره دخی جانب شرقه میل باشار و کذلک برکسنه انکله
اطه سندن یکی دنیاده واقع ویرکینیا نواحیسنه غازم و راهی
اولسه ابتدا عزیمتند ابره جانب غربه زیاده جه میل ایدوب
بعد شرقه طوغریا و بعد ویرکینیا نواحیسی قربند تکرار
غربه میل ایدر و کذلک یکی دنیای غربنده واقع بحر محیط غربیدن
بوسمتله سیرایدن سفینه ده بولنان ابره بحر قومه غربه
مائل اولوب جانب شرقه سیر ایله براسلیانام محله کلد که
ابره شرقه میل ایدر بعد ینه سفینه شرقه سیرنده مداوم
اولوب اقلیم افریقانک نهایت جنوبیسنده واقع بونا اسپرئسیا
یعنی امیدورنی نام محله کلد که ینه ابره غربه میل ایدر و ینه
سفینه شرقه سیرایدوب نوا هولاندین نام محله واصل
اولدقه ابره دخی شرقه میل ایدر و بودخی بالتجربه ثابت
اولدی که مقناطیس قطبینه تقرب واقع اولدقچه
ابره تدریج و ثانی اوزن میل ایدر و قطب مرقومدن
تبعاً بعد واقع اولدقچه ابره نیک میلی تدریج و ثانی ایله
انتقاص بولور خا مسابکی دنیساده خط استواده ابره
مائله نیک میلی آسیاده خط استواده اولان میلندن تقصیران

آوزن اولدوغی نچوندردیوسو ال اولنورسنه یکی دنیا جوفنده
 فرض اولنان کره مقناطیسک ذاتنه واقع عرضی آسیا
 جوفنده فرض اولنان کره مقناطیس عرضندن زیاده در
 اول اجلدن قطبیری دخی خط استوا سندن ابعدا واقع
 اولوردیو جواب ویری یورساد ساسو ال اولنورکه ابره مائله نیک
 میلندن نچون مغایرت واقع اولور منبع جذب وجر اولان
 نقطه قطب تبدیل مکان ایندی که ابره به دخی میلند تبدیل
 ونغیر لازم کلوردیو جواب ویری یورسا بعا نچون ابره مائله نیک
 تغیری حالندن تغیر نسخ واحد اوزن اولیوب گاه سنه ده
 اون وگاه اون بش وگاه یالکزی بش دقیقه حرکت ایلر
 ابلواب سیاق و سباق سابق اوزن کره مقناطیسده
 دواثر فرض اولنوب و بعضاری قوی و بعضاری ضعیف
 اولوب میان دواثرده مسافات وقوعی دخی مقرر اولدقد
 دواثر مقناطیسیه دن بر قوی دایره وجه ارضه بر محاک
 نصف نهار دایره سنه مصادفت ایلسه اول محله ابره
 اسرع اولور و کذلک دواثر مقناطیسیه دن بر ضعیف
 دایره بر محاک نصف نهار دایره سنه مصادفت ایلدکه اول
 وقتده و اول محله ابره نیک میل ابطاً اولور و دواثر مقناطیسیه
 قطبازندن تباعد ایندی که دواثر میاننده واقع مسافات اتساع

بولور

بولور کره ارضه واقع اولان دواثر کی که خط استوا ده ایکی
 دایره نیک ماینندن واقع مسافه سائر محالرده واقع مسافه دن
 اوسعدریا خود بو تغیره باعث وبادی کره مقناطیس ماده سی
 قطعه لرینیک بعض محله زیاده ارتفاعی و بو تقریبده روی
 لارضه قرینتی و بعض محله زیاده انحطاطی و بو سبب دن سطح
 ارضدن زیاده بعدی اوله که بو صورتده قطع مرتفعه روی
 ارضه قریب اولدوغی محاک ابره سی سرعتنه باعث وبعید
 اولدوغی محاک ابره سی بطونه بادی اولور کیف ما کان
 ابره ده بو گونه حالات فحاً ایله وقوع بولور امور اتفاقیه دن
 اولدوغنه تجربه برله ضبط دلالت ایدرتکم شهر یارسنه
 میلادک بیک یدی یوز اوچ سنه سندن بیک یدی یوز اون
 سنه سنه کلجه بهر سنه اون بشر دقیقه و اون برنجی سنه ده
 یالکزی بش دقیقه تغیر بولنش جنوا ده دخی بو وجه اوزن
 مشاهده اولنش و بو اثنا ده یارس و جنوا ده سرعت ایله
 میل ایتش حال بو که نور ییبر غاشهرنده بر مرتبه ده بطی المیل
 اولنش که واقف اولوق او زن دردیو ظن اولنش بعدینه
 زیاده سرعتنه بدایدوب بطو حالی سرعتنه تعدیل ایتش
 ثامنا ابره مائله اثنای میلند نچون حرکتدن قالوب واقف
 اولور الجواب بو حالده ابره غایت میله واصل اولوب مبدأ

میل اولان قطب ابره یه نسبت کو یا مختفی اولور واندن زیاده
 ابره نك میله محالی قالمیوب بعدا لوقوف کیرو رجعتیه باسنا
 و بو محله غفلت اولنیه که ابره نك غایت میل ربع ربع و یا
 نصف ربع و یا تمام بر ربع اولقدن خالی اولمیوب وقتا که ابره
 میلند روی ارضه نصف ربع قطع ایدر کره مقناطیس
 جوف ارضه بر ربع قطع ایشش اولور بویله اولدوغندن
 کره مقناطیس ابره یه نسبت رجعت ایدر کورینور واندن
 اوتیه ابره نك حرکتی ممکن اولمیوب شمس اول سرطمان
 وجدیده اولدوغنی کبی واقف کورینور بعد مختفی اولان
 نقطه قطب ظاهر اولجه قطبلردن مرور ایدن دایره نصف
 نه اول ابره یه مصیادفت ایدر بعد دایره مرقومه دخی
 ارضه قطبنه مصیادفت ایدوب ابره نك دایره مرقومه یه
 وصولی حرکت بطیه ایله اولور بنا علی ذلك واقف اولدغنی
 حالندن رجعت ایدر بعد ینه نقطه شماله راست مسامت
 اولور خفی اولیه که لوندین شهرنده ابره مائله واقف
 و راجع اولجه میل نه مقدار اولور دیوبانمک مراد اولنسه
 اول ابره مائله برله لوندین شهرینک نصف نهاری دایره سی
 بولنوب ضبط اولنور بعد شرقه توجه و سیر ایدر که ابره نك
 غایت میل غربیسی رصد اولنوب ضبط اولندقد مراد

حاصل

حاصل اولور واکر ابره مائله نك غایت میلی نه مقدار اولدی
 دیوبانمک مراد اولنور رسه لوندین شهرینک اول محلدن
 بعدی قایچ میلدر حساب اولنوب ضبط اولنور و مقدار
 حرکت کره مقناطیس حساب اولندقد مراد حاصل اولور
 پس احوال مقناطیس و اسباب حرکت که ابره مائله دن
 نزه معلوم اولدی فکر و ملاحظه اولندقد ابره منخفضه ده
 واقع اولان احوال دخی بوضورت و سیاق اوزن تفصیل
 و بیان اولنق حیزامکاندر لکن تقریرات سابقه و آتیه بی
 در خاطر ایدنر ابره منخفضه احوال و اطوارند واقع اولان
 حالاتی ادنی ملاحظه برله احاطه ایدر لرامنیه سیله تطویل
 بلاطاً بلدن کف لسان تقریر اولندی و دخی خفی
 دکدر که بو عالم کون و فسادده تد اول ایدن امور عظامه
 اختلاف اطوار مشاهده اولنوب احوال مقناطیس دخی
 اطراد اوزن اولمیوب بعض اختلاف کونه حالات بولنق بعید
 دکدر و لکن بو کونه مشکلات دخی عون جناب حق ایله
 تحلیل و تسویه اولنور مثلاً صونده بوغازنده هودن بورتنده
 مدت مدیده دن بر و ابره ده تغیر واقع اولمیوب دائماً بر حال
 اوزن ثابت و برقرار ایدوکی ضبط اولنمشدر دید کبری واقع
 اولدوغنی صورنده بو حالت قشر ارضه واقع اجزای قویه

مقناطيسيه نك اثرى اولق اقتضاليد رغابت قوى التأثير
اولد يفتدن كره مقناطيسك عملنه غالب اولورو
يوحالت اقطاب اربعه ده واقع اولق غالب احتمالدر
خلاصة الخلاصات بنیان قضایای دعوی ومطلوب طرح
وبوكونه ادله قويه ايله تأسيس اولند قده وقت اولدى كه
عمدة المرام اطوال بلادك علم ومعرفتى باينك بسط وتمهيد
اولنان طريقتاريله بناء معرفت طول بلد اولان عمده مقصود
تقويه برله نتیجه بولوب ختام ما هو المرام ويرلكله مختوم اوله
پس پوشيده اوليه كه بوعقد مشكل بندك سرنى كشف
وحل ابلك همان كره مقناطيس نصف نهار ليله كره
ارضك نصف نهار لرى ميانده واقع اختلافك علم وادرا كنه
ظفره مربوط اولوب تقرير و تحرير اولندوغى اوزن كره
مقناطيسك طول وعرض دائره لرى بولق و بلك حيز امكانده
ايدوكى ثابت اولد قده كره ارضه دخى اطوال وعروض بلادى
حقيقى اوزن بولق و بلك امر محققد حال بوكه بالاده اوصافى
مسطور ابره منخفضه عرضيه و ساطتيله مقناطيسه
عرضى بلك بو طريقتله اولور كه ذكر اولنور مثلا ابره منخفضه
عمودى اولدوغى حاله سرنك ن اولان طرفيله قطب لرى
تعيين ايدرونه بالاده تقرير و تحرير اولندوغى منوال اوزن

آسيا

آسيا قطعده سى جوفندك فرض اولنان كره مقناطيسك
قطب جنوبى كره ارضك قطب جنوبى سنه واصل
اوليوب تفاوت مابين اللى درجه اولور و كذلك آوروپا
مقناطيسك قطب شمالى سى قطب شمالى ارضه بالغ
اوليوب تفاوت مابين القطبين اون درجه اولور پس لازم
كلوركه كره مقناطيسك جنوبى دن شماله امتداد عرضيه
ذاتيه سى يا اكثر يوز بكمى درجه مقدارى مسافه ده
محصور و محدود اوله خصوص منبروك صدقى ربعده
تجربه اولنق دخى بويله اولور مثلا سفينه نواحى شماليه
سيرايدوب ابره منخفضه عرضيه قطبيله واصل اولدق
مرارا و كرارا تحرير اولندوغى اوزن ابره منخفضه
مرقومه سرفروايدوب عمود قائم اولور سفينه اول محلدن
مفارقت و جنوبيه سيرايدوب كچه ابره دخى استقامت اوزن
عمودا واقع قیامتى انحرافه تبديل و قطبندن مفارقت
ايند كچه مرتفع اولارق كره نك معدله واصل اولدوغى برله
انفاق اولور كه بوقنده كره سندن تمام بر ربع يعنى طقسان
درجه قطع ایش اولور و معدلدى جنوبيه سيرايله سفينه
كره مرقومه نك قطب جنوبى واقع اولدوغى محله
بولند قده ابره باش استاغى اولوب عمود قائم اولور پس

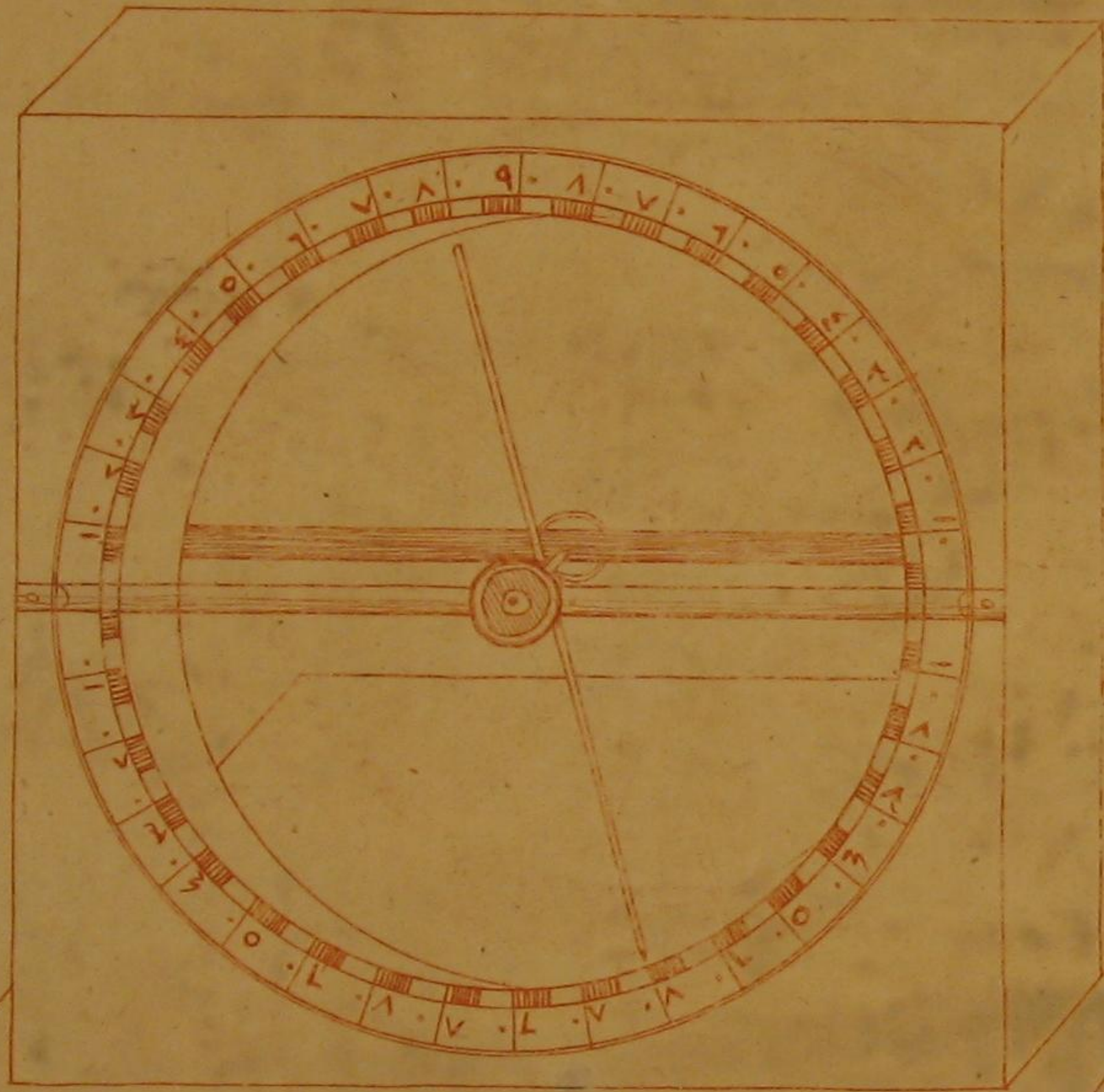
بوجه کانه ایکی ربع یعنی یوز سکسن درجه مسافه قطع
ایتمش اولورکه بو تقدیرجه کره مقناطیسک یوز سکسن
درجه مسافه سی حدودی داخلند محصور و محدود
اولش اولور و دخی معلوم اولاکه اصحاب دقت بوکونه سیر
و سفر نده کره ارض و مانک فن جغرافیا قواعدی اوزن رسم
و نسطیح و لشمس بر قطعه خریطه سنی استحصا ب ایدوب
ابره نک دولابی سطحند تعیین ایدوکی درجاتی بر برد
خریطه ده علامت وضع ایتمکله ضبط ایدر اولورسه
خریطه مرقومه ایله بولندوغی عرضی در حال فهم و ادراک
ایدر لکن احوال دوار تغییر و تبدل قبولندن خالی اولمغله
کاهیجه بوکونه خریطه تجدید اقتضا ایدر و یا خود احوال
مقناطیس ضبط اولندوغی اوزن جدول و صلیفه بسط
اولنوب ضابطه بسط اولنق کرکدر و ابره لرایچون دخی
هر برینه کور جدول صحیفه سی بسط اولنوب هر یوم طرز
و طور ابره اهتمام برله ضبط اولنق کرکدر دیکده حکیم
مرقوم ملوک توجیه خطاب ایدوب بوکونه بسط کلام
ایدرکه عون حق ایله کاپ غایته اپردی و عبارت تک منظوقاتی
مجرد خیالات واهیله اولدوغنه سالك سطور کابه بت و قید
رلن ان ادله قویه عقلیه دلالت ایلدوکندن غیری اثبات

وجود مدعی به وسیله اولوب احضار اولنان الات جدیده
و جید سمع و نظرده دخی مرغوبه و عقل و فراست اربابی
عندند مقبوله ایدوکنی رد و انکار مجال اولنوب حقیقت
حال و صدق مأل کالشمس فی نصف النهار ظاهر و آشکار در
پس بو امر جلیل الاعتبار تمام عالمه نشو و نما بولمق ایچون
عهد ذمت قوی همت ملوک حشمت انصافه و اجبدرکه
مسطورالاصناف اوچ ابره بی کامل و عاقل و دتارشد
رویت و تمشیت امورده مجد و ساعی معتمد و صادق
کسنه لره تسلیم ایدوب کمال بصیرت اوزن اقطار ارضی سیر
و سفر ایدوب تجریه و امتحانی تنبیه اولنه صدق و حقیقته
مطابقی حصوله دامن اخرته دکن السنه عالمه دانستان
اولمکره وسیله اولور بر اثر ایداع ایتمش اولور سردیو ختم کلام
ایلدی والات مرقومه نک تجریه و امتحانی سپارش اولنان
کسنه لره عملک سهولت و سهو و خطادن امنیت حاصل
اولمق ایچون ابره لک بر نیجه مدته وارنجه حرکتی طرح و ترقیم
و ضبط و حساب اولنمش جدول و صلیفه دخی تناول
ایدوب بعض ترییه و توصیه و نید و نصیح یوللو بسط
ایلدوکی کلام دخی بویه در جدول صحیفه سی طرح و تقسیم
و حقیقی وزن حساب و ترقیم اولنق بو عملک رکن اعظمیدر

وسهوات ایله حصول مرام بوا مر لازم الالهنامه موقوفدر
 واکر بو طریق تکمیل اولیوب قصدردن خالی و نقصاندن
 بری دکدر دیو اعتراض اولنورسه مقابله اولنورکه آلات
 رصدیه افلاک و کواکبه هنوز نقصان مقرر و کذلک
 دربارک بصدوغی لیانلرک نظهری آلاتی و معرفتی و بارومتر
 و ترمومتر یعنی هواده ظهور اید جک حرارت و برودت
 و اعتدال و فورته و شدت روزگاردن و برف و باراندن
 مقدمه خبر و یرن آلات اگر چه هنوز کماله رسید
 اولمامشدر مع هداینه فائده دن خالی اولدقلری ایچون
 انرا یله عمل ترک اولنمامشدر ثانیاجمله درجاتی کرکی کبی
 تعیین و تبیین ابلک مرتبه ده ابره بی طولانی یا یق ممکن
 دکدر ممکن اولدوغی حاله دخی سفینه نک حرکت
 و اضطرابندن باخصوص شدت روزگاردنه نلاطم و موج
 دریادن ابره کندویه مقتضی طرز و طور اوزن حرکتی حفظ
 اید میوب عملدن قالور دیو اعتراض اولنورسه جواب
 و یریلور که فرض اولنسون که فورته اثعاسنده ابره مضطرب
 اولوب عملده اعتباردن ساقط اوله فورته شدتی سکونت
 بولدق فائده ینه مقرر باری ارباب کشتی نه محله یعنی نه طول
 و عرض واقع اولدقلری ببلک فائده عظیمه دن عد اولنور

وثنای

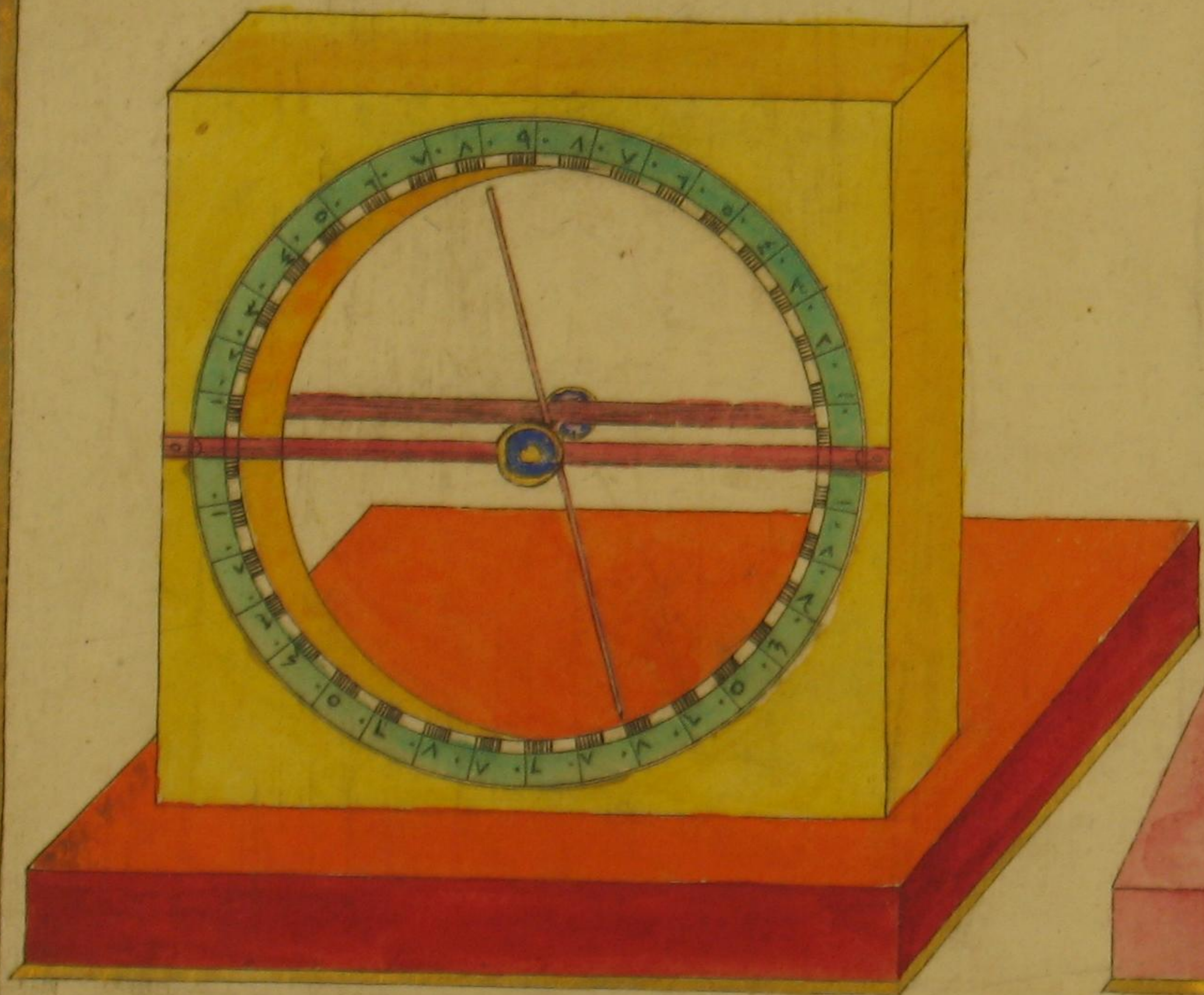
و اثنای شدت ابره باخصوص ابره مائله سفینه نک
 اضطرابندن خلال پذیر اولماق ایچون وسط سفینه ده
 تعلیق اولتمق کرکدر حال بیکه ابره مرقومه قصیر القامه ایکن
 درجاتی تعیین ایلد و کندن ماعداد قایقی دخی تعیین ایدر
 بو حالاتک جمله سی ابره متخفصه انواعند دخی درکار ایدوکی
 طن غالبدر فوائداحوال مقناطیسک بوکونه غریب و عجیب
 طرز و طور بی فکر و ملاحظه ایات باهره جناب خدای
 لم یزلی تصدیق و یقینه باعث و بادی اولدو غندن ماعدا
 دریا علمده رهبر و تجارت امری رواجنه وسیله علوم
 طبیعییه و فنون جغرافیا تحصیلنه واسطه و رغبتنه جالبه
 و جاذبه بر نعمت عظیمه ایدوکی ظاهر و باهردر حاتم حکیم
 مرقومک عقل و تجربه برله مقناطیس و ساتطیله عروض
 و اطوال بلادی استخراج معرفتند بسط و تمهید ایلدوکی
 قواعد و الاتک امتحانی و واقعه مطابقتنک علم و خبری اگر چه
 هنوز بودیار جلیل الاعتبارده شیوع بولدی لکن مدت
 مدیده دن بروا ماکن متعدده ده وقوع بولان ضبط
 مقناطیسک اختلاف الود احوالنه ینه واضحه ایدوکی
 ظاهر اولدی مرحوم و مغفور له کاتب چلبی زمانده شهر بیز
 اولان قسطنطنیه نک ابره سی نقطه شمالدن پدی درجه

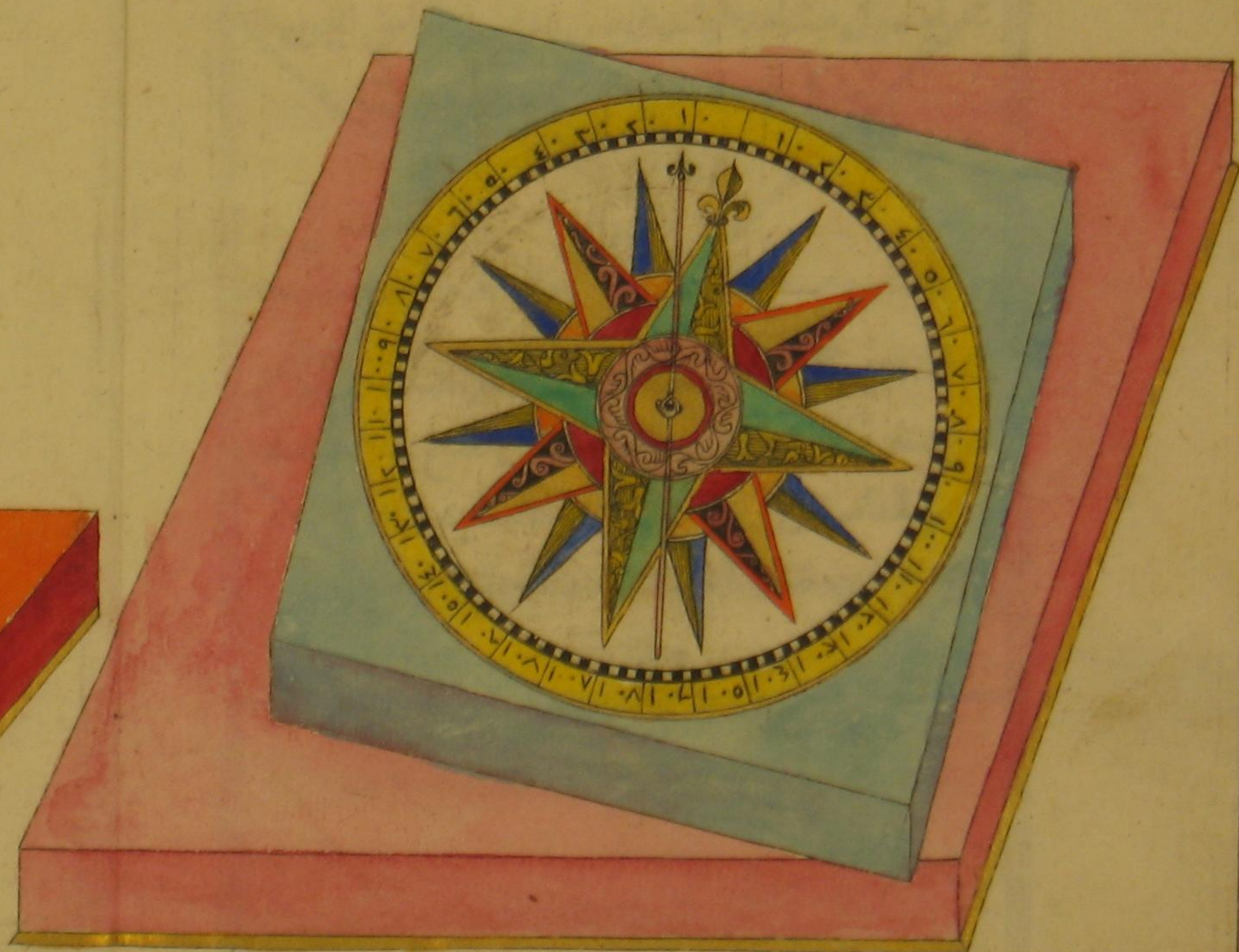
صورة ابرة المنخفضة العرضية والطولية

صورة ابرة المائلة

صورة ابرة المنخفضة المرضية والطولية

صورة ابرة المائلة